

**УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО
СТОПАНСТВО
ЮРИДИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „НАКАЗАТЕЛНОПРАВНИ НАУКИ“**

**СЪДЕБЕН КОНТРОЛ
ВЪРХУ ДЕЙСТВИЯТА ПО РАЗСЛЕДВАНЕТО**

Проект на
ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД

За присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по професионално направление 3.6 „Право“
научна специалност „Наказателно процесуално право“

ДОКТОРАНТ:

ЕЛЕНА ИВАНОВА АНДРЕЕВА

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ

ПРОФ. Д. Н. МАРГАРИТА ИВАНОВА ЧИНОВА

СОФИЯ

2024

Текстът на проекта на дисертационен труд е съобразен със законодателството на Република България към месец 30.07.2024г.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ	5
ВЪВЕДЕНИЕ	7
ГЛАВА ПЪРВА: ОСНОВНИ ПРАВА НА ГРАЖДАНИТЕ. ОГРАНИЧАВАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПРАВА.	11
§1. Основни права	11
§2. Способите за доказване като форма на ограничаване на права	16
1.Наказателнопроцесуална принуда	20
2.Способите за доказване като мерки за наказателнопроцесуална принуда	27
3.Ограничаване на конституционни права чрез тайни (негласни, секретни) действия	32
4.Тайни способи за доказване.....	34
5.Съпоставка между явните принудителни и тайните способи за доказване	36
§3. Характеристика на правомощията на съда върху действията по разследването	38
1.Съдебният контрол на досъдебното производство като проявление на правото на достъп до съд.....	40
2.Характер на правомощията на съда във връзка с действията по разследването	45
3.Обхват на правомощията на съда върху действията по разследването	64
4. Значение на съдебния контрол върху действията по разследването.....	68
ГЛАВА ВТОРА: КОМПЕТЕНТНИ ОРГАНИ. АКТОВЕ НА КОМПЕТЕНТНИТЕ ОРГАНИ.	72
§1. Компетентни органи	74
1. Орган на досъдебното производство	75
2. Съд	84
§2. Актове на компетентните органи	97
1. Основания за извършване на явните принудителни и тайните действия по разследването	98
2. Етапи при извършване на действията по разследването, подлежащи на съдебен контрол	101
3. Фактически състав на осъществяване на съдебния контрол	102
4. Актове на органите на досъдебното производство.....	104
5. Актове на съда	116
§3. Последици на постановения акт, с който се дава съдебна санкция	124
1.Липса на обвързаност за съда по същество с правната преценка на съда в досъдебното производство	124
2.Необжалваемост на съдебните актове	128
3.Основания за отвод на съда.....	129
ГЛАВА ТРЕТА: ПРЕДВАРИТЕЛЕН СЪДЕБЕН КОНТРОЛ	135
§1. Общи положения	135

§2. Предварителен съдебен контрол върху принудителните действия по разследването	139
1.Освидетелстване.....	139
2.Претърсване	150
3.Обиск	157
4.Изземване.....	162
5.Изземване на доставена кореспонденция	175
6. Вземане на образци за сравнително изследване	192
§3.Предварителен съдебен контрол върху тайните действия по разследването	214
1.Задържане и изземване на недоставена кореспонденция	214
2.Специални разузнавателни средства.....	223
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА: ПОСЛЕДВАЩ СЪДЕБЕН КОНТРОЛ	234
§1. Общи положения	234
§2. Последващ съдебен контрол върху принудителните действия по разследването	248
1.Освидетелстване.....	248
2.Претърсване	249
3.Обиск	256
4.Изземване.....	264
§3.Последващ съдебен контрол върху тайните способности за доказване.....	272
ГЛАВА ПЕТА: ТЕКУЩ СЪДЕБЕН КОНТРОЛ.....	278
§1. Общи положения	278
§2. Текущ съдебен контрол върху разпита в досъдебното производство	288
1.Разпит на обвиняем пред съдия	288
2.Разпит на свидетел пред съдия	296
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	312
БИБЛИОГРАФСКА СПРАВКА.....	321

Използвани съкращения

ал.	алинея
англ.	английски
арг.	аргумент
б.м.	бележката моя
бел.	бележка
бр.	брой
в.	век
в. гр. д.	въззивно гражданско дело
в. н. о. х. д./ВНОХД	Въззивно наказателно от общ характер дело
ВАС	Върховен административен съд
вж.	виж
вкл.	включително
ВКС	Върховен касационен съд
ВКП	Върховна касационна прокуратура
ВС	Върховен съд
г.	година
ГО	Гражданско отделение
ГПК	Граждански процесуален кодекс
ДАНС	Държавна агенция „Национална сигурност”
ДВ	Държавен вестник
доп.	допълнение
ДР	допълнителна разпоредба
др.	други
ЕКЗПЧОС	Европейска конвенция за защита правата на човека и основните свободи
ЕС	Европейски съюз
ЕСПЧ	Европейски съд по правата на човека
ЗНА	Закон за нормативните актове
ЗОДОВ	Закон за отговорността на държавата и общините за вреди
ЗПУ	Закон за пощенските услуги
ЗСВ	Закон за съдебната власт
ЗСРС	Закон за специалните разузнавателни средства
изм.	изменение
изр.	изречение
к. д.	конституционно дело
к. н. д.	касационно наказателно дело
КРБ	Конституция на Република България
КС	Конституционен съд
лат.	латински
МВР	Министерство на вътрешните работи

МПГПП	Международен пакт за граждански и политически права
н. д.	наказателно дело
н. о. х. д./ НОХД	наказателно от общ характер дело
напр.	например
НБКСРС	Национално бюро по контрол върху специалните разузнавателни средства
НК	Наказателен кодекс
НО	наказателно отделение
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
обн.	обнародван
ОВ	Официален вестник
отм.	отменен
пар.	параграф
ПЗР	Преходни и заключителни разпоредби
пр.	прочее
ПРБ	Прокуратура на Република България
предл.	предложение
РБ	Република България
респ.	респективно
с.	страница
СЕС	Съд на Европейския съюз
срв.	сравни
СРС	специални разузнавателни средства
т.	том
т. н.	така нататък
т. нар.	така наречен
тълк. д.	тълкувателно дело
УИ	Университетско издателство
ХОПЕС	Хартата на основните права на Европейския съюз
цит.	цитиран
цит. съч.	цитирано съчинение
чл.	член
р.	Page
pp.	Pages
vol.	Volume

Въведение

Една от най-важните насоки на промените на НПК от 1999г. е въвеждането на европейските стандарти за защита правата на човека, сред които е и достъпът до съд. На досъдебното производство съдът притежава правомощия, с реализирането на които трябва да гарантира законосъобразността на действията, с които се ограничават правата на гражданите. Съдебният контрол върху способите за доказване – като проявление на тези правомощия – не подрива идеята за ръководно-решаващата функция на прокурора на досъдебната фаза на процеса. Макар с последователни изменения на НПК неподлежащите на съдебен контрол действия на органите на досъдебното производство да стават все по-малко, първата процесуална фаза продължава безусловно да бъде фаза на прокурора. Пътят на реформите неотклонно води към изграждането на наказателния процес като ефективна и действаща система, съдържаща надеждни гаранции за неприкосновеността на правата на гражданите в съгласие с международните принципи и стандарти.

Защитата на правата е основанието за намесата на съда в досъдебното производство и то прозира във всеки аспект на уредбата на съдебните правомощия в първата процесуална фаза. Няма колизия между съда и прокурора. Последният е *dominus litis* на предсъдебната дейност, той носи тежестта да докаже обвинението, поради което разследващите органи събират доказателства под негов контрол. Именно той решава в каква насока да се развие процеса, колко и какви доказателства да се съберат, кога доказателствената маса е достатъчна за повдигане на обвинение пред съда и за това каква да бъде правната квалификация на деянието. Интервениране в тези правомощия от страна на съда няма и не може да има. Затова прокурорът и след промените има

гарантираната от НПК независимост, самостоятелност и суверена преценка.

Дейността на съда като главен субект на процеса представлява значителен научен интерес във всеки аспект на проявлението ѝ. За разлика от правораздавателната дейност на съда в съдебната фаза, в досъдебната той упражнява строго определен набор от правомощия, имащи единствено контролен характер.

Класическото за теорията разбиране за съдебния контрол в досъдебното производство¹ го подразделя в зависимост от това в кой момент от първата процесуална фаза се осъществява – преди или след нейното приключване. *Съдебният контрол след приключване на досъдебното производство* се реализира върху постановлението за прекратяване (чл. 243 НПК), постановлението за спиране на наказателното производство (чл.244 НПК) и по отношение на допуснато на досъдебното производство отстранимо съществено нарушение на процесуални правила, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия, на пострадалия или на неговите наследници (чл. 248 НПК). *Преди приключване на досъдебното производство* съдебен контрол се осъществява върху почти всички мерки за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда и върху част от действията по разследването. Санкцията на съда върху определени действия по разследването, от своя страна, може да се класифицира на такава, осъществявана преди, по време и след извършване на действията по разследването (съответно *предварителен, последващ и текущ съдебен контрол*).

Тематичните граници на настоящия дисертационен труд са лимитирани до съдебния контрол *в хода на досъдебното производство* и

---

¹ **Чинова**, М. Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. София, Сиела, 2013, с.20 и сл.

в частност *върху действията по разследването*. Обект на обсъждане са всички негови проявления: предварителен, последващ и текущ. В дисертацията се обсъжда природата на способите за доказване, върху които се осъществява съдебен контрол, като мерки, ограничаващи правата на гражданите.

Общите за различните правни отрасли понятия и правни институти, чиято природа се изследва в дисертацията, се очертават посредством наложените и неразколебани общотеоретични постановки. Затова като изходна позиция в изследването се използват положения, формулирани от общата теория на правото. Правноотрасловата принадлежност предопределя присъщите за наказателния процес специфики, за разкриването на които, се използват достиженията на наказателнопроцесуалната доктрина. Принадлежността на Република България към семейството на Държавите членки (ДЧ) на Европейския съюз обогатява литературния обзор с достиженията на европейската правна мисъл. Неуеднаквеният понятиен апарат на ДЧ обаче налага изложените становища да бъдат не директно реципирани, а обсъдени съответно – доколкото те са приложими за българското наказателнопроцесуално право.

Обхватът на изложението цели да попълни липсата на научен труд, посветен на цялостното изследване на актуалната уредба на въпроса. Наличието на отделни фрагментарни постановки, от една страна, определя голямата теоретична база, на която настоящата разработка се основава. От друга страна обаче именно тяхната парциалност и съществуващите известни противоречия, а също и неактуалност по отношение на определени институти, предопределят нуждата от труд, фокусиран върху разглеждането на въпроса за правомощията на съда върху действията по разследването в досъдебното производство през призмата на последователен и систематичен анализ.

Разискваните теоретични въпроси се поставят и в контекста на актуалната прокурорско-следствената и съдебна практика, от синтеза на която се извличат ценни изводи. От друга страна разработката си поставя за цел и да формулира ефективни препоръки за подобряване на практическата дейност.

В отделни аспекти на наказателнопроцесуалната уредба на института се правят критични бележки и се предлага по-съвършена регламентация или доразвиване на материята в определена насока, която – според автора – би утвърдила защитата на правата на гражданите и законосъобразността на разследването.

Глава първа: Основни права на гражданите. Ограничаване на основните права.

§ 1. Основни права

Правата на гражданите², тяхното достойнство и сигурност са върховните принципи, които са поставени в основата на приетата през 1991г. Конституция на Република България (КРБ). В Глава втора „Основни права и задължения на гражданите“ са закрепени фундаментални права и свободи. Уредени в най-високия по ранг нормативен акт – Конституцията, и систематическото им място в него – веднага след дефинирането в Глава първа на основните начала, върху които се градят държавните устои – недвусмислено сочи за високата степен на закрила, с която се ползват.

---

² С термина „права на гражданите“ се означават юридически признатите от държавата права на нейните граждани: те са закрепени в националните нормативни актове и са снабдени с юридически гаранции. Правата на гражданите са въздигнати сред основните цели на външната политика на Република България (чл.4, ал.2 КРБ), детайлно уредени са в едноименната Глава втора на Основният закон, гарантирани са с дейността на омбудсмана (чл. 91а, ал.1 КРБ), съдебната власт (чл. 117, ал.1 КРБ) и адвокатурата (чл. 134, ал.1 КРБ). Статусът на чужденците, които пребивават в Република България, е приравнен на този на българските граждани: те имат всички предвидени в КРБ права и задължения, с изключение на тези, за които нормативните актове изискват българско гражданство (чл. 26, ал.2 КРБ).

КРБ употребява и две други понятия: „права на човека“ (чл. 85, ал.1., т.6) и „права на личността“ (преамбюл, абзац 3; чл. 4, ал.2). Повече за съотношенията между трите категории и разбирането, че в термина „права на личността“ се сливат „правата на човека“ като естествени права и „правата на гражданина“ като тяхна юридическа гаранция: вж. **Неновски, Н.** Права на човека и права на гражданина (Към въпроса за съдържанието на понятията). // Правна мисъл, 1993, № 3, с. 26-31. Критичен анализ на словосъчетанието „права на човека“ и доколко то има юридическа, а не идеологическа основа: вж. **Вълчев, Д.** Правата на човека в съвременната държава. // Съвременно право, 1997, № 6, с. 118-121

Основните права и свободи се характеризират с тяхната **неприкосновеност, гарантираност и неотменимост.**

Неприкосновеността означава отказ на държавата от властническа намеса и контрол върху определени личностни интереси. Това положение е определяно като критерий за свободата в гражданското общество и като мерило са степента на развитие на съвременната правова и социална държава.³

Независимо от принципния си отказ си от упражняване на контрол върху личната неприкосновена сфера, държавата не може да бъде освободена от задължението да я закриля, както от посегателства, осъществени от други частноправни субекти, така и от самата държава. Затова КРБ предвижда набор от разпоредби, обезпечаваци ненакърнимостта, неприкосновеността на основните права, с което осигурява тяхната **гарантираност**. Най-общо могат да бъдат отграничени четири основни способа: непосредственото действие на разпоредбите на КРБ (чл.5, ал.2 КРБ); гарантираността на съдебната санкция⁴ при нарушаване на основните права и свободи на личността⁵;

---

³ **Рашков**, Б. Специални разузнавателни средства. София, Св.Климент Охридски, 2010, с. 20

⁴ Етимологично думата "санкция" произлиза от латинското *sanctio, -onis* и означава „постановление, наказателен закон” (**Костова**, М. Латински език, София, Св. Климент Охридски, 2004, с. 246) и „одобрение” (**Баракуда**, Х., Латинска юридическа фразеология, София, ИК Сребърен лъв, 1993, с.259). Значението на думата търпи развитие.

В англоезичната литература терминът *sanction (n.)* в началото на XV век се употребява в смисъл на "потвърждаване или влизане в сила на правило", "акт за постановяване или ръкополагане". Влагано е още значението "указ, потвърждаване, ратифициране, нещо да бъде направено свещено" (от *sancire*). Първоначалната употреба е характерна изключително за църковните укази. В края на XVIIIв. *sanction (v.)* се употребява общо със значение на "потвърждаване чрез санкция; нещо да бъде направено валидно или обвързващо", „да се разреши авторитетно”.

възможността за всеки гражданин да получи от съда, но и други компетентни институции закрила на нарушените си права и законни интереси (чл.56)⁶; контролът за конституционносъобразност на законите

На пръв поглед противоречиво значение *sanction (v.)* добива в средата на ХХв. – „налагане на наказание, санкциониране“ (Online Etymology Dictionary, достъпен на <https://www.etymonline.com/word/sanction> (30.07.2024г.) ; Latin-English Dictionary, достъпен на <https://www.online-latin-dictionary.com/latin-english-dictionary.php?lemma=SANCTIO100> (30.07.2024г.)

В съвременните условия думата запазва характеристиката си на автоантоним и се употребява с двете си значения: юридически акт на одобряване на нещо чрез формални средства и наказание за нарушение на закон.

Употребата на термина в настоящия труд – доколкото не е изрично посочено друго – е с първото значение: предоставяне на формално съдебно разрешаване или утвърждаване на процесуално действие.

⁵ По-подробно по този въпрос: **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда и неприкосновеност на личността. София, Сиби, 1998, с. 26. Изводът е убедително аргументиран въз основа на анализ на разпоредбите на чл. 117, ал. 1 КРБ, чл.120, ал.1 КРБ, чл.31, ал.1 КРБ, чл. 30, ал.3 КРБ, чл. 34 КРБ.

⁶ Природата на правото на защита по чл.56 КРБ (като основно, всеобщо и в същото време лично право, което има процесуален характер, тъй като представлява средство за защита на други права) е предмет на тълкувателната дейност на Конституционният съд (КС) на Република България (Решение № 3 от 1994г. по к.д. № 1 от 1994г. на КС на РБ) и на анализ в научната литература (по-специално виж **Чинова**, Наказателнопроцесуална принуда... с. 27-28; **Неновски** Н. Правото на защита по чл.56 от Конституцията // Правна мисъл, 1994, № 1, **Начева**, С. Конституционна защитеност и конституционна защитимост на правото на защита. // Съвременно право, 1999, № 4, **Баламезов**, Б, **Киров**, В., **Танчев**, Е., **Карагъзова-Финкова**, М., **Ферева**, Н. Конституция на Република България. Коментар. София, Сиела, 1999, с. 159-161;) Съдебната защита е една от гаранциите за правата на гражданите, прокламирани в КРБ (така: **Стойчев**, С. Конституционно право на Република България. Част първа. София, Сиела, 2000, с. 22).

и другите актове на Народното събрание – макар и косвено⁷ – също играе ключова роля като гарант за защита на основните права.

Неотменимостта⁸ на основните права също е нормативно закрепена тяхна характеристика (чл.57, ал.1 КРБ). Тя означава, че при никакви обстоятелства никоя държавна институция не би могла да отмени кое да е основно право на личността и не би могла да ограничи упражняването на същото. По изключение, по причини изрично лимитативно предвидени в самия основен закон, се допуска временно ограничаване на отделни права (чл. 57, ал.3 КРБ). Друга част от основните права обаче (правата по чл. 28, 29, 31, ал. 1, 2 и 3, чл. 32, ал. 1 и чл. 37 КРБ), дори при наличие на предвидените в чл. 57, ал.3 КРБ обстоятелства, не могат да бъдат ограничавани.

Прокламираният в чл. 57, ал.1 КРБ принцип има две проявления: първо, държавата не би могла да отрече съществуването на закрепените в Конституцията основни права и, второ, не би могла да ограничи титуляря им да ги упражнява.

Изключението в чл. 57, ал.3 КРБ пък води до друг съществен извод: неприкосновеността и неотменимостта не означават, че е абсолютно недопустимо и забранено ограничаването на правата. Напротив, допустимо е, но в изрично изброени хипотези.

---

⁷ Основание контролът за конституционност на нормативните актове, приемани от Народното събрание (НС), да бъде определян като косвен е липсата на признато право на индивидуална конституционна жалба на българските граждани. Индивидуалната личност може да търси защита непряко – чрез сигнализиране на субектите, които могат да сезират КС (чл.150, ал. 1 КРБ). Въпреки това обаче този аспект от дейността на КС има основополагащо значение за гарантиране правата на гражданите.

⁸ Неотменимостта е легално понятие, генезиса на което е проследен в науката: по-подробно вж. **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда..., с. 21 и литературата, цитираната същия източник в бел. под линия № 19.

Исключението в чл. 57, ал.3 КРБ създава още критерии за **класификация на основните права**: налице са безусловно неограничими (или абсолютни) права и такива, при които ограничения са допустими (неабсолютни или относителни права).

Ограничаването на *абсолютните* права, е недопустимо по какъвто и да е начин и на каквото и да било основание (арг. чл.57, ал.3 КРБ): дори от самият Основен закон, включително при неговото изменение и допълване от Обикновено Народно събрание (чл.157, т.4 КРБ). Идеята, инкорпорирана в разпоредбата, е че няма и не биха могли да възникнат обстоятелства, които да обосноват дори и временното снемане правната закрила на ценностите, гарантирани чрез посочените конституционни права⁹.

По аргумент от изключението в чл.57, ал.3 КРБ, по отношение на останалите основни права – *неабсолютните (относителните)*, се допуска възможност за ограничаване. Те не са изброени изрично. Това са всички предоставени от КРБ права на гражданите, които не са посочени в чл. 57, ал.3 КРБ. Допускането на правна възможност за тяхното ограничаване не е недостойнство на Конституцията, а напротив – то е израз на примата на държавния и обществения интерес над личния в определени случаи. КРБ съдържа всички гаранции допускането на известни ограничения да не се превърне в произвол.

---

⁹ Баламезов, Б, Киров, В., Танчев, Е., Карагъзова-Финкова, М., Ферева, Н. Конституция на Република България. Коментар. София, Сиела, 1999, с. 164

Абсолютни са правото на живот (чл. 28 КРБ), забраната за мъчение, жестоко, безчовечно или унижаващо отношение, за насилствена асимилация (чл.29, ал.1), забраната за подлагане на медицински, научни и други опити без доброволно писмено съгласие на лицето (чл.29, ал.2), правото на обвиняемия да бъде предаден в законоопределения срок на съдебната власт (чл.31, ал.1), забраната за склоняване към самопризнание чрез принуда и осъждане само въз основа на направено самопризнание (чл.31, ал. 2), презумпцията за невиновност (чл.31, ал. 3), неприкосновеността на личния живот (чл. 32, ал.1), свободата на съвестта (чл.37).

В обобщение на казаното дотук следва да се подчертае, че ограничаването на неабсолютните права е допустимо и оправдано от КРБ. „При упражняване на своите права и свободи личността е подчинена само на такива ограничения, които са установени със закон, изключително с цел да се осигури необходимото признаване и зачитане на правата и свободите на другите, и за удовлетворяване на справедливите изисквания на морала, обществения ред и общото благоденствие в едно демократично общество. Тези права при никакви обстоятелства не могат да бъдат упражнявани в противоречие с целите и принципите на Конституцията.”¹⁰

Следователно, ограничаването на правата е допустимо и този въпрос не е спорен. Тъкмо Основният закон, който прокламира тези права, допуска изрично и тяхното ограничаване. Проблемът е за **основанията, предпоставките, средствата за налагането на ограниченията и мярата, до която това е допустимо** – въпроси, които са предмет на обсъждане по-долу.

§ 2. Способите за доказване като форма на ограничаване на права

Способите за доказване не могат да се осъществят *без навлизане в правната сфера* гражданите. В една или друга степен с тях се накърняват основни, прогласени от КРБ и редица международни актове, права: неприкосновеност на личността (чл. 30, ал.1 КРБ; чл. 3 ЕКЗПЧОС), неприкосновеност на жилището (чл. 33 КРБ; чл. 8 ЕКЗПЧОС), тайната на кореспонденцията и другите съобщения (чл. 34 КРБ; чл.8 ЕКЗПЧОС). Затова всички способи за доказване са ограничителни мерки.

---

¹⁰ Решение № 3 от 17.05.1994г. по к.д. № 1 от 1994г. на КС на РБ

Като такива те са изключителна компетентност на държавни органи, оправомощени пряко от КРБ или закона. Властническият елемент е иманентна черта на възникващото правоотношение между държавата и лицето, в чиято правна сфера се интервенира.

Точно този елемент е основание за извод, че ограниченията се предприемат независимо от съгласието или независимо от присъствието или независимо от участието, а в определени случаи без оглед и на знанието на носителите на съответните права. „Съгласието“, „присъствието“, „участието“, „знанието“ са все форми на процесуално поведение, което законът въздига в изискване за реализация на определено действие, по което всъщност може да се проведе разграничение между способите за доказване.

Така, на първо място, от гледна точка осведомеността на носителите на правата, които се ограничават с провеждане на действията, способите могат да се разделят на *явни* и *тайни* (1). Критерият за това деление е дали фактът на провеждане на действието остава тайна за лицата, чиито права се засягат *към момента на провеждане на действието*¹¹.

От изброените в чл. 136 НПК действия по разследването към първите се числят разпитът, експертизата, огледът (включително освидетелстване), претърсването (включително обиск), изземването (включително изземване на доставена кореспонденция), следствия експеримент, разпознаването на лица и предмети. Тайни способности за

---

¹¹ Следва да се обърне особено внимание на изразът в курсив. Реализирането на тайните действия по разследването също става достойно за лицата, чиито права са засегнати, но едва когато то е преустановено. Казано с други думи тяхната употреба се узнава *post factum*.

доказване са изземването на недоставена кореспонденция¹² и специалните разузнавателни средства (СРС).

По нататък, естеството на някои явни способности за доказване изключва възможността те да бъдат осъществени без *участие* на лицата, чийто права се засягат (експертиза с личен преглед, идентификационна експертиза, свързана с изземване на образци за сравнително изследване, когато тези образци са например биологични материали, почерк, глас и т.н.; освидетелстване; обиск). За да се осъществят действията по разследването се накърнява личната неприкосновеност. По необходимост те не могат да не бъдат извършени с участие на засегнатите лица.

В други хипотези, за да са законосъобразно извършени явните способности за доказване трябва да се проведат в *присъствие* на лицата, чийто права се засягат (например претърсването и изземването трябва да се проведат в присъствие на лицето, което ползва помещението – чл. 163, ал.1, алт.1 НПК). Тези действия ограничават неприкосновеността на жилището, разбираана в общ план като защита на разнообразни по своя вид и предназначение места. Дори по свое желание лицето да не присъства, способът пак ще се извърши.

За разлика от горната хипотеза, където участието е практическа предпоставка за възможността за реализация на действието, тук присъствието може да се окаже само юридическа предпоставка за законосъобразността на действието¹³. Възможно е последното да се проведе и без знанието на лицето. Надлежното призоваване на лицето,

---

¹² Когато се извършва при доставчика. Подробно за различните видове кореспонденция и за възможните хипотези за изземване – вж. съответно Глава трета, параграф втори, пункт пети и параграф трети, пункт първи от настоящия труд.

¹³ Подробно по въпроса за юридическите предпоставки – вж. стр. 98 от настоящия труд.

осигуряването на присъствието му по време на действието и въобще осведомеността му не е факт, който ще възпрепятства извършването на действието, а може да доведе до отпадане на закрепените с протокола от действието обстоятелства, ако се приеме, че процедурата по осигуряване присъствието на лицето не е спазена.

Тайните способности (изземването на недоставена кореспонденция¹⁴ и специалните разузнавателни средства) се реализират *без знанието и участието* на лицата, чиито права се засягат. Накърнява се свободата и тайната на кореспонденцията и другите съобщения, неприкосновеността на жилището, но държавните процесуални органи имат право да извършат действието без носителят на тези права да е уведомен за навлизането в неговата правна сфера. Нещо повече, както ще се изясни по-долу, условие за резултатността на посочените като примери действия по разследването е именно лицето да не узнае за тяхното извършване към момента на реализация.

Признак, приложим единствено към явните способности за доказване, възможността да бъдат извършени въпреки несъгласието на лицата, чиито права се засягат (2). Ако действие по разследването може да се предприеме въпреки неизпълнението на процесуално задължение на лицето да съдейства на държавните процесуални органи, това действие се окачествява като принудително.

Обобщено, може да се изтъкне, че всички действията по разследването са ограничителни мерки. Съобразно заложените критерии (1 и 2) способите за доказване биват тайни и явни, а част от последните могат да се осъществят и принудително.

Предмет на разглеждане в настоящата разработка са явните принудителни и тайните способности за доказване. Пред скоби следва да

---

¹⁴ Има се предвид изземване на недоставена кореспонденция от доставчика. Подробно за различните видове кореспонденция и за възможните хипотези за изземване – вж. бел. под линия № 11 от настоящият труд.

бъдат изложения няколко азбучни положения относно държавната принуда като общо понятие и особеностите на проявлението ѝ в наказателния процес. Трябва да се обсъди естеството на негласните способности за събиране и проверка на информация и употребата им в дейността по доказване.

В съответствие с правните системи на семейството на държавите от ЕС и с изискванията на практиката на ЕСПЧ и СЕС българският законодател е въвел съдебен контрол не само върху действията на органите на досъдебното производство, насочени срещу правото на свобода, каквито са мерките за неотклонение, но и върху способите за доказване, засягащи основните права на човека, прогласени в КРБ, ЕКПЧОС, МПГПП. Изясняването на същината на тази контролна дейност – нейните основания, обхват и проявление – е фокуса на настоящия дисертационен труд.

1.Наказателнопроцесуална принуда

Ограничаването на правата е допустимо и едно от легитимните средства за това е правната принуда. От съществено значение в настоящия труд са въпросите за спецификата на наказателнопроцесуалната принуда, основанията, предпоставките, средствата за нейното осъществяване и мярата, до която тя е допустима. С други думи, що е наказателнопроцесуална принуда и въз основа на какво, кога и как може да се осъществи същата. Отговори на тези въпроси не могат да бъдат дадени без осветляване на проблема за държавната принуда въобще¹⁵.

---

¹⁵ Последната е предмет на задълбочени изследвания в българската общотеоритична правна литература (Бойчев, Г. Юридическата отговорност. София, Юриспрес, 2003, с.108-118; Бойчев, Г. Правова държава, Юриспрес, София, 2003, с. 44, Михайлова, М. Теория на правото. София, Свят.Наука, 1993, с.22-23).

Мерки за принуда представляват **правнодопустимо накърняване на основни права и свободи, респ. те ограничават тези права и свободи**. Обобщения анализ на международните актове и практиката на наднационалните съдилища показва, че относно установяването и налагането на принудата в правовата държава следва да бъдат налице **четири важни белега**.

На първо място, изискване, обуславящо легитимността на принудата, е тя да е *законоустановена*. Единственото средство за ограничаване неприкосновеността на човешките права в правовата държава може да бъде това, което черпи основанието си в писаното право, в закона.¹⁶ ЕСПЧ отстоява разбирането, че съгласно чл. 8 ЕКЗПЧОС „предвидена в закона“ е такава намеса, която освен в съответствие с националната правна уредба, е съвместима и с принципа

Принудата е определяна като „универсално правно понятие“ с проявление в различни клонове на правото (така: **Лазаров**, К. Принудителни административни мерки. София, Наука и изкуство, 1981, с. 17). Преди да постави на обсъждане въпросът за спецификата на принудата в отделните правни отрасли, научната мисъл допълва общотеретичните разсъждения (**Димитров**, Д. Административно право. Обща част. София, Сиби, Проф. Марин Дринов, 1999, с.339, **Лазаров**, К. цит. съч., с. 17, **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда ...,с.62, **Рашков**, Б. Специални разузнавателни ..., с. 36). Формулирани са различни дефиниции, съдържанието на които е обединено от извода, че всички мерки за принуда се свързват с ограничаване, респ. накърняване на основни права и свободи. Те са обект на защита от Всеобщата декларация за правата на човека (ВДПЧ), Международния пакт за граждански и политически права (МПГПП), Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи (ЕКЗПЧОС) Хартата на основните права на Европейския съюз (ХОПЕС).

¹⁶ *Yordanov v. Bulgaria*, № 56856/00, 10 август 2006, § 112; *Alexov v. Bulgaria*, № 54578/00, 22 май 2008, § 126; *Société Colas Est and Others v. France*, № 37971/97, § 43

на върховенството на правото (rule of law)¹⁷ и с принципите на правовата държава, посочени в преамбюла на Конвенцията¹⁸. Не е достатъчно просто принудата да не е забранена¹⁹.

На второ място, мерките за принуда, трябва да са *необходими в демократично общество* за постигане на *правомерна цел*, каквато се явява защитата на националната и обществената сигурност, изграждането и укрепването на икономическото благосъстояние на страната, предотвратяването на безредици или престъпления, защитата на здравето и морала или на правата и свободите на другите.²⁰

На трето място, критерият, на който трябва да съответстват мерките, свързани с интервенция в основни права и свободи на личността, е *принципът на пропорционалност*.²¹ Правилото предвижда какви са ръководните критерии за държавните власти в два аспекта:

---

¹⁷ *Halford v. the United Kingdom*, № 20605/92, 25 юни 1997г., § 36, 49; Въпросът е доразвит в решенията по делата *Rotaru c. Roumanie*, № 28341/95, 4 май 2000г., § 52, *Liberty et autres c. Royaume-Uni*, № 58243/00, 1 юли 2008г., § 59, *Govedarski v. Bulgaria*, № 34957/12, 16 май 2016; § 79, *Kennedy v. the United Kingdom*, № 26839/05, 18 май 2010г., § 151.

¹⁸ *Dimitrov-Kazakov v. Bulgaria*, № 11379/2003, 10 февруари 2011г., §32, *Prezhdarovi v. Bulgaria*, № 8429/05, 30 септември 2014, § 43, *Rotaru c. Roumanie*, № 28341/95, 4 май 2000г., § 52, *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria*, № 62540/00, 28 юни 2007г., § 71, *Yordanov v. Bulgaria* № 56856/00, 10 август 2006, § 114, *Georgi Yordanov v. Bulgaria*, № 21480/03, 24 септември 2009 г., §31

¹⁹ **Маринова**, Г. Специалните разузнавателни средства и правото на зачитане на личния и семейния живот според чл. 8 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи. // Правна мисъл, 2014, № 3, с. 55

²⁰ **Бойчев**, Г. Юридическа отговорност, София, Юриспрес, 2003, с. 113,

²¹ **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда....., с. 29; **Bjorge**, E, **Williams**, J. The Protean Principle of Proportionality: How Different is Proportionality in EU Contexts? // The Cambridge Law Journal, vol. 75, no. 2, 2016;

когато установяват и когато налагат принудителни мерки, т.е. валидно е, както за законодателя, така и за правоприложителя.²²

Ако намесата в правната сфера на гражданите се отличава с изброените дотук белези, тя ще бъде *обоснована*.²³

На четвърто място, в европейското право и практика се приема, че лицето, на което е наложена мярка за принуда, която ограничава конституционни права и свободи трябва да има гарантирано *право на достъп до съд*. Според практиката на ЕСПЧ тези мерки се включват в обхвата на понятието „наказателно обвинение“, затова е задължително постановяването им от съдия или – когато в изрично лимитативно изброените от закона случаи са постановени от несъдебен орган – те да подлежат на своевременен съдебен контрол.²⁴

В доктрината се приема, че осигуряването на тези стандарти е постигнато от българската държава и съвременния облик на законодателството отговаря на международните изисквания.²⁵

Наказателнопроцесуалната принуда е вид държавна принуда и всички, изтъкнати по-горе характеристики, са ѝ иманентно присъщи. Спецификата на кръга обществени отношения, регулирани от наказателнопроцесуалното право, придава на принудата в този отрасъл определени **особености**, които могат да се обобщят²⁶ така:

---

²² Бойчев, Г. Юридическа..., с. 114, Barak, A. *Proportionality and Principled Balancing* // Law & Ethics of Human Rights, 2010, vol. 4

²³ *Govedarski v. Bulgaria*, № 34957/12, 16 май 2016г., § 78; *Heino v. Finland*, 56720/09, 11 февруари 2011, § 35

²⁴ Въпросът е бил предмет на детайлно изследване. Вж. Рашков, Б. Специални разузнавателни..., с.21-32; Чинова, М. Наказателнопроцесуална принуда..., с.20-49

²⁵ Чинова, М., Досъдебното производство..., с.237

²⁶ Подробно по въпроса: вж. Чинова, М. Наказателнопроцесуална принуда..., с.65-67; Чинова, М., Досъдебното производство..., с.234-248

Основанията за нейното налагане, видът на мерките, сроковете за тяхното действие, органите, които могат да ги налагат и субектите, чиито права се ограничават, са *уредени единствено в НПК и в никой друг нормативен акт*. Принудата се налага *в рамките на наказателнопроцесуалната дейност*: от ръководно-решаващите субекти; на основата на наказателнопроцесуалните отношения; спрямо участващите в тях лица. Принудата в нито един случай *не е задължителна*. Макар различните мерки за принуда да преследват различна непосредствена цел, тяхното общо направление е *правилното, законосъобразно и срочно приключване на производството и в последна сметка постигане на двуединната задача на наказателния процес* (чл. 1, ал.1 и ал.2 НПК). От друга страна, именно така се формира и обективният измерител за пропорционалността: принудата е допустима, само ако и доколкото допринася за постигане на посочените задачи.

Мерките за принуда в наказателния процес традиционно се разделят на „мерки за неотклонение”, „други мерки за процесуална принуда” и „принудителни способности за доказване.“²⁷ По природа еднакви – мерки за принуда, за тях важи всичко изтъкнато по-горе. Помежду им обаче има и съществени различия, обусловени от непосредственото им назначение.

Мерките за неотклонение (чл. 56-66 НПК) са класически превантивни мерки (арг. от легално определената им цел – да попречат на обвиняемия да извърши престъпление или да се укрие от правосъдието или от изпълнението на присъдата – чл. 57 НПК), но и санкционни ²⁸ (арг. от възможността отклонението от тях или

---

²⁷ **Чинова**, М., Досъдебното производство..., с.238 и сл.

²⁸ „Санкция“ в случая се употребява във второто значение на думата, съобразно изложеното в бел. под линия № 4 от настоящият труд: предвидено в закона наказание.

неизпълнението на процесуално задължение да доведе до влошаване положението на обвиняемия – чл. 66 НПК и т.н.)

Другите мерки за процесуална принуда (чл. 67-73а НПК) са такива със санкционен характер, и такива с превантивен ефект. Санкционни мерки са налаганите за неспазване на процесуално задължение като принудителното довеждане на обвиняем или свидетел при неявяване без уважителна причина (съотв. чл. 71, ал.1 и чл. 120, ал.3 вр. чл. 71 НПК), глобата на свидетел при неявяване без уважителна причина или отказ да даде показания извън случаите по чл. 119 и чл. 121 НПК (съотв. чл. 120, ал.3 и чл. 120, ал. 4 НПК) и т.н.²⁹ Превантивни са

---

²⁹ Обосновано в теорията е, че мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда имат санкционна функция (**Чинова**, М., Досъдебното производство ..., с.239-230). Затова предмет на обсъждане е бил и въпросът за разликата между тях и друга проява на държавна принуда – санкциите в наказателното материално право. В частност съпоставката е направена между мярката за неотклонение „задържане под стража“ и наказанието „лишаване от свобода“ (така: **Маринова**, Г. Същност и особености на мярката за неотклонение задържане под стража. // Правна мисъл, 2005, № 1, с. 70-71; **Трайков**, З. Наказателно-изпълнително право. София, Албатрос, 2007, с. 357 и сл., **Грошев**, Ч. Индивидуализация на наказанието. Теория и практика. София, Сиела, 2015, с.22). Считам, че изводите важат и по отношение на другите мерки за процесуална принуда.

Обобщено, характеристиката, обединяваща принудителните мерки и наказанията, е правната им природа. Те са проявление на държавна принуда, налагана или контролирана от съд, която ограничава основни права. Разликата е в основанието на налагането им и целите, които то преследва: наказанието има за основание престъплението и цели поправително-превъзпитателно и предупредително-възпиращо въздействие (арг. чл. 36 НК), докато санкционните мерки за принуда целят да обезпечат процесуалните действия на лицата, субекти на наказателнопроцесуалните правоотношения.

Способите за доказване по НПК, в които има форма на процесуална принуда и които са обект на настоящата разработка, нямат санкционна функция (така:

мерките, пресичащи опасността от извършване на деяние, което би имало негативно отражение върху процеса като: действия, с които обвиняемият представлява физическа опасност за пострадалия при мерките за негова защита (чл.67 НПК), или такива с които дава достатъчно основания да се счита, че служебното му положение ще създаде пречки за обективното, всестранно и пълно изясняване на обстоятелствата по делото при отстраняването на обвиняемия от длъжност (чл. 69 НПК) и т.н.

Принудителните способности за доказване са мерки, които обезпечават събирането и проверката на доказателствения материал, които е необходим за разкриване на обективната истина, и като такива нямат санкционен, а превантивен характер.³⁰

В обобщение може да се каже, че характера на трите вида мерки се определя от непосредствената им задача. Единствено способите за доказване имат непосредствена задача да осигурят събирането и проверката на доказателствата и да обезпечат разкриването на обективната истина. Другите два вида принудителни мерки – наред със собствената си непосредствена задача – също спомагат за реализиране на тази цел, но субсидиарно. Основната, пряката функция на всички санкционни мерки е да преустановят неизпълнението на процесуално задължение, което ще затрудни хода на процеса, включително и от

Чинова, М., Досъдебното производство ..., с.243). Дори НПК да предвижда възможност за санкциониране при осъществяване на принудителен способ за доказване, това става посредством друга мярка за процесуална принуда, а не чрез самият способ за доказване: напр. принудително довеждане на обвиняем (чл. 71, ал.1 НПК) или свидетел (чл. 120, ал. 3 вр. чл. 71, ал.1 НПК); налагането на глоба на свидетел при неявяване или отказ да свидетелства (чл. 120, ал.3 и ал.4 НПК).

³⁰ Подробно за характера и целта на трите вида мерки: **Чинова**, М., Досъдебното производство ..., с.238 и сл.; **Маринова**, Г. Същност и особености на мярката за неотклонение задържане под стража //Правна мисъл, 2005, № 1, с. 69 -70, а също и цитираната в бел. № 8 от посочената статия литература.

гледна точка на доказването, но не само. Другите превантивни мерки възпрепятстват извършването на деяние, което застрашава процесуалната дейност по същия начин. Ефективното изпълнение на пряката задача, води и до обезпечаване разкриването на обективната истина, но косвено. Единствено способите за доказване пряко целят да съберат и проверят доказателствения материал, необходим по конкретното дело.

Въпросът за съпоставката между тези три категории мерки остава извън тематичния обхват на настоящия труд. Мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда са разгледани само доколкото това е от значение за изясняване на същността на принудителните способности за доказване.

2.Способите за доказване като мерки за наказателнопроцесуална принуда

В правната доктрина и практика е утвърдена примерна класификация, съобразно която способите за доказване, осъществявани със съдебна санкция, се делят на принудителни и тайни.³¹ Същността на последните и разликата между двата вида способности е обект на обсъждане по-долу³².

В теорията е обсъден проблемът за разликата между задължителността и принудителността на действията по разследването³³. Всички действия по разследването са задължителни, но само изрично определените в закона са принудителни.

---

³¹ **Чинова**, М. Досъдебното производство ..., с.575

³² Вж. съответно Глава първа, параграф втори, пункт четвърти и пункт пети от настоящия труд.

³³ **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда ..., с.94 и сл.

Задължителни са, защото при установяване наличието на предвидените в НПК предпоставки държавният орган, който на съответната фаза осъществява функция по ръководство и решаване, издава акт, който поражда процесуално правоотношение между държавният орган и лицето, до което този акт е адресиран.

За гражданите участието в следственото действие е процесуално задължение, а не право. Това обстоятелство превръща действието в задължително за засегнатото лице.³⁴ То е задължено да предостави образци за сравнително изследване (чл. 146, ал.1 и ал. 2 НПК), да се подложи на освидетелстване (чл. 158, ал.3 НПК), да отвори помещенията при претърсване (чл. 163, ал.4 НПК) и т.н.

В допълнение на казаното може да се посочи, че предприемането на следственото действие е задължително и за съответния ръководно-решаващ орган. То е правомощие, което може и трябва да бъде упражнено щом е констатирано наличието на съответните законови условия. Правомощието за държавния орган е едновременно право и задължение.

Щом са налице предпоставките за извършване на определено действие по разследването, задължително е то да се извърши. Но макар всички способности за доказване да имат задължителен характер, само част от тях са принудителни.

Когато гражданите се отклонят от задължението си да съдействат на органите (сиреч когато възпрепятстват извършването на действието по разследването), тогава се поставя въпросът за принудата в дейността по доказване. Критерият за делението на принудителни и непринудителни действия по разследването е отговорът на въпроса неизпълнението на процесуалното задължение на гражданите преодолимо ли е или не.

---

³⁴ Пак там, с.96

Ако едно действие по разследването може да се проведе и въпреки неизпълнението на процесуалното задължение на лицето, спрямо което е насочено, тогава е налице принудително действие. Ако обаче след отказа на лицето за държавният процесуален орган не остава възможност да проведе действието, тук е налице липса на възможност за принуда.

Следователно принудителни са способите за доказване, за които в *НПК* изрично е предвидено, че *могат да се предприемат въпреки неизпълнението на процесуалното задължение на лицето, което е носител на засегнатите с действието права*. Трябва да се подчертае, че делението на действията по разследването на принудителни и непринудителни се прави от гледна точка на закона, а не на особеностите на случая, на всяко конкретно дело. Това че в хода на разследването по едно досъдебно производство е изпълнено процесуалното задължение да се посочат укритите предмети в рамките на претърсване например (чл. 163, ал. 2 *НПК*), не отнема принудителния характер на претърсването.

С други думи, критерият, който *in abstracto* окачествява едно действие по разследването като принудително, е дали, ако лицето, по отношение на което се осъществява, не изпълни процесуалното си задължение да съдейства, то (действието) може да се предприеме въпреки това ³⁵. Доброволността, разбираана в смисъл на сътрудничеството на лицето за извършване на действието *in concreto*, не отменя принудителния характер на това действие.

Казаното изхожда от генералното правило, че в сферата на публичноправните отрасли принципът е „каквото не е разрешено, то е забранено”. Друг аргумент в подкрепа на това схващане е изложената

---

³⁵ **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда..., с.102; Повече относно теориите за принудителния характер на действията по разследването: Пак там, с.93-94.

по-горе трактовка по отношение на принудата и невъзможността ѝ да се осъществява, освен ако не е предвидена в закон. Така, ако пострадалият от кражба откаже да предостави възможност оглед да бъде извършен в дома му или ако обвиняем или свидетел откажат да участват лично в разпознаване или едно лице откаже да се представи лично за разпознаване³⁶, не съществуват правни средства за принуда, т.е. за осъществяване на тези действия въпреки волята на лицата. Така е защото тези действия не са принудителни.

Налагат се няколко извода. Първо, всяко действие по разследването в задължително – както за органа, така и за гражданина. Второ, задължителни са и принудителните действия, и тези, извършването на които зависи от волята на засегнатите лица. Трето, гражданите всякога имат задължение да съдействат на държавните органи, но критерий за принудителността е възможността действието по разследването да се извърши въпреки липса на такова съдействие.

Макар за едно действие по разследването да е предвидена възможност да се предприеме принудително, това не означава, че то не може да бъде осъществено и доброволно със съдействие на засегнатото лице. Такава е най-честата хипотеза. Принудата „влиза в действие” едва ако липсва доброволност. Например, набавянето на сравнителни образци може да се постигне с предоставянето им от обвиняемия или свидетеля (чл.146, ал. 1 и ал. 2 НПК), оглед на лице може да се извърши след писменото му съгласие (чл.158, ал. 3 НПК), претърсването и изземването са предхождани от предложение на лицето да посочи и предаде търсените предмети (чл. 163, ал.2 НПК). Изброените действия се извършват принудително едва след като е изчерпана възможността за събиране на нужните доказателства чрез доброволното им предоставяне.

---

³⁶ Визира се хипотезата на разпознаване с показване на самото лице, а не на фотоснимки (чл. 171, ал.4 НПК).

Но дори да е налице оказано съдействие, то не отнема принудителния характер на действието по разследването. Критерият за определянето на способ за доказване като „принудителен“ е латентната възможност да се приложи въпреки волята на засегнатото лице.

Според българския наказателен процес принудителни са изземването на образци за сравнително изследване (като част от експертизата), освидетелстването, претърсването, изземването (и неговите подвидове обиска и изземването на доставена кореспонденция).

Освен самостоятелни способи за доказване (или етап при осъществяването на такъв способ – относно изземването на сравнителни образци), тези действия са и мерки за процесуална принуда, тъй като НПК предписва възможността за използване на такава, ако лицето, откаже да изпълни регламентирано в закона процесуално задължение да предостави образци, да предаде вещите и т.н. С тези принудителни действия се ограничават основни права на личността, което е основанието за съдебната санкция.

Интерес представлява дали разпитът на свидетел може да се отнесе към принудителните действия по разследването. По мое мнение това не е възможно. Изпълнението на процесуалното задължение на свидетеля да даде показания като „изложи всичко, което знае по делото“ и „отговаря на поставените му въпроси“ (чл.120, ал.1 НПК) е скрепено с принуда, реализирана посредством налагане на глоба (чл.120, ал. 4 НПК). Тя обаче е друга мярка за процесуална принуда. От тук следват няколко извода.

Първо, възможността да се ползва такава мярка не прави способа принудителен.

Второ, по естеството си тази принуда не може да постигне изпълнение на преследваната с разпита като действие по разследването цел. По-горе беше изяснено, че санкционният характер на някои други

мерки за процесуална принуда (каквато е и глобата в този случай) цели да обезпечи изпълнение на процесуалните задължения на лицата. Тези мерки нямат за непосредствена цел събиране на доказателства, а спомагат за това косвено. Но при продължаващ отказ на лицето да даде показания дори и след налагане на глоба, не съществува правен способ то да бъде заставено да говори. Обстоятелствата, които могат да се доказват със свидетелски показания, са човешки възприятия (чл. 117 НПК). Естеството им предполага, че се поставя във волята на лицето дали ще изложи „всичко, което знае по делото“ или не (чл. 139, ал. 3 НПК). Глобата цели да санкционира неизпълнението на неговото задължение като свидетел, но ако не го стори, ако откаже да свидетелства, липсва правно средство за принудително осъществяване на това задължение. Използването на сила или други методи за изтръгване на информация са абсолютно недопустими.

Друго е при принудителните способи за доказване. Те могат да бъдат извършени въпреки несъгласието на засегнатия, а дори и въпреки реализиране от негова страна на активни действия, с които да попречи на реализацията на способа. Така например дори присъстващото на претърсване лице да се опитва да укрие предмети от значение за делото, по отношение на него може да се проведе обиск (чл. 164, ал.1, т.2 НПК).

Изложеното за разпита на свидетел важи с още по-голяма сила за разпита на обвиняем, тъй като даването на обяснения от последния не е процесуално задължение, а право (чл. 55, ал. 1 НПК).

3.Ограничаване на конституционни права чрез тайни (негласни, секретни) действия

Тайните действия, наричани още негласни, засягат съществено личната свобода. Те навлизат в правната сфера без знание на носителите на засегнатите права към момента на осъществяване на това засягане.

Сериозността на намесата, предполага предвиждане на гаранции срещу произвол. Оперативната дейност на редица структури на Министерство на вътрешните работи (МВР), Държавна агенция „Национална сигурност” (ДА „НС”) и т.н. е свързана с прилагане на множество секретни способности за събиране и проверка на информация ³⁷ . Оперативното, извънпроцесуалното битие на негласните способности е тяхна първоприрода. Използването им е оправдано от необходимостта да се защити националната сигурност и обществения интерес. Признавайки примата на тези ценности над личната сфера, ЕСПЧ дори допуска занижаване на стандарта си за ефективни правни средства за защита (чл. 13 ЕКЗПЧОС) и приема, че в оперативната дейност прилагането на негласни способности може да остане тайна за контролираното лице не само към момента на употребата им, а и след това. Само *по изключение* засегнатият може да узнае, че правата му са били ограничени. Съдът изтъква, че предвид тайният характер на способите, *по време на прилагането им* достатъчно ефективна гаранция се явява контролът от независим орган. *След преустановяване на експлоатацията*, ако засегнатото лице бъде уведомено, то може да се обърне към съд по обичайния начин. Сама по себе си липсата на уведомяване не прави процедурата порочна и не може да се приеме, че липсва правно средство за защита, ако е изпълнено първото изискване – да е налице контрол от страна на необвързан с дейността по прилагане на тайните способности орган.³⁸

От гледна точка на българското законодателство процедурите, с които се гарантира контрол за законосъобразна употреба на негласни

---

³⁷ Повече за понятието „негласни” методи и за използването им в оперативната дейност – вж. **Рашков, Б.** Специални разузнавателни...с. 54 и сл.

³⁸ **Харис, Д., О’Бойл, М., Уорбрик, К., Бейтс, Е., Бъркли, К.**, Право на Европейската конвенция за правата на човека, София, Сиела, 2015, с. 928 и цитираната там практика на ЕСПЧ.

способи, са няколко. На първо място, това е проверката на процедурата от Националното бюро по контрол върху специалните разузнавателни средства (НБКРС), което – при констатиране на неправомерно прилагане – следва да уведоми засегнатия. Задължението може да не се изпълни само при реализиране на изрично лимитативно изброени хипотези: когато би се създала опасност от осуетяване разкриването или предотвратяването на престъпления или за националната сигурност, от разкриване на използваните СРС или за живота и здравето на служителя под прикритие или негови близки (чл. 34ж, ал.2 ЗСРС).

На второ място, контролна дейност осъществява и създадената постоянна комисия към Народното събрание (НС), чрез която се упражнява парламентарен контрол върху процедурите по разрешаване, прилагане и използване на СРС, както и върху съхраняването и унищожаването на получената чрез тях информация (чл.34з ЗСРС). Контролираното лице узнава за използването на тайните способности и ако оперативното дело се реализира в досъдебно производство, а това лице придобие качеството обвиняем.³⁹

Възможността на тайните, негласни способности да се ползват за доказване в наказателния процес е налице, ако са проведени по реда и правилата на НПК.

4. Тайни способности за доказване

Тайните способности за събиране и проверка на доказателствен материал засягат правото на лична свобода и неприкосновеност, правото на личен живот, правото на неприкосновеност на жилището, правото на неприкосновеност на кореспонденцията и другите съобщения (съответно

---

³⁹ Повече по този въпрос: **Рашков**, Б. Субектите на процеса и достъпът им до информация, получена със СРС // Общество и право, 2018, № 2, с. 32

чл.30, ал.2, чл.32, ал.2 и чл. 33, ал.3, чл. 34, ал.2 КРБ). Съобразно предложеното по-горе деление това са неабсолютни права.

Изказано е мнението, че ограничителните действия по отношение на тези права представляват форма на държавна принуда.⁴⁰ Приема се, че именно тайното и негласно ограничаване на правата доказва извода, че действията са принудителни. Счита се, че следва да бъде подкрепена идеята, че тайните способности не са принудителни. Безспорно и тайните, и явните принудителни способности за доказване са ограничителни мерки, защото засягат правата на гражданите. Но това не може да служи като основание между тях да се сложи знак за равенство. Принудителните способности са явни действия по разследването, за които законът предвижда, че могат да бъдат извършени *въпреки несъгласието на засегнатото лице*. Тайните способности са ограничителни мерки, които се извършват *при игнориране и възползване от незнанието на лицето* за това, че то е обект на тяхното прилагане. Нещо повече, за постигане на практически ефект от тяхното приложение, те целят именно това – реализация при строга конспиративност.⁴¹ Макар например подслушването да засяга личния живот на гражданите, то дава възможност да се придобият сведения за извършено или подготвяно престъпление, които не могат да се набавят по друг начин.⁴²

В подкрепа на тезата, че тайния способ изпълнява доказателствената си функция единствено ако лицето, спрямо което се прилага, не знае за това прилагане, могат да бъдат изтъкнати и легални аргументи: прилагането на специални разузнавателни средства се

---

⁴⁰ **Рашков**, Б. Специални разузнавателни... с. 35

⁴¹ **Рашков**, Б. Служителят под прикритие в наказателния процес // Общество и право, 2006, № 3-4, **Маринова**, Г. *Особености на специалните разузнавателни средства като способ на доказване в българския наказателен процес* // De jure, 2021, том 12, бр. 2, с. 271

⁴² **Чинова**, М. Наказателнопроцесуална принуда...с.100

преустановява, когато има опасност от разкриване на оперативните способности (чл. 175, ал.6, т.4 НПК). Както се изтъкна и по-горе изключение от задължението на НБКРС да уведоми контролирания субект за незаконосъобразно използване на СРС спрямо него се изключва отново при наличие на посочените опасности.

5. Съпоставка между явните принудителни и тайните способности за доказване

1. От изложеното дотук може да се направи извод, че способите за ограничаване на конституционните права имат **обща белези**. Те произтичат от правната им природа – в същината си те са форми на ограничаване на неабсолютните правата.

Първо, *общ е произходът им*: източникът, допускащ правната възможност за ограничаване, е Конституцията. Формата, в която тези ограничения могат да се проявят обаче, не е абстрактна. Конституцията предварително дефинира рамка, в която ограничителните мерки могат да се поместят. Конкретното им съдържание пък – отново по предписание на самата Конституция – може да се уреди само в закон, а не в акт от по-нисък юридически ранг. Затова се приема, че ограничителните способности са подчинени на принципа на законоустановеност, представляващ съществена гаранция срещу злоупотреби при прилагането им.

Второ, в тяхната реализация е налице *властнически елемент*: единствените субекти, оправомощени да ограничават личната правна сфера, са държавни органи, носители на публични функции.

Трето, позволеното вмешателство се реализира чрез *акт* на държавния орган. Законосъобразен ефект може да произведе само надлежният акт. За такъв се приема волеизявление, издадено от компетентен орган (оправомощеният от закона), облечено в определена форма (зададена предварително от закона или обусловена от

конкретната хипотеза) и изпълнено с необходимото съдържание (изразено чрез изискуемите реквизити и мотиви).

Четвърто, и двете форми *преследват правомерна цел*. Като властнически правомощия те се упражняват за постигане на предвидените в закона задачи. Ограничаването на правата – в нито една от формите, в които се претворява – *не е задължително*. То представлява закрепена в нормативните актове правна възможност, която се упражнява по преценката на държавния орган, формирана въз основа на закона и конкретиката на случая.

Пето, ограничаването е *временно*. Колкото по-съществен обект на защита ограничението засяга, толкова по-рестриктивни са разпоредбите на закона, оправомощаващи определени държавни органи да интервенират в него.

2. Не са малко и **различията**.

Първо, принудата е правно средството, чрез което осъществяването на определено действие става възможно *без оглед*, а понякога и *въпреки несъгласието* на лицето, чиято правна сфера се засяга. При тайните способности съгласието или несъгласието на лицето е без значение, защото те се извършват *без неговото знание*.

Второ, явните способности са приложими за ограничаване на *всички неабсолютни основни права*, докато тайните могат да намерят *лимитирано приложение* – само по отношение свободата и неприкосновеността на личността, неприкосновеността на жилището и тайната на кореспонденцията. Задължително за легитимното приложение на последните е *разрешаването им от съдебен орган*, а *целта на това приложение е специална*: предотвратяване или разкриване на подготвяно или извършено тежко умишлено престъпление от общ характер (чл. 165, ал.1 НПК; чл. 172, ал.2 НПК).

Трето, прилагането на негласни способности без знанието на лицето всъщност води до това, че то не може своевременно да се

противопостави, с което се засяга съществено *правото му на защита*⁴³. В някои случаи защитата практически не може да се реализира. В хипотезата на реализиран таен способ срещу лице, което не придобие качеството „обвиняем“, няма наказателнопроцесуален способ, по който това лице легално да узнае за употребата.

Четвърто, явните способности за доказване принципно са приложими във всяка фаза на наказателния процес. Така е и с изземването на недоставена кореспонденция⁴⁴. СРС като таен способ обаче е приложим единствено на досъдебната фаза на процеса. Аргумент за това е разпоредбата на чл. 172, ал.1 НПК, която сочи, че „органите на досъдебното производство могат да използват СРС“. Съдът не е легитимиран като орган, който може да ги използва. Резултатите от използването на СРС, разбира се, могат да бъдат ползвани, но самият способ за доказване не може да се реализира в съдебна фаза. Следователно налице е *диференциация от гледна точка на възможността за приложение* – явните принудителни способности могат да се ползват през цялото време от развитието на наказателното производство, докато част от тайните – само през първата негова процесуална фаза.

§ 3. Характеристика на правомощията на съда върху действията по разследването

Обектът на изследване в дисертационния труд на първо място трябва да се очертае през призмата на утвърдената в теорията **класификация на съдебния контрол в досъдебното производство**⁴⁵ –

---

⁴³ **Рашков**, Б. Служителят под прикритие в наказателния процес. // Общество и право, 2006, № 3-4, с. 6, **Рашков**, Б. Специални разузнавателни ..., с. 42

⁴⁴ По-подробно по отношение на липсата на законова възможност за осъществяване на последващ съдебен контрол: вж. Глава трета от настоящия труд.

⁴⁵ **Чинова**, М. Досъдебното производство..., с.20 и сл.

съдебен контрол, осъществяван в хода и след неговото приключване. *Съдебният контрол след приключване на първата процесуална фаза* се реализира върху постановлението за прекратяване (чл. 243 НПК), постановлението за спиране на наказателното производство (чл.244 НПК) и по отношение на допуснато на досъдебното производство отстранимо съществено нарушение на процесуални правила, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия, на пострадалия или на неговите наследници (чл. 248 НПК).

Съдебният контрол преди приключване на досъдебното производство, т.е. в хода на разследването, се осъществява посредством контрола върху почти всички мерки за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда и контролът върху част от действията по разследването.

Санкцията на съда върху определени действия по разследването, от своя страна, може да се подраздели на такава, осъществявана преди, по време и след извършване на действията по разследването (*съответно предварителен, последващ и текущ съдебен контрол*).

Настоящият труд разглежда съдебния контрол в хода на разследването, но фокусът пада единствено в проявлението му върху способите за доказване. Обсъждат се всички хипотези на неговото осъществяване: предварителен, последващ и текущ.

Доколкото другите правомощия на съда в хода на разследването⁴⁶ попадат извън тематичния обхват на изследване на настоящата разработка, то и направените по-долу изводи засягат единствено съдебния контрол върху действията по разследването. Въпреки това –

---

⁴⁶ Става дума за споменатите по-горе правомощия на съда в производствата, свързани с мерките за процесуална принуда и съдебния контрол върху постановленията на прокурора за спиране и прекратяване на наказателното производство и проверката за допуснати съществени процесуални нарушения.

независимо от индивидуалните особености на съдебния контрол във всеки отделен случай – следва да се изтъкне, че като цяло правомощията на съда в досъдебното производство имат един и същ характер и еднакви особености. Не би и могло да бъде другояче, тъй като съдебният контрол в досъдебното производство в отделните му аспекти се подчинява на общи принципи. Затова – без претенция за генерализиране – може да се приеме, че в известна степен посочените в настоящия труд особености са валидни за всички производства пред съда в досъдебната фаза. Но това съотношение има двустранно проявление, защото особеностите на отделните производства всъщност спомагат за изясняване на характера на съдебния контрол в общ план.

1. Съдебният контрол на досъдебното производство като проявление на правото на достъп до съд

1. Достъпът до съд има триединна природа: **проявление на принципа на върховенството на закона, основно право**, обект на защита от всички международни актове, свързани с правата и свободите на човека, и **постулат на правовата държава**. В рамките на досъдебното производство (осъществявано от органи, които не са правораздавателни) достъпът до съд се осигурява чрез института на съдебния контрол над определени актове и действия на прокурора и разследващите органи. Той намира основанието си в идеята за мястото на съда в системата на държавните органи и отредената му роля като бранител на основните права на гражданите от произволни посягателства⁴⁷. Затова и гарантираният достъп до съд е "завършващата тухла" в сградата на правовата държава⁴⁸.

---

⁴⁷ Решение № 5 от 18.04.2003 г. по к.д. № 5/2003 г. на КС на РБ; **Трендафилова**, Е. Промените в НПК от 1999г.: Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. София, Сиела, 2000, с. 28-29; **Трендафилова**,

Проследяването на историческия ход на българския наказателен процес, белязан от особено съществени изменения на НПК от 1998г., 1999г., 2001г., както и приемането на нов НПК през 2005г., сочи на стремежа на законодателя да възложи на съда контрола за законосъобразност върху всички посегателства върху правата на гражданите, в това число и предприетите от прокурора, каквато е тенденцията на всички съвременни правни системи.⁴⁹ Развитието на основни правни институти, какъвто се явява и съдебният контрол върху действията по разследването, е оценявано като естествено следствие на общественopolитическите и социално-икономическите промени в Република България (РБ) в посочените периоди⁵⁰.

2. Съдебният контрол е една от гаранциите за законосъобразност на действията на държавните органи, с които се засягат правата на физическите и юридическите лица. Това е така, защото чрез упражняването му се осигурява защита срещу произволна или непропорционална намеса на публичните органи в частната сфера на всяко лице. Необходимостта от съдебна защита е принцип на общностното право на държавите членки на Европейският съюз (ЕС), основан на фундаментални правни положения, закрепени в международните договори и практика на наднационалните юрисдикции. Съгласно утвърдената практика на Съда на Европейският съюз (СЕС) защитата на основните права представлява неразделна част от общите принципи на закона, които той гарантира в практиката си. СЕС черпи

Е. Необходимостта от промени на наказателния процес // Юридически свят, 1999, бр.2

⁴⁸ Решение № 6 от 11.11.2008 г. по к.д. № 5/2008 г. на КС на РБ

⁴⁹ **Трендафилова, Е.** За прокуратурата и надзора за законност // Съвременно право, 1997, № 2, сл. 51

⁵⁰ **Манев, Н.** Развитие на реформата на наказателния процес. София, Сиела, 2018, с.10

вдъхновение от общите конституционни традиции на държавите членки и от насоките, предоставени от международните договори за защита на човешките права, за създаването на които те са си сътрудничили или към които са се присъединили. ЕКЗПЧОС има особено значение в това отношение⁵¹ с изискването си конфликтът гражданин – държава да се решава от съдебен орган при надлежна процедура⁵².

3. Съдът е единственият орган, който може да упражнява достатъчно ефективен контрол, че да изпълни мисията си на **гарант за съблюдаването на правата на гражданите**. КРБ предвижда ограничаването на лични права като изключителна възможност, при условие, че случаят е предвиден в закон и е получено разрешение на орган на съдебната власт. В теорията е изтъкнато, че с изключение на правото на свобода и тайна на кореспонденцията и другите съобщения, не се конкретизира кое структурно звено на съдебната власт следва да упражни изискуемия контрол – съдът, прокуратурата или следствието⁵³. Формирайки системата на съдебната власт, законодателят е определил

---

⁵¹ В този смисъл е практиката на Съдът на Европейския съюз (СЕС): Решение от 22 октомври 2002 г., *Roquette Frères Directeur général de la concurrence*, C-94/00, ECLI:EU:C:2002:603, § 23, Решение от 21 септември 1989 г., *Hoechst v Commission*, C-46/87, ECLI:EU:C:1989:337, § 13 и Решение от 6 март 2001 г., *P Connolly v Commission*, дело C-274/99, ECLI:EU:C:2001:127, § 37. Принципите, установени от тази съдебна практика, са били потвърдени в преамбюла на Единния европейски акт и в член F.2 от Договор за Европейския съюз (Решение от 15 декември 1995 г., *Union royale belge des sociétés de football association ASBL*, дело C-415/93, ECLI:EU:C:1995:463, § 79). Сега те са посочени в член 6, параграф 2 ЕС (Решение от 6 март 2001 г., *P Connolly v Commission*, дело C-274/99, ECLI:EU:C:2001:127, § 38).

⁵² Анализ на необходимостта от въвеждане на съдебен контрол в дейността на досъдебното производство – вж. **Чинова**, М. Прокуратурата като орган на съдебната власт. // Съвременно право, 1996, № 6

⁵³ **Рашков**, Б. Специални разузнавателни...с. 186

съда като единствения абсолютно независим орган. Затова именно нему е възложена функцията на блюстител на законността.

Въпреки че в досъдебното производство функцията по ръководство и решаване се упражнява от прокурора и разследващия орган, с оглед реализиране правото на достъп до съд законодателят е регламентирал правомощия на съда с важно значение и от естество съществено да влияят върху хода на процеса.

Действащия НПК за първи път легално установи идеята⁵⁴ за централното място, което заема съдебното производство, а за досъдебната фаза – че тя има подготвителен характер (чл.7, ал.1 и ал.2 НПК). Законодателна воля не цели омаловажаване на досъдебната дейност и отреждане на второстепенно място за същата, а само окачествяването ѝ като предварителна и подготвяща същинската фаза на наказателния процес, където в пълнота се разкриват всички процесуални принципи пред субект, с правомощие окончателно да реши въпросите за виновността и наказанието, т.е. съществуването на делото.

Глава четвърта „Съд”, Раздел I „Функция и състав на съда в съдебното производство. Съдебни актове” е посветена на ролята на съда в същинската фаза. Функцията на съда в съдебното производство е разгледана в първата разпоредба в раздела - чл.27, ал.1 НПК – „съдът ръководи производството и решава всички въпроси по делото”. Като

---

⁵⁴ Систематическото място на разпоредбата е в Глава втора „Основни принципи“, но в теорията е дискуссионен въпросът за характера на института. Застъпена е тезата, че това е основен принцип на наказателния процес (**Чинова, М.** „Досъдебното производство по НПК. Теория и практика”, София, 2013, с.15; **Чинова, М., Митов, Г.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021, с.119). Поддържа се и схващането, че централното място на съдебното производство е една от основните процесуални гаранции, без които „принципите на организация и дейността на наказателното производство не биха се разгърнали достатъчно ефективно.“(**Манев, Н.** Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти, София, 2016, с. 45-47).

своеобразен контрапункт на това ал.2 на същия член очертава ролята на съда в досъдебното производство: той „осъществява правомощията, предвидени в особената част” на НПК. Диаметралността на двата текста е очевидна и същата води до извод, че законодателят ясно отграничава носителите на ръководно-решаващата функция в отделните фази на процеса. В досъдебната фаза носител на тази функция е прокурорът и разследващия орган, а съдът разполага единствено с ограничени и строго регламентирани от закона правомощия. Те имат не правораздавателен, а контролен характер. Отличителна за съдебната намеса в досъдебното производство е и още една характеристика – изключителността. Последователно ще бъде направен опит за разглеждане на тези специфики.

4. Съдебният контрол върху дейността на органите на досъдебното производство е **способ за гарантиране на обективност**. За разлика от други европейски държави, в РБ прокуратурата и следствието са част от съдебната власт. Причина за това е стремежът да се парира възможност за вмешателство при вземане на техните решения – както от субекти извън съдебната власт, така и от тези в нейната структура. Независимостта им е издигната на конституционно равнище (чл. 117, ал.2 КРБ) и е основен процесуален принцип (чл.10 НПК). Но, както се поддържа в доктрината, дори да бъде постигната независимостта на тези органи от външно влияние, те не могат да разграничат собствената си позиция и да бъдат независими от своето вътрешно убеждение, довело до започване на наказателно преследване, повдигане на обвинение и внасяне на делото в съда.⁵⁵

Съдебният контрол внася необходимият баланс. Законът не предвижда случаи на задължително извършване на действия по

---

⁵⁵ Трендафилова, Е. Съдебният контрол върху предварителното производство на ФРГ, 1995, София, УИ Св. Климент Охридски, с.10-11

разследването. Дали да се приложи или не определен способ за доказване е въпрос, чиято преценка принадлежи на органите на досъдебното производство и почива на анализа на данните по конкретното дело за наличието на юридическите и фактическите⁵⁶ основания за неговото предприемане. Съдебният контрол върху следствените действия се осъществява независимо и необвързано от преценката на досъдебните органи за тяхното наличие. Съдът може и следва да констатира наличието на всички изискуеми от закона предпоставки за законосъобразност на действията.

2. Характер на правомощията на съда във връзка с действията по разследването

1. Своего рода вододел между двете фази на наказателния процес по дела за престъпления от общ характер, се явява сезирането на съда с надлежен процесуален акт от естеството да постави началото на съдебната фаза на наказателния процес (чл. 247, ал. 1, т. 1 НПК). Органът, който е процесуално легитимиран да го стори, е прокурорът. Обстоятелството в коя процесуална фаза се намира производството предопределя и проявните форми на дейността на съда (чл. 27, ал. 1 и ал. 2 НПК).

Ключов момент за изследването на въпроса за обхвата и характера на правомощията на съда и постановяваните от него актове в досъдебната фаза на процеса се явява провеждането на съпоставителен анализ с проявлението на тези три елемента в съдебната фаза. На анализ ще бъде подложен съдебният контрол в досъдебното производство във всички проявления, а не само върху действията по разследването, но

---

⁵⁶ Относно тези две понятия и какво съдържание се влага в тях: вж. Глава втора, пар. 2, пункт 1 от настоящия труд.

само доколкото това има връзка с изясняването на общия въпрос за същността на дейността на съда (контролна или правораздавателна) и за очертаване на спецификата на същата по отношение на действията по разследването.

В теорията няма спор, че **правораздавателна дейност в наказателния процес осъществява само съдът.**⁵⁷ Изводът има два аспекта. Първо, конституционният модел на съдебната власт е изграден от три групи органи с различни правозащитни функции: съд, прокуратура и следствие (арг. от текстовете на Глава шеста на КРБ „Съдебна власт“). От тях *единствено съдът е призван да правораздава* (арг. чл. 119, ал.1 КРБ, който установява видовете съдилища, системата и наименованията им). Второ, правораздаването по наказателни дела, противно на това по граждански, може да се осъществи само от съдилищата, а не и от особени юрисдикции. С това се постига своего рода „правораздавателен монопол на съдилищата“⁵⁸.

Прокуратурата следи за спазване на законността посредством изброените в чл. 127 КРБ проявни форми. Тази дейност – еднозначно определяна като надзорна - предполага инициативно, активно отношение на този, който я развива. В отлика, дейността по правораздаване поначало предполага сезиране, за да се прояви⁵⁹.

„Правораздаването е дейност, чрез която се решават правни спорове.“⁶⁰ „Прокуратурата не може да реши по същество един правен

---

⁵⁷ **Сталев, Ж.** Правораздаването и неговите видове, Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LXX, 1970, и цитираните в бел. 17 от същият труд източници.

⁵⁸ Пак там

⁵⁹ **Ангелов, А.** Общ надзор на прокуратурата на НРБ, София, БАН, 1958, с.19

⁶⁰ Решение № 14 от 30.09.1999г. по к.д. № 1 от 1999г. на КС на РБ

спор...”⁶¹ В наказателния процес тя може само да сезира компетентния да се произнесе по него орган – съдът. Прокурорът и разследващите органи не правораздават с нито един свой акт, тъй като правораздавателната дейност е свързана с наличие на две страни и независим арбитър.⁶² Прокурорът и следователят не са такива Те са магистрати, но без съдебни функции. Прокуратурата и следствието са отнесени към съдебната власт, не за да се приравнят на съда и да им се възложат съдебни функции, а за да се гарантира тяхната независимост.⁶³ Другите разследващите органи, изброени в чл. 52, ал. 1, т.1-3 НПК, са част от изпълнителната власт. Действително в дейността си те не се подчиняват на горестоящи ръководители, а на прокурора (чл. 52, ал.3 НПК), но те не правораздават. На досъдебното производство няма страни, няма и „трето за спора” лице. Това е така, защото функцията по ръководство и решаване и функцията по обвинение се съчетават в един носител – прокурорът и разследващите органи.

На следващо място, „[п]равораздавателната дейност, решаването на правни спорове става с юридически акт, който се ползва със сила на пресъдено нещо, за разлика от актовете, издавани от прокурорско-следствените органи. ... Няма случаи, когато актовете на органите на предварителното производство да могат да се окачествят като правораздавателни, а самият държавен орган на досъдебната фаза – като

---

⁶¹ Баламезов, Б, Киров, В., Танчев, Е., Карагъзова-Финкова, М., Ферева, Н. Конституция на Република България. Коментар. София, Сиела, 1999, с.323

⁶² Чинова, М. Прокуратурата като орган на съдебната власт // Съвременно право, 1996, № 6, с. 29

⁶³ Трендафилова, Е. Промените в НПК от 1999г. Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. София, Сиела, с. 30

юрисдикционен (правораздавателен).⁶⁴ ” Досъдебната фаза е етап, подчинен на процесуалното ръководство на прокурора, по време на който той има правомощия, при реализацията на които дори да се прекрати делото, то не се решава по същество, защото не се решава въпроса за вината и отговорността, деецът не се признава за виновен или невинен.⁶⁵

И ако това положение е ясно, то съществен се явява друг въпрос: **винаги ли когато съдът осъществява своите правомощия, той правораздава?** Важността на отговора се обуславя от обстоятелството, че правилното определяне на правомощията на съда в досъдебната фаза като правораздавателни или не има ключов ефект върху развитието на целия наказателен процес. Отговорът може да се открие само при детайлно изследване на съдържанието на понятието „правораздаване”.

Поради фундаменталния си характер понятието е обект на задълбочен анализ в практиката и теорията. Съдържанието му е очертано и развито в редица решения на КС на РБ. Приема се, че това е *дейност по разрешаване на правни спорове*, с което "спорното става безспорно" и така се осигурява *най-интензивната и категорична правна защита на гражданите, юридическите лица и държавата*⁶⁶, при която се спазват правила на състезателност в условията на независимост и самостоятелност на решаването⁶⁷. Според КС макар правната теория, уповаваща се на историконормативен анализ, да застъпва, че термините

---

⁶⁴ **Чинова**, М. Актове на органите на предварителното производство. София, Св. Климент Охридски, 1993, с. 91

⁶⁵ **Колев**, В. Правомощия на редовните съдебни инстанции в наказателния процес, Дисертация. Защитена през 2017. Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“, с. 22 и цитираната в бел. № 24 от същия труд литература.

⁶⁶ Решение № 8 от 1.09.2005 г. по к.д. № 7/2005 г. на КС на РБ и Решение № 8 от 23.04.2018 г. по к.д. № 13/2017 г. на КС на РБ

⁶⁷ Решение № 6 от 11.11.2008 г. по к.д. № 5/2008 г. на КС на РБ

"правосъдие" и "правораздаване" не са равнозначни, то действащата Конституция влага в тях едно и също съдържание⁶⁸.

Проф. Живко Сталев⁶⁹ изтъква, че за правораздаването са „...характерни белези, които лежат на различни плоскости. Едни от тях се отнасят до *повода на правораздаването*, а именно правонарушението, други – до естеството на дейността, в която правораздаването се състои – *разрешаване на правни спорове*, трети – до статуса на правораздавателния орган – *неутрално, независимо и автономно положение*, четвърти – до реда, по който правораздавателната дейност се развива – *двустранно производство с равно право на участие на страните*, а пети – до ефекта на правораздавателния акт – *защита и санкция чрез сила на пресъдено нещо*.”

Според проф. Добри Димитров и проф. Кино Лазаров правораздаването има шест елемента: то представлява дейност по *разрешаване на правен спор*; спорът не се повдига служебно от правораздавателния орган, а от друг правен субект чрез съответно *сезиране*; в разглеждането на спора участват страните в *състезателно производство*; *решаващият орган решава спора самостоятелно и независимо*; той *не е страна по спора*, не е субект на спорното правоотношение; актът за решаване на спора, има *силата на пресъдено нещо*⁷⁰. Според първият автор посочените белези се намират в йерархична структура, апотеоза на която е *res judicata*.

---

⁶⁸ Решение № 7 от 30.6.2020 г. по к.д. № 11 от 2019 г. на КС на РБ

⁶⁹ Сталев, Ж. Правораздаването и неговите видове, Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LXX, 1970,

⁷⁰ Димитров, Д. Административно право. Обща част. София, Сиби, Проф. Марин Дринов, 1999, с. 113; Лазаров, К. Въпроси на административния процес. София, БАН, 1978, с. 33.

Според проф. Никола Манев ⁷¹ правораздаването в наказателноправен аспект има следните белези: *правен спор*, надлежно сезиране, разглеждане на въпроса в условията на *състезателност*, *независимост* на правораздавателния орган, *материална законна сила на правораздавателния акт*.

Според проф. Димитър Радев ⁷² правораздаването е *главно направление на съдебната функция*, при което *съдът – като независим арбитър* – посочва какви са правните последици при *решаването на казус – спор* по повод на едно нарушено или спорно право, *чрез съдебен акт – присъда или решение*, който акт представлява „*последна дума*” по спора. „При гражданското съдопроизводство съдът посочва кому принадлежи правото, а в наказателния процес какви следва да бъдат правните последици от повдигнатото срещу дадено лице обвинение. Но и при тази хипотеза пак е налице „раздаване” на право, защото съдът се произнася по едно право. Това право има две измерения – то е правото на обвиняемия да се защитава, но е и правото на държавата да повдига срещу него конкретно обвинение. В крайна сметка това право е предпоставка към упражняване на върховното право на държавата в лицето на съда да разреши един спор – спорът между обвиненото лице и обвинението.”⁷³

Известните различия в изложените постановки имат по-скоро теоретична перспектива. По естеството си те относително еднакво дефинират бележите на правораздавателната дейност и служат като основание убедително да се заключи, че **в наказателния процес съдът**

---

⁷¹ Манев, Н. Теория на наказателното правораздаване. София, Сиела, 2015, с. 20

⁷² Радев, Д. Принципът за разделение на властите, София, Лик, 2002, с. 144-145

⁷³ Радев, Д. Принципът за разделение на властите, София, Лик, 2002, с. 145

осъществява такава дейност само в съдебната фаза. Изводът почива върху следните аргументи:

1. Правният спор, по повод на който се развива правораздавателната дейност на съда в наказателния процес, засяга въпросите за виновността и отговорността. Когато съдът решава извършено ли е деяние, извършено ли е то от лицето, от което се твърди, че го е сторило, извършено ли е виновно и съставлява ли това деяние престъпление и каква отговорност следва да се понесе за него (както наказателна, така и гражданска, ако се произнася по предявен иск на основание чл. 45 ЗЗД). Това са въпросите, присъщи на присъдата (чл. 301 НПК). Това е предметът на наказателното дело по същество. В първата процесуална фаза съдът не се произнася по същество на такъв спор.

Произнасяне по такъв въпрос ще е налице, когато съдът е в ролята си на ръководно-решаващ орган. В нея той влиза в съдебната фаза на процеса, но това не значи, че и тогава винаги осъществява правораздавателни и правомощия. И в рамките на втората фаза съдът упражнява контролни правомощия. Форма на съдебен контрол е възможността за връщане на делото на прокурора поради съществени процесуални нарушения (чл. 249 НПК). Контролни правомощия се упражняват и от горестоящият съд, когато при въззивен или касационен контрол отменя постановен от долустоящ съд акт.

Следователно, от гледна точка на този първи белег, за да е правораздавателна съдебната дейност трябва да съдържа два елемента: да е проява на ръководно-решаващи правомощия и да решава въпрос по същество. Когато съдът действа само като контролна инстанция, без оглед на фазата, той не се произнася по същество. Съдът действа като

инстанция по същество, когато има възможност да установява и проверява фактически положения⁷⁴.

Предварителният съдебен контрол е за допустимостта, а последващия и текущия и за формалната законосъобразност на определени действия на органите на досъдебното производство⁷⁵. По естеството си това са *спорни въпроси*, но не са *правен спор* в горния смисъл.

2. Този спор се повдига по строго определен начин. В наказателния процес съдът не образува дела служебно. Той трябва да бъде *сезиран* с надлежен процесуален акт, който – по дела от общ характер⁷⁶ - е *един от следните*: обвинителен акт (чл. 242, ал.1 вр. чл.246 НПК, чл.247, ал.1, т.1 НПК), мотивирано постановление с предложение за освобождаване на обвиняемия от наказателна отговорност с налагане на административно наказание (чл.242, ал.1 вр. 375 НПК) или с предложение за споразумение за решаване на делото (чл.242, ал.1 вр. чл.381, ал.1 НПК)⁷⁷. Актовете от естеството да поставят началото на съдебното разглеждане на делото пред въззивната и

---

⁷⁴ **Чинова**, М. Досъдебното производство..., с. 460

⁷⁵ Решение от 7 септември 2023 г. по дело С-209/22 на СЕС, ECLI:EU:C:2023:634, § 55

⁷⁶ Частния тъжител също повдига спор пред съда по отношение на делата за престъпления от частен характер (чл. 80 НПК, чл.247, ал.1, т.2 НПК).

⁷⁷ В производството по одобряване на споразумение за решаване на делото също се разрешава правен спор. Проф. Сталев застъпва, че „признанието не изключва нуждата от правораздаване. Когато признанието се отнася до престъпление, наказателното правосъдие е призовано да провери дали признанието отговаря на действителното положение, защото наказателната отговорност предполага не признание за престъпление, а действително извършено престъпление.” (Сталев, Ж. Правораздаването и неговите видове, Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LXX, 1970) Последователно този извод е застъпен, както от КРБ (чл. 31, ал.2), така и от НПК (чл. 116).

касационната инстанция са *депозирани* срещу атакувания съдебен акт жалби и протести.

Намесата на съда на досъдебното производство също не е служебна, а осъществявана след сезиране с надлежен процесуален акт – искане. Този акт обаче има качествено различна процесуална насоченост от изброените по-горе актове по чл.242, ал.1 НПК, с които делото преминава в съдебна фаза. В досъдебното производство искането за намеса на съда е по повод установяването дали са предпоставките за предприемане на определено действие, с което се засягат правата на гражданите. В досъдебното производство съдът установява допустимо ли е (при предварителен) и допустимо ли е било и законосъобразно ли е проведено (при последващ контрол) съответно ограничаващо основните права действие.

3.Съдът е *арбитър*, трета за спора страна, която следва да го разреши по независим и безпристрастен начин. И на досъдебното производство съдът не напуска тази своя роля. Тя е възплъщение на конституционния принцип за изграждане на този орган на съдебната власт и не зависи от фазата на процеса, в която той упражнява правомощията си. Проявлението на принципа само по себе си не е аргумент за наличие на правораздавателен характер на правомощията на съда по принцип, а иманентно присъща черта на органа, без която той не би бил „съд”. Затова въпреки че и на досъдебното производство съдът е арбитър, само този белег не може да придаде правораздавателен характер на дейността му на тази фаза.

4.Процесът по същество се развива в условията на *състезателност*, обезпечена от равното положение на страните и гарантираното им участие в процеса на събиране и проверка на доказателствата.

По правило производствата пред съда на досъдебната фаза се осъществяват в закрито заседание (*in camera*) без участие на субектите

на процеса – както органът, който отправя искането, така и засегнатото от действието лице (*ex parte*). Разпоредбите на НПК относно действията по разследването са били предмет на обсъждане в практиката на ЕСПЧ и е констатирано, че сам по себе си фактът, че съдебният контрол се упражнява в закрито заседание не опорочава процедурата ⁷⁸. Становището е в унисон с принципното разбиране на ЕСПЧ, че съдебната санкция е достатъчна гаранция за недопускане на необосновано засягане на правата на гражданите⁷⁹. Следователно тук не е от значение в какви условия се упражнява тя – с или без участие на заинтересованите лица. Това обаче са изводи в подкрепа на разбирането, че макар да се развива в условия на липса на състезателност, съдебният контрол върху действията по разследването изпълнява основната си функция: да възпрепятства произволното накърняване на правата на лицата, засегнати от принудителните и тайните следствени действия.

Все пак промените на НПК от 1999г. създадоха условие за ограничено проявление на състезателността на досъдебното производство. Като изключение някои въпроси се решават от съда в съдебно заседание с призоваване на страните. Конкретната „процедура е състезателна“ ⁸⁰, с което „елементи“⁸¹ на принципа се проявяват на досъдебното производство, без обаче да го превръщат в състезателно.

Такива, на първо място, са производствата по вземане и контрол на мярката за неотклонение „домашен арест“ и „задържане под стража“ (чл. 64 и чл. 65 НПК) и производствата по вземане на някои от другите

---

⁷⁸ *Iliya Stefanov v. Bulgaria*, № 65755/01, 22 май 2008, § 39

⁷⁹ *Tamosius v. UK*, № 62002/00, 19 септември 2002, *Funke v. France*, 10828/84, 25 February 1993, §25, § 57; *Chappell v. UK*, № 10461/83, 30 March 1989 §§ 59-61

⁸⁰ **Чинова, М., Митов, Г.** Кратък ... с. 117

⁸¹ **Цонков, И.** Теория и практика на съдебното производство по наказателни дела (Състезателността в светлината на Европейската конвенция за правата на човека), София, Сиела, 2014, с. 184 и с.291

мерки за процесуална принуда – „мерките за защита на пострадалия”, „отстраняване на обвиняемия от длъжност”, „настаняване за изследване в психиатрично заведение” (чл. 67 НПК, чл. 69 НПК и чл. 70 НПК). Участието на обвиняемия и защитника в съдебното заседание е обосновано от характера на разглеждания въпрос, от интензитета на намеса в личната правна сфера и от необходимостта да бъде осигурено правото на засегнатото лице да бъде изправено пред съд, да бъде изслушано непосредствено и да се запознае с доказателствата срещу него.

Пример в тази насока е и предвидената възможност за разпит пред съдия в досъдебното производство (чл. 222 и чл. 223 НПК)⁸². Събраните гласни доказателствени средства стават пълноценен източник на доказателства в съдебната фаза на процеса, тъй като резултатите от тях могат да бъдат ползвани от съда по същество непосредствено без да се събират отново (арг. чл. 279, ал.1 и чл. 281, ал.1 НПК). Затова в условията на състезателност на обвиняемия, подпомаган от своя защитник, се дава възможност да участва при разпита на свидетелите и другите обвиняеми.

Тези особености правят *само* посочените производства състезателни. Те са проява на изключение от общото правило, че този принцип отсъства на досъдебната фаза, а не аргумент да се твърди, че досъдебното производство е състезателно.

Допълнителен довод в тази насока е и още едно обстоятелство. Състезателност има, когато страните равнопоставено участват в събирането на доказателства. Посочените производства имат собствен предмет на доказване (налице ли са условия за задържане под стража, за отстраняване от длъжност и т.н.) Безспорно всяка от страните основава тезата си на събраната в хода на разследването доказателствена

---

⁸² Цонков, цит. съч., с. 185-186

съвкупност. Действително всяка от страните има право на доказателствени искания пред съда. Те обаче касаят само *предмета на доказване на конкретното развиващо се пред съда производство*.

Например, за да обоснове, че условията на ареста са несъвместими със здравословното състояние на обвиняемия, защитата може да поиска назначаване на съдебномедицинска експертиза. Могат да бъдат изисквани и представяни документи, които да обосноват становището на страните по въпросите, свързани със самото производство. Тяхното допускане, събиране, проверка и оценка е от компетентността на съда. Те не стават част от досъдебното производство обаче. Нещо повече, те физически не се намират в кориците на делото (на досъдебното производство), а остават приобщени по образуваното частно наказателно дело пред съда. За да се ползват по досъдебното производство те трябва да бъдат събрани повторно от досъдебните органи.

По отношение на действията по разследването в класическата хипотеза съдебният контрол се упражнява в несъстезателна процедура. Като изключение в условията на открито съдебно заседание се развива и текущия съдебен контрол, проявяващ се при провеждане на разпит на обвиняем или свидетел пред съдия (чл. 222-223 НПК). Доказателствата, възпроизведени чрез техните показания, респ. обяснения, се събират при условия на състезателност – с участие на обвиняемия ако такъв е конституиран към момента на провеждане на разпитите. И тук важи казаното по-горе, а именно, че това изключение не може да обосновава извод за състезателен характер на цялото досъдебно производство, а единствено като изключение, което потвърждава правилото, че този принцип се проявява в пълнота единствено в съдебната фаза. Това производство не се ръководи от съда (арг. чл. 222, ал.1, изр. посл. и чл. 223, ал.1, изр. посл. НПК). Не се решава никакъв правен спор, а съдът

преценява само дали ли са условията за законосъобразно провеждане на едно действие по разследването – разпит.

5.Правило на правораздаването е и *публичността*. Този основен за наказателния процес принцип е изключен в досъдебната фаза (арг. от буквалното тълкуване на чл. 121, ал.3 КРБ, чл. 20 НПК, които имат за свой адресат единствено „съдилищата“). Следствената тайна изисква материалите по разследването да не бъдат разгласявани, включително и под страх от наказателно преследване (чл. 198, ал.1 и ал.3 НПК). „Закритият“ характер на досъдебните стадии е обоснован от стремежа да не се попречи на разкриването на обективната истина (напр. чрез подмяна или унищожаване на доказателства), избягване на наказателна отговорност (напр. чрез укриване на извършителя), но и да не се накърни презумпцията за невиновност (напр. чрез узнаване на факти, които не са проверени). Откритите съдебни заседания с участие на страните по тях и в присъствие на други граждани не могат да случат като аргумент за обратното. Това е така, защото дори да се допусне присъствие на публика по време на производствата по мерки за неотклонение, в тях не се събират доказателства относно главния факт. Не може да се приеме, че чрез речите на страните може да се разкрият доказателства от делата, защото тези устни становища всъщност представляват интерпретация на събраните доказателства⁸³.

6.Постановеният в производството по същество акт има сила на *пресъдено нещо* и разрешава възникналия правен спор окончателно. „Основната функция на съда в състезателното наказателно производство

---

⁸³ Повече за проявлението на принципите на наказателния процес в съдебната и в досъдебната фаза: **Маринова**, Г. Изключения от основните принципи на българския наказателен процес // Научни трудове на Института за държавата и правото, том XX, 2021, с. 43-75. В посоченият труд изрично се застъпва, че публичността и състезателността не са принципи на досъдебната фаза.

е да реши спора между обвинението и защитата.”⁸⁴ В теорията е обосновано мнението, че този белег стои на върха на йерархическата градация, съставена от всички посочени по-горе характеристики на правораздаването.⁸⁵

Тази най-отличителна черта на правораздаването не намира проявление в дейността на съда в първата фаза на процеса. Материалната законна сила (силата на пресъдено нещо) се изразява в непререшаемост на казуса чрез редовни способности за разглеждане и решаване на наказателни дела. Нейно следствие е невъзможността същият въпрос да бъде поставян на обсъждане в повторна процедура, във „втори процес относно същия спор“⁸⁶. Скрепените с материална законна сила актове „...изразяват окончателното мнение на съдията, от когото произхождат“⁸⁷. Ефектите на материалната законна сила са изпълняемостта (или възможността предписанието на съдебният акт да бъде приведено в изпълнение) и задължителността (или правната обвързаност на всички лица и държавни органи от това предписание). Тези ефекти могат да се проявят обаче единствено при скрепяване на акта с втората правна последица – формалната законна сила. Нейното предназначение е да „консолидира материалната законна сила, да осигури нейното пълноценно проявление“⁸⁸. Влизането в сила на съдебният акт води до неговата неотменимост чрез редовни процесуални способности.

---

⁸⁴ Решение № 529 от 12.01.2010 г. по н. д. № 615/2009 г. на III НО на ВКС

⁸⁵ **Димитров, Д.** Административно право. Обща част. София, Сиби, Проф. Марин Дринов, 1999, с. 113

⁸⁶ Решение № 615 от 14.01.2002 г. по н. д. № 577/2001 г. на II НО на ВКС

⁸⁷ **Бержел, Ж.Л.** Обща теория на правото, Неофит Рилски, 1993, с.367

⁸⁸ **Манев, Н.** Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти, С., Сиела, 2016, с.417

При актовете на съда в досъдебното производство проявление намира само формалната законна сила, но не и материалната⁸⁹. Поради това, те не са скрепени със задължителността на силата на пресъдено нещо. Лишаването им от това качество обуславя възможността въпросът, по който е взето становище с тях, да бъде поставян на обсъждане отново. Както се посочи по-горе с тези актове не се решава правния спор, а са актове от значение за развитието на делото. Поради естеството си тези въпроси могат да подлежат на различна правна преценка в последствие. С вземането на мярката за неотклонение „задържане под стража” или „домашен арест” не се прегражда правото на обвиняемия да иска нейното изменение (чл. 65, ал. 1 НПК), отстраняването на обвиняемия от длъжност не води до невъзможност за инициране на ново производство за преценка наличието на предпоставките за тази мярка (чл.69, ал.5 НПК), с одобряването на протокола от извършено в неотложност действие по разследването не се възпрепятства съдът по същество да преценява отново неотложността и т.н. Актовете, с които съдът се произнася по тези въпроси, са правнообвързващи, тъй като налагат задължително съобразяване с техните повели, но въпросите, разгледани в тях, не са непререшаеми.

Особеното в случая е, че ако са налице предпоставките за такава промяна в новото производство съдът не ревизира направената преценка на предходно произнеслият се съд, респ. не отменя акта му. Така в производствата по контрол на законосъобразността на мярката за неотклонение „задържане под стража” и „домашен арест” (чл.65, ал.1 НПК), съдът не отменя определението, с което е взета, а *отменя или изменя самата мярка*. Идентична е хипотезата при другите мерки за процесуална принуда. Що се отнася до контрола върху действията по

---

⁸⁹ Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти, С., Сиела, 2016, с.417

разследването, на общо основание – без да отменя акта на съда в досъдебното производство – съдът по същество може да *преценява законосъобразността на действията и да кредитира, съответно да не кредитира резултатите от тях.*

По отношение на актовете на съда, с които се произнася по мерките за неотклонение в литературата е изтъквано, че те имат временен характер⁹⁰. Същото може да се каже и за актовете, с които се налагат други мерки за процесуална принуда. Тяхното действие на досъдебното производство е темпорално ограничено за определен срок (чл. 63, ал.4 НПК и чл. 234, ал.8 НПК). С изтичане на максималния срок за тяхното действие, отмяната им е задължителна дори предпоставките за налагането им да продължават да са налице. Обратното също е вярно: макар срокът на мерките да не е изтекъл, отпадането на основанията за тяхното налагане също води до отмяната им. Казаното за временния характер не важи за актовете на съда върху действията по разследването, тъй като при тях естеството на проверяваните обстоятелства е различно. Времето ограничение обаче служи като допълнителен аргумент за липсата на сила на пресъдено нещо при актовете на съда в досъдебното производство.

Следователно актовете на съда в първата фаза не са окончателни, тъй като те решават въпроси, които могат да получат друга правна преценка: било поради изменение на обстоятелствата, било поради констатиране на изначална липса на основания за едно или друго решение.

Написаното не се разколебава от обстоятелството, че контролът върху постановлението за прекратяване и постановлението за спиране на

---

⁹⁰ **Константинова**, П. Неправораздавателен съдебен контрол върху мерките за наказателнопроцесуална принуда в досъдебното производство // Правна мисъл, 2016, № 3, с.86; **Хаджийска**, А. Съдебни актове в наказателния процес, София, Сиела, 2019, с.92

наказателното производство се осъществява с необжалваем съдебен акт (съответно чл. 243, ал.8 и чл. 244, ал.5, изр.1-во НПК). „Изключителността“ на съдебното произнасяне (материалната законна сила), се изразяваща в забраната за *ne bis in idem*. Тя определя задължителността за посочените в чл. 413, ал. 1 от НПК субекти, с „установителна сила за обстоятелствата, визирани от чл. 413, ал. 2 от НПК, както и с изпълняемост по силата на чл. 412, ал. 1 от НПК. Не всички влезли в сила съдебни актове притежават посочените характеристики. Определението по чл. 244, ал. 5 от НПК безспорно е необжалваемо, но доколкото се отнася до движението на делото, не може да активира правилото *ne bis in idem* и не се ползва от материална законна сила. С него не се решават окончателно въпросите има ли извършено деяние, кой е неговият автор, съставлява ли то престъпление и каква е неговата правна квалификация. То не е задължително нито за гражданския съд, нито за друг състав на наказателния съд. Макар съдът, който го е постановил, да не може сам да го измени или отмени, при промяна на обстоятелствата или при необходимост от извършване на допълнителни действия по разследването чл. 245, ал. 2 от НПК предоставя на прокурора правомощие да възобнови спряното наказателно производство.“⁹¹

Вземайки всичко това за отправна точка, ясно проличава защо дейността на съда в досъдебната фаза на процеса по своя характер не е правораздавателна. Изводът се отнася до всяко проявление на съдебния контрол⁹²: както правомощията по отношение на мерките за процесуална

---

⁹¹ Тълкувателно решение № 1 от 25.07.2023 г. по тълк. д. № 1/2023 г., ОСНК на ВКС

⁹² Изводът касае всяко проявление на съдебния контрол на досъдебното производство, но следва да се подчертае и че се отнася само за него. Възможността за сключване на споразумение на досъдебното производство (чл. 381, ал.1 НПК) е качествено различно процесуално положение.

принуда, така що се касае до контрола върху постановленията за прекратяване и спиране на наказателното производство, а също и по отношение на съдебния контрол върху действията по разследването.

Действително в тези производства съдът действа като независим арбитър, но липсват другите елементи на правораздавателната дейност. На първо място, *съдът не е сезиран с правен спор*, защото в досъдебната фаза на процеса, той не се произнася по повод правонарушения. Правораздаването дава защита и налага санкция чрез разрешаване на правни спорове със сила на пресъдено нещо. Това е кръгът от въпроси, които съдът решава в съдебна фаза. В първата процесуална фаза, съдът се произнася по изключително съществени въпроси, но по правната си природа, те са такива, че ако бяха поставени в съдебната фаза една част от тях биха били не въпроси по същество, а по хода на делото, процедурни въпроси. Друга част – например мерките за процесуална принуда – биха били въпроси с превантивен характер, решението по които е с временно действие. Те се разглеждат в производства, които не са свързани пряко с главния предмет на доказване в наказателното дело. Дейността на съда е насочена към гарантиране на правата на гражданите.

На следващо място, по тези въпроси *съдът се произнася с акт, който не е окончателен*. Правораздаването прегражда пререшаването на спора, както от органа, който го е разрешил, така и от други органи. Наред с това страните по спора трябва да бъдат обвързани от решението. Обратно – в тези производства съдийската преценка не е окончателна, непререшима. Така въпреки даденото разрешение за извършване на принудително действие по разследването, резултатите от същото могат да не бъдат ценени или кредитирани от съда по същество⁹³.

---

⁹³ По естеството си актовете на съда по повод мерките за неотклонение или другите мерки за процесуална принуда също не се ползват с материална законна сила. Така напр. защитникът и обвиняемият от една страна и прокурорът от друга

На следващо място, в голямата си част поради природата и целта си тези производства са лишени от възможността да се развиват в условията на състезателност и публичност⁹⁴.

Актовете, с които съдът се произнася в тези производства не са юрисдикционни.

Обобщено, като съдебни производства в първата процесуална фаза, те са съществено различни от регламентираното в Част четвърта на НПК „Съдебно производство“.

Що се отнася до проблема за правораздаването, трябва да се изтъкне, че то не изчерпва компетентността на съда. Нему не е конституционно запретиено да извършва и други възложени със закон

могат винаги да искат изменение, респ. отмяна на мярката за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда при наличие на предпоставките за това.

⁹⁴ За настоящото изследване интерес представляват правомощията на съда *в хода* на разследването и *в частност върху способите за доказване*. Относно неправораздавателния характер на правомощията на съда върху мерките за неотклонение и мерките за процесуална принуда: **Маринова**, Г. Същност и особености на мярката за неотклонение задържане под стража // Правна мисъл, 2005, № 1, с. 70-71

Относно неправораздавателния характер на правомощията на съда *след приключване на разследването* по отношение на постановлението за прекратяване: **Манев**, Н. Промените в Наказателно-процесуалния кодекс от 2003 г. по досъдебното производство // Правна мисъл 2004, № 2, с. 64

Относно неправораздавателния характер на правомощията на съда *след приключване на разследването* в първия процесуален етап на съдебната саза (Глава тринадесета по НПК от 1974, отм.; понастоящем Глава деветнадесета от НПК): вж. **Димитров**, Д. Относно правомощията на съдията-докладчик по член 21 от Наказателно-процесуалния кодекс // Правна мисъл, 2003, № 4, с. 82-87

Общо по въпроса неправораздавателния характер на правомощията на съда на досъдебната фаза (по време и след приключване на разследването): вж. **Чинова**, М. Досъдебното производство..., 20-24

дейности⁹⁵. Тяхната съвкупност очертава компетентност на съда, която е „допълваща правораздавателната му функция“⁹⁶.

3.Обхват на правомощията на съда върху действията по разследването

1.Известно е, че процесуалното положение на прокурора зависи от фазата, на която се намира делото. В досъдебната фаза той осъществява функция по ръководство и решаване, а в съдебната фаза пред всяка инстанция той е страна, която на общо основание е подчинена на процесуалното ръководство на съда⁹⁷. Въпреки че първата процесуална фаза е „фаза на прокурора“, по време на същата правомощия има и съдът. Техният обхват е очертан в чл.27, ал.2 НПК, като се посочва, че съдът осъществява правомощията, предвидени в особената част на НПК. Тази лаконична правна норма се изпълва със съдържание именно при тълкуването ѝ през призмата на конкретните разпоредби към които препраща.

Що е то съдебен контрол на досъдебната фаза на процеса?
Недопустимо се явява отъждествяването на функциите на съда като орган с изрично регламентирани от закона контролни правомощия (чл. 27, ал. 2 НПК) с функциите на прокурора като орган, който в досъдебното производство ръководи разследването и осъществява постоянен надзор за законосъобразното му и своевременно провеждане (чл.46, ал.2, т.1 НПК). Такова смесване на правомощията на двете

---

⁹⁵ Решение № 9 от 24.10.2002 г. по к.д.№ 15/2002 г. на КС на РБ

⁹⁶ Решение № 7 от 30.06.2020 г. по к.д. № 11/2019 г. на КС на РБ

⁹⁷ **Павлов, С.** Развитие на наказателнопроцесуалната система на Народна република България на съвременния етап, София, БАН, 1976, с. 138

правни фигури несъмнено би се оказало в сериозна колизия с принципни норми на КРБ, НПК и ЗСВ⁹⁸.

Отговорът на поставения в началото въпрос е много важен тъй като изключителността на правомощията на държавните органи, визириани в чл. 10 НПК, е всъщност гарант за тяхната независимост. „Няма независим съд там, където неговите правомощия могат да се осъществяват паралелно и от други органи... Същото следва да се има предвид и досежно органите на прокуратурата... И тези органи упражняват в наказателния процес правомощия, които не могат да се осъществяват от никакви други органи.”⁹⁹ Казаното означава, че за да се приеме за спазен принципът за независимост, в наказателният процес никой друг орган не може да осъществи правомощия, които принадлежат на съда или на прокурора. Нещо повече, самият съд не може да осъществи правомощия, принадлежащи на прокурора, и обратно. В този контекст внимателно трябва да се изследва въпросът какви по обем са правомощията на съда в досъдебното производство, за да не се допусне при реализиране на повече от законоводопустимите действия той да наруши независимостта на прокурора в наказателния процес.

2. Неслучайно законодателят е поставил **ограничения** в обхвата на съдебното произнасяне в първата процесуална фаза в два аспекта: първо – единствено в определените от закона случаи (*ограничение по*

---

⁹⁸ В този смисъл изрично Решение № 6 от 14.02.2011 г. по н. д. № 692/2010 г. III НО на ВКС

⁹⁹ **Павлов, С.**, Развитие на наказателнопроцесуалната..., с.102

предмет)¹⁰⁰; и второ – в определените от закона предели (*ограничение на правомощията*)¹⁰¹.

И така, кои са случаите, в които съдът може да се произнася и какво е властен (има право и задължение) да направи?

2.1.Макар в последните десетилетия законодателят все повече да разширява кръга от действия на прокурора, върху които се простира съдебният контрол, господстващото положение на прокурора в досъдебната фаза на наказателния процес се запазва. Той е *dominus litis* що се касае до обвинението. Този постулат чертае демаркационната линия между действията на прокурора, подлежащи на съдебен контрол, и изключените от такъв. Недостъпни за съда остават правомощията, които са пряко проявление на обвинителната функция.

Контрол в досъдебното производство съдът упражнява върху почти всички мерки за неотклонение и други мерки за процесуална принуда, върху принудителните и тайните способности за доказване, върху актовете на прокурора по чл. 242, ал. 1 НПК, с които прокурорът приключва разследването и делото не преминава в съдебна фаза и върху това допуснато ли е на досъдебното производство отстранимо съществено нарушение на процесуални правила, довело до ограничаване на процесуалните права на обвиняемия, на пострадалия или на неговите наследници. В изложението по-долу се обсъжда въпросът защо съдебен контрол се осъществява именно върху тези процесуални действия. Тук, пред скоби, е потребно да се посочи единствено, че това са действия, с които се засягат правата и законните интереси на определен кръг лица, което дава основание за реализация на съдебният контрол.

---

¹⁰⁰ Това са случаите, в които е предвиден съдебен контрол (разгледани в Глава трета, четвърта и пета от настоящият труд).

¹⁰¹ Това е синтезът на предвидените правомощия (обобщен в тази част и детайлизиран в Глава трета, четвърта и пета от настоящият труд).

2.2. Съдебният контрол в досъдебното производство е **контрол за наличието на предпоставките за предприемане на определено процесуално действие**. Така в производството по съдебен контрол върху постановлението на прокурора за прекратяване или спиране на наказателното производство, обект на проверка е *обосноваността и законосъобразността на проверявания прокурорски акт*. Допускането на разширяване приложното поле на проверката, би довело до изземване от страна на съда на функциите на наблюдаващия конкретното производство прокурор, като негов ръководител, а това е недопустимо.¹⁰²

По отношение на мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда съдът преценява налице ли са *основанията за налагането им, респ. за тяхната отмяна и изменение*. Що се касае до действията по разследване, валидността на които изисква наличие на съдебна санкция, съдът и в този случай проверява налице ли са *законовите предпоставки за реализацията им (при предварителния контрол) и за формалната законосъобразност при извършването им (при текущия и последващия контрол)*¹⁰³, а не дава указания в една или друга насока.

Следователно може да се заключи, че законодателния подход дава разрешение, което съответства на ролята на съответния орган в тази фаза на процеса. Съдът не ръководи процеса в досъдебната фаза и не е негов орган (арг. от чл.193 НПК). Прокурорът и разследващия са тези органи, на които е възложено ръководството и решаването на въпросите, които намират място в тази фаза на процеса. Съдът е призван единствено да контролира процеса, когато с актове или действия на

---

¹⁰² Решение № 6 от 14.02.2011 г. по н. д. № 692/2010 г. III НО на ВКС

¹⁰³ Решение от 7 септември 2023 г. по дело С-209/22 на СЕС, ECLI:EU:C:2023:634, § 55

органице на досъдебното производство се накърняват правата на гражданите.

4. Значение на съдебния контрол върху действията по разследването

1. Изтъкнатата по-горе характеристика на явните принудителни и тайните способности за доказване като мерки, ограничаващи основни конституционни права на личността, предпоставят задължителността на съдебната санкция за осигуряване законосъобразността на намесата. Що се касае до тайните способности за доказване, това е валидно с още по-голяма сила, заради изключителната интервенция в частната сфера. Именно законосъобразността на намесата е главната цел на съдебния контрол.

Съдът не може по свое усмотрение да допусне накърняване на правата на личността. Конституцията, респ. законът обвързва даването на разрешение за интервениране в чужда правна сфера с констатиране наличието на определени условия. С акта си съдът се произнася за това дали са фактическите и правни предпоставки да се приложи съответното принудително или тайно действие. „Не волята на съдебната власт дерогира конституционно установените гаранции, а волята на законодателя”¹⁰⁴. Щом са наличие съответните предвидени в нормативните актове предпоставки намесата е правомерна. В обратния случай – намесата ще бъде противоправна и противоконституционна.

2. Текущият съдебен контрол се осъществява при разпита на свидетел или обвиняем пред съдия. Този вид разпит осигурява доказателства, върху които може да се позове съдът в съдебната фаза на процеса и затова контролът, осъществяван от съда, е насочен към

---

¹⁰⁴ Баламезов, Б., Киров, В., Танчев, Е., Карагъзова-Финкова, М., Ферева, Н. Конституция на Република България. Коментар. София, Сиела, 1999, стр. 118

постигане на две цели: първо, недопускане упражняването на физическа или психическа принуда спрямо разпитваното лице, и, второ, осигуряване частично проявление на принципа на състезателност на досъдебната фаза на процеса. С тези действия в наказателния процес се приобщават доказателства с особено голямо значение – показанията на свидетеля, респ. обясненията на обвиняемия, могат да се ползват и от съдът по същество след прочитането им по реда на чл. 279, ал.1 НПК и чл. 280, ал.1 НПК. Това е едно от изключенията на принципа на непосредственост. Причината за съдебния контрол в този случай е охраната на процесуалните права на страните в процеса и реализация на принципа за разкриване на обективната истина.

3. Макар законът да е източникът на правната възможност за намеса в чужда правна сфера, **значението на съдебния контрол** върху способите за доказване е огромно, защото именно той е призван да отсъди легитимна ли е намесата или не.

На първо място, съдебният контрол има *пряк процесуален ефект* върху разследването по конкретно производство. Той се разкрива чрез правилото за недопустимост (разбирана в смисъл на неизползваемост) на доказателствата, събрани при липса на съдебна санкция, когато такава се предвижда, или в противоречие с разрешеното от съда. Известен постулат на доктрината за „плодовете на отровното дърво“ (“the fruits of the poisonous tree”), е че резултатите от незаконосъобразни действия по разследването не могат да се ползват като доказателства в наказателния процес.¹⁰⁵ „Валидното (законосъобразно) извършване на началните и междинните действия във всеки динамичен фактически

---

¹⁰⁵ Подробно същината на теорията и начинът на прилагането ѝ в различните правни системи е обсъден в **Трендафилова, Е.** Промените в НПК от 1999г.: Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. Сиела, София, 2000, с.25-27

състав се отразява в една или друга степен на валидността на крайния акт, към който са насочени”¹⁰⁶.

На второ място, действията на органите на досъдебното производство имат и *пряк ефект в обективната действителност*. В изложението по-долу ще стане дума за процесуалноправната валидност на действията по разследването. В най-общ план, това е възможността им да изиграят ролята си, а именно да осъществят доказването в процеса (чл.106 НПК). Доказателства в наказателния процес са само фактическите данни, които са свързани с обстоятелствата по делото, допринасят за тяхното изясняване и *са установени по реда, предвиден в НПК* (чл.104 НПК). Следователно процесуално валидни са само действията, осъществени по стриктно предвидения в закона ред и само чрез тях могат да се съберат и/или проверят доказателствата.

Процесуално валидно е само правомерното принудително или тайно действие. Съдържателна разлика между тези две понятия няма: „процесуално валидно“ е само „правомерното“ действие. В морално-етичен план обаче второто е с много по-голяма стойност. Действията по разследването, при извършването на които са допуснати съществени процесуални нарушения, могат да бъдат повторени, а ако са неповторими – доказателствата събрани чрез тях могат да се приобщят по делото чрез други способности за доказване. В този смисъл доказателствената съвкупност не би пострадала. Невалидно извършеното действие губи значението си за процеса.

Не се заличава обаче фактът на извършването му. Неправомерното ограничаване на конституционно защитените права на личността остава в обективната действителност и неговите последици могат да имат продължителен неблагоприятен ефект. Въпреки

---

¹⁰⁶ Салкова, Е. Правни последици от незаконосъобразно прекратяване на наказателното производство. // Правна мисъл, 2005, № 3, с. 66

принципната възможност за компенсиране на същия чрез ангажиране отговорността на държавата по реда на Закона за отговорността на държавата за вреди (ЗОДОВ), подход, който negliжира изискванията към дейността на държавните органи е неприемлив. Противоправната намеса в чужда правна сфера е недопустима за правовата държава хипотеза.

Съдебният контрол е призван да възпре произвола, осъществяван чрез необоснована, надхвърляща допустимите рамки намеса, която не преследва легитимни цели.

Във всяка правова държава правото като мяра за допустимо или възможно поведение на правните субекти е строго задължително и за самата държава, и за нейните органи.¹⁰⁷ Затова от значение, на първо място, е създадената правна уредба защитава ли личността, нейното достойнство и сигурност, общочовешките ценности свобода, мир, хуманизъм, равенство, справедливост, търпимост и създава ли конкретни реални гаранции за защита на провъзгласените права.

От значение обаче е не само нормативното битие на законите. На второ място, „[о]бщоприето е, че правото отразява истинския образ на дадена общност. Това е така, при условие че под „право“ разбираме не само писаните закони, но и начина, по който те се прилагат.“¹⁰⁸

Именно това мотивира детайлния анализ на реда, предпоставките и компетентостта на органите при извършване на изследваните в настоящата разработка действия по разследването.

По този начин, от една страна, е регламентиран ефективен механизъм за защита на правата на гражданите, а, от друга – процесуална годност на доказателствения материал, събран на досъдебното производство.

---

¹⁰⁷ **Начева**, С. Правозащитни институции. София, Сиби, 2000, с. 10

¹⁰⁸ **Dolapchiev**, N., Law and Human Rights in Bulgaria. // International Affairs, Volume 29, Issue 1, January 1953, p.59–68

Актуалната нормативна уредба и съвременната наказателнопроцесуална политика на Република България сама по себе си и в контекста на общите европейски ценности, обосновават извода, че съдебният контрол е елементът, който внася в наказателния процес необходимия баланс между обществения и личния интерес. Разглежданият институт е ефективен механизъм за контрол над действията на досъдебните органи, когато те са насочени срещу основните права на гражданите. Упражняването му е възложено на орган, който не е субект на досъдебното производство, не е обвързан с обосноваване на обвинението и може безпристрастно да съблюдава недопускането на произвол, свързан с нарушаване на основните човешки права. В този смисъл съдебният контрол преследва компенсирането на присъщата на досъдебното производство липса на публичност и състезателност, когато се налага да бъде извършено сериозно посегателство срещу основните права на личността. Въвеждането му обезпечава правото на достъп до съд на засегнатите от действията на органите на досъдебното производство лица.

Глава втора: Компетентни органи. Актове на компетентните органи.

Теорията отдавна е изяснила, че наказателният процес е дейност, извършвана от държавни органи, граждани и юридически лица, имаща за предмет разглеждането и решаването на наказателни дела и развиваща се по реда и правилата на НПК.¹⁰⁹ Тази дейност е законоустановена: наказателнопроцесуалният закон е единствен източник на наказателнопроцесуалното право и този закон изрично и

---

¹⁰⁹ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с.32. **Чинова**, М., **Митов**, Г. Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021, с.34.

императивно е регламентирал предпоставките и условията за участие на държавните органи и гражданите в производството по наказателни дела.¹¹⁰

Проявлението на тази характеристика е разкрито в три направления. Първо, в процесуалните отношения държавните органи имат ясно изразена властническа роля по отношение на всички лица. Второ, лимитативно регламентирани са компетентността и правомощията на държавните органи и правата и задълженията на гражданите и юридическите лица. Трето, макар структурно да е формиран от обособени фази, стадии и етапи, решаващи самостоятелни задачи, наказателният процес е целенасочена дейност, отдадена на изпълнение на основната и непосредствена задача, на които е подчинен всеки елемент от процесуалната дейност.¹¹¹

Вземайки казаното за отправна точка, в изложението по-долу се поставя въпроса какво е съдържанието на наказателнопроцесуалните отношения, кои са участниците в тях и при наличието на какви предпоставки тези правоотношения биха се развили. Цялата наказателнопроцесуална дейност се осъществява върху основата на системата на наказателнопроцесуалните отношения. Те се реализират чрез извършването на процесуални действия, представляващи упражняване на права или изпълнение на задължения за страните по правоотношението – държавните процесуални органи и гражданите. Правото на държавния процесуален орган да осъществи определено действие произтича от кумулативното наличие на две условия. Първото от тях е компетентността на органа. Второто е наличието на конкретни

---

¹¹⁰ Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти, София, Сиела, 2016, с. 14

¹¹¹ Павлов, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с.41, Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти, София, Сиела, 2016, с. 15-16

предпоставки за реализация на съответните правомощия, констатирането на което е основание за издаване на съответните процесуални актове и предприемането на съответните процесуални действия.

§ 1. Компетентни органи

Наказателнопроцесуалните действия, които се разглеждат в настоящата част се извършват единствено от държавни органи. Изясняването на това кои са компетентните органи, какви са техните правомощия, кога и при какви предпоставки те могат да ги осъществят, с какви актове следва да се произнесат – това са все въпроси от съществено значение, именно поради изтъкнатия по-горе характер на наказателния процес като правнорегламентирана дейност, законосъобразността на резултатите на която зависи от спазване на всички изисквания към развитието ѝ.

Не може да се приеме за годно едно доказателствено средство или доказателство, ако то е събрано чрез способ за доказване, поискан или разрешен от некомпетентен орган.¹¹² Ако искането е отправено от некомпетентен орган, дори разрешението, респ. одобрението да е предоставено от компетентен, това не може да санира допуснатото нарушение. Процедурата има сложен фактически състав. Опорочаването на който и да е от елементите, винаги ще води до изключване на резултата от действието от доказателствената маса.

Компетентността на всеки държавен орган е нормативнопризнатата му способност да има определени правомощия,

---

¹¹² Решение № 92/2004 г. по н. д. 955/2003 г. III НО на ВКС. Макар решението да касае СРС, считам, че изводът може да се приеме за общовалидно.

да бъде носител на права и задължения.¹¹³ Тя е определена от закона по предмет, обем, обseg и цел. „Компетентността и правомощията се предполагат едно-друго, представляват общност: без правомощията компетентността е една неосъществима декларация, а без компетентност правомощията са безпредметна даденост.“¹¹⁴

1. Орган на досъдебното производство

1. Прочитът на разпоредбите на НПК, регламентиращи съдебния контрол в досъдебното производство, показва, че законодателят си служи с различни думи, за да означаи кой субект е компетентен да поиска разрешение или одобряване на действията по разследването. Това е видно от следният анализ:

Компетентен да поиска упражняване на съдебен контрол е:

- *непосочен изрично субект* що се касае до вземането на образци за сравнително изследване, обиска и разпита на обвиняем и свидетел пред съдия (чл. 146, ал.3 НПК, чл.164 НПК, чл. 222 НПК и чл. 223 НПК).

- „*прокурорът*” при: освидетелстването в условията на предварителен и последващ съдебен контрол; претърсването, изземването, задържане и изземване на недоставена кореспонденция (чл. 158, ал.3 и ал.4 НПК; чл. 161, ал.1 НПК; чл. 165, ал.2 НПК).

- „*наблюдаващият прокурор*” при: претърсването и изземването в условията на последващ контрол; задържането и изземването на кореспонденция в условията на неотложност; използването на специални разузнавателни средства (чл. 161, ал.2 НПК; чл. 165, ал. 3 НПК; чл. 173, ал.1 НПК). По отношение на субекта, компетентен да

---

¹¹³ Лазаров, К., Тодоров, И. Административен процес. Второ преработено и допълнено издание. София, Сиела, 2012, с. 62

¹¹⁴ Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. София, Сиела, 2016, с. 128

поиска разрешение за използване на СРС са налице и няколко специфични хипотези, които са обсъдени подробно по-долу.

Видно е, че законодателят е непоследователен не само при уредбата на отделните действия по разследването, но и при отделните хипотези на осъществяване на съдебния контрол по отношение на едни и същи действия (арг. чл. 165, ал.2 и ал. 3 НПК).

2. Възниква въпросът един и същи субект ли визира законодателят под термините „прокурора” и „наблюдаващия прокурор” или различни.

Терминът „наблюдаващ прокурор” е легален. Регламентирано е в устройствения закон (чл. 144, ал.1 ЗСВ). За очертаване на тази правната фигура допринася чл. 46 НПК. Той обаче е непоследователен в употребата на понятието, като посочените по-горе разпоредби, уреждащи действията по разследването, са само част от примерите за липса на съгласуваност. В едни случаи се регламентира, че действията могат да се предприемат от „наблюдаващия прокурор”¹¹⁵, а в останалите – от „прокурора”. В теорията е изяснено, че е погрешно да се смята, че първите действия могат да се извършат от наблюдаващия прокурор, а вторите – от всеки прокурор.¹¹⁶ Двете понятия означават едно и също. Те очертават една и съща процесуална фигура, като определението „наблюдаващ” не води до промяна в това положение.

Наблюдаващият прокурор е този, който осъществява основните наказателнопроцесуални функции по конкретното дело. Анализирайки нормативните разпоредби става ясно, че наблюдаващият прокурор е този, който носи цялата отговорност за своевременното и законосъобразно извършване на дейността на досъдебната фаза на процеса, на която осъществява функция по ръководство и решаване и

---

¹¹⁵ Чл.123а, ал.2, чл. 196, ал.2, чл.229, ал.3, чл. 234, ал.3, чл. 242, ал.5, чл. 357, ал.1-3, чл. 358, ал.1 и ал. 3, чл. 395б, ал.2, чл. 395г, ал.2, чл. 483, ал.3 НПК

¹¹⁶ **Чинова, М.** Досъдебното производство ..., с. 83-84

функция по обвинение. Той може да извършва отделни действия по разследването или цялостно разследване по конкретното дело. Наблюдаващия прокурор има правомощието да привлича към наказателна отговорност. Той има правомощието да решава всички въпроси в двата стадия на досъдебната фаза: по време на разследването и след неговото приключване. В съдебната фаза наблюдаващия прокурор участва като страна. Следователно от гледна точка на процесуалното си положение наблюдаващият прокурор е държавният орган, който е компетентен да упражни всички предоставени от закона правомощия по конкретно дело. Така се очертава съдържанието, вложено в обсъжданото понятие.

Считам, че в термина може да се открие и още едно значение. Понятието „наблюдаващ прокурор” изразява функционалната връзка между делото и прокурора, компетентен да осъществява в рамките на същото посочените по-горе правомощия. Изяснено в теорията е, че под думата „дело“ в „съдебния език” се влагат три различни значения: 1) *канцеларско досие*, образувано от последователно подреждане на съдебните книжа, документиращи процесуалните действия; 2) *отделно производство*; 3) *въпросът (предметът)*, с който може да бъде или е вече сезиран конкретният орган.¹¹⁷ Първият смисъл е материално-технически (административно обособено досие със съответен деловоден номер). Третият касае подведомствеността. Употребата на думата в настоящата част е във второто от предложените значения: конкретно наказателно производство. Разпределението на делата в органите на съдебната власт се извършва на принципа на случайния подбор (чл.9, ал.1 ЗСВ). Наблюдаващ прокурор е този, комуто е разпределено определено наказателно производство, определено дело. Той може да

---

¹¹⁷ **Сталев, Ж.** „Българско гражданско процесуално право. Девето преработено и допълнено издание”, София, Сиела, 2006, с.121

упражнява правомощията си само по отношение на тези дела, които са разпределени именно на него. От гледна точка на делото, наблюдаващият прокурор е единственият, който може да упражни функциите по ръководство, надзор и решаване по чл. 46, ал.2 НПК чрез способите по чл. 196, ал.1, т.1-6 НПК.

Прокурорските органи, за разлика от съдебните, не са неизменни (арг. от чл.258 НПК). Това е следствие на принципа на единство на прокуратурата, съгласно който тя е единен пирамидално и йерархично изграден държавен орган¹¹⁸ (арг. 136, ал.1 ЗСВ¹¹⁹). Прокурорите могат да бъдат заменяни в хода на производството без необходимост от преповтаряне на извършените действия. При отсъствие на „прокуроратитуляр“ (с цялата условност на този израз), т.е. този прокурор, на когото делото е разпределено, всеки „заместващ го“ прокурор от същата прокуратура притежава правомощията да осъществи посочените по-горе функции. В това се включват, както правомощията му да се произнесе по процедурни въпроси (по хода на делото), така и тези да го реши с акт по чл. 242, ал.1 НПК (по същество). Необходимостта „прокурорът-титуляр“ да бъде заместен представлява ново правно основание за разпределяне на делото повторно чрез принципа за случаен подбор. „Заместващият“ прокурор може да упражни всички правомощия, които НПК принципно предоставя на прокурора в процеса. Фактът на „заместването“ няма никакво отражение върху делото. В този смисъл всеки овластен да се произнесе по делото прокурор се явява наблюдаващ прокурор.

Затова макар и някои от изброените по-горе разпоредби да имат адресат „прокурора“, те не се употребяват в смисъл различен от вложения в „наблюдаващия прокурор“. Въпреки това изискванията за

---

¹¹⁸ Решение № 7 от 11.05.2021 г. по к. д. № 4 / 2021 г. на КС на РБ.

¹¹⁹ Обн. ДВ. бр.64 от 7 Август 2007г., изм. и доп. ДВ. бр.18 от 1 Март 2024г.

прецизност към законодателния текст налагат разпоредбите да се унифицират, като думата „прокурорът“ да се замени с изразът „наблюдаващият прокурор“ (чл. 158, ал.3 и ал.4 НПК; чл. 161, ал.1 НПК; чл. 165, ал.2 НПК), а там където посочване изобщо липсва и компетентен е само наблюдаващия прокурор, а не и разследващия орган – да се добави посоченият израз (чл. 164 НПК).

3. Що се отнася до вземането на образци за сравнително изследване, обиска и разпита на обвиняем и свидетел пред съдия (чл. 146, ал.3 НПК, чл.164 НПК, чл. 222 НПК и чл. 223 НПК) законът не определя изрично кой субект е легитимиран да сезира съда. Значи ли, че това може да бъде друг субект, а не прокурорът? Отговорът е предпоставен от характеристиката на действието.

3.1.Процесуалната природа на обиска като частен случай на претърсване на лице, аргументира извода, че иницирането на предварителен или последващ съдебен контрол принадлежи на *прокурора* (по аналогия с чл. 161, ал.1 и ал.2 НПК).

3.2.Искането за провеждане на разпит на обвиняем или свидетел пред съдия също е особена хипотеза. Основната дейност на прокурора на досъдебното производство е ръководно-решаващата, но правомощието му да разследва, включително и като провежда разпит е несъмнено.¹²⁰ Затова искането може да бъде отправено до съда *от прокурора* или *от разследващия орган* в зависимост от това кой ще проведе действието. В отклонение от разгледаните по-горе случаи тук е уредена хипотеза, при която два отделни субекта могат да инициират съдебен контрол.

Косвена подкрепа на верността на това положение би могла да бъде намерена в разпоредбата на чл. 223, ал.4 НПК, която предвижда, че провеждане на разпит на свидетел пред съдия, обвиняемият и неговият

---

¹²⁰ Вж. чл. 127, т.1 КРБ, чл. 46 и чл. 196 НПК.

защитник могат да поискат „от органа на досъдебното производство”. Такива са прокурорът и разследващите органи (чл. 193 НПК). Те са адресати на искането на обвиняемия и защитника, съответно те са компетентни да преценят основателността му и да се произнесат по него. Според чл. 223, ал.4 НПК „[о]тказът се отразява в протокол, подписан от съответния орган, обвиняемия и защитника“. Наред с посочените разпоредби, внимателният прочит и на другите показва, че те са отправени все до „органа на досъдебното производство“ или „съответният орган“ (чл. 222, ал.2 НПК, чл. 223, ал.2 НПК). Сравнение със сходна хипотеза показва, че НПК урежда и други случаи: когато искане (включително и за разпит) се отправя чрез разследващия орган до прокурора (чл. 229, ал.3 НПК). Следователно всеки един от двамата – прокурора и разследващия орган, може да отправи искане до съда за провеждане на разпита пред съдия по чл. 222 и чл. 223 НПК.

3.3. Друго отклонение от подхода на законодателя да посочва изрично кой е компетентният да сезира съда орган е налице при уредбата на образците за сравнително изследване. Допустима е съдебна намеса за разрешаване на принудителното им изземване, но не е указано изрично кой орган е легитимиран да сезира съда (чл.146, ал.3 НПК). Счита се обаче, че е налице имплицитно посочване. Логическото тълкуване включва изискването нормативните разпоредби да се изследват систематично. Застъпено е схващането, че това правило – макар и не достатъчно ясно изразено – е изводимо от чл. 46, ал.1 от Закона за нормативните актове (ЗНА).¹²¹ Използвайки този метод на тълкуване може да се заключи, че органът, който назначава експертизата и който може да изисква от обвиняемия или свидетеля образци (чл. 146, ал.1 и ал.2 НПК) е и този, който е оправомощен да поиска от съда принудителното им изземване в случай на липса на доброволност у

---

¹²¹ Павлова, М. Гражданско право. Обща част, София, Софи-Р, 2002, с.134

посочените лица (чл. 146, ал.3 НПК). Без правна основа би било твърдението, че под понятието „орган” НПК визира само прокурора. Освен него органи на досъдебното производство са и разследващите (чл. 193 НПК).

Аргумент в подкрепа на застъпваното становище може да бъде изведен и от правната характеристика на сравнителните образци през призмата на правилото, че този, който има право да извърши по-голямото, той може да извърши и по-малкото. Образците за сравнително изследване не са самостоятелен способ за доказване, а са част от експертизата (арг. от чл. 136, ал.1 НПК). Щом разследващия орган може да назначи експертиза, то той може да изисква и сравнителните образци за нея.

Правило, наложено от практиката, обаче е сезиращият съда орган да е само наблюдаващият прокурор. По изложените по-горе съображения считам, че това разбиране не съответства на буквата на закона.

То е в противоречие и с практическата страна на въпроса. Набавянето на образци е условие за предприемане на последващо процесуално действие – изготвяне на експертно заключение. Неправилното тълкуване на закона и изискването разследващият орган да прибегва до посредничеството на прокурора за внасяне на искане затормозява работата по делата. Необходимостта от разследването на делата в разумен срок и спазването на процесуалните срокове са убедителни аргументи против доразвиване на законовите разпоредби в насока, каквато те не предпоставят и каквато би довела единствено до забавяне на разследването. Постоянният надзор за законосъобразно и своевременно провеждане на разследването се осъществява посредством други способности, а именно чрез предвидените конкретни действия на наблюдаващия прокурор (чл. 196 НПК), системните доклади на разследващия орган (чл. 203, ал.4 НПК) и докладите преди провеждане

на определени действия (чл. 219, ал.1 НПК, чл. 226, ал.1 НПК и т.н.). Вменяването на допълнителни задължения за прокурора не е в полза на ефективността на този надзор, а напротив.

4. Във всички разгледани дотук случаи, когато компетентен да поиска предоставяне на съдебна санкция е „прокурорът”, като правило това е наблюдаващият прокурор, който е редови прокурор¹²² от съответната прокуратура (чл. 173, ал.1 НПК).

При някои случаи на особена подсъдност има отклонение от правилото: искане за използване на СРС за разследване на престъпление, осъществено от магистрат, е оправомощен да отправи не наблюдаващият прокурор, а *административният ръководител на прокуратурата, която се явява горестояща на компетентната да води делото или оправомощен от него заместник* (чл. 174, ал.5 НПК). Когато престъплението, което се разследва е осъществено от административен ръководител на изрично изброени съдилища искането се прави от заместник на главния прокурор при Върховна касационна прокуратура (ВКП) (чл. 174, ал.6 НПК). Изброените органи не са компетентни да наблюдават делото. Затова на практика те се сезират от наблюдаващия прокурор с предложение за отправяне на искане за използване на СРС. Упражняването на техните правомощия се реализира след положителна преценка на основателността на това предложение. Следователно предвидена е процедура по независима преценка на два самостоятелни органа – наблюдаващия прокурор, компетентен да предложи, и

---

¹²² Понятието „редови магистрат” не е легално. С употребата му се визират съдийските, прокурорските и следователските длъжности, изброени в чл. 163, т.1-5 ЗСВ. Това са всички магистрати, които не заемат изброените в чл. 167, ал.1, т.1-4 ЗСВ административно-ръководни длъжности. В конкретния случай под „редови прокурор” се разбира прокурор от съответната прокуратура, който не е неин административен ръководител.

административния ръководител на съответната горестояща прокуратура, компетентен да поиска разрешение.

В заключение по въпроса за органите, компетентни да поискат и упражнят съдебен контрол, следва да се подчертае, че правилното им определяне е от огромно значение за наказателното производство. „Видовете подсъдност имат голямо значение за правилното функциониране на правосъдието, защото определят кой от различните по степен и територия съдилища е компетентен да разгледа дадено дело като първа инстанция. Подсъдните на конкретния съд наказателни дела се определят от кръга на неговата компетентност.”¹²³ Не по малко значимо е правилното определяне на компетентността за упражняване наблюдението върху досъдебното производство. Компетентността на органа поискал и осъществил съдебната санкция предполага и валидността на извършеното действие, респ. възможността да бъде третирано като процесуално годно доказателствено средство.

Необходимо е да се изтъкне, че последващото изменение на фактическите обстоятелства, водещи до промяна в родовата подсъдност, респ. в компетентността на прокуратурата, не опорочават вече извършените действия по разследването. Ако в хода на досъдебното производство се намерят основания за изпращане на делото на горестояща, военно-окръжна или Софийска градска прокуратура, за престъпление, което съгласно чл. 35 НПК изисква различна родова подсъдност, това не опорочава извършените действия, ако те са предприети в съответствие с изискуемите към момента на осъществяването на тези действия предпоставки.

---

¹²³ Решение № 10 от 15 ноември 2011 г. по к.д. № 6 от 2011г. на КС на РБ

2. Съд

1. Критика може да бъде отправена и по отношение на редакцията на текстовете на НПК, регламентиращи кой орган е компетентен да упражни съдебен контрол. Възниква въпросът различните словесни изрази в отделните хипотези назовават ли различен съд или става дума за непоследователност в законодателната техника, при която един и същи орган се посочва с различно наименование?

По отношение на съдебният контрол след приключване на досъдебното производство и този върху мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда (като част от контрола в хода на разследването) подходът е неизменен. Съдебна санкция има право да осъществява „*съответният първоинстанционен съд*”.¹²⁴ Единственото отклонение от този подход е допуснато при определяне на съда, който **при контрола след приключване на досъдебното производство** има правомощия да прекрати съдебното производство и да върне делото за

---

¹²⁴ По отношение на контрола след приключване на досъдебното производство: вж. съответните текстове – за контрола върху постановлението за прекратяване на досъдебното производство – чл. 243, ал. 4 НПК, за контрола върху постановлението за спиране на досъдебното производство – чл. 244, ал. 5 НПК.

По отношение на мерките за неотклонение и другите мерки за процесуална принуда: вж. съответните текстове – за задържането под стража и домашният арест – чл. 64, ал.1 НПК, мерките за защита на пострадалия – чл. 67, ал.1 НПК, забраната за напускане пределите на Република България – чл. 68, ал. 4 НПК, отстраняване на обвиняемия от длъжност – чл. 69, ал.2 НПК, временното отнемане на свидетелство за управление – чл. 69а, ал. 3 НПК, настаняването за изследване в психиатрично заведение – чл. 70, ал.1 НПК, мерките за обезпечаване на глобата, конфискацията и отнемането на вещи в полза на държавата – чл. 72, ал.1 НПК, мерките за обезпечаване на гражданският иск – чл. 73, ал. 2 НПК, мерките за обезпечаване на разноски по делото – чл. 73а, ал.1 НПК.

ново разглеждане. Сочи се, че това е „*първата инстанция*”.¹²⁵ Макар да е укорима, в случая несъгласуваността в употребата на термините не създава проблем, тъй като очевидно става дума за синоними. Нормите са ясни и не създават съмнение, че в обсъдените хипотези компетентен е съответният първоинстанционен съд.

По отношение на съдебния контрол върху действията по разследването, подходът е друг: законодателят употребява няколко различни словесни конструкции, за да обозначи съда, който има правомощия да осъществи контролната дейност.

В някои случаи се използва изразът „*съответният първоинстанционен съд*”. Така е при вземането на образци за сравнително изследване (чл. 146, ал. 3 НПК).

В други си служи с понятието „*съдия от съответния първоинстанционен съд*”. Такава е формулировката при освидетелстването, претърсването, изземването, обиска, задържането и изземване на кореспонденция, разпита на обвиняем или свидетел пред съдия (съответно чл. 158, ал. 3 НПК, чл. 161, ал. 2 НПК, чл. 164, ал. 1 НПК, чл. 165, ал. 2 НПК, чл. 222 НПК, чл. 223 НПК).

В трети хипотези компетентният орган се означава като „*съдия от съответния съд*”. Този е изразът при задържането и изземването на недоставена кореспонденция в неотложен случай (чл. 165, ал. 3 НПК).

Възниква въпросът когато законът използва изразите „*съответния първоинстанционен съд*” и „*съдия от съответния първоинстанционен съд*”, един и същи съд ли има предвид? Проблемът се поставя на обсъждане от два различни ъгъла: първо, от гледна точка

---

¹²⁵ Визират се правомощията на съда на първия стадий от съдебната фаза, регламентиран в Глава деветнадесета „Предаване на съд и подготвителни действия за разглеждане на делото в съдебно заседание” (Загл.изм. - ДВ, бр. 63 от 2017г., в сила от 05.11.2017г.): вж. чл. 247, ал.1 НПК. Тази формулировка е налице и в старата редакция на закона – преди влизане в сила на ЗИДНПК, обн. ДВ, бр. 63 от 2017г.

на подсъдността (т.1.1.), и, второ, от гледна точка на състава на съда (т.1.2).

1.1. Подсъдността е процесуален институт, имащ отношение към начина за разпределяне на делата между еднакви или различни по степен съдилища. Компетентността на съда зависи от това кои дела са му подсъдни. Подсъдността в досъдебното производство се определя по силата на общите правила на Раздел II „Подсъдност”, Глава четвърта „Съд” на НПК. Родовата (предметната, чл. 35 НПК) подсъдност се определя съобразно *правната квалификация на престъплението, за което се провежда производството*. Местната (териториалната, чл. 36 и чл. 37 НПК) подсъдност зависи от *местоизвършването на престъплението*.

Израз на функционалната обвързаност на съдебните и прокурорските органи е правилото досъдебното производство да се извършва в района, който съответства на района на съда, компетентен да разгледа и реши делото (чл. 195, ал.1 НПК). Следователно по правило досъдебното производство се извършва в района на съда, компетентен да разгледа делото по правилата на чл.35-41 НПК, който е и „съответния първоинстанционен съд”.

Първият процесуален документ, с който се дава правна оценка на извършеното деяние е *акта, с който се образува досъдебното производство* – постановлението за образуване на досъдебно производство (чл. 212, ал.1 НПК) или протокола за първото действие по разследването (чл.212, ал.2 НПК, респ. по чл. 356, ал. 3 НПК). Това е и първият юридически акт от естеството да определи кой би бил съдът, компетентен да разгледа делото като първа инстанция, респ. да се произнесе по съответните въпроси в досъдебното производство.

Когато съдебния контрол се осъществява след възникване фигурата на обвиняем, подсъдността се определя също по общите правила, но като се отчита правната квалификация на *престъплението*,

за което лицето е обвинено, а не тази на престъплението, за разследването на което е било образувано наказателното производство (в случаите, в които между двете квалификации има разлика).

Следователно правната квалификация на престъплението, за което е образувано досъдебното производство, респ. за което е привлечено като обвиняем лицето, представлява правната рамка, която определя компетентността на прокурорските органи, които да отправят искане за предварителен, последващ, текущ съдебен контрол и компетентността на съда, който следва да го упражни.¹²⁶

1.1.1. Заслужават внимание и някои особени хипотези.

Възможно е производството да се образува за разследване на престъпление от компетентността на районен съд и са се повдигне обвинение за това престъпление, но да възникнат основания за изпращане на делото по компетентност на горестояща прокуратура. Дори тя да го приеме, ако не се повдигне ново обвинение по престъпния състав, обусловил промяната в компетентността, искане за съдебен контрол ще е подсъдно на съда според квалификацията на деянието при *последното обвинение*. Следователно, макар да е приела делото по компетентност, щом не е повдигнала ново обвинение, при необходимост от съдебен контрол, горестоящата прокуратура трябва да поиска осъществяването му от съответния на долустоящата прокуратура съд.

Съвсем други биха били разсъжденията, ако все още липсва обвиняем. Тогава постановлението, с което се *приема делото по компетентност* от по-висока по ранг прокуратура би предопределило и произнасянето по искане за осъществяване на съдебен контрол от

---

¹²⁶ Решение № 173/2018 г. по н. д. № 576/2018 г. на II НО на ВКС, Определение № 116/2011 г. по ч.н.д. № 1712/2011 г. на III НО на ВКС; Определение № 22/2017 г. по ч. н. д. № 126/017 г. на на I НО на ВКС

съответния по-висок по ранг съд¹²⁷. Абсолютно идентична е хипотезата и при промяна в компетентността от общите съдебни органи към тези с особена компетентност (на осн. чл. 35, ал. 4 НПК; Глава тридесет и първа;).

„Съответният първоинстанционен съд” в досъдебното производство е този по общите правила за определяне на подсъдност. Във всеки друг случай процесуалният закон посочва изрично съда, който трябва да се произнася в съответно производство, различен от този по общите правила, определяйки в зависимост от това местната и родова подсъдност¹²⁸.

2.1.2.В отклонение от правилото (чл.195, ал.1 НПК), особени обстоятелства могат да налагат промяна на района, в който се извършва досъдебното производство. В чл. 195, ал. 2-5 НПК са предвидени основания за промяна на района, в който се извършва досъдебното производство. При наличието на посочените в разпоредбите предпоставки и по силата на нарочен акт на изброените субекти осъществяването на ръководството и надзора върху разследването може да бъде възложено на друга прокуратура, а не на тази по местоизвършване на престъплението. Поставя се въпросът води ли това автоматично до промяна в местно компетентния съд? Отговорът е отрицателен. И в този случай „съответният първоинстанционен съд” е този, който е компетентен да разгледа и реши делото по същество. Пред него следва да се поставят за решаване и въпросите, изрично предвиждащи намесата на съда в досъдебното производство. Достига се до положение, при което компетентната да осъществява ръководство и надзор върху досъдебното производство прокуратура е различна от

---

¹²⁷ Определение № 134 от 08.12.2016 г. по ч. н. д. № 1220/2016 г. на II НО на ВКС

¹²⁸ Определение № 142 от 22 декември 2015 г. по ч.н.д. № 1582/2015г. на III НО на ВКС

структурно съответната на компетентния да разгледа и реши делото като първа инстанция съд.

Следователно промяната в местната компетентност на прокуратурата, която да осъществява ръководство и надзор, не влече промяна в местната подсъдност на съда дори и по въпросите за съдебния контрол в досъдебното производство. Налага се изводът, че в случаите, когато законодателят е предвидил процедура за разглеждане от „съответен първоинстанционен съд”, има се предвид първостепенният съд, какъвто е той по общите правила за определяне на подсъдност Във всеки друг случай процесуалният закон посочва по нарочен начин съда, който трябва да се произнася в съответно производство, различен от този по общите правила, определяйки в зависимост от това местната и родова подсъдност.¹²⁹

Налице са единични мнения, че промяната на района, в който се извършва разследването, променя и местната подсъдност на съда в досъдебното производство, т.е., че в понятието „съответен първоинстанционен съд” следва да се влага съдържанието „съответен” на прокуратурата, която осъществява ръководство и надзор, съд¹³⁰.

Застъпването на второто мнение би могло да се обоснове с подготвителния характер на досъдебното производство и с обстоятелството, че кратките процесуални срокове за разследване изискват съдебният контрол в досъдебното производство да бъде ефективен и бърз. Но от друга страна следва да се подчертае че нормите на НПК, относно подсъдността на делата са императивни. Местната подсъдност разпределя делата между еднаквите по степен съдилища, като критерият за определянето ѝ е по правило местоизвършването на

---

¹²⁹ Определение № 134 от 08.12.2016 г. по ч. н. д. № 1220/2016 г. на II НО на ВКС

¹³⁰ Определение № 116 от 07.07.2011 г. по ч.н. д. № 1712/2011 г. III НО на ВКС

престъплението. Тя може да бъде променена единствено по реда на чл. 43 от НПК, който не предвижда възможност като посочената по-горе. Не може да бъде обосновано наличието ѝ и по пътя на тълкуването. Видно от анализа на нормите на чл. 195, ал. 2-5 НПК и чл. 43 НПК правомощия в тази връзка за съдилищата и прокуратурите са възложени на различни органи. Възприемането на тезата, че с промяна в местнокомпетентната прокуратура автоматично се променя и подсъдността на съда означава да се дерогира разпоредба на закона, да се елиминира необходимостта от преценка на компетентен орган – Върховният касационен съд. Същият съд е имал повод да посочи изрично, че промяната на разследващите и прокурорските органи в рамките на досъдебното производство не води до промяна на подсъдността на делото, защото касае само тази фаза и само предвидените в нея процесуални действия¹³¹.

1.1.2. Интересен е въпросът какво следва да направи съдът, в случай, че прецени, че не той, а друг съд е „съответен първоинстанционен” – да прекрати производството пред себе си и да върне искането на прокурора или да повдигне спор за подсъдност пред ВКС. Анализът на нормите на НПК, уреждащи въпросите на родовата и местна подсъдност по-скоро сочи на това, че съдът следва да прекрати производството, инициентирано с искането за съдебен контрол и да го върне на наблюдаващия прокурор, като в мотивната част на акта си обоснове причината, поради която е намерил, че произнасянето не му е подсъдно. В този смисъл е налице практика на ВКС по въпроса¹³².

---

¹³¹ Определение № 26 от 22.02.2016 г. по ч.н.д №66/2016 г. на I НО на ВКС, Определение № 113 от 14.09.2018 г. по ч. н. д. № 758 / 2018 г. на I НО на ВКС

¹³² С Определение № 29 от 26.02.2016 г. по ч. н. д. № 154 / 2016 г. на I НО на ВКС съдът се е произнесъл по повдигнат спор за подсъдност по казус, в който дело, образувано в Специализирания наказателен съд по искане на основание чл.159а НПК на прокурор от Специализираната прокуратура е изпратено по подсъдност на Районен съд-Перник. Несъгласен с така определената подсъдност общият съд е

Срещат се обаче са и дела, при които върховната инстанция се произнася по повдигнат спор за подсъдност¹³³.

1.2. С формулите „съдия от съответния първоинстанционен съд” и „съответния първоинстанционен съд” един и същи смисъл ли влага закона по отношение на състава на органа? Казано с други думи едноличен орган ли се визира или съдебен състав по смисъла на чл. 28 НПК? Отговор може да бъде даден след анализ на актове, които съдът постановява при упражняване на контрол върху действията по разследването. Този критерии обаче не може да бъде единствен, тъй като – както ще се проследи по-долу – актовете на съда в досъдебното производство също са означени различно. Затова разсъжденията ще се изградят и въз основа на анализа на чл. 28 НПК относно състава на съда.

При всички хипотези на предварителен контрол съдът издава *разрешение* (чл. 158, ал. 3, чл. 161, ал.3, чл.164, ал.1, чл.165, ал.2 и ал.3, чл. 146, ал.3 НПК). При последващия контрол актът *не е именуван*, а е посочено действието – „одобряване” (чл. 158, ал. 4, чл. 161, ал.2, чл.164, ал.3 НПК). Естеството на текущия съдебен контрол, осъществяван при провеждане на разпит пред съдия, предполага, че действието се обективира в *съдебен протокол*, изготвен по реда на чл. 311 НПК.

От изброените съдебни актове единствено разпореждането е посочено в чл. 32, ал. 2 НПК. Разпоредбата на чл. 32 НПК регламентира

повдигнал спор за подсъдност на основание чл.44, ал.1 НПК. Според ВКС след като Специализирания наказателен съд е намерил, че разглеждането на искането не му е подсъдно, „съдът е следвало да го върне на внеслия го прокурор. Последният на свой ред има възможност по повод на връщането да постави отново пред Върховната касационна прокуратура спорния въпрос за компетентността между него и прокурора от Петричката районна прокуратура...”

¹³³ Определение № 142 от 22.12.2015 г. по ч. н. д. № 1582/2015 г. на III НО на ВКС

видовете съдебни актове, а систематическото ѝ място определя приложимостта ѝ в двете фази на процеса. Според тази норма съдебните актове могат да бъдат подразделени съобразно компетентния да се произнесе с тях орган. Този критерий се извежда от обособяването на актовете в две отделни алинеи, като водещото за това разделение е именно издаващия ги орган. В първата алинея са изброени три акта – присъда, решение и определение, които се издават от *съд*, а втората урежда разпорежданията, които се издават от едноличен орган – *председателят на съда, съдията-докладчик и председателя на състава*.¹³⁴

Тъй като делението с оглед органичния критерий не дава пълна яснота относно същността на съдебният акт, може да се обособи и друга класификация според това какви въпроси се решават с него. Съд по същество е само първоинстанционният и въззивният (и по изключение касационният в хипотезата на чл. 354, ал.5 НПК). Това законово разбиране дефинира, че въпросите по същество на делото се решават само с присъдата, а другите – с друг вид съдебен акт.¹³⁵ Разпореждането е акт, който се постановява от едноличен орган (чл. 32, ал.2 НПК) за решаване на конкретен правен въпрос и за упражняване на изрично предоставени правомощия. Определението и разпореждането са съдебни актове, с които се решават въпроси по хода на делото. Това са актове на съдебен контрол, за упражняване на неправораздавателни правомощия. За разлика от присъдите и решенията този вид актове може да се постановява и в двете фази на наказателния процес. Това не противоречи на изказаното по-горе за приложимостта на чл. 32 НПК в двете фази на процеса. Присъда и решение обаче няма как да бъдат

---

¹³⁴ По-подробно за видовете съдебни актове: **Митов, Г.** За критериите за деление на съдебните актове. // De jure, 2015, № 1

¹³⁵ **Митов, Г.** пак там.

постановени в първата фаза, защото в нея не се решават въпроси по същество.

Тук трябва да се изтъкне още нещо. Съдът винаги е колегиален орган ¹³⁶. Той е „субект на процеса, който осъществява своята наказателнопроцесуална функция чрез съответна съдебна колегия (състав)“¹³⁷. Видно от заглавието и текста на разпоредбата на чл. 28 НПК съдът се възприема винаги като състав. Обстоятелството, че съгласно чл. 28, ал.1, т.1 НПК съдът може да разглежда делата и „в състав от един съдия“ не опровергава горния извод. *Едноличният състав* не е понятие равнозначно на *едноличен орган*.

Считам, че когато в чл. 32, ал.1 НПК се употребява думата „съд“ се има предвид орган в състав, определен в съответствие с правилата на чл. 28 НПК. Тези правила обаче важат единствено за съдебната фаза на процеса. Аргумент се черпи от самия закон. Както сочи чл. 28, ал.1-4 НПК съставът на съда се определя по правилата на тази разпоредба, но само, когато става въпрос за инстанция в съдебната фаза. Това правило се подчертава от нормата, която въвежда изключение: според чл. 28, ал.5 НПК съдът в определени от закона случаи се произнася еднолично. Част от тези случаи са именно хипотезите на съдебен контрол върху действията по разследването.

Следователно, няма разлика в терминологично отношение между използваните понятия „съответния първоинстанционен съд“ и „съдия от съответния първоинстанционен съд“. Става дума за едноличен състав на първоинстанционния съд, комуто делото е подсъдно съобразно общите правила на Раздел II „Подсъдност“, Глава втора „Съд“ на НПК.

---

¹³⁶ **Павлов**, С. Наказателен процес..., с. 148

¹³⁷ Пак там, с. 148

2.Що се отнася до случаите на освидетелстване и обиск то налице е едно забележително достойнство на законодателната уредба (158, ал.3 НПК, 164, ал.1 НПК). Това са действията по разследването, които поради неотложност на случая могат да бъдат извършени без предварително дадено разрешение, а съдебната санкция се обезпечава с последващо одобрение на съставения за тях протокол. За тях е предвидена възможност съдебна санкция да се поиска от *„съдия от съответния първоинстанционен съд или от първоинстанционния съд, в района на който се извършва действието”*. Тази алтернативност държи сметка за естеството на неотложните действия като неподлежащи на планиране и е предвидена за улеснение на дейността по доказване, за процесуална икономия и бързина, както при разследването, а така също и при обезпечаване съдебния контрол.

Да се произнесе съдът по местоизвършване на претърсване, изземване и задържане и изземване на кореспонденция също е логично и обосновано от обстоятелството, че често пъти престъпната дейност се извършва на места, попадащи в различни съдебни райони; веществени доказателства и лица се укриват на различни места (161, ал.1 НПК, 165, ал.2 НПК).

Същата възможност е предвидена и за разпита пред съдия (чл. 222, ал.1, изр.1-во и чл. 223, ал.1, изр. 1-во НПК). Това действие осигурява особено значими за разследването доказателства. Същевременно наличието на причина от всякакво естество може да възпрепятства явяването на обвиняемия, респ. на свидетеля пред съдия в района, където се провежда разследването. Алтернативата, предвидена в закона, осигурява възможност тези доказателства да не бъдат загубени.

3. Налице е специална хипотеза, отклоняваща се от общото правило. Във всички разгледани дотук случаи компетентен да

предостави разрешение се явява редови съдия¹³⁸ от посочения в закона съд. В отклонение от това правило, компетентен да даде разрешение за използване на СРС се явява *председателят¹³⁹ на съответния окръжен съд или изрично оправомощен от него заместник-председател* (чл. 174, ал.1 НПК). Когато за разглеждането на делото е предвидена особена/специална подсъдност, то разрешение за използване на СРС може да предостави *председателят или оправомощен от него заместник председател на съответно компетентният особен съд* (чл.172, ал.2 НПК). При специални хипотези разгледани на съответното място по-долу – разрешение се дава от *председателите или изрично оправомощени от тях заместник-председатели на по-висши по ранг съдилища* (чл.172, ал.5-6 НПК).

Във всички тези случаи контролът се упражнява не от субект равен по длъжност на съдията, който би разглеждал делото по същество, а от заемащ административно-ръководна длъжност на същия или на по-горен съд. Така при разследване на престъпление от посочените в чл. 172, ал. 2 НПК от районна подсъдност (чл. 35, ал.1 НПК) разрешение може да предостави административния ръководител или оправомощен от него заместник от окръжен съд (чл.174, ал.1 НПК). Професионалното качество на извършителя предопределя промяна в компетентността на съда на досъдебното производство във връзка с разрешението за използване на СРС и то разрешение може да се предостави от ръководителя на по-горен съд (чл. 174, ал.5 и 6 НПК). Случаите, при

---

¹³⁸ Понятието „редови магистрат“ не е легално. С употребата му се визират съдийските, прокурорските и следователските длъжности, изброени в чл. 163, т.1-5 ЗСВ. Това са всички магистрати, които не заемат изброените в чл. 167, ал.1, т.1-4 ЗСВ административно-ръководни длъжности. В конкретния случай под „редови съдия“ се разбира съдия от съответния съд, който не е негов председател.

¹³⁹ Съгласно терминологията на ЗСВ това е административния ръководител на съответния съд (чл.167 ЗСВ).

които разрешение се прави от председателят на съда, където би се разглеждало делото като първа инстанция, са тези за разследване на престъпленията, подсъдни на окръжния съд, на военен съд или на Софийският градски съд (чл. 174, ал.1-3 НПК).

Видно е, че в унисон с разгледаната по-горе уредба относно искането за разрешаване на СРС, и при разрешаването законодателят е предвидил специални правила, които целят да охранят изключителността на СРС като способ на доказване. Особеният орган, който е компетентен да разгледа искането за използване на СРС, е една от гаранциите срещу злоупотреба с този способ.

4.Изтъкна се по-горе, че съдебният контрол се подразделя на предварителен, последващ и текущ. Част от действията по разследването могат да се извършат в условията на предварителен или на последващ контрол. Това са освидетелстването, претърсването, изземването, обискът, разследването чрез служител под прикритие (чл.158, ал.3 и ал.4, чл. 161, ал.1 и ал.2, чл. 164, ал.1, чл. 173, ал. 4 НПК). НПК изрично посочва компетентния съд единствено в хипотезите на предварителен контрол.

Затова съществен се явява въпросът **когато законът предвижда едно действие да може да се извърши и в условията на предварителен, и в условията на последващ контрол, един и същи ли е съдът, компетентен да предостави санкция?** Последователния прочит на разпоредбите сочи, че това е така. Няма разлика в органа, който може да упражни контрол в двете хипотези. Обичайно уредбата на последващия контрол е реализирана чрез имплицитно препращане към тази на предварителния. Извод за това е използваната нормативна техника.

При освидетелстването, претърсването, изземването и обискът двете хипотези са уредени в поредни алинеи на един и същи член (чл.158, ал.3 и ал.4, чл. 161, ал.1 и ал.2, чл. 164, ал.1 и 3 НПК), като при

уредбата на последващия контрол при указване кому принадлежи правомощието да одобри протокола за извършеното действие, законът си служи с препращащия израз „съдията”. Членуването на думата подсказва, че това е не друг, а именно посоченият при предварителния контрол - „съдия от съответния първоинстанционен съд или от първоинстанционния съд, в района на който се извършва действието”.

Що се касае до разследването чрез служител под прикритие, предвидено е, че в условията на неотложност разрешение се дава от „съответния съд“ (чл. 173, ал.4 НПК). Тук препращането с още по-голяма степен на категоричност очертава, че органът е един и същ.

§ 2. Актове на компетентните органи

Посредством реализацията на предоставените им от нормативен акт правомощия държавните органи упражняват държавна власт. Правомощията се разбират едновременно като право и задължение за осъществяване на определено действие, респ. за въздържане от такова, при констатирано в обективната действителност наличие на предвидените в закона предпоставки. Своите правомощия в наказателните дела държавните органи осъществяват чрез постановяване на процесуални актове. Затова осветляването на проблема за актовете не може да бъде направено без преди това да се поставят на обсъждане въпросите за основанията и целите на конкретните действия по разследването и за процесуалната възможност за тяхното извършване.

Законодателят не предвижда случай на задължително провеждане на кое да е действие по разследването. Казаното следва да се разбира в смисъла, очертан от изискването за непредустановеност на доказателствата и средствата за тяхното установяване (чл. 14, ал.2 НПК). За да се вземе решение за извършването на действието трябва да са

налице всички предвидени в закона предпоставки. Когато това е така, съответният процесуален орган има право и задължение да извърши правомощията си. Затова от съществено значение е да се обсъди кои са основанията за извършване на действията по разследването под контрола на съда.

1. Основания за извършване на явните принудителни и тайните действия по разследването

Наказателния процес е законоустановена дейност: могат да се извършват само действията, които са предвидени в НПК; тези действия могат да се извършват единствено от субектите, в чиито процесуални правомощия са поставени, при стриктно съблюдаване на условията и на сроковете за това. Като вид процесуална дейност всяко действие по разследването може да се извърши при наличие на фактически и юридически основания (предпоставки), регламентирани в закона.

Фактическите основания са изискуеми от закона предпоставки, наличието на които трябва да е констатирано по делото, но които са пределно общо, а не конкретно формулирани. Установяването им е предмет на логическа дейност: анализ на събраните до момента данни и доказателства и преценка обуславят ли те необходимостта от провеждане на следственото действие.

Що се отнася до принудителните и тайните действия – обект на изследване в този труд, такива основания са например: необходимост от проверка *дали свидетелите са оставили следи на местопростъплението или върху веществените доказателства* при вземането на сравнителни образци (чл. 146, ал.2 НПК), *наличието на достатъчно основания да се предполага*, че в някое помещение или лице се намират вещи от значение за делото при претърсването и изземването (чл. 160, ал.1 НПК), *невъзможността* или *изключителната*

трудност обстоятелствата от значение за разследването да бъдат установени по друг начин при СРС (чл. 172, ал.2 НПК) и т.н.

Законът не изброява а priori каква информация е необходима, за да се приеме, че са изпълнени фактическите основания за предприемане на едно или друго действие по разследването. Всъщност се предоставя критерий, от който правоприложителя следва да се ръководи, за да определи „кръга и достатъчността на фактическите обстоятелства, които трябва да са налице, за да се вземе решение за провеждане на съответното следствено действие.”¹⁴⁰ Какви данни трябва да са налице, за да се приеме например, че установяване на определени обстоятелства при разследване на посочените в чл. 172, ал.3 НПК престъпления е свързано с изключителни трудности или е невъзможно без използване на СРС е въпрос, който се решава с оглед на конкретната обстановка, характера на разследваното престъпление, събраните доказателства и наличните други данни.

Но се изисква не абстрактнохипотетично предположение, а обосновано такова. Логическият извод ще бъде обоснован само ако почива на базата на събрани и проверени източници на относима информация (данни и доказателства), които – преценени по отделно и в тяхната съвкупност – водят до заключение, че в обективната действителност съществуват фактически данни, които също трябва да се установят, за да се разкрие истината по делото.

Законовия критерий е рамка, а какъв обем от информация изпълва същата, е въпрос, на който не може да се отговори общо. От една страна, различните престъпления изискват диференциран подход при разследването, тъй като на установяване подлежат различни обстоятелства. От друга страна, всяко наказателно производство (дори и тези за разследване на престъпления с една и съща квалификация), се

---

¹⁴⁰ Чинова, М. Наказателнопроцесуална ..., с. 104

отличава с особености, предпоставени от спецификата на всеки конкретен случай. Дали и кога са изпълнени изискванията на закона е въпрос, който преценява съответният правоприлагащ орган.

Понятията „фактическите основания“ се различава същностно от понятието „фактическите констатации“. Фактическите констатации – наричани още фактически положения – са логически изводи на държавните органи, базирани на анализа на събрания и проверен по делото доказателствен материал, за съществуването или несъществуването на едни или други конкретни факти от обективната действителност, свързани с времето, мястото, начина, по който е извършено деянието, причинените вреди, връзката им с деянието, извършителя и неговите особени качества. Фактическите констатации са твърденията на държавните органи за установените по делото факти¹⁴¹. При тези разяснения отликите между понятията „фактически основания“ и „фактически констатации“ е очевидна. Връзката между тях се изразява в това, че преценката дали фактическите основания за предприемане на определено действие по разследването са налице в даден етап от развитието на конкретното дело се прави въз основа на приетите за установени фактически обстоятелства.

Особеното при фактическите предпоставки е обстоятелството, че тяхното наличие може да се изведе при проучване на доказателства по смисъла на чл. 104 НПК, възпроизведени в процеса от легитимни източници по смисъла на чл. 105 НПК, но и от процесуално неоформени данни, добити по оперативни канали или посредством други способности, които не са регламентирани в НПК.

Юридическите основания за провеждане на следствени действия са: *процесуалната регламентация, реда* за извършването им;

---

¹⁴¹ По-подробно за същността на понятието „фактически констатации“ и за разликата между него и доказателствата, от една страна, и доказателствените средства, от друга, вж. **Чинова**, Досъдебното производство... с. 503-504

правомощията на съответните държавни процесуални органи да ги поискат, да ги разрешат (респ. да одобрят протокола за тях), да ги извършат; *лицата*, по отношение на които тези действия могат да се извършат. Законът изброява тези основания *numerus clausus* и ги дефинира точно.

Двете категории основания са все законови положения. Именуването на едните като „юридически” не сочи на различен извод, а показва, че при тях законът е този, който отнапред изпълва съдържанието, докато при фактическите е оставена възможност за преценка.

Двете категории основания са все абсолютно задължителни. Като правоограничаващи принудителните и тайните действия по разследването са допустими при безусловно изискване за наличие на всички изискуеми юридически и фактически основания за тяхното предприемане. Обратното, на първо място, би довело до своеволно погазване на основните права на гражданите, което е недопустимо. На второ място, проведените действия по разследването в противоречие с КРБ и НПК не могат да доведат до разкриването на обективната истина, тъй като тя може да се достигне само чрез средства и по ред, съответен на предписаното в тези два нормативни акта (арг. чл. 13, ал.2 НПК). Незаконосъобразните действия лишават получените резултати от доказателствено значение.

2. Етапи при извършване на действията по разследването, подлежащи на съдебен контрол

Осъществяването на всяко действие по разследването преминава през няколко етапа. Необходимо е да се прецени, на първо място, дали има *нужда от предприемането му*. Изяснено е, че предвид сложността на планирането и извършването си всяко действие трябва да се

предприема, когато във връзка с конкретните обстоятелства, то се счита за необходимо за изясняване на делото. В противен случай се забавя хода на процеса и се стига до излишен разход на сили и средства.¹⁴²

Необходимостта от провеждане на действието не е единственото условие. Трябва да се констатира и неговата *възможност*. Тя се извежда, на първо място, от гледна точка на процесуалния момент, в който се извършва действието. Прочитът на разпоредбите на чл. 242, ал. 3 и чл. 192 НПК показва, че на досъдебното производство действия по разследването са допустими, както на стадия „действия по разследването”, така и на стадия „разследване”. Освен времева трябва да се констатира и фактическа възможност, т.е. фактите, чието установяване се цели да са все още налични или поне да няма обективни данни, че са заличени.

3. Фактически състав на осъществяване на съдебния контрол

Реализацията на правомощията на държавните процесуални органи в процедурата по съдебен контрол върху действията по разследването, се изразява чрез съвкупност от два иманентно свързани акта: единият – на органа на досъдебното производство, а другият – на съда.. Всеки субект се произнася в рамките на законовоопределената си компетентност и съобразно правомощията си. Дейността на сезирация и произнасящия се орган в разглежданите в настоящата разработка производства се изразява в констатиране дали по конкретното

---

¹⁴² **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с.416 и цитираната там съдебна практика; **Георгиев**, Г. Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, л.б. Поддържаното от авторите становище е изказано в контекста на разглеждането на отделни действия по разследването. Въпреки това намирам извода за общоприложим.

наказателно дело в съответния процесуален момент фактическите и юридическите основания са реализирани. Тази преценка се обективира в актовете, които органите издават. Затова тяхното съдържание е от съществено значение.

Искането на органите на досъдебното производство поставя началото на съдебното производство по контрол на действията им, а съдебният акт завършва това производство. *Действително* конкретна норма от НПК е процесуалното основание за предприемане на действията по разследването. Актът на органът на досъдебното производство или на съда констатира дали визираните в съответен текст на закона условия са налице. Той представлява материален израз на преценката на оправомощените да го издадат органи. Без съответен акт действията по разследването не могат да бъдат законосъобразно извършени. Затова той е сред юридическите основания за предприемане на действията. Той е обективизираната в писмен акт преценка дали в конкретния случай нормата на закона, предвиждаща възможност за извършването на това действие, може да се приложи. “Издаването на държавен акт е от гледна точка на нормите, които го уреждат, изпълнение на длъжностно задължение, упражнение на служебна компетентност.”¹⁴³

Юридическият акт винаги е правомерен юридически факт, тъй като правните норми свързват определени правни последици с него. Актовете на държавните процесуални органи също имат тази двойка природа. Особеното в случая е, че „с тяхното постановяване законът свързва възникването, изменението, прекратяването на

---

¹⁴³ Сталев, Ж. Правни норми и юридически факти, Социалистическо право, 1984, № 11, с.20

наказателнопроцесуалните отношения, както и установяването на съответен процесуален статут (качество).”¹⁴⁴

4. Актове на органите на досъдебното производство

Досъдебната фаза на наказателния процес е фаза на прокурора, където **служебната намеса на съда е изключена**. Това обстоятелство има две проявления. Първо, дори определен въпрос *принципно* да е от компетентността на съда, той не може да се произнесе по него, без въпросът да е отнесен до него. Второ, съдът се произнася само в рамките на искането, което е отправено до него.

Искането на органа на досъдебното производство за съдебна санкция (разрешение или одобрение) е **сезиращ акт**. То поставя началото на конкретно производство пред съда в първата процесуална фаза. Искането поражда процесуално правоотношение между органът на досъдебното производство и съда. За да осъществи тази функция актът трябва да е годен – да бъде облечен в изискуемата форма и да има необходимото съдържание.

1. В правото въпросът за формата е от огромно значение. „Вътрешната воля и волеизявлението следва да се разглеждат като два органически свързани елемента, които в своята съвкупност, чрез взаимодействието и взаимопроникването помежду си, в своето дълбоко и неразкъсваемо, органическо единство образуват централния елемент, ядрото на всеки юридически акт – волеизявлението.“¹⁴⁵ Уреждайки актовете, с които се произнасят органите на досъдебното производство, НПК определя тяхното наименование и задължителни реквизити. Затова

---

¹⁴⁴ **Чинова**, М. Актове на органите на предварителното производство. София, УИ Св. Климент Охридски, 1993, с. 70

¹⁴⁵ **Милкова**, Д. Юридическите актове в социалистическото право, София, Наука и изкуство, 1984, с.39

се поддържа, че изискването за форма е квалифицирано – определя се не само формата, но и съдържанието.¹⁴⁶

Искането е писмен акт. Това изискване се сочи изрично единствено при изземване на задържана кореспонденция и използване на СРС (чл. 165, ал.3 НПК; чл. 173, ал.1 НПК). Що се касае до другите действия по разследването, подлежащи на съдебен контрол, такава разпоредба няма. Отсъствието на конкретно посочване при тях обаче не следва да се приема като законов пропуск. Задължителността на писмената форма е изводима по силата на други съображения.

В правната теория не е отричано качеството на юридически акт на волеизявление, което не е оформено писмено, когато нарочна разпоредба не изисква такава форма като условие за валидност. Необходимо е обаче волеизявлението да бъде материализирано по такъв начин, че да добие осезаем израз, защото само така то би могло да бъде узнато от този, до когото се отправя. Затова макар основен принцип на процеса да е устността (чл. 19 НПК) отдавна е изяснено, че той не се отнася за актовете, с които държавните органи вземат становище по въпроси от тяхната компетентност, когато тези въпроси са свързани със съществена интервенция в правната сфера на гражданите. Естеството на тези актове изисква те да бъдат изготвени в писмена форма при строго спазване на указанията на НПК.¹⁴⁷ Затова няма съмнение, че изрично посочено или не, актът, който се отправя до съда, е облечен в *писмена форма*.

2. Актовете следва да са мотивирани. Нарочен регламент за това се съдържа само при искането за изземването на задържана кореспонденция и използването на СРС (чл. 165, ал.3 НПК; чл. 173, ал.1 НПК). Общовалидността на изискването обаче произтича от чл. 199, ал.2

---

¹⁴⁶ **Чинова**, М. Актовете на органите..., с. 66

¹⁴⁷ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част, София, Сиби, 1996, с.128, **Чинова**, М. Актове на органите ..., с.68

НПК. Отправлящият искането орган следва да обоснове пред съда защо счита, че са налице предпоставките за упражняване на съдебния контрол.

За конкретното съдържание на актовете също не съществуват единни нормативни правила. Законът дава предписания относно искането за използване на СРС (чл. 173, ал. 2 НПК). Считаю, че предвиждането на изрично изискване само за това действие не е проява на непоследователност, а е продиктувано от особения интензитет, с който то засяга личната правна сфера на лицата.

Все пак обаче, в случаите, в които за искането не е предвидено конкретно съдържание, то също следва да отговаря на формалнологичните изисквания, които се предпоставят от естеството на всяко конкретно действие по разследването. Единствено надлежно изготвеното искане представлява годеи да сезира съда акт¹⁴⁸. За такъв може да се възприеме само документ, който съдържа всички изискуеми реквизити.

Мотивирането е всъщност посочването на обсъдените по-горе фактически и юридически основания за извършване на конкретното действие по разследването. За целите на изследването тук тези реквизити условно ще бъдат разделени на общи и специфични. Общи са реквизитите, които присъстват във всяко искане, а специфичните зависят от вида на действието по разследването, за което се търси съдебен контрол. Разликата не се корени в тяхната задължителност: ако действието, което се иска предполага посочване на определени обстоятелства, тези реквизити винаги трябва да присъстват в искането, за да се приеме то за валидносезиращ акт.

---

¹⁴⁸ **Рашков**, Б. Специални разузнавателни ..., стр. 147. Макар изводът да е направен по отношение на СРС, считаю, че той е общоприложим.

В реквизитите на искането трябва да се включват следните **общи** елемента:

- посочване на органа, до когото се отправя, т.е. съответно компетентният съд;
- посочване на производството (делото), по което се прави (точно отразяване на деловодните данни, чрез които *досъдебното* производство се индивидуализира в системата на досъдебните органи – т.е. номерът на досъдебното производство и номерът на прокурорската преписка, която му съответства);
- информация за престъплението, за разследването на което се налага (при предварителен и текущ контрол) или се е наложило (при последващ контрол) извършването на конкретно действие по разследването чрез отразяване на фактическите и юридическите рамки на инкриминираното деяние);
- формулиране на конкретно искане с посочване на вида на търсения съдебен контрол (предварителен, последващ или текущ контрол) и на конкретното действие по разследването;
- посочване на лицето или обекта, по отношение на които действието е предприето (при последващ контрол) или се иска извършване (при предварителен и текущ контрол);
- описание на обстоятелствата, на които се основава искането, т.е. фактическите обстоятелства, установени по делото според органът на досъдебното производство;
- описание на прилаганите към искането материали (ако такива придружават искането);

- посочване на органа, който го отправя (освен името и длъжността, също и качеството на съответния орган в конкретното производство: наблюдаващ прокурор; водещ разследването; извършващ действия по разследването по делегация);
- датата и мястото на съставянето.

Тези реквизити са общи, защото са валидни за всички отправяни от органите на досъдебното производство искания за упражняване на съдебен контрол. Прегледът им показва, че те касаят *юридическите основания* за извършване на действия по разследването. Липсата им – дори при наличие на специфичните елементи (изброени по-долу) – би довела до съществено затруднение или дори невъзможност на съда да идентифицира точно производството, по което се прави искането, компетентен ли е сезирация орган и да установи налице ли са необходимите предпоставки за упражняване на съдебен контрол.

Специфичните елементи, които искането трябва да съдържа, са предпоставени от вида на действието по разследването, за което се търси съдебен контрол. Те могат да засягат отново *юридически основания* за прилагане на конкретния способ за доказване. Тези юридически основания са особени за всяко конкретно действие. С това те се различават от общите юридически основания. Такива са например:

- процесуалното качество на лицето – например обвиняем или свидетел при вземането на сравнителни образци с разрешение на съда (чл. 146, ал.3 вр. ал.2 или ал.1 НПК);
- несъгласието за съдействие – например отказът на лицето да се подложи доброволно на освидетелстване (чл. 158, ал.3 НПК);
- представлява ли престъплението, което се разследва „тежко“ по смисъла на чл. 93, т.7 НК при задържане и

изземване на кореспонденция и СРС (чл. 165, ал.1 НПК, чл.172, ал. 2 НПК) и т.н.;

В специфичните изисквания се включват и *фактическите основания* за извършване на съответното действие по разследването. В искането трябва да се посочат конкретно установените по делото обстоятелства, които обосновават, например:

- неотложността на случая при освидетелстването, претърсването и изземването, обиска, задържането на недоставена кореспонденция, използването на служител под прикритие (чл. 158, ал.4 НПК, чл. 161, ал.2 НПК, чл.165, ал.3 НПК, чл. 173, ал. 4 НПК)¹⁴⁹;
- невъзможността образците за сравнително изследване да бъдат набавени по друг начин (чл.146, ал.1 НПК);
- наличието на достатъчно основания да се предполага, че в някое помещение или лице се намират вещи от значение за делото при претърсването и изземването (чл. 160, ал.1 НПК);
- опасността свидетеля да не може да се яви пред съда в съдебното заседание поради тежка болест при разпита пред съдия (чл. 223, ал.1 НПК)

Втората категория изисквания има отношение конкретно към действието, по отношение на което се търси съдебен контрол. Това са реквизити, които са строго характерни за всеки конкретен способ за

---

¹⁴⁹ Трябва да се обърне внимание, че неотложността на случая в настоящият контекст се разглежда като фактическо основание и се визира посочване на конкретните обстоятелства, които я обосновават. Не става дума за нормативно предвидената възможност едно действие по разследването да се извърши в условията на неотложност, в който случай би ставало дума за юридическо основание. Тук се визират именно фактическите обстоятелства, които обосновават предприетото в неотложност действие.

доказване. Те са предмет на подробен анализ на съответните места в настоящата разработка.

Тук трябва да се обърне внимание на въпрос, който е общовалиден: на какъв информационен източник органът на досъдебното производство може да основе преценката си за наличието на тези фактически обстоятелства – трябва ли този източник да е процесуален или е допустимо да се използва извънпроцесуален? В теорията¹⁵⁰ и практиката няма колебание в пределно широкото разбиране за източника на информация. Не се поставя изискване тя да има непременно процесуален характер, т.е. да е добита чрез способите за доказване. Единствено необходимо е тази информация да е достатъчна по обем и с несъмнена достоверност, за да обоснове извод за наличие на фактическите основания за извършване на конкретното действие. Естеството на източника на информация, послужила като основание за този извод, е ирелевантен. Съществено обаче е тази информация да бъде проверима¹⁵¹ и да не съществуват основателни съмнения за нейната достоверност.

Необходимо е важно уточнение. Не е достатъчно данните за фактическите основания само да се посочат в искането на органа на

---

¹⁵⁰ **Чинова**, М. Досъдебното..., с. 628

¹⁵¹ Изказано е становището, че тази информация трябва да се извлича от „**проверени данни**” (подч. мое – Е.А.) (така: **Вакарелски**, И, Криминалистика..., с. 596). Считам, че не винаги данните могат да бъдат проверени преди извършване на конкретното действие. В някои случаи налаганата от естеството на конкретното разследване бързина не може да бъде пренебрегвана в опит приобщената по делото информация да бъде проверена чрез едни, два или повече други източници, тъй като би се рискувало запазването на доказателствата. Затова считам, че съществено е информацията да е **проверима** и макар до отправяне на искането за разрешение или до извършване на действието, чието одобряване се иска, да не е проверена, то по делото е достатъчно да не съществуват обективни данни, които да подриват достоверността на тази информация.

досъдебното производство, а те следва да се извличат от материалите по делото. Изяснена е концептуалната разлика между фактическите констатации, приети за установени от държавните процесуални органи, които се отразяват в обстоятелствената (мотивната) част на изготвяните от тях актове, и фактическите данни, представляващи доказателства или данни за конкретни факти.¹⁵² Фактическите констатации са логически изводи за съществуването или несъществуването на едни или други конкретни факти от обективната действителност. В зависимост от това дали са възпроизведени по делото чрез процесуални средства (способи за доказване) тези факти могат да са доказателства или процесуално неоформен фактически материал (събран не по реда и правилата на НПК), т.е. данни. По-горе се посочи, че не се поставя изискване за природата на източника на факти, а не, че органът на досъдебното производство е освободен от задължението да ги набави. Напротив, тези факти трябва да бъдат налични по делото. Когато говорим за информация, добита не по реда и правилата на НПК, а по друг закон например, не поставяме изискване на форма. Например твърденията, че в дадено помещение или лице се съхраняват предмети от значение за делото може да е обективизирано в докладна записка за информация, добита по оперативен път, в протокол за извършена проверка по ЗМВР, в сведения от гражданин и т.н. Не е достатъчно органът на досъдебното производство само да посочи, че данни за такива факти са налице. Те трябва да бъдат представени на съда. Не може да се признае за законосъобразно позоваване на обективно непроверими постановки като „служебно известна информация”, „ноторен факт” и т.н. Искането на органа на досъдебното производство не може да бъде източник на информация. Съдържащите се в него констатации са интерпретация на събраната по делото информация. Именно фактите трябва да бъдат

---

¹⁵² Чинова, М. Досъдебното..., с. 503-504

представени на съда, за да може той също да изгради преценката върху тях.

3. Общ белег за всички случаи на съдебен контрол в досъдебното производство е процесуалната обвързаност на предоставената съдебна санкция от направеното искане. Заложените в искането рамки ще определят параметрите и на евентуално предоставеното разрешение или одобряване. Ключов момент е, че съдът може да ограничи, но не и да разшири кръга на посочените в искането действия. Това е и обстоятелството, което предопределя особеното значение на наличието на всички елементи в искането. Този въпрос е обсъден подробно в частите от настоящият труд, разглеждащи конкретните хипотези на съдебен контрол (Глава Трета, Четвърта и Пета).

4. Въпрос от практическа важност е следва ли ведно с искането пред съда да се представи и делото? В нито една от разглежданите хипотези на съдебен контрол (предварителен и последващ) сезирацията съда орган *не е нормативно задължен* към искането за разрешение, респ. одобряване да приложи и събраните до момента доказателства. Когато се иска одобряване на протокола за вече извършено действие, законът предвижда задължение за прокурора за *представи протокола*, но отново не и да приложи към него делото (чл. 158, ал.4 НПК; 161, ал.2 НПК; 164, ал.3 НПК; 165, ал.3 НПК). Нещо повече, единствената хипотеза, в която съдът има право да поиска да се запознае с материалите по делото, е при разрешаване използването на СРС: преди произнасянето съдът „може да поиска да му бъдат предоставени всички материали по разследването, които имат отношение към информацията, съдържаща се в искането” (чл. 174, ал. 4 НПК). Буквалният прочит на нормата сочи, че: първо, дори и в тази хипотеза искането първоначално може да не е съпътствано от делото, и, второ, че ако съдът поиска да се запознае с материалите по делото, прокурорът няма задължение да внесе

всички тях, а само тези, които – по негова преценка – са относими към проверяваните от съда обстоятелства, относими към искането.

Анализът на практиката на първоинстанционните съдилища и прокуратури в страната показва, че обичайно в производствата по съдебен контрол върху действията по разследването заедно с искането в съда се внася и делото. Така се осигурява реална възможност съдът да се произнесе по основателността на искането като прецени не само мотивите, изложени в него, а като се запознае със събрания по делото доказателствен материал лично и непосредствено.

Поради липсата на изрично законодателно изискване в тази насока, обезпечаването на действителна възможност за пълен съдебен контрол се поставя в зависимост от конкретни действия на държавните органи вместо от нормативно произтичащо задължение. Подобен подход не държи сметка за необходимостта от осигуряване на възможност на съда да изгради непосредствена представа за основателността на акта, с който е сезиран. Такава той може да изгради единствено ако е гарантирана реалната му възможност да се запознае с материалите по делото. Колкото й подробен да е сезирацията акт на органа на досъдебното производство, той – по естеството си – винаги ще представлява една интерпретация на събраните по делото доказателства. Той отразява фактическите констатации и правните заключения на органа на досъдебното производство. Съдът не само, че не е длъжен да се съобрази с тях, а напротив – абсолютно процесуално задължен е да изгради и обоснове свои. Това той може да направи само при предоставяне на възможност за пълно запознаване с всички доказателствени материали, събрани до момента на произнасянето по въпроса, с който е сезиран.

Гаранциите за надлежна съдебна процедура според ЕСПЧ могат да бъдат охранени само ако „съдията, до когото молбата (искането – б.м. Е.А.) е подадена, е в състояние да направи преглед на доказателствата,

събрани до този момент, както и в решението си да се позове изрично”¹⁵³ на тях. Единствено тази процедура е от естеството да удовлетвори съда, „че заповедта (разрешението – б.м. Е. А.) се базира на основателно съмнение”.¹⁵⁴

Затова считам, че НПК следва да бъде изменен като изрично в текстовете, уреждащи предварителния и последващия съдебен контрол се посочи, че в съда задължително следва да се внесе освен искането и делото. Считам, че конструкции като „всички материали по разследването, които имат отношение към информацията, съдържаща се в искането“ (чл. 174, ал. 4 НПК) могат да поставят съда в условия на непознатост с материали, които са важни за неговата преценка, но са възприети от прокурора като неотнормирани.

Единствения случай, в който по силата на самия закон делото не се внася в съда, е текущия съдебен контрол, упражняван в хода на разпит на обвиняем или свидетел (чл. 222 и чл. 223 НПК). В този случай „делото не се предоставя на съдията“. Разрешението е съответно на целта на съдебния контрол в тези случаи – единствено върху законосъобразността на начина на провеждане на разпита.

5. Друг съществен въпрос е това с какъв акт се сезира съда.

5.1. При предварителния съдебен контрол НПК именува акта на органа на досъдебното производство като „искане”. Така е при освидетелстването, претърсването, изземването, задържането и изземването на кореспонденция, използването на СРС (чл. 158, ал.3 НПК; чл. 161, ал.1 НПК; чл. 165, ал.2 и ал. 3 НПК; чл. 173, ал.1 НПК). Единствено при образците за сравнително изследване не се сочи какъв е актът. Няма основание да не се приеме, че той отново е искане (чл. 146, ал.3 НПК).

---

¹⁵³ *Iliya Stefanov v. Bulgaria*, № 65755/01, 22 май 2008, § 40

¹⁵⁴ Пак там

5.2.Що се отнася до последващия съдебен контрол законодателят описва действието, което прокурорът трябва да стори („протоколът за извършеното действие по разследването се представя за *одобряване* от съдията”), но не посочва в какъв акт се обективират. Както и по-горе се посочи, логическото тълкуване обосновава, че това не е непълнота на закона, а стремеж към избягване на ненужни повторения в нормативния акт. Обичайно хипотезите на предварителен и последващ съдебен контрол са уредени в поредни алинеи на един и същи член на закона, поради което може да се приеме, че законът имплицитно препраща към вече уреден въпрос. И при последващия съдебен контрол прокурорът сезира съда с искане за одобряване на протокола от извършеното действие.

5.3.Текущият съдебен контрол отново се инициира с искане от страна на органа на досъдебното производство. Нормативно сезирацията документ отново е неназован (арг. чл. 222 и чл. 223 НПК). В тези случаи досъдебните органи отново съставят искане, в което излагат фактическите и юридическите основания за провеждане на действието.

Въпросът за наименованието на акта няма съществено процесуално значение. Съгласно действащия НПК прокурорът и разследващият орган се произнасят с постановления, чието основно съдържание е изрично уредено (чл. 199, ал.1 и ал. 2 НПК). Разпоредбата не следва да се тълкува в смисъл, че прокурорът и разследващият орган не могат да издават други актове освен постановления. Аргументи за това се черпят от самия закон, най-малкото защото видно от изброяването по-горе НПК все пак борава и с искането като процесуален документ. Постановлението е актът, с който ръководно-решаващите субекти в първата процесуална фаза осъществяват свои основни правомощия. Но и нещо повече: това е актът, с който се „произнасят” по въпроси, които лежат в тяхната процесуална власт. Валидното провеждане на действията по разследването, за който е

предвиден съдебен контрол, е в процесуалната власт на съда. Изяснено беше, че дейността на последния, предполага сезиране. Затова органът на досъдебното производство отправя искане за упражняване на правомощията от страна на съда.

5. Актове на съда

1. Отправеното от органа на досъдебното производство искане, дава основание за образуване на производство пред съда. За да породи процесуални последици този акт следва да премине през преценката на съда за допустимост и основателност.

1.1. Преценката за **допустимостта** на искането се основава на анализ на юридическите основания на конкретния способ за доказване.

Процесуална предпоставка за валидността на произнасянето е *компетентността на съда*. Затова, на първо място, съдът следва да провери налице ли са основания именно той да се произнесе (т.е. надлежният съд ли е сезиран). На следващо място, съдът оценява *законосъобразността на искането* (т.е. валидно ли е сезиран): обект на проверка е изхожда ли искането от *компетентен орган*, съдържат ли се в него *всички изискуеми реквизити, пълно и изчерпателно ли е*.

На този етап съдът анализира искането от формална страна, „външно”. В случай, че констатира непълноти, съдът следва да постъпи съобразно техният характер. В случай, че са технически и маловажни, съдът следва да разгледа искането по същество. В случай, че са съществени и водят до неяснота, искането следва да се остави без разглеждане.

Към първата група следва да се отнесе например неправилно посочване на името на обискирания, погрешно посочване на датата на искането или деловодният номер на делото, несъответствие между мотивите и диспозитивната част на искането и въобще пропуск или грешка, които по своя характер е очевидно, че са с технически характер.

Те ще бъдат такива, ако волята на досъдебния орган все пак може да бъде изведена от останалото съдържание на искането или да позволи корективно тълкуване чрез достъпната информация от материалите по делото¹⁵⁵. Грешка от техническо естество е несъответствие между формираната истинска воля на органа и нейното външно изразяване в писмения документ.

Към втората група спадат например отправянето на искане от некомпетентен орган или до съд, комуто делото не е подсъдно и т.н. Тези пороци са особено съществени и влекат невъзможност акта да породи целените с него последици. В тези случаи искането не може да прояви сезиращата си функция: то не може да задължи съда да се произнесе по него и да го разгледа по същество. Негодното искане лишава делото от предмет. Затова съдът следва да остави искането без разглеждане.

1.2. Преценката на **основателността** е последваща. Тя обхваща фактическите основания за предприемане на конкретното действие по разследването. Едва след приключване на първоначалната формална проверка, в случай, че е приел искането за законосъобразно от „външна страна”, съдът изследва въпросът за законосъобразността на действието, за извършването на което се търси разрешение или за протокола, от което се иска одобряване. Отново следва да се подчертае, че в тези производства съдът не взема под внимание *само* искането. Становището си за законосъобразността на действието съдът формира *и* въз основа на

---

¹⁵⁵ Например ако е проведен обиск на лице с посочени в протокола установъчни данни (име, ЕГН, адрес и т.н.), но в акта на досъдебния орган се иска одобряване на обиск на лице с погрешно изписани имена, но с коректни други данни. В този случай не може да се приеме, че пропускът е съществен. Той е с очевиден технически характер и допуснатата в него неточност може да бъде поправена при разглеждането на искането във връзка със съставения протокол и другите материали от делото.

материалите по делото. Това е така, защото преценката е за законосъобразност именно на действието, а не на искането. Съдът не може да не разгледа искането, но той трябва да се убеди, че от материалите по делото може да се изгради извод за наличие на всички фактически основания за предприемане на действието по разследването. Съдът е правнозадължен да вземе решение по вътрешно убеждение, основано на обективен, всестранен и пълен анализ на обстоятелствата по делото като се ръководи от закона (чл.14, ал.1 НПК). Това е още един аргумент в подкрепа на предложението *de lege ferenda* за изменение на НПК и въвеждане на изискване искането задължително да се внася за разглеждане от съда заедно с делото.

Единственият случай, при който съдът изгражда преценка за законосъобразност на действието само въз основа на изложеното в искането е при текущия съдебен контрол, когато той няма обективна възможност да се запознае с делото.

2. Основателното искане следва да се уважи, като съдът разреши извършване на исканото действие при предварителния контрол; одобри протокола за вече извършеното при последващия; проведе искания разпит при текущия.

3. Актът на съда също съдържа задължителни реквизити, без които не може да се приеме, че е налице валидно произнасяне. **Общите елементи**, изразяващи становището на съда за наличието или липсата на юридическите основания за предприемане на определено действие, са:

- посочване на органа, който се произнася, т.е. съответно компетентният съд;
- посочване на производството (делото), по което се постановява (точно отразяване на деловодните данни, чрез които *досъдебното* производство се индивидуализира в системата на досъдебните и съдебните органи – т.е. номерът на досъдебното производство, номерът на

прокурорската преписка, която му съответства и номерът на *съдебното* дело, което е образувано по повод на искането за предоставяне на съдебен контрол);

- информация за престъплението, за разследването на което се налага (при предварителен и текущ контрол) или се е наложило (при последващ контрол) извършването на конкретно действие по разследването (отразяване на фактическите и юридическите рамки на инкриминираното деяние);
- очертаване на предмета на конкретно съдебно производство с посочване на вида на упражнявания съдебен контрол (предварителен, последващ или текущ контрол) и на конкретното действие по разследването, по отношение на което се осъществява;
- посочване на лицето или обекта, по отношение на които действието е предприето (при последващ контрол) или се иска разрешаване за извършване (при предварителен и текущ контрол);
- описание на обстоятелствата, приети за установени по делото от съда;
- описание на проучените материали (ако такива са приложени към искането), чрез точно отразяване на деловодните данни, чрез които делото се индивидуализира в системата на досъдебните органи и на съда (както е посочено по-горе);
- посочване на органа, който постановява акта (името и длъжността);
- датата и мястото на съставянето.

Означаването на тези елементи като общи е обусловено от наличието им във всички актове, обективиращи упражняване на съдебен контрол. Отсъствието им би довела до съществено затруднение или дори невъзможност на органите на досъдебното производство и на съда по същество да идентифицират точно производството, по което е предоставена съдебна санкция и да се установи налице ли са били необходимите предпоставки за упражняване на същата.

Специфичните елементи, които актът на съда трябва да съдържа, зависят от вида на действието по разследването, за което се търси съдебен контрол. Включват се, първо, *юридически основания* за прилагане на конкретния способ за доказване. Това са същите обстоятелства, които бяха посочени по-горе при разглеждане на въпроса за съдържанието на искането (Глава втора, параграф втори, пункт първи, т.2) и е ненужно тяхното повторение. Съдът изрично трябва да отрази констатира ли тяхното наличие.

В акта трябва да се посочи, второ, налице ли са *фактическите основания* за извършване на съответното действие по разследването, респ. за предоставяне на съдебен контрол. Съдът трябва да посочи какви са конкретно установените по делото обстоятелства от значение за съдебния контрол: установяват ли се изискваните от закона фактически предпоставки за провеждането на конкретното действие по разследването.

Тези изводи съдът формулира сам и независимо от посоченото в искането. За тази си констатация съдът се основава на собствената си преценка след запознаване с искането и материалите по делото. Обвързаността му от искането е от гледна точка на „петитума“ на същото, а не от твърденията в него. Всеки от двата органа – отправящия искането за контрол и упражняващия този контрол – не просто, че могат, а са задължени да направят и изложат свои собствени констатации за обстоятелствата по делото. Те са независими в преценката си налице ли

са юридическите и фактическите основания за извършване на определено действие по разследването. Липсата на такава словесно обективирана преценка всъщност би довела до липса на мотиви, което би направило акта незаконосъобразен, а съдебният контрол неефективен.

Общите и специфичните (характерните за съответното действие) елементи са еднакво задължителни. Казаното е вярно, когато съдът е надлежно сезиран (сезиран от надлежен орган и с надлежен акт) и когато именно нему е подсъдно делото. Това са все хипотези, при които искането е прието за допустимо. Тогава съдът е длъжен да се произнесе по същество на искането, следователно да вземе отношение по всички посочени по-горе въпроси. Изводът за задължителността на елементите може да се промени, ако преценката на искането „от външна страна” доведе до извод за неговата недопустимост. Така, ако установи отсъствие на юридическо основание за допустимост на искането, съдът няма да го разглежда по същество. Обективирането на констатацията за недопустимост на искането попада в общите елементи на акта на съда. След като съдът не е надлежно сезиран, то той не може да вземе отношение по същество на искането, респ. актът няма да съдържа специфични реквизити. Това е така, тъй като по мое мнение преценката за наличието на юридическите основания за реализиране на определено действие по разследването е предхождаща тази за фактическите основания.

Така, например, ако искане за разрешаване провеждането на обиск или одобряване на извършен в неотложност обиск се направи от водещия разследването орган, а не от прокурора, то съдът ще прецени, че той не е валидно сезиран, тъй като искането изхожда от некомпетентен (ненадлежен) орган. Същото би било положението и ако искането е абсолютно неясно – налице са противоречия между изложените обстоятелства и искането, което се прави; посочено е, че се

прави по едно дело, а с него се внасят материали от друго и е очевидно, че пропускът не е технически (не става дума например само за погрешно написан номер, а искането съдържа описание на фактическа обстановка, която няма нищо общо с внесеното дело) и т.н. Във вторият случай съдът ще приеме, че е сезиран с ненадлежен акт. Отчитайки недопустимостта на искането, съдът не ще го разгледа по същество.

Така следва да се постъпи и ако съдът констатира, че делото не му е подсъдно. „Подсъдността овластява и задължава съда да реши делото”¹⁵⁶. Положителната преценка за подсъдност на повдигнатия пред съда въпрос е предпоставка съдът да се занимае с него по същество. Например, ако в противоречие с разпоредбата на чл. 174, ал.1 НПК се отправи искане за разрешение за използване на СРС до председател на районен съд вместо до председателя на съответния окръжен съд, то този субект ще констатира невъзможността си да се произнесе по искането. Искането ще се прецени като недопустимо и няма да бъде направена преценка на неговата основателност. В акта си председателят на районния съд няма да обсъди въпросите, които се обхващат от специфичните елементи: СРС за разследване на тежко престъпление ли е иска и по кой от визираните в чл. 172, ал.1 НПК състав, кои са лицата и/или обектите, по отношение на които се иска, кои са основанията да се счита, че установяването на съответните обстоятелства по друг начин е невъзможно или съществено затруднено, кои оперативни способности са поискани и налице ли са основания да се приложат и т.н.

Налице е своеобразна преюдициалност на въпросите: щом е налице недопустимост, сезираният съд не само че не следва, а той и не може да се произнесе по тези въпроси.

Важно терминологично уточнение е, че недопустимостта на искането не трябва да се бърка с недопустимостта на действието. Това са

---

¹⁵⁶ Сталев, с. 141

две понятия с коренно различно съдържание. Недопустимостта на действието е обстоятелство, което съдът обсъжда когато и само ако разглежда искането по същество. Недопустимо е действие по разследването, което не би могло да се извърши за разследване на конкретно престъпление. Например недопустимо би било използване на СРС или изземване на кореспонденция за престъпление, което не е тежко. Дори искането да е допустимо, ако действието не е, то съдът макар и валидно сезиран, не ще го разреши, респ. одобри протокола за него. Това обаче той ще направи при разглеждане на искането по същество.

Всичко изложено налага извода, че общите и специфичните (характерните за съответното действие) елементи са еднакво задължителни, но само що се отнася до съдебни актове, при които съдът се произнася и по-същество.

Съдът обаче не може да преценява целесъобразността на действията. Той не може да откаже да упражни съдебен контрол в кой да е от вариантите му само защото счита, че намесата в правната сфера на индивида би била твърде крута, ненавременна от гледна точка на тактиката на разследването или закъсняла. Това са все въпроси, решаването на които принадлежи на ръководно-решаващия орган в досъдебната фаза на процеса, а съдът не е такъв.

4.Прегледът на нормите що се отнася до наименованието на акта, с който се произнася съдът също сочи на непоследователност.

4.1.Предварителния съдебен контрол според НПК се реализира посредством „разрешение” при изземването на образци за сравнително изследване, освидетелстването, претърсването, изземването, обиск, задържането и изземването на кореспонденция, използването на СРС (чл. 146, ал.3 НПК, чл. 158, ал. 3 НПК, ал. 161, ал. 1 НПК, чл. 164, ал.1 НПК, чл. 165, ал.2 НПК, чл. 174, ал.1 НПК).

4.2. Употребените в НПК термини по отношение на производствата по упражняване на последващ съдебен контрол очертават дейността на съда, но не и акта, с който тя се извършва. Във всички случаи на последващ съдебен контрол съдът „одобрява“ протокола за извършеното действие (чл. 158, ал. 4 НПК, чл. 161, ал.2 НПК, 164, ал. 3 НПК).

Във всички изброени случаи съдът се произнася с определение, в диспозитивът на което се произнася като съответно „разрешава“ или „разпорежда“ действието или „одобрява“ протокола (съответно „не разрешава“ или „не одобрява“).

При текущия съдебен контрол (чл. 222 и чл. 223 НПК) по реда на чл. 311 НПК се съставя протокол за проведения разпит.

§ 3. Последници на постановения акт, с който се дава съдебна санкция

1.Липса на обвързаност за съда по същество с правната преценка на съда в досъдебното производство

При постановяване на съдебния си акт съдът по същество следва да се позове на годни доказателства. Поради това той не само може, но той е и задължен сам да извърши проверка, както за наличието на предпоставките за прилагане на съответния способ на доказване в досъдебното производство, така и за спазване на процесуалните правила, установени за извършване на конкретното действие по разследване към момента, в който то е предприето. В случай, че достигне до извод, че действията са опорочени, съдът следва да ги признае за незаконосъобразни, в следствие на което той не би могъл да вземе под

внимание резултата от тях. Само така съдът по същество може да осигури годна доказателствена опора, на която да основе акта си.¹⁵⁷

Поради тази причина при изготвяне на искания за съдебна санкция прокурорът (и разследващият орган в посочените по-горе случаи), който носи отговорност за извършените действия и резултата от тях, трябва да извърши реална проверка на предпоставките, визирани в НПК, за провеждане на определено действие по разследването и за реализация на тази санкция. В хипотезата на предварителен съдебен контрол, органите на досъдебното производство трябва да следят и за законосъобразното извършване на действията след предоставеното разрешение. В противен случай в съдебна фаза обвинението би било поставено в ситуация на недоказаност поради доказателствен дефицит. Наред с това, правата на лицето спрямо което са извършени действията биха били съществено накърнени. В последна сметка би се нарушило и правото на защита, както на обвиняемия, така и на всички лица, които в производството защитават свои материални права и законни интереси, защото единствено законосъобразния наказателен процес може да доведе до изпълнение на задачите, визирани в чл. 1 НПК.

Обхватът на съдебния контрол в досъдебното производство е бил предмет на анализ от СЕС. Приема се, че съдът, сезиран с искане за одобряване на извършени в досъдебната фаза действия по разследването, „не е компетентен да проверява дали правата на заподозряното или обвиняемото лице ... са били спазени при тези действия, стига, от една страна, това лице да може впоследствие да поиска от съда, който разглежда делото по същество, да установи

---

¹⁵⁷ Многообразна е съдебната практика в тази насока: Решение № 461 от 11.12.2014 г. по н. д. № 1438/2014 г. на I НО на ВКС, Решение № 48 от 25.05.2018 г. по н. д. № 18/2018 г. на I НО на ВКС, Решение № 76 от 08.06.2016 г. по н. д. № 219/2016 г., н. к., на I НО на ВКС, Решение № 220 от 06.03.2018 г. по н. д. № 1025/2017 г. III НО на ВКС

евентуално нарушение ..., и от друга страна, този съд тогава да е длъжен да изведе последиците от такова нарушение, по-конкретно що се отнася до недопустимостта или доказателствената стойност на събраните при тези условия доказателства.“¹⁵⁸

Според СЕС при последващия съдебен контрол разпоредбите на българския НПК лимитират възможността за проверка от съда в досъдебното производство само до формалните изисквания, от които зависи законосъобразността на действията по разследването. За да одобри протокола за проведеното действие законът не позволява на компетентната юрисдикция да проверява спазването на правата на обвиняемия по време на това действие. В унисон с буквата на закона е и наложената национална съдебна практика.

СЕС изтъква, че българското национално законодателство, регламентиращо последващия съдебен контрол върху принудителните и тайните способности за доказване, не противоречи на принципите и актовете на общностното право. Пред съда по същество могат да бъдат изтъкнати всички аргументи срещу законосъобразността на проведените действия и той – след обсъждане на същите – може да направи собствен извод на базата на който да приеме за допустими събраните с тези действия

---

¹⁵⁸ Решение от 7 септември 2023 г. по дело C-209/22 на СЕС, ECLI:EU:C:2023:634, § 61. Преюдициалното запитване се отнася до тълкуването на чл. 8, пар.2 от Директива 2012/13/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 май 2012 г. относно правото на информация в наказателното производство (ОВ L 142,2012 г., стр. 1), на чл. 12, пар. 1 от Директива 2013/48/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 22 октомври 2013 г. относно правото на достъп до адвокат в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест и относно правото на уведомяване на трето лице при задържане и на осъществяване на връзка с трети лица и консулски органи през периода на задържане (ОВ L 294, 2013 г., стр. 1), на членове 47 и 48 от Хартата на основните права на Европейския съюз, както и на принципите на законност и на ефективност.

доказателства или напротив – да ги изключи, защото те са събрани в незаконосъобразна процедура.

Макар повдигнатия в преюдициалното запитване въпрос и спецификата на казуса, по повод на който е отправено то да поставят рамката на произнасянето на СЕС, считам, че изложеното от Съда може да се схване като принцип. Решението касае само *правата на обвиняемия* и то само *тези по Директива 2012/13/ЕС и Директива 2013/48/ЕС*. Действията по разследването обаче – както се изтъкна вече – могат да засегнат права на несвързани с процеса лица. Считам, че пред съда по същество обвиняемият може да се позове на нарушаването на правата на тези лица и на това основание да иска изключване от доказателствената съвкупност на резултата от незаконосъобразните действия, тъй като *косвено неговите процесуални права също са нарушени*. Задачата на наказателния процес се заключава в разкриване на престъплението, разобличаване на виновния и правилното приложение на закона. Тя може да се постигне само ако всички действия са извършени законосъобразно. Ако порокът в тях е дотолкова съществен, че да уврежда правата на лицата, спрямо, които се извършват действията, то те нарушават в общ план правата на обвиняемия и въобще на всички лица, които в процеса защитават свои права и законни интереси. Това е така, защото факта на престъплението, участието на обвиняемия в него, вината му, причинените вреди и въобще всички релевантни обстоятелства могат да се докажат на базата на законосъобразно събрани доказателства.

Всичко изложено важи и за текущия съдебен контрол. Въпреки че разпита е проведен пред съдия, показанията могат да не се ползват от съда по същество, ако се приеме, че процедурата по снемането им е нарушена. Пропуск може да се установи в дейността на съда по същество или в тази на органа на досъдебното производство. Процесуалният ефект би бил един и същ. Съдът по същество извършва

самостоятелна и независима преценка за спазването на всички обстоятелства, въздигнати от закона като процесуални предпоставки за провеждане на разпита и би ползвал резултата от него, само при положително становище за тяхното спазване.

Необходимо е уточнението, че преценката на съда по същество за законосъобразността на проведените на досъдебното производство действия по разследването не представлява ревизия на упражнената съдебна санкция. Това е самостоятелна и независима правна преценка, въз основа на обстоятелствата, които съдът по същество е установил, на база на доказателствената съвкупност, която сам е събрал и проверил. По-подробно въпросът е разгледан по-долу в пункт 3 от настоящия параграф, посветен на отводимостта.

2.Необжалваемост на съдебните актове

Следователно съдебния контрол върху действията по разследването е едноинстанционен, а постановеният акт – неатакуем нито по реда на редовните, нито по реда на извънредните способи.

Съдебните актове, постановени по повод контрола върху действията по разследването, са **актове, неподлежащи на проверка пред по-горестоящ съд по реда на Глава двадесет и втора от НПК.** Когато за съдебните актове в досъдебна фаза е предвиден такъв контрол, то това е изрично уредено в съответни норми на НПК.¹⁵⁹ С оглед разпоредбата на чл.341 от НПК, актовете които подлежат на въззивна проверка са определенията и разпорежданията, за които това е изрично предвидено в този кодекс, а всички останали определения и

---

¹⁵⁹ Напр. производството по вземане и контрол на мярката за неотклонение „задържане под стража” (съответно чл. 64 и чл. 65 НПК). В този смисъл също и: **Манев, Н.**Промените в Наказателно-процесуалния кодекс от 2003г. по досъдебното производство // Правна мисъл 2004, № 2, с. 61

разпореждания не подлежат на проверка от въззивната инстанция отделно от присъдата. Затова, щом не е предвиден ред за обжалване, респ. протестиране пред въззивната инстанция, на определение, с което се одобрява или отказва да се одобри протоколът от извършено действие по разследването, евентуално депозирана жалба, респ. протест биха се оказали недопустими и не биха били разгледани по същество. Определенията на съда в досъдебното производство по повод на действията по разследването са извън каквато и да било ревизия от погорен съд, включително и чрез извънреден способ по реда на Глава тридесет и трета от НПК (арг. чл.419, ал. 1 НПК).

3.Основания за отвод на съда

1.В НПК не се съдържа *абсолютно основание за отвод по чл. 29, ал.1, т.1-8 НПК¹⁶⁰* на съдия и съдебен заседател от състава на съда по същество, който е участвал в производство по съдебен контрол върху действията по разследването. Такова решение на законодателя е правилно. Нито една от хипотезите, регламентирани се в посочените разпоредби, не се разкрива при упражняване на съдебния контрол върху действията по разследването.

Единствената норма, която е по-обща и би провокирала размисъл е съдържащата се в чл. 29, ал.1, т.2 НПК забрана в състава на съда по същество да участва лице, което е извършвало разследване по делото. Няма съмнение, че разследване извършват само органите на досъдебното производство (чл.193 НПК) – разследващия орган (чл. 52 НПК, чл.194 НПК) и прокурорът (чл. 46, ал.2, т.2 НПК вр. чл. 196, ал.1, т.3 НПК). Те не могат да участват в състава на съда и това не е спорно. Въпросът е съдебният контрол върху действията по разследването може

---

¹⁶⁰ Подробно за делението на основанията за отвод вж. **Павлов, С.** Наказателен процес на Република България. Обща част., София, Сиби, л. 148 и сл.

ли да се приеме за пречка, явяваща се основание за отвод, т.е. да се приеме за разследване. Обстоятелството, че съдът осъществява контрол върху отделни действия по разследването, не го превръща в субект на процесуалната дейност по разследване. Обратното твърдение би противоречало на основни правни принципи, застъпени в международното право, признати и утвърдени в нашето национално право, и следвани неотклонно в генезиса на наказателния процес, както като държавна дейност, така и като научна област. Съдът е независим арбитър, изпълнява само и единствено функция по ръководство и решаване на съдебната фаза на процеса (чл. 27, ал.1 НПК)¹⁶¹ и не носи тежест на доказване (чл.103, ал.1 НПК). В рамките на производство по съдебен контрол върху действията по разследването той упражнява предоставените му от закона конкретни правомощия, които са строго лимитирани. Това, че съдът се произнася по законосъобразността на способите за доказване не означава, че той ги извършва. Те се осъществяват единствено от органите на досъдебното производство, защото само те са легитимирани от НПК. Ето защо, разпоредбата на чл. 29, ал.1, т.2 НПК е абсолютно неприложима в случая.

2.Основателност отвода може да има само на *относително основание* по правилото на чл. 29, ал.2 НПК: ако са налице други обстоятелства, разкриващи член на състава на съда по същество като предубеден или заинтересован пряко или косвено от изхода на делото.

При предварителния и последващия съдебен контрол, при които искането на органът на досъдебното производство се придружава от доказателствени материали, се създават условия конкретния съдия да придобие предварителна представа по отношение на предмета на делото. *Само по себе си* това обстоятелство не прави съдията предубеден.

---

¹⁶¹ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, С., л. 37 и сл.

Налице са обективни пречки той да формира становище по въпросите за отговорността и вината. Това е така, защото, в зависимост от етапа на разследването, по време на който се упражнява съдебния контрол в тези хипотези, предметът на делото може дори да не е напълно оформен, да са налице непроверени следствени версии, някоя от които именно да се окаже поставена в обвинението в същинската фаза на процеса. Това обуславя *принципната* възможност съдията да вземе участие в съдебния състав по съществуващото на делото.

Това положение е на още по-силно основание вярно при текущия съдебен контрол. Разпитът по реда на чл.222 НПК и чл.223 НПК се провежда от органа на досъдебното производство пред съдия, комуто делото не се предоставя, т.е. в тези хипотези единствената възможност съдията да придобие представа за предмета на делото е доколкото той е „разкрит“ в искането на органа на досъдебното производство, с което е сезиран, и в изложеното от свидетеля.

В практиката на ЕСПЧ е установено, че участието на един съдия в действия и решения, предхождащи съдебната фаза само по себе си не е основание за отвод, тъй като само фактът на участието не може да обоснове пристрастност. Резон отводът би имал, ако съдът е изразил пристрастие, ако с констатациите, изложени в акта, с който се е произнесъл, е допуснал да изрази собственото си убеждение по въпросите по същество на делото, личната си убеденост за виновността или липсата на виновност на привлеченото лице или на друго лице.

Дали опасения за пристрастност или предубеденост трябва да се третираат като обективно обосновани, зависи от обстоятелствата на всеки *конкретен* случай. Простият факт, че съдия е разгледал даден въпрос, с който е бил сезиран на досъдебната фаза, не може да се приеме, че сам

по себе си оправдава съмнения относно неговата безпристрастност, ако той участва в състава на съда по същество¹⁶².

Отделно от това при последващ или текущ контрол дори предоставил съдебна санкция върху действие по разследването, съдията – ако участва и в състава на съда по същество – не следва да се счита безусловно обвързан с вече направената оценка на законосъобразността на това действие и задължен да кредитира приобщените с него доказателства. На още по-силно основание това е валидно за хипотезите на предварителен съдебен контрол, при които разрешението се дава преди факта на извършване на действието, когато съдията няма как да знае или презюмира, че същото ще бъде законосъобразно осъществено. Застъпената теза за всички форми на контрол на фазата на разследването се аргументира с няколко обстоятелства.

Първо, както се изтъкна, моментът на предоставяне на съдебна санкция е при незавършило разследване и все още ненапълно изяснен предмет на доказване. Произнасяне по въпросите, които се разглеждат и решават в съдебната фаза вече е при точното и ясното му очертаване с обвинителния акт или с измененото обвинение. Дори част от тях да се припокриват с разглеждани на досъдебното производство въпроси (каквито се явяват тези за законосъобразността на действията по разследването), в съдебната фаза е възможно те да са поставени при значително обогатена доказателствена маса и след взимане на становището на всички страни в процеса. Така, дори съдът на досъдебното производство например да е счел, че са налице основания за одобряване на протокол за извършено неотложно действие, в съдебна

---

¹⁶² Подробен анализ на практиката на ЕСПЧ по въпроса: вж. **Чинова**, М. Процедурата по съдебно обжалване на мярката за неотклонение „задържане под стража // Съвременно право, 1998, № 3. Наред с цитираните в статията решения, коментари и научна литература вж. още: *Hauschildt v. Denmark*, № 10486/83, 24 май 1989, § 49-50, *Nortier v. the Netherlands*, № 13924/88, 24 август 1993, § 33

фаза той може да заключи, че действието е незаконосъобразно проведено: както поради пороци, които са били налице и на фазата на досъдебното производство, но не са забелязани от него¹⁶³, така и поради новоустановени¹⁶⁴. Динамичният процес на съдебното следствие предопределя, че след неговото завършване и събиране на всички доказателства в условията на напълно проявена състезателност всеки факт може да придобие нова правна преценка.

Трябва да се държи сметка и че на досъдебното производство съдът не може да събира доказателства, за да проверява законосъобразността на действията, върху които упражнява контрол. Той разполага само и единствено с доказателствената съвкупност, която е събрана от досъдебните органи. В съдебна фаза обаче в случай на съмнение съдът може служебно или по искане на страните да провери валидността на проведените действия.

Второ, актът, с който се предоставя съдебна санкция, не се ползва със сила на пресъдено нещо. Материалната сила на актовете означава, че те действат спрямо всички (чл. 413 НПК). Влезият в сила акт, когато той има сила на пресъдено нещо, обвързва и самия съд, който го е постановил. Съдебните актове в разглежданите производства са лишени

---

¹⁶³ Напр.: липсата на подпис на някое от участващите лица; наличие на неизвършени по надлежния ред вписвания, заличавания и поправки; вписване само на едно поемно лице като участващо и т.н.

¹⁶⁴ Напр.: макар като участващи при претърсване и изземване да са вписани две поемни лица, в съдебно заседание в хода на разпита като свидетел на едно от тях, същото сочи, че не е присъствало по време на извършване на самите действия, а е било извикано от разследващия орган, само за да подпише съставения протокол; изявление на поемните лица, че макар да са присъствали по време на действията по чл. 137, ал.2 НПК, преди тяхното начало не са им разяснени правата; изявление на обвиняемия, че по време на претърсване е бил задържан, а не му е било позволено да се свърже с адвоката си, поради което – въпреки че е заявил желание – участие на защитник по време на извършване на това действие не е било осигурено и т.н.

от такова действие. Те не могат да обвържат съда по същество, дори и в неговия състав да участва съдията, упражнил съдебен контрол на досъдебното производство.

Трето, да се признае, че в хипотеза, в която съдия, действащ еднолично или като член на състава на съда по същество, е обвързан от правната си преценка, когато е упражнил контрол върху действията по разследването, би означавало всъщност да се приеме, че са налице своего рода доказателства и средства за тяхното установяване с предварително определена сила, което би противоречало на основен принцип на демократичния наказателен процес (чл. 14, ал.2 НПК).

Според ЕСПЧ субективната безпристрастност и незаинтересованост на съда се предполага. Доколкото от неговата документирана съдопроизводствена дейност не могат да се изведат обективни опасения, подриващи тази увереност, то процесуалната презумпция за липса на основания за отвод следва да се приеме за необорена.¹⁶⁵

В обобщение, на общо основание съдията (в случаите на едноличен състав при условията на чл.28, ал.1, т.1 НПК) или съдебния състав (формиран на основание чл. 28, ал.1, т.2 и 3 НПК), в който участва съдия, осъществил съдебен контрол върху действие по разследването, може да оцени това действие като незаконосъобразно проведено, следователно да изключи от доказателствената съвкупност протокола за неговото провеждане и да не се позове на събраните с това действие доказателства. Това са две различни самостоятелни и необвързани една с друга преценки. Макар те да се правят персонално от един и същ субект, той действа в различни процесуални качества и в различен процесуален момент от развитието на делото.

---

¹⁶⁵ Решение № 60164/10.10.2021 г. по н. д. № 574/2021 г. на I НО на ВКС

Глава трета: Предварителен съдебен контрол

§ 1. Общи положения

Способите за доказване са обект на анализ от криминалистиката и наказателно-процесуалната наука. Тематичния обхват на настоящата разработка не предполага изследване на методиката и тактиката за осъществяване на конкретните действия по разследването, а се фокусира единствено върху тяхната наказателнопроцесуална характеристика.

1. Вземането на решение за извършване на действията по разследването, респ. съдебни следствени действия, принадлежи на органа, който осъществява функция по ръководство и решаване в конкретната процесуална фаза. В досъдебното производство това е прокурорът и разследващият орган. Те предприемат събиране и проверка на доказателствата след преценка кои са необходимите и възможни действия по разследването за осигуряване разкриването на обективната истина и в кой момент от разследването да бъдат извършени те. Става ли обаче дума за действия, с които се накърнява неприкосновеността на личността и жилището, на свободата и тайната на кореспонденцията, освен преценката за потребностите за разследването, е нужна и гаранция, че тези действия ще бъдат ограничени само до степен, необходима за постигане на целите на производството. Такава роля играе именно съдебният контрол.¹⁶⁶ Тази санкция се явява механизъм, гарантиращ, че въпросното следствено действие, което е свързано с чувствително ограничаване правата на гражданите, ще се предприема само когато има законно основание за това.

Контролът, упражняван от съда, се изразява в преценка на законността на намесата в съответните права: когато необходимостта от

---

¹⁶⁶ Решение № 2 от 12 март 2015 г. по к.д. № 8 от 2014 г. на КС на РБ

нея е обоснована от наличните по делото материали, тя ще бъде законна. Затова съдът има задължение да провери дали искането за извършване на действията по разследването е *подкрепено с обективни факти, които да изпълват съответните юридически и фактически изисквания на закона*, и да се убеди, че чрез този способ *могат да се съберат доказателства, относими към предмета на конкретното наказателно производство*. В хипотезите на предварителен контрол наличието на съдебен акт, разрешаващ извършването на действието, е въздигнато в *condition sine qua non*, за да се приеме, че събирането на доказателства е законно и че самите доказателства са допустими. Съдебната санкция е предвидената в закона гаранция, без която е недопустимо ограничаването на защитените права на личността. Материалният израз на тази преценка е юридическият акт, с който се произнася съдът.

Затова, ако при предварителен съдебен контрол към момента на провеждане на действие по разследването, такъв акт липсва или е постановен отказ да се разреши искания способ, безусловно бихме били изправени пред незаконосъобразност на предприетото действие, водеща до негодност на резултата от него. До първата хипотеза би се достигнало при сезиране на съда с искане за разрешаване на определено действие, ако действието се проведе без да се изчака произнасянето на съда. Втората се разкрива в случаите, в които при постановен отказ да се даде разрешение, се действа против това произнасяне.

2. Същевременно фактът, че действията по разследването се основават на разрешение на съдия, сам по себе си не представлява непременно достатъчна гаранция за правата на гражданите¹⁶⁷. От значение е дали този предварителен съдебен контрол е извършен правилно¹⁶⁸: дали съдът надлежно е разгледал съществуването на

---

¹⁶⁷ *Posevini v. Bulgaria*, № 63638/14, 19 януари 2017г., § 70

¹⁶⁸ *Vinci Construction and GTM Génie Civil et Services*, 63629/10 и 60567/10, 02 юли 2015г., § 79

обосновано предположение, оправдаващо предприемането на ограничителната мярка, дали даденото разрешение е внимателно формулирано, така че да ограничи ефекта от това действие до необходимото¹⁶⁹, дали съдът се е убедил, че способът може да осигури съответните доказателства¹⁷⁰. По отношение на тези въпроси, както се изтъкна и по-горе, съдът по същество извършва преценка, която е самостоятелна и независима от тази на съда в досъдебното производство.

Но наред с това били ли са налице предпоставките за предприемане на действието, съдът по същество преценява и как е било извършено то. Независимо, че дадено действие е било законосъобразно разрешено, това не означава а priori, че то е законосъобразно проведено и че събраната с него информация е процесуално годна. Следователно обхватът на преценката на съда по същество е по-широк от този при предварителния контрол в досъдебното производство.

3. Съществен за настоящото изследване е въпросът в досъдебното производство *обвързан ли е съдът от искането на прокурора и в какви предели?*

Искането на прокурора е сезиращ акт, по който съдът е длъжен да се произнесе. Съдът трябва да се съобрази с искането само в един аспект: не може да го „надскочи“ в посока на разширяване на обхвата му. Недопустимо е ако, например, е поискано разрешение за претърсване и изземване за едни обекти, съдът да даде разрешение за други или – освен за поисканите обекти – и за други. Съдът обаче не е

---

¹⁶⁹ *Iliya Stefanov v. Bulgaria*, 65755/01, 22 май 2008г., §§ 38-42; *Ernst and Others v. Belgium*, № 33400/96, 15 юли 2003г., § 116; *Van Rossem v. Belgium*, № 41872/98, 9 декември 2004 г., §§ 45-48; *Robathin v. Austria*, № 30457/06, 3 октомври 2012г., §§ 45-47; *Bagiyeva v. Ukraine*, № 41085/05, 28 юли 2016г., § 52

¹⁷⁰ *Keegan v. the United Kingdom*, № 28867/03, 18 октомври 2006, §§ 32-35; *Smirnov v. Russia*, № 71362/01, 12 ноември 2007г., § 47-48

ограничен в преценката си да уважи ли искането изцяло или частично. В контекста на предложението пример, съдът може да приеме, че не се установява необходимост да бъде извършено претърсване изобщо, или, че не е необходимо да бъде извършено във всички помещения или по отношение на всички лица и т.н.

Друга съществена особеност на предварителния съдебен контрол е, че отказът да се разреши извършването на определено действие, основан на преодолими пречки като например отстраними пороци в искането или непълнотата на доказателствената съвкупност, не преклудира възможността да се отправи ново искане. При последващия съдебен контрол това е невъзможно – един път неодобрен, протоколът за предприетото в условията на неотложност действие не може да бъде представен за одобряване повторно.

4.Предварителният съдебен контрол се осъществява в **две** **хипотези**:

- С *разрешение на съда* при извършване на *принудителни действия по разследването*: освидетелстване (чл.158, ал.3 НПК), претърсване, изземване (чл.161, ал.1 НПК) и обиск (чл.164, ал.1 НПК), когато не са неотложни; изземване на доставена кореспонденция (чл. 165, ал.2 НПК); вземане на образци за сравнително изследване (чл.146, ал.3 НПК).

- С *разрешение на съда* при извършване на действия по разследването *без знанието на лицето* – задържане и изземване на недоставена кореспонденция (чл.165, ал.3 НПК) и използване на специални разузнавателни средства (чл.174, ал.1-6 НПК).

§ 2. Предварителен съдебен контрол върху принудителните действия по разследването

1. Освидетелстване

1. Обща характеристика на способа

Обекти на огледа като способ за разследване могат да бъдат местности, помещения, предмети и лица (чл.155, ал.1 НПК). Огледът на живо лице е наименуван от законодателя освидетелстване (чл.158 НПК).

В теорията са изказвани различни мнения за *същността* му: самостоятелен способ на доказване или разновидност на огледа.¹⁷¹ Следва да се подкрепи второто становище. Аргумент за обосноваването му, на първо място, се черпи от легалната регламентация на института. Освидетелстването представлява оглед на особен обект – живо лице¹⁷². Затова освидетелстването не е посочено в чл. 136 НПК като самостоятелно действие, а е намерило уредба в Глава четирнадесета, Раздел IV „Оглед”. На следващо място, огледът на лице преследва същите цели, както и огледът на всеки един от обектите, визирани в чл. 155, ал.1 НПК – разкриване, изследване и запазване на следи и други данни. На трето място, използва се един и същ метод – наблюдение.

---

¹⁷¹ Първото становище е застъпвано у **Беленски**, Р. Криминалистика...с. 364; **Вакарелски**, И. Криминалистика..., с. 632. Второто се възприема от **Цеков**, Ц. Криминалистика, София, УИ Св.Климент Охридски, 1996, с. 357; **Михайлов**, Г. Криминалистика, София, Свят и наука, 1999, сл. 211, **Видолов**, И. Процесуална същност на освидетелстването // Теза, 2002, № 2, с.99-101.

В последният източник по този въпрос е предложено подробно обсъждане на тезите в българската и в чуждестранната наказателнопроцесуална и криминалистическа литература (с.96-101).

¹⁷² Доколкото не е отбелязано, че става дума за оглед на труп, в изложението по-долу уточнението, че става дума за оглед на *живо* лице няма да бъде правено. Когато се обсъжда оглед на труп това ще бъде изрично посочено.

Целта на огледа е легално определена в чл. 155, ал.1 НПК и е идентична във всеки случай без значение от неговия обект. Освидетелстването се извършва, за да се установят физически признаци и свойства на човешкото тяло от значение за идентифициране на личността, откриване и оглеждане на следи и други данни върху тялото и/или облеклото на човека, които имат значение за правилното решаване на делото. Считаю, че целта на огледа обосновава процесуалната необходимост от извършването му във всеки конкретен случай. Огледът, включително и този на лице, не може да се извършва, с други цели. Този въпрос е съществен, както защото е косвен аргумент за определянето на освидетелстването като самостоятелно действие, като вид оглед – въпрос, разгледан по-горе. Важен е обаче и по още една причина: изследване на разликите с други сходни способи за доказване и изясняване на това кога следва да се предприеме оглед и кога друго действие по разследването – въпрос, анализиран на съответното място по-долу.

Когато огледът има за обект местности, помещения или предмети, той се извършва без да се изисква съдебен контрол. Особеният обект при освидетелстването – човешкото тяло – обаче предопределя необходимостта от съдебна санкция. „Съгласно чл. 155 - чл. 158 от НПК предварително разрешение или последващо одобрение от съдия е необходимо за процесуалната годност на доказателственото средство само при оглед на лице, т. е. при освидетелстване по чл. 158 от НПК, но не и при оглед на местопроизшествие, което не е свързано с претърсване и изземване...”¹⁷³ Тъй като огледът на лице се извършва по правило с писменото съгласие на засегнатия, съдебната санкция се явява

---

¹⁷³ Решение № 86 от 17.03.2009 г. по н. д. № 14/2009 г. на II НО на ВКС, Решение № 232 от 03.09.2015 г. по н. д. № 728 / 2015 г. на III НО на ВКС, Решение № 216 от 21.05.2014 г. по н. д. № 545/2014 г. на II НО на ВКС, Решение № 101 от 16.05.2016 г. по н. д. № 294/2016 г. на I НО на ВКС

актът, годен да преодолее несъгласието на лицето.¹⁷⁴ Казаното е валидно и в двете хипотези на съдебен контрол – последващ и предварителен.

Опасността от укриване или унищожаване на следите и специфичният характер на местонахождението им – тялото на човека, е основание освидетелстването най-често да се провежда като неотложно действие. С разрешение на съда то може да се проведе, ако се касае до установяване на следи с траен характер. Това са например необратими травматични увреждания или такива, при които възстановяването отнема продължителен период от време; относително непроменливи белези на тялото (както анатомични като ръст, степен на охраненост, общо телосложение и т.н., така и особени като татуировки, белези и т.н.)

2.Основания за разрешаване на действието

За да разреши провеждане на освидетелстване, съдът трябва да установи наличието на посочените по-долу юридически основания. Като правило освидетелстването се предприема при наличие на писмено съгласие на засегнатото лице. Без съгласие действието се извършва по разрешение на съдия. Този контрол е гаранция на защитата на правото на личната неприкосновеност, прогласена на конституционно ниво (чл.30, ал.2 КРБ).

Изяснено беше, че принудителните действията се окачествяват като такива поради *принципната* възможност да се извършат без съгласието на лицето, спрямо което се осъществяват. Обстоятелството, че *в конкретен случай* би било налице съгласието на последното, не променя правната характеристика на действието, дори ако това съгласие е отчетено от законодателя, както в случая (чл. 158, ал.3 НПК).

---

¹⁷⁴ Решение № 390 от 02.10.2009 г. по н.д. № 393/2009 г. на II НО на ВКС
Решение № 145 от 08.07.2019 г. по н. д. № 534/2019 г. на II НО на ВКС, Решение № 84 от 15.08.2013 г. по н. д. № 2054/2012 г. III НО на ВКС, Решение № 288 от 22.07.2023 г. по н. д. № 138 / 2023 г. на I НО на ВКС

Принудителността се придава от латентната възможност действието да се извърши въпреки несъгласието на лицето, а не от това дали в конкретната ситуация тази възможност е реализирана.

Съгласието е равнозначно на доброволно осигуряване на възможност за провеждане на действието и събиране на годен доказателствен материал. Съгласието следва да бъде обективирано писмено, за да бъде неоспоримо, че е дадено. Така се гарантира процесуалната валидност на проведеното действие, респ. възможността да се ползва протоколът, удостоверяващ резултата от провеждането му.

Извършването на освидетелстване със съгласие на лицето не предполага предварителен съдебен контрол. Напротив, именно *отказът на засегнатото лице* е сред юридическите основания за упражняване на същия. То е една от процесуалните предпоставки за съдебния контрол.

Законът съдържа изискване само за формата на съгласието – писмено (чл.158, ал.3 НПК), но за да бъде надлежно удостоверен отказът, и по отношение на него също следва да се признае необходимостта да бъде писмен. При последващо изменение на НПК такова изискване следва изрично да се предвиди. Това е така, тъй като липсата на съгласие е отрицателен факт. Ако отказът не е отразен в документ, на общо основание може да се поддържа, че отказ е направен само защото липсва съгласие.

Няма пречка отказът да бъде обективиран в нарочна декларация или в самият протокол за оглед. Не е необходимо текстът, формулиращ отказа, да бъде саморъчно написан от лицето, макар че ако то е грамотно най-често се постъпва така. От съществено значение е изявлението да бъде подписано от освидетелствания. Несъгласието да се състави или подпише такъв отказ пък следва да се направи в присъствието на свидетели, осигурени от органа на досъдебното производство, и да се удостовери с техните подписи. Това не е изрично уредена в НПК процедура, поради което липсва нормативно изискване за броя на тези

свидетели. За да се избегне съмнение в удостоверяваните обстоятелства най-често се осигуряват двама свидетели¹⁷⁵, които не са свързани с наказателното производство, което доближава фигурата им до тази на поемните лица. Присъщите и вече дискутирани особености на освидетелстването ограничават местата, на които то може да се предприеме. Следователно кръгът от лица, които могат да бъдат осигурени като свидетели на отказа, може по обективни причини да бъде тесен. В такъв случай отказът може да бъде удостоверен с подписите на присъстващи на място полицейски служители, на обитатели на помещението, в което се провежда действието, на близки на освидетелствания. Разбира се, няма пречка несъгласието да се подпише отказът да се удостовери и само с подписите на поемните лица, без да се осигуряват други свидетели.

Законът не изисква освидетелстваният да бъде конституиран в *определено качество* (обвиняем или свидетел). В този смисъл освидетелстването е действие, което – при наличие на процесуална необходимост – може да бъде проведено спрямо всяко лице. Това не означава, че има произволност в преценката кое лице може да бъде обект на освидетелстване. Тя се предопределя от целта на действието: освидетелстване може да се проведе по отношение на всяко лице без оглед това има ли то друго процесуално качество, но трябва да са налице основания да се заключи, че по тялото или дрехите на това лице има следи или други данни, които представляват интерес за разследването.

Ако естеството на подлежащите на установяване обстоятелства предопределя някаква специфичност, то прокурорът в искането си следва да обоснове, че при извършването на освидетелстването не биха се предприели действия, които са от естество да унижат достойнство

---

¹⁷⁵ Тези лица са свидетели на отказа, а не „свидетели“ по смисъла на чл. 117 НПК.

или са опасни за здравето на засегнатия (чл. 158, ал.1 НПК). След запознаване с конкретиката на случая и въз основа на материалите по делото съдът трябва внимателно да изследва тези въпроси и в разрешението си да обоснове преценката дали действително спазването на тези изисквания е гарантирано.

Фактическите основания, които съдът следва да установи за законосъобразността на способа, са *преследва ли освидетелстването заложената от закона цел* (чл. 155, ал.1 НПК). Затова процесуалната необходимост от провеждане на освидетелстването трябва да се обосновава от информация, че по тялото или дрехите на определено лице има следи от престъплението или че от огледа могат да бъдат събрани други данни, установяването на които и от значение за изясняване на обстоятелствата по делото.

3. Особенности на съдебния контрол

Огледът на лице – както всяко действие по разследването – има характерни особености, разкрити в пункт първи от настоящата част на дисертационният труд. Това са същността на способа, процесуалната му цел и обектът, спрямо който се реализира. Спецификите на всеки способ добре проличават при съпоставка с друг. Отграничаването позволява ясно да се очертае образът на всяко действие. Безспорно това спомага за по-доброто им теоретично изясняване, но – с оглед темата на разработката – чрез съпоставителния анализ всъщност се извеждат спецификите в съдебната дейност.

Това е от съществено значение, защото при предприемане на действие по разследването, осъществявано под контрола на съда, съответният държавен процесуален орган (прокурорът, когато иска съдебна санкция, и съдът, когато я упражнява) ще търси да установи наличието на съответстващите на отделния способ юридически и фактически предпоставки.

Особеностите на съдебния контрол върху коментираното тук действие – освидетелстването, могат да бъдат доизяснени при съпоставката на дейността на съда при *вземането на образци за сравнително изследване*.

Съществуват хипотези, при които за изясняване на обективната истина е необходимо приобщаването на материални носители, които пресъздават по делото образа на определено лице. Извършването на освидетелстване, в хода на което се снемат фотоснимки и се съставя фотоалбум, би възпроизвело за нуждите на разследването необходимия доказателствен материал. Същото би се постигнало и чрез предоставянето от страна на конкретно лице на сравнителен образец от образ. Следователно налице са две действия, при извършването на които би се достигнало до един и същ фактически резултат: биха се приобщили фотоснимки, възпроизвеждащи образът на дадено лице. Ключово в случая е, че този фактически резултат, като „продукт“ на определен способ за доказване, е подчинен на процесуалният режим на този способ и за да е валидна доказателствена основа той трябва да е добит при спазване на всички предпоставки за законосъобразно извършване на способа. Една от тях е процесуалната цел на способа.

Освидетелстването като разновидност на огледа е подчинено на общите изисквания за неговата цел (чл. 155, ал.1 НПК). Следователно освидетелстване може да се проведе, само *за да се открият следи и други данни*. Например по делото има доказателства, че извършителя на престъплението е имал татуировка на дланта на ръката. Приобщени са видеозаписи, от които е установено каква е нейната форма, цвят, размер. Определено лице е забелязано на мястото на извършване на деянието. *Няма данни дали то има татуировка на дланта на ръката*. В този случай може да се извърши освидетелстване, *за да се провери дали това лице има татуировка на тази част от тялото или не*. Освидетелстването се провежда именно за да се разкрият данни и ако те

се установят – непосредствено да се изследват и запазят по реда, установен в НПК.

Изземването на сравнителни образци обслужва съпоставителния експертен анализ (т.нар. идентификационни експертизи). То цели *потвърждаването или отхвърлянето на идентичността на два обекта*. Извършването му се налага, когато по делото е необходимо да се провери дали даден обект притежава определен белег, за който по делото вече са налице данни. Напр. по делото има доказателства, че извършителят на престъплението е имал татуировка на дланта на ръката. Приобщени са видеозаписи, от които е установено каква е нейната форма, цвят, размер. *Установено е, че лице, което е видяно на местоизвършване на деянието, има татуировка на дланта на ръката*. Не са налице обаче данни за това каква е тази татуировка (форма, цвят, размер т.н.) В този случай от лицето може да се поиска предоставяне на сравнителни образци – снимкови изображения на дланта, *за да се проведе дали татуировката на това лице е заснетата на видеозаписите от местоизвършване на деянието или не*.

Вземането на сравнителни образци няма за цел откриване и фиксиране на следи, а обслужва идентификационното изследване. Очевидно е, че легално определената цел на двете действия е различна.

Отлика между тях има и по отношение на критерия представляват ли самостоятелно следствено действие или не. Вземането на образци за сравнително изследване – както е детайлно разгледано на съответното място в настоящата разработка – не представлява самостоятелен способ за доказване, а елемент на експертизата. Макар и разновидност на огледа, свидетелстването е действие по разследването със самостоятелно процесуално значение. Оттук следва качествена разлика. Освидетелстването само по себе си възпроизвежда в процеса доказателства, докато вземането на образци е в процесуална служба на идентификационната експертизата, която също не възпроизвежда

доказателства, а представлява експертен анализ, „логически извод на базата на специални познания от едни известни за други неизвестни факти.“¹⁷⁶

Тези ключови особености очертават наказателнопроцесуалната характеристика на двете действия. Освидетелстването се извършва с цел да се съберат доказателства, като се открият и закрепят следи и други данни, докато изземването на сравнителни образци не може да бъде използвано за тази цел. Нещо повече, видно от чл. 146, ал.2 НПК образците могат да се използват, за да се установи дали определени намерени и закрепени по надлежен ред следи не са оставени от свидетел, от когото се изискват образците.

Обобщено, макар да постигат един и същ фактически резултат двете действия не мога да се използват като взаимозаменяеми. Тъй като процесуалната цел е това, което отличава способите за доказване, то тя предопределя и преценката кое действие следва да се проведе.

Освен това двете действия се извършват по коренно различен процесуален ред. Поради намесата в личната сфера и в двете хипотези е предвиден съдебен контрол. Същественото обаче е друго: при какви условия тази санкция би била обоснована. Не без значение е и положението, при което едно лице се поставя в едната и в другата ситуация. По отправено искане за предоставяне на сравнителни образци от органа на досъдебното производство, обвиняемият или свидетелят могат да възразят, че исканите от тях образци могат да бъдат набавени от други източници. Не е налице такава възможност за лицето, чието освидетелстване се иска. Затова съдът в първата хипотеза следва служебно да следи дали в искането за предоставяне на разрешение за снабдяване със сравнителни образци е аргументирана невъзможността те да се осигурят по делото по друг неизискващ съдействието на

---

¹⁷⁶ Чинова, М. Досъдебното производство..., с. 520

лицето начин. Щом констатира, че тази възможност не е изчерпана, съдът следва да откаже да предостави разрешение. При освидетелстването, обратно, изискване на такава субсидиарност не е налице. Затова не е необходимо тя да се обосновава в актовете на прокурора или на съда.

Грешката в процесуалноправната оценка на едно фактическо действие може да доведе до значими негативни последици за делото. Може да се достигне до постановяване на отказ от страна на съда да се разреши провеждането му. При разрешаване пък е възможно впоследствие да се обоснове невъзможност за използване на резултата от действието. И в двата случая се създават условия за доказателствен дефицит. Още повече, че в определени случаи може да става дума за действия, които са неповторими, при което безвъзвратно загубени за доказателствената съвкупност се оказват факти и обстоятелства, които биха били от съществено значение.

Практиката изобилства от примери за погрешно определяне целенасочеността на действията. Достига до ситуации, при които погрешно като изземване на сравнителни образци вместо като освидетелстване, се възприемат действията по снемане на натривки за установяване наличието на капсулен заряд и барутни частици върху ръцете на обвиняемия или свидетеля. Основната специфика на изземването на образци за сравнително изследване се корени още в самото наименование на това действие – цели се именно изземване на *образци за сравнителен анализ с вече налични по делото доказателства*. А евентуално наличните барутни частици и капсулен заряд по тялото на обвиняемия или свидетеля биха представлявали *следи*, способът за приобщаването на които е огледът на лицето¹⁷⁷.

---

¹⁷⁷ Решение № 377 от 03.10.2013 г. по н. д. № 694/2013 г., н. к. на III НО на ВКС. Същия пример е разгледан и у **Видолов, И.** Процесуална същност на освидетелстването // Теза, 2002, № 2

Друг такъв пример е също установяването дали по пръстите на дадено лице се открива веществото, с което са белязани банкнотите при използване на способа за разследване чрез СРС белязване на предмети.¹⁷⁸ И в този случай законосъобразно е провеждането на освидетелстване, а не вземане на образци за сравнително изследване.

Ако се възприеме подходът натривките да бъдат иззети като образци за сравнително изследване, трябва да се установи могат ли да бъдат набавени по друг начин и при отрицателен отговор да се поискат от лицето. Едва при евентуален негов отказ може да се поиска разрешение от съда¹⁷⁹.

При изземването на образци не е уредена процедурата за извършване на действието в условията на неотложност, а едва ли при разследването на престъпленията е мислимо да е налице достатъчно време, за да се проведе цялата описана по-горе процедура. И особено що се касае до следи с нетраен характер като посочените в примерите по-горе. Все в този ред лицето трябва да бъде конституирано и в определено качество – свидетел или обвиняем, което в един ранен етап на разследване едва ли е реалистична хипотеза.

На практика възможна е и обратната хипотеза – извършване на освидетелстване, когато не се търсят следи, а всъщност необходимо за разследването е набавянето на сравнителни образци. Такъв ще бъде например случаят, в който по делото са приобщени видеозаписи от местоизвършването на престъплението, на които е заснет деецът.

---

¹⁷⁸ Решение № 346 от 22.07.2010 по н. д. № 312/2010 г. на III НО на ВКС

¹⁷⁹ Впрочем (без да се отстъпва от позицията, че в тези примери законосъобразно е единствено извършването на оглед) дори в конкретната ситуация да се извърши изземване на сравнителни образци, то възражението на обвиняемия или свидетеля, че сътрудничеството им не е единствената възможност за събиране на доказателствата, според мен би било основателно. Налице е именно възможност да се проведе освидетелстване.

Провеждането на освидетелстване на определено лице, в хода на което се направят фотоснимки, би осигурило необходимия снимков материал за целите на идентификационната експертиза. Но не това е легално определената цел на освидетелстването.

Посочването на тези различия е с цел демонстриране как грешката в избора на едно или друго действие засяга условията и реда за събиране на доказателствен материал, което води до загуба на доказателства, а също и до загуба на време, сили, средства и лишава от възможност разгръщането на процесуалната и тактическа работа в хода на разследването да доведе до целеният резултат – попълването на доказателствената съвкупност с годни доказателства. Изложеното съставлява именно *грешка в избора на процесуалното действие*, а не грешка в наименованието на същото. Основание за такъв извод отново е изтъкнатата разлика в процесуалната природа на двете действия, предпоставките и реда за осъществяването им. Затова тук не може да се приложи правилото, че за вида на действието се изхожда не от наименование на съставения за обективизиране на резултатите от него протокол, а от съдържанието му, респ. от спецификата на самото проведено действие.

При формулиране на искането си за допускане на всяко едно от тези действия органът на досъдебното производство следва да посочи точната цел, която осъществяването на действието преследва. В противен случай – при недоказана нужда или при превратна употреба на едното действие вместо друго – съдът следва да откаже предоставянето на съдебна санкция.

2.Претърсване

1.Обща характеристика на способа

По своята *процесуалната същност* претърсването и изземването са две самостоятелни действия по разследването (арг. чл. 136, ал.1

НПК). Поради функционалната връзка между тях, уредбата им в Глава единадесета, Раздел V от НПК е дадена в единство. Същевременно между тях има и съществени за настоящото изследване различия, които налагат в изложението те да бъдат разгледани отделно.

Претърсването се предприема по отношение на помещения или лица за откриване и изземване на предмети, книжа или компютърни информационни системи, съдържащи информационни данни, които могат да имат значение за делото (чл.160, ал.1 НПК). Претърсването може да се извърши, за да се издири лице или труп (чл. 160, ал.2 НПК). Очевидно претърсването е строго *целово*: откриване и изземване на вещи и издирване на лице или труп. Действието се предприема при наличие на проверени данни, даващи основание за изграждане на предположение за местонахождението и характера на предметите, които могат да имат значение за делото. Това означава, че са недопустими действия, които не се налагат от целта на претърсването.¹⁸⁰ В противен случай би се нарушила предвидената в чл. 33 КРБ гаранция на гражданите за неприкосновеност на жилището.

Обектите на претърсване могат да бъдат помещения или лица. Статусът на помещението (местоживеене, месторабота, личен или служебен автомобил, частни или обществени имоти и пр.) не се отразява на възможността да се извърши претърсване. Значение има за реда (специални правила от морално-етичен характер, кръгът от лица, които трябва да присъстват, съгласия, които трябва да се получат), които законът предвижда в някои хипотези (чл. 162 и 163 НПК). Макар и изрично непредвидено в закона обект на претърсване могат да бъдат и местности.¹⁸¹ Претърсването на лице е разновидност, която поради

---

¹⁸⁰ **Вълканов**, В. Основните права на гражданите в Народна Република България и тяхната правна защита, София, БАН, 1990, с.283

¹⁸¹ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 421, **Вакарелски**, И. Криминалистика, Наука и изкуство,

спецификата си, е предмет на отделно обсъждане в настоящата разработка¹⁸².

Това са обектите и на огледа. Затова отнапред трябва да бъде направено важно отграничение, чрез което още по-ясно да се открие процесуалният образ на тези два способа за доказване. Осъществяването им неминуемо включва дейност по оглеждане на изследваните обекти, но целта, с която тя се извършва е съвършено различна. Огледът служи преди всичко за издирване („разкриване“ – чл. 155, ал.1 НПК) на следи и други данни, *неизвестни* факти, на *нови* доказателствени материали по делото.¹⁸³ При претърсването целта е да се открият и изземат относими към предмета на делото предмети, книжа и компютърни информационни системи.¹⁸⁴ За осъществяване на претърсването е необходимо наличието на достатъчно основание да се предполага местонахождението на тези материали. Тук няма издирване, както при огледа.

Приложното поле на претърсването е допълнително разширено от възможността да се извърши и с цел да се издири лице или труп.

Обект на огледа в най-честата хипотеза е „сцената“ на престъплението, докато претърсването може да се проведе не само на

София, 1959, с.599, **Цеков**, Ц. Криминалистика, София, УИ Св.Климент Охридски, 1996, с. 358, с. 363, **Боев**, И. Криминалистика, София, Албатрос, 2002, с.331, **Георгиев**, Г. Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с. 61.

¹⁸² Глава Трета, параграф втори, пункт трети

¹⁸³ **Павлов**, С. Към въпроса за същността на доказателствата в народнодемократичния процес. София, БАН, 1951, с. 151; **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 421

¹⁸⁴ Посочените различия между огледа и претърсването са единодушно приети, както от науката, така и от съдебната практика. В този смисъл: Решение № 3 от 01.03.2018 г. по к. д. № 1256/2017 г., на III НО на ВКС, Решение № 216 от 21.05.2014 г. по нак. д. № 545/2014 г. на II НО на ВКС.

несвързани с конкретното местопрестъпление обекти, но и в такива, собственост или ползвани от незаинтересовани от изхода на производството лица. Така, може да се претърсва дома на близки на обвиняемия с цел да се открият и изземат укрити вещи; канцеларии и офиси с цел да се открият и изземат документи, които биха били от значение за разследването, без да се изисква тези помещения да са мястото, на което е извършено престъплението и т.н.

Съпоставката с изземването сочи, че претърсването е преди всичко процес на издирване („откриване“ – чл. 160, ал.1 НПК) на предмети, книжа и компютърни информационни системи, точното местонахождение и характеристики на които органите на досъдебното производство не са установили несъмнено. При изземването мястото на съхранението и индивидуалните признаци на тези материали са предварително известни.¹⁸⁵ Тези две условия „като изискване за назначаване на изземването трябва да бъдат дадени кумулативно. Изземването, постановено при липса на една от двете предпоставки, е неоснователно и почти винаги ще бъде неуспешно.“¹⁸⁶

2.Основания за разрешаване на действието

Претърсването е действие, чрез което може съществено да се ограничи правото на личен живот и неприкосновеност на жилището (чл. 32 и чл. 33 КРБ). Затова за законосъобразността на извършването му законодателят е предвидил високи изисквания.

---

¹⁸⁵ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 423, **Боев**, И. Криминалистика, София, Албатрос, 2002, с.332

¹⁸⁶ **Георгиев**, Г. Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с.46 и направените уточнения в бел. № 32 от същия източник.

Юридическите основания, които трябва да са налице, са няколко. Достатъчно индивидуализирани трябва да са *търсените предмети, книжа или компютърни информационни системи, съдържащи информационни данни*. Те трябва да са възможно най-подробно описани в искането, респ. в разрешението, за да може и претърсването да е целенасочено. Необходимо е да се установи и тяхната връзка с делото или – казано с думите на закона – да се установи какво *значение могат да имат за делото*. Това могат да бъдат инкриминираните вещи, може да бъде средството или предметът на престъплението, може да бъдат материали, върху които има оставени следи и т.н.

При преценка дали да предостави разрешение за извършване на действията, съдът е необходимо да изследва въпроса събрани ли са достатъчно данни за това кое е лицето *ползвател на помещението*. Необходимо е да се установи има ли това лице някакво отношение към разследваното престъпление и има ли причини да се счита, че с претърсването в ползваното от това лице помещение биха се установили търсените предмети. В противен случай, при формален подход на съда, би се допуснало причиняване на значителни неблагоприятни последици за определени лица поради ограничаване правото им на личен и семеен живот и неприкосновеност на жилището.

Що се отнася до фактическите предпоставки, за да се поиска разрешение за претърсване, трябва да е налице *„достатъчно основание да се предполага“*, че в обекта, чието претърсване се иска, могат да бъдат намерени интересуващите делото обекти. От материалите по делото трябва да може да се *„построй обоснована версия“* за тяхното местонахождение.¹⁸⁷ В искането си прокурорът трябва да аргументира конкретно въз основа на кои установени по делото обстоятелства той изгражда това свое заключение. Какви данни трябва да са налице, за да

---

¹⁸⁷ Цеков, Ц. Криминалистика..., с. 358

се обоснове тази преценка е въпрос, разрешението на който няма еднозначен и генерален отговор, а следва да се преценява във всеки конкретен случай.

Искането може да се основава на събраните до момента на отправянето му доказателства: например свидетелски показания, че извършителят е скрил предмета или средството на престъплението на определено място или че самият той се укрива там; или следите, установени при огледа на местопроизшествие, са довели разследващия орган до място, на което може да е укрито средството на престъплението или други предмети, върху които има следи и т.н.

Нееднократно се посочи, че информационният източник може да не е процесуалнооформен. Информация може да се черпи от направеното съобщение за извършено престъпление, послужило като законен повод за образуване на производството или оперативни данни, събрани при извършване на мероприятия за откриване на извършителя.

Освен за вида на източника на информация, съществен е и въпросът за нейния обем, с който би се изпълнило изискването за „достатъчност” по смисъла на чл. 160, ал.1 НПК. Критерият се извежда от самият закон. Фактическите данни към момента на вземане на решение за извършване на претърсване трябва да водят до предположение, а не сигурно знание, относно основанията за претърсване.¹⁸⁸ Степента на сигурност обаче не е толкова висока, колкото необходимата за привличане на едно лице в качеството на обвиняем. Не е случайна различната формулировка на понятията: чл.219, ал.1 НПК говори за „обосновано предположение”, докато чл.160, ал.1 НПК – за „достатъчно основание да се предполага”. Същият извод може да бъде направен и при анализ на практиката на ЕСПЧ.¹⁸⁹ Все

---

¹⁸⁸ **Кръстева, З.**, Разследване на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека. София, Сиби, 2015, с.114

¹⁸⁹ *Hildebrand v. Germany*, № 31513/96, 16 април 1998

става дума за предположение, но семантиката на думите ясно разкрива разликата: обосноваността в сравнение с основателността предполага една по-висока степен на вероятност.¹⁹⁰

Разликата в понятията не е само словесна, а съдържателна. И това е логично. Касае се за две съвършено различни преценки, направени в съвършено различен процесуален момент и основани на различен информационен източник. Привличането на обвиняем предполага висока степен на вероятност, основана на анализ и оценка на доказателства.¹⁹¹ Налице са две „линии”, осигуряващи по-високата степен на вероятност: първо, преценката се изгражда на база доказателства, т.е. събрани по съответния ред фактически данни; второ, привличането предполага осъществен процес на тяхната проверка и съпоставката с други доказателства, завършил с отхвърляне на друг възможен към момента на привличането извод освен този за виновността на лицето. Решението за извършване на претърсване се изгражда върху данни, които – поради естеството на конкретното действие – може да не са проверени и следователно същите изначално могат да изградят една по-слаба степен на вероятност. Дори това решение да се основава на доказателствени източници, то за проверка на тяхната безсъмнена достоверност може да не са изчерпани все още всички способности.

За да разреши извършването на действието съдът трябва да може да установи посочените обстоятелства при преглед на материалите по делото.

---

¹⁹⁰ Според тълковният речник „основателно” е това, което е „с основание, оправдано”, а „обосновано” – което е „с доказателства, с аргументи; аргументирано, мотивирано” (електронен многотомен речник на българският език, достъпен на ibl.bas.bg/rbe/)

¹⁹¹ *Ratushna v. Ukraine*, № 17318/06, 2 декември 2010, § 70-72

Изяснено в правната книжнина е, че не е необходимо данните да сочат, че търсените обекти са нарочно укрити. Претърсването може да се насочи и към обичайното място за тяхното съхранение.¹⁹²

3.Обиск

1.Обща характеристика на способа

Неубедителни са опитите обискът да се определя като самостоятелно действие по разследването, различно от претърсването¹⁹³. Те не намират опора в НПК. Систематическото място на уредбата на обиска е в Глава четирнадесета, Раздел V „Претърсване и изземване“. Лицата са един от възможните обекти на претърсването (видно от чл. 160, ал.1 НПК), а чл. 164 НПК, който съдържа специални правила в общата уредба, е озаглавен именно „обиск“.

Другите основни критерии за разграничаване на способите за доказване според криминалистическата литература са метода на познание и целта на способите.¹⁹⁴ Макар да е означено с отделно наименование и да има *особен обект* – човешкото тяло и дрехи, претърсването на лице е подчинено на *основанието* на всеки вид претърсване, дефинирано в чл. 160, ал.1 НПК – наличието на достатъчно основания да се предполага, че вещи, книжа или носители на информация, които могат да имат значение за делото, се намират у живо

---

¹⁹² **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с.35

¹⁹³ **Вакарелски, И.** Криминалистика. София, Наука и изкуство, 1972, с. 609

¹⁹⁴ **Соловьев, А. Б.** Система следственных действий как средство уголовно-процессуального доказывания (проблемы уголовного процесса и криминалистики). Научно методическое пособие. М., Юрлитинформ, 2006, с. 34; **Семенцов, В. А.** Следственные действия в досудебном производстве (общие положения теории и практики). Екатеринбург, 2006, с. 59 и с. 35

лице. Целта на обиска е тези материали да се изземат. Няма разлика между обискът и всяко друго претърсване.

2.Основания за разрешаване на действието

Спецификата на претърсвания обект предопределя съществените особености при юридическите основания за претърсването на лице. Обискът в най-голяма степен засяга личната неприкосновеност. Това предопределя и законодателният подход – съгласието на обискирания е без значение¹⁹⁵. За осъществяването на обиск трябва предварително да е налице съдебно разрешение. Такова изискване охранява правата на лицето.

При предварителния съдебен контрол няма изискване за процесуално качество на обискирания. Действието може да се проведе спрямо всяко лице, у което съществува достатъчно основание да се предполага, че се намират материали от значение за делото.

Прочитът на чл. 164, ал.1 НПК показва, че претърсването на лице може да бъде извършено при всяка хипотеза (винаги, когато са налице достатъчно основания за формиране на предположението по чл.160, ал.1 НПК), а не само при задържане и когато има достатъчно основания да се счита, че лицата, които присъстват при претърсването са укрили предмети или книжа от значение за делото.

Следователно съдебно разрешение може да се поиска по отношение на всяко лице, а не само относно задържаното или присъстващото на претърсване, и по всеки повод, аргументиран от наличието на достатъчната основателност на предположението по чл.

---

¹⁹⁵ Казаното следва да се разбира в смисъл, че съгласието не изключва необходимостта от съдебна санкция. Сътрудничеството на лицето, ако последното е и обвиняем например, може да се прецени като проява на добро процесуално поведение и да послужи като смекчаващо наказателната отговорност обстоятелство.

160, ал.1 НПК, а не само задържането или присъствието по време на претърсване.

Юридически това значително разширява кръга на възможните хипотези и лица. На практика това са случаи, когато поради особеностите на търсените материали те могат да бъдат носени у лицето, включително в облеклото и принадлежащите към него аксесоари, предмети, предназначени за носене на пари, принадлежности и багаж (портфейли, несесери, чанти, куфари и т.н.)¹⁹⁶ Такива примери са разрешаване на претърсване на лице при влизане през границата на страната с цел откриване и изземване на информационни носители във връзка с разследване на разпространение на материали, за създаването на които е използвано лице, ненавършило 18 годишна възраст¹⁹⁷; претърсване на лице за откриване на ключ за чужд имот във връзка с разследване на държане на акцизни стоки в този имот и др.

От материалите по делото трябва да може да се направи извода, че предметите с голяма степен на вероятност ще бъдат у лицето. Ако за отправна точка се вземе първият от горните примери трябва да са налице основания да се прецени, че търсените информационни носители са с

---

¹⁹⁶ Портфейлите, чантите, куфарите и въобще предметите, предназначени за съхранение на други вещи, когато не се намират у лицата в момента на осъществяване на действието по разследването, могат да са обект на претърсване. Същевременно, за да бъдат открити те обект на претърсване могат да са помещенията, в които се намират. Обиск за откриването им се предприема само ако са налице данни, че тези портфейли, чанти и куфари се намират във фактическата власт на определено лице. Следователно критерият е местоположението на предмета, който е интерес за делото, а не естеството му – дали е част от облеклото, дали е предназначен за съхранение на лични вещи и т.н. (Решение № 91 от 28.03.2013 г. по н. д. № 119/2013 г. на III НО на ВКС)

¹⁹⁷ Определение от 19.08.2015 г. по н. д. № 14340 / 2015 г. на 105 състав на СРП, Присъда № 16 от 11.05.2023 г. по н. о. х. д. № 354 / 2022 г. на РС - Димитровград

характеристики, който ги правят годни за носене в чантата и/или в дрехите. Такъв извод може да се направи и от естеството на нещата. Ключовете принципно се носят на връзка, съхранявана в дреха или чанта на лицето.

Относно фактическите основания може да се каже, че за да се приеме, че обискът преследва процесуалната си цел, от установените по делото обстоятелства трябва да може да се направи *фактическа връзка между материалите и лицето*, във владение на когото се предполага, че са те.

Това може да следва от касателството на лицето към престъплението: обискът може да се проведе спрямо обвиняемия, а може и спрямо лице, което още не е конституирано в това качество, но тъкмо обиска би съставлявал първо действие по разследването срещу него по смисъла на чл. 219, ал.2 НПК.

Обискът може да се проведе и по отношение на свидетел, пострадал, а и спрямо лице, което до този момент няма процесуално качество. За да се разреши действието обаче връзката между лицето и търсените материали трябва да е налице, да е обоснована от материалите по делото. Тази връзка ще оправдае накърняването на правата на лицето и е обстоятелството, което съдът трябва да установи в производството по предоставяне на разрешение.

3.Особености на съдебния контрол

Сходството между освидетелстването и обиска затруднява тяхното разграничаване, което води до неправилност на избора на действието, което трябва да се приложи при различните следствени ситуации. На практика нерядко се достига до подмяната на обиска с освидетелстването и обратно, при което се нарушава процесуалният закон, накърняват се правата на гражданите и се ограничава

възможността за събиране на необходимия обем от доказателства за разкриване на обективната истина и правилното решаване на делото.

Считам, че първостепенен въпрос при преценката на съда на допустимостта на действието е може ли с него да се постигне визирият в искането резултат. Съдът следва да държи сметка за разликата между действията. Само така може да се постигне реално гарантиране правата на засегнатите лица.

Между двете действия има редица сходства. Процесуалният режим за извършването им в голямата степен е еднакъв – предвиден е предварителен и последващ контрол. В определени ситуации двете действия се подчиняват на аналогични изисквания от морално-етичен характер. При необходимост от разсъбличане на освидетелствания, задължително е извършващите действието и поемните лица да бъдат от пол еднакъв с този на засегнатото лице, а ако длъжностното лице, което следва да извърши освидетелстването, е от друг пол, същото се извършва от лекар (чл.158, ал.2 и ал.3 НПК). Обискът винаги се извършва от лице от същия пол като засегнатия в присъствие на поемни лица, за които важи същото изискване (чл.164, ал.2 НПК). Процесуалният резултат при извършването на освидетелстването и обиска би бил еднакъв – биха се установили доказателства от значение за делото. Двете действия имат общ обект – човешкото тяло.

Отликите обаче са съществени. Основната произтича от целта, поради която се изследва човешкото тяло и/или облекло. Обискът е подчинен на целите на чл. 160, ал. 1 НПК, а освидетелстването – на тези на чл. 155, ал.1 НПК: и при двете действия се издирват материални обекти, които могат да послужат като доказателства по делото, но при обиска целта е тяхното *откриване и приобщаване* към делото, докато при освидетелстването – *откриването и непосредственото им изследване на мястото, където са образувани като пряк резултат от*

*извършеното престъпление.*¹⁹⁸ Обискът се извършва винаги от разследващ орган, докато освидетелстването може да бъде извършено и от лекар.

При освидетелстването съгласието на лицето е въздигнато в обстоятелство, дерогиращо необходимостта от предварителен съдебен контрол. Наличието на съгласие на лицето за провеждане на обиск – било то и писмено обективизирано – е без процесуално значение и не изключва необходимостта съдебна санкция.

Изтъкнатите разлики имат съществено практическо отражение. Възможността освидетелстването да се извърши със съгласие без нужда от съдебен контрол, създава условия за възникване на порочна практика у разследващите органи за провеждане на това действие дори когато са налице предпоставките за обиск.

Извършването на оглед цели да се отрийт евентуално налични следи и други данни, а извършването на обиск – да се претърси лицето за съхранявани у него предмети от значение за делото. Правилното дефиниране на задачата, която се преследва с всяко конкретно действие по разследването, предполага и правилната му употреба. Изясняването на това каква цел се преследва с действието е от съществено значение, за да не се прилага превратно закона. Именно затова съдебният контрол следва да бъде упражняван с необходимата стриктност.

4.Изземване

1.Обща характеристика на способа

Процесуалната същност на изземването се разкрива при анализ на уредбата на Глава единадесета, Раздел V от НПК. Макар

---

¹⁹⁸ **Видолов, И.** Процесуална същност на освидетелстването // Теза, 2002г., № 2, с.103

регламентацията да е по-скоро във връзка с претърсването, изземването се определя като отделен способ за доказване. Аргумент за това не е единствено самостоятелното му изброяване в чл. 136, ал.1 НПК, но и различията в неговата цел и обекти при съпоставка с целта и обектите на претърсването.

Обосновано в теорията е схващането, че изземването се среща в две процесуални форми: като свързана с огледа и претърсването (включително освидетелстването и обиска) процесуална дейност и като самостоятелно следствено действие.¹⁹⁹ Разликата между двете хипотези се заключава в това узнато ли е от органите на досъдебното производство точното местонахождение и конкретните характеристики на търсените вещи (когато изземването е самостоятелно действие) или те трябва тепърва да се установят (когато неговата роля е процесуално и тактически подчинена на оглед или претърсване, т.е. на предхождащо действие, което ще осигури тази информация).

Битието на изземването като *самостоятелно извършвано действие* се проявява по отношение на предмети, мястото на съхранение и индивидуализиращите белези на които са предварително известни. В тази хипотеза то има по-опростена фактическа конструкция. Подобно на претърсването изземването се предхожда от предложение към присъстващите за предаване на материалите. В случай на отказ се преминава към фактическото им приобщаване, докато в същата ситуация едва в този момент претърсването би започнало. На практика в много редки случаи може да реализира самостоятелно изземване.

По-често *изземването се предхожда от друго действие по разследването*. Ако резултатите от претърсването са благоприятни и издирваните материали са намерени или ако в хода на огледа се открият

---

¹⁹⁹ **Цеков, Ц.** Криминалистика, с. 357 и сл., **Вакарелски, И.** Криминалистика...с. 596-597, с. 608, **Боев, И.** Криминалистика...с. 331-332.

вещи, книжа и предмети от значение за делото, за приобщаването им по делото трябва да се проведе изземване. Изказана е тезата, че в този случай изземването не представлява самостоятелно действие, а „органически съпътстваща огледа, претърсването и личния обиск процесуална дейност“.²⁰⁰ Като аргумент се привежда това, че когато изземването е последваща претърсването, обиска и огледа дейност, това дава „отражение върху процесуалната и тактическата организация на съответното действие, не се планира самостоятелно и няма независима тактическа характеристика.“²⁰¹

Макар верността на последното съждение да не може да бъде оспорена, считам, че то не може да бъде довод в подкрепа на тезата за несамостоятелния характер на изземването. Тактическата организация не може да обоснове промяна в процесуалната същност на действието. То продължава да бъде отделен способ за доказване, а не „елемент: съставна част от претърсването“²⁰², „технически момент на претърсването.“²⁰³ Застъпва се, че в този случай „действията по изземването изцяло се включват в съдържанието на претърсването и нямат самостоятелно доказателствено значение“²⁰⁴ За обосноваване на твърдението се изтъква, че НПК разглежда изземването като цел на претърсването, тъй като в чл. 161 се казва, че то се извършва, за да се

---

²⁰⁰ **Цеков, Ц.** Криминалистика, с. 369

²⁰¹ **Цеков, Ц.** Криминалистика, с. 369

²⁰² **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с. 47

²⁰³ **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с. 43

²⁰⁴ **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с. 47

открит и *изземат* предмети и книжа, които могат да имат значение за делото. Излага се, че когато търсените предмети или книжа бъдат открити, но не се извърши изземването им, това означава, че претърсването не е довършено.

Не намирам законова основа за този извод. Действително когато местонахождението и индивидуализиращите признаци на търсените материали не са точно определени, изземването се предхожда от друго действие, но това е защото точно това друго действие набавя необходимата информация за вещите, които трябва да се изземат. Затова ми се струва по-правилно да се подкрепи, че в тези ситуации огледът и претърсването „съставляват с изземването единна верига от действия.“²⁰⁵ Това, че изземването би се отразило в протокола за съответното предхождащо действие (оглед, освидетелстване, претърсване, обиск) не е основание за заличаване на самостоятелния характер на всяко едно от тях – както на първото по време, така и на последващото.

Затова във всяка ситуация – предхождано или не от претърсване или оглед – изземването е отделен способ за доказване независимо, че по начина си на извършване може да не е самостоятелно планирано действие по разследването.

За връзката между претърсването и изземването в обобщение може да се каже, че претърсването винаги е последвано от изземване, освен когато е безрезултатно. Изземването обаче не изисква непременно претърсване.

От съществено значение за изясняване на процесуалната същност на изземването е съпоставянето му с действието, уредено в чл. 159 НПК. Нормата установява задължение за всички граждани, учреждения,

---

²⁰⁵ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 424

юридически и длъжностни лица за запазване и предаване на намиращите се у тях предмети, книжа, компютърни информационни данни, данни за абоната на компютърно-информационна услуга и други данни по искане на съда или органите на досъдебното производство. В правната теория е изказвано схващането, че съчетанието между предположението по чл. 160, ал.1 НПК, че в дадено помещение или лице се намират материали от значение за делото и отказът да бъдат предадени от лицето, което ги държи след покана по чл. 159 НПК представлява процесуалното основание за извършване на претърсване и изземване.²⁰⁶ Очевидно се възприема, че чл. 159 НПК е относим към уредбата на претърсването и изземването и че отказът да се изпълни вмененото с него задължение е процесуална опора за „извършването на претърсване в случай на нужда и по принудителен ред“.²⁰⁷

Считам, че тезата не може да бъде възприета. Основанието за претърсване и изземване е единствено достатъчно основателното предположение по чл. 160, ал.1 НПК. Поканата за сътрудничество към засегнатите лица е регламентирана в чл. 163, ал.2 НПК, но, първо, тя се отправя в хода на действието и, второ, е насочена към „посочване“, а не „предаване“ на вещите, какъвто термин е използван в чл. 159 НПК. При наченото претърсване или изземване няма място за обсъждане на доброволно предаване. При извършването на тези две действия съдействието на лицата може да се осъществи единствено чрез посочване, което безспорно улеснява досъдебните органи, но е коренно различно от доброволното предаване.

Налице е тълкувание, че в чл. 159 НПК е уредено действие, именувано „искане“, което се явява самостоятелен способ за доказване,

---

²⁰⁶ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 421

²⁰⁷ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 422

различен от изземването. Тезата се обосновава с доводите, че: изземването се извършва от органите на досъдебното производство, а искането по чл. 159 НПК предполага съвместни действия между тях и задължените лица (подбор на исканите материали, описанието им, изготвяне на съпроводителни писма и пр.); че при изземването е налице сложна фактическа структура, при която досъдебният орган възприема и обстоятелства за средата, в която се съхраняват търсените материали, докато предаването по чл. 159 НПК е значително опростено и се изразява единствено във фактическото предаване на исканите материали.²⁰⁸

Макар изложените съображения сами по себе си да се възприемат като напълно верни, то считам, че тезата, аргументирана с тях, се оборва при по-нататъшни разсъждения. Т.нар. „искане“ не може да бъде самостоятелно действие по разследването, на първо място, поради липсата на изброяването му в чл. 136, ал.1 НПК. Известно е, че в наказателния процес способите за доказване са подчинени на принципа на законоустановеност, следователно доколкото едно действие не е посочено като такова по разследването, тази характеристика не може да се извлече по тълкувателен път. На следващо място, съпоставката между заглавието и съдържанието на чл. 159 НПК сочи, че с нормата се регламентира задължение на определен кръг лица за запазване и предаване на материали, които са от значение за делото. Отсъстват легални критерии за формата и съдържанието на искането и предаването. Какви са те се определя от естеството на случая. Затова на „искането“ не може да се признае характер на самостоятелен способ за доказване.

---

²⁰⁸ **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с.161-162

Въпросът за характера на действието по чл. 159 НПК е предмет на обсъждане и в съдебната практика. В част от решенията, без да се дава отговор на въпроса какво действие регламентира нормата на чл. 159 НПК – по разследването или друго процесуално действие, се поддържа, че текста регламентира **процесуално задължение** на всички учреждения, юридически и длъжностни лица и граждани да запазят и предадат намиращите се у тях материали от значение за делото.²⁰⁹ За приобщаването на доказателства по този ред не е необходимо да се съставя специален протокол: „предаването“ по смисъла на чл. 159, ал.1 НПК може да бъде чрез писмена кореспонденция между органите на досъдебното производство и задълженото лице²¹⁰, чрез писмо²¹¹ и т.н.

Без да се коментира пряко съдържанието на разпоредбата на чл. 159 НПК, в редица решения се застъпва, че тя е **част от уредбата на претърсването и изземването**.²¹² В други решения се приема дори че всъщност чл. 159, ал.1 НПК регламентира задължение на досъдебните органи преди да предприемат претърсване да поканят гражданите или представители на юридическите лица да предадат намиращите се у тях предмети или книжа, имащи значение за делото. Ако те не ги предадат, извършва се претърсване.²¹³ Счита се, че в този случай е налице неправилно смесване между нормите на чл. 159, ал.1 и чл. 163, ал.2 НПК.

---

²⁰⁹ Решение № 224 от 20.07.2015 г. по н. д. № 446/2015 г. на II НО на ВКС

²¹⁰ Решение № 104 от 28.05.2021 г. по н. д. № 337/2021 г. на I НО на ВКС

²¹¹ Решение № 207 от 23.07.2014 г. по н. д. № 622/2014 г. на II НО на ВКС

²¹² Решение № 95 от 10.03.2014 г. по н.д. № 91/2014 г. на III НО на ВКС, Решение № 345 от 01.12.2015 г. по н. д. № 1069 / 2015 г. на III НО на ВКС, Решение № 377 от 23.10.2014 г. по н. д. № 695/2014 г. на III НО на ВКС

²¹³ Решение № 302 от 02.07.2014 г. по н. д. № 874/2014 г. на I НО на ВКС, Решение № 633 от 24.01.2013 г. по н. д. № 2171/2012 г. на I НО на ВКС

Изолирани съдебни актове възприемат, че нормата на чл. 159 НПК урежда **доброволно предаване, представляващо самостоятелно действие по разследването**, което „макар да не е посочено изрично в чл. 136 от НПК, в действителност е насочено към попълване на доказателствената съвкупност, поради което не може да се отрече неговата принадлежност към действията по разследването, когато е извършено в хода на наказателното производство.“²¹⁴

Налице е и съдебна практика възприемаща посочената разпоредба като **процесуално основание за изготвяне на протокол за доброволно предаване**, без да въздига акта на предаването в самостоятелен способ за доказване²¹⁵. Приема се, че с реализиране на задължението на изброените в текста лица до претърсване и изземване не се стига, а за приобщаването на доказателствата се изготвя „съответния процесуален документ, какъвто е „протокол за доброволно предаване“, де факто приемо-предавателен протокол. В него могат да се отразят, но без да е задължително, изявления на предаващия ги чии са предметите, на какво основание се намират в неговата фактическа власт и други, без обаче да имат стойността на добити чрез разпит свидетелски показания или обяснения на обвиняем. В случаите, когато местонахождението на предметите има значение за делото, тогава изземването им следва да стане в хода на оглед на помещението, превозното средство и т.н. и изземването им.²¹⁶ Протоколът „играе ролята на разписка и отразява доброволна дейност между съответното

---

²¹⁴ Решение № 278 от 26.06.2014 г. по н. д. № 735/2014 г. на III НО на ВКС

²¹⁵ Решение № 454 от 08.11.2010 г. по н.д. № 430/2010 г. на НО на ВКС, Решение № 418 от 07.12.2015 г. по н. д. № 1367 / 2015 г. НО на ВКС, Решение № 372 от 17.12.2013 г. по н. д. № 1208/2013 г. на НО на ВКС, Решение № 60164 от 10.10.2021 г. по н. д. № 574 / 2021 г. на НО на ВКС, Решение № 395 от 31.10.2023 г. по н. д. № 472 / 2023 г. на НО на ВКС

²¹⁶ Решение № 30 от 10.02.2014 г. по н. д. № 2175/2013г. на НО на ВКС

предаващо вещите лице и орган на полицията.“ Не се нуждае от съдебна санкция, защото „[т]ой не възпроизвежда способ на доказване, при който се посяга върху основни конституционни права на лицата, когато вече се изисква съдебна намеса.²¹⁷ При извършване на действието не е необходимо да присъстват поемни лица.²¹⁸

Считам, че последната теза следва да бъде подкрепена. Разпоредбата на чл. 159 НПК урежда процесуално действие, което е от категорията не на тези по разследването, а на другите процесуални действия.²¹⁹ Това не е самостоятелен способ за доказване, защото не е предвиден като такъв в чл. 136, ал.1 НПК. Макар уредбата да поместена в Раздел V „Претърсване и изземване” на Глава четиринадесета „Способи за доказване”, то не е разновидност на изземването. Вярно е, че и двете са насочени към една цел – приобщаване на материали от значение за делото – но постигането ѝ по реда на чл. 159 НПК е израз на доброволен акт, докато изземването е винаги принудително.

Приликата между двете действия обаче налага да се обсъди кога би се извършило изземване (самостоятелно, непредхождано от друго действие по разследването) и кога би се отправило искане по чл. 159 НПК. Очевидно и в двата варианта местонахождението и индивидуализиращите признаци на материалите са известни на досъдебните органи. Критерият кое от двете действия да извършат е местонахождението на материалите представлява ли интерес за делото. Ако това е така, то следва да се проведе изземване, защото само тогава досъдебният орган може да възприеме и фиксира всички значими

---

²¹⁷ Решение № 220 от 25.05.2015 г. по н. д. № 395/2015 г. на НО на ВКС

²¹⁸ Решение № 377 от 03.10.2013 г. по н. д. № 694/2013 г. на НО на ВКС

²¹⁹ Повече за различните видове наказателнопроцесуални действия: вж. **Чинова, М., Митов, Г.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021, с. 26

обстоятелства за местосъхранението им и за лицата, у които те се намират.

Няма основание да се поддържа, че действието по чл. 159 НПК е етап от извършването на претърсване и изземване, тъй като такава положение е уреденото в чл. 163, ал.2 НПК.

Предаването на материали по чл. 159 НПК може да се реализира, както със съставяне на съответен протокол (т.нар. протокол за доброволно предаване), така чрез разписка, съпроводително писмо и т.н. Това е така, защото видно от текста на закона материалите се „предават“. Безспорно закона визира фактическото предаване, т.е. преминаването на фактическата власт върху запазените материали от лицата, посочени в чл.159 НПК, у органите на досъдебното производство. Появата на тези материали по делото не може да не се удостовери писмено, защото трябва връзката с предаващия да бъде ясна. Действително за удовлетворяване на тази необходимост в практиката се съставя протокол за доброволно предаване, чието процесуално основание са разпоредбите на чл. 109, чл.110 и чл. 159 НПК. Не може да се отрече обаче възможността предаването да се удостовери и с друг документ, от който да е видна самоличността на предаващия. За такъв може да послужи споменатото по-горе съпроводително писмо или всяка друга кореспонденция между предаващия и досъдебните органи, а така също и разписка, приемо-предавателен протокол и т.н.

Приобщаването на материали по такъв начин сам по себе си не противоречи на изискванията на НПК. Известно е, че „ако доказателствените средства са единствените способности, посредством които могат да се възпроизведат и включат в орбитата на процеса едни или други доказателствени факти, това не означава, че въобще първите са

немислими без вторите.“²²⁰ Напротив, възможно е съществуването на доказателство без то да е възпроизведено от доказателствено средство. „Това са всички случаи, когато самият факт на обективната действителност е приложен по делото, такъв какъвто е, защото неговото естество и големина позволяват това.“²²¹ Считаю, че хипотезата трябва да бъде разширена чрез включване и на обсъжданото тук действие. Предаването на материали от значение за делото чрез протокол за доброволно предаване, писмо, разписка или друг документ изпълват изискването за наличие на обективно необходимата връзка – „установяването“ по смисъла на чл. 104 НПК. Това е така, защото фактите могат да се възпроизвеждат само чрез средствата за това, предвидени в НПК, които са предписани изчерпателно с изключение на писмените доказателствени средства, каквито именно биха представлявали така създадените документи.

2. Основания за разрешаване на действието

Изземването се подчинява на основните и подробно обсъдени изисквания за провеждане на претърсване. Акцент ще се постави единствено на процесуалните особеностите, които разкрива естеството на изземването.

Искането за разрешаване на изземване най-често се отправя заедно с искане за разрешаване на претърсване. Макар точното местонахождение и характеристики на вещите да не са напълно ясни, в искането, респ. в разрешението, те трябва да са описани възможно най-детайлно, доколкото събраните по конкретното дело материали

---

²²⁰ **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, с. 326

²²¹ **Чинова**, М. „Досъдебното производство по НПК. Теория и практика”, София, 2013, с. 521. Същото се поддържа и от **Павлов**, С. Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996, С., с. 327

позволяват. Всички изложени по-горе предпоставки за претърсването от юридическа страна важат и тук.

Що се отнася до фактическите основания тези особености се изразяват в няколко насоки. Искането на прокурора трябва да сочи кое обосновава преценката, че *в дадено помещение или лице се намират вещи от значение за делото* и кое всъщност ги прави *значими за делото*.

Следователно в искането трябва да се обсъдят три групи данни, а именно относно: точното местонахождение на вещите, индивидуализиращите им особености и връзка им с разследваното престъпление. Считам, че при обосноваване необходимостта от провеждане на самостоятелното действие по изземване предположението, че значимите за делото вещи се намират в определено помещение или лице няма разлика в степента на вероятност на предположението, че те ще бъдат открити. Разликата е това, че когато става дума за изземването като самостоятелно действие, налице са данни например къде в помещението се намират тези вещи.

3.Особености на съдебният контрол

В разрешението си съдът следва да посочи с възможно най-голяма точност по отношение на кои вещи се разпростира предоставеното разрешение. Само по отношение на тях действията на органите на досъдебното производство имат легитимация. Динамичността при конкретното изпълнение на действието по разследването обаче може да доведе по необходимост до „преминаване” от изземване в претърсване. Такава би била хипотезата, когато например: търсеното не се окаже на мястото, за което е имало убедителни данни, че се намира; когато лицето отказва да го предаде или лъжливо твърди, че не се намира у него; или пък когато при фактическото изземване на вещите, за които има разрешение, са се открили данни за наличието и за други вещи. В този случай за органите

на досъдебното производство безспорно възниква хипотеза на неотложност на претърсване, а при неговата резултатност – и изземване.

Да разгледаме и друга често срещана хипотеза. Когато разрешение за извършване на претърсване и изземване е дадено за определени вещи, а в рамките на провеждане на действията се открият други вещи или – наред с търсените, за които има разрешение – и други вещи, за които може да се обоснове, че макар да не са свързани с разследваното престъпление, всъщност имат отношение с друго престъпление, признаците на което се откриват именно в хода на провежданите действия. Това могат да бъдат вещи, притежанието на които е забранено²²² или такива, които са свързани с друго престъпление²²³. Става дума и за претърсване, но въпроса се поставя именно в тази част от разработката, тъй като разискването му не би било лишено от смисъл именно ако вещи се открият, т.е. при резултатно претърсване, тогава, когато се налага тяхното изземване.

---

²²² Например: в рамките на разследване за държане на наркотични вещества (чл. 354а, ал.1 НК) е поискано и предоставено разрешение за извършване на претърсване в лек автомобил за изземване на наркотични вещества, но в рамките на действието освен такива, в багажния отсек на автомобила се открива и пистолет с патрони, за притежанието на които ползвателят на автомобила няма разрешително. В този случай непосредствено се разкриват данни за осъществен състав на държане на огнестрелно оръжие и боеприпаси (чл.339а НК). Не остава съмнение, че органите на досъдебното производство могат и трябва да изземват наред с откритите наркотици и пистолета и патроните.

²²³ Например: в рамките на разследване на кражба (чл. 194, ал.1 НК) е поискано и предоставено разрешение за извършване на претърсване в имот, собственост на обвиняемия, за изземване на паричната сума предмет на кражбата, но при действието освен нея, се открива и окървавен нож. В този случай непосредствено се разкриват признаците на друго престъпление. Не остава съмнение, че органите на досъдебното производство могат и трябва да изземват наред с откритата парична сума и ножа.

Визират се хипотези, когато след като са извършени действията, обхваната от съдебното разрешение, се предприемат други, които излизат извън неговият обхват. Въпросът, който се поставя тук, е следва ли да се поиска съдебна санкция за извършените в неотложност действия, дори ако те са предприети в рамките на вече разрешени действия по разследването?

Считам, че отговорът е положителен. Протоколът в частта за изземване на вещите, които не са обхванати от разрешението, трябва да бъде представен за последващо одобряване.

5.Изземване на доставена кореспонденция

1.Обща характеристика на способа

Изземването на кореспонденция (чл.165 НПК) е уредено в Глава четиринадесета „Способи за доказване”, Раздел V “Претърсване и изземване” от НПК, наред с претърсването, изземването, обискът (чл.160-164 НПК), задължението за предаване на предмети, книжа, компютърни информационни данни и други данни (чл.159 и 159а НПК). Систематическото място, езиковото тълкуване на заглавието и съдържанието на разпоредбата на чл. 165 НПК не оставят съмнение, че по *процесуалната си същност* това действие е подвид на изземването.²²⁴

Извеждането на изземването на кореспонденция в отделен текст се дължи на необходимостта от специална уредба, която да отчита особеностите на *обекта на изземване* – доказателства с характер на кореспонденцията. Друга причина е стремежът на законодателя да изтъкне, че за изземване на кореспонденция не може да се извършва претърсване. Считам, че ако претърсване с цел откриване и изземване на

---

²²⁴ Същото становище е застъпено и у **Цеков, Ц.** Криминалистика, София, Св.Климент Охридски, 1996, с. 373, **Боев, И.** Криминалистика, София, Албатрос, 2002, с. 338,

кореспонденция беше възможно, законодателят щеше изрично да го предвиди в чл. 165 НПК. Казано другояче претърсване е възможно за откриване на посочените в чл. 160, ал.1 НПК материали. Ако претърсването е резултатно и се открият такива, те следва да се изземат, включително и ако част или всички те представляват кореспонденция. Но не е допустимо извършване на претърсване, за да се установи дали в някое помещение или лице се съхранява кореспонденция. Т.е. когато говорим за процесуален източник на информацията за наличие на кореспонденция, чието изземване е необходимо, той следва да е друго действия по разследването, а не претърсване.

За изясняване на процесуалната същност на задържането и изземването на кореспонденция е съществен и въпросът дали чл.165 НПК урежда две отделни действия по разследването – задържане и изземване? Считам за правилен отрицателния отговор. Действието по разследване е само едно – изземване. Първо, чл.136, ал.1 НПК императивно и изчерпателно посочва способите за доказване, сред които не изброява задържането. Второ, както е азбучно известно действията по разследването са начините за събиране и проверка на доказателства и доказателствени средства.²²⁵ Доказването в наказателния процес може да става единствено посредством тях (арг. чл.106 НПК). Следователно, щом не е посочено като отделен способ за доказване, само по себе си задържането не е годно да приобщи доказателства и доказателствени средства към делото, т.е. то не изпълнява основната функция на способ за доказване и поради това не е годно да се означава като такъв. Трето, по силата на изричната разпоредба на чл. 165, ал.5 НПК редът за извършване на действието е регламентираният в чл. 162, ал.1-4 НПК за изземването изобщо. В общите разпоредби не се споменава задържането като елемент от процесуалната дейност по изземване.

---

²²⁵ **Чинова, М.** Досъдебното производство..., с.573

Освен от приведените легални аргументи, изводът, че задържането не е действие по разследването, се обосновава и от функционалната му характеристика. То е подчинено на изземването, защото може да се развие само по повод на същото. По предназначението си, задържането е обслужващо, обезпечаващо успешното постигане на целта на изземването – събиране и проверка на доказателствен материал.

Използваното множествено число на глаголите („се допускат”, „се извършват”, употребени в ал.1, ал.2 и ал.4) не може да служи като убедителен аргумент в защита на обратната теза. Употребата на множествено число в случая е обоснована от друго обстоятелство – необходимостта да се подчертае връзката между двете действия и следващата от тази връзка тяхна обща подчиненост на съдебният контрол, който се осъществява при идентичен режим. От друга страна, това не е хипотеза, при която съдебният контрол се разпростира върху действие, което не е такова по разследването (задържането), а случай, при който – за да се обезпечи в пълнота охраната на правата на гражданите – обект на санкцията на съда е действие по разследването в неговата пълнота, включително и относно предхождаща извършването му процесуална дейност (каквато се явява задържането). С други думи съдебният контрол тук обхваща и една предварителна дейност.

Задържането обаче има място единствено що се касае до хипотезата на изземване на недоставена кореспонденция (чл.165, ал.3 НПК), която е разгледана в Глава трета, параграф трети, пункт първи от настоящия труд. Това е така, защото единствено *недоставената* кореспонденция може да бъде задържана. „Задържането“ визира именно възпрепятстване на предаването на кореспонденцията на адресата.

Целта на изземването на кореспонденция е идентична с целта на изземването по принцип: приобщаване към доказателствената съвкупност на материали, които имат значение за делото (чл. 160, ал.1

НПК). Те обаче притежават отличителен белег: имат характер на кореспонденция. Това определя и особеността на *обекта* на изследваното действие.

Тази специфика прокарва разделителната линия между общия ред за извършване на изземване и изземването на кореспонденция. Затова трябва да бъдат обсъдени няколко съществени въпроса, първият от които е що е кореспонденция.

Българското законодателство на конституционно равнище урежда правото на свобода и тайна на кореспонденцията и другите съобщения (чл. 34 КРБ), но не съдържа легална дефиниция на понятието. В чл.8, ал.1 от ЕКЗПЧОС също не е дадено определение. Най-общо от лексикална гледна точка терминът може да се дефинира с две значения: актът на размяна на съобщения между две или повече лица, но също и самите тези съобщения.²²⁶ Това разбиране се поддържа

---

²²⁶ В българския тълковен речник „*кореспонденция*” се дефинира като: „ж. 1. размяна на писма по пощата между отделни лица или учреждения; преписка.; 2. *само ед. събир.* самите писма и други пратки, изпращани по пощата; поща. // Всички писма или част от тях, получавани от дадено лице за известно време. Статия, бележка в периодичния печат, в която се съобщава за станали събития; дописка. — от лат. *correspondentia* през рус. *кореспонденция*.” (Тълковен речник на българския език, достъпен на <https://ibl.bas.bg/>(30.07.2024)

Латинската дума „*correspondentia*” означава „*-ae, f.* кореспонденция; взаимно съгласие” (преводът от английски език – мой, Е.А., Латинско-английски речник, достъпен на <https://worldofdictionary.com/dict/latin-english/meaning/correspondentia> (30.07.2024)

В руския език думата „*кореспонденция*” означава „ж. 1. (*переписка*) кореспондиране *с.*, кореспонденция, преписка; 2. *собир.* кореспонденция, поща, писма *мн.*; **заказная** ~ препоръчани писма, препоръчана кореспонденция; **утренняя** ~ сутрешна кореспонденция; 3. (*в газету и т. п.*) кореспонденция, дописка.” Глаголът „*кореспондировать*” означава „*несов.* 1. *уст.* (*переписываться*) кореспондирам (*с някого*), водя кореспонденция; 2. (*в газету и т. п.*) пращам кореспонденция, дописка; 3. *книжн.* (*соответствовать*) съответствувам.” (Чукалов, С. Русско-болгарский

и от Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ), който в няколко свои решения изтъква, че чл. 8 ЕКЗПЧОС защитава средствата за комуникация, а не съдържанието на самите съобщения, попадащо под защитата на чл. 10 от Конвенцията.²²⁷

Съдът тълкува понятието “кореспонденция” широко и приема, че правото по член 8, § 1 има за цел да защити поверителността на комуникациите във възможно най-голям спектър от различни ситуации. Поддържа се, че способите за общуване включват всички традиционни, но и съвременни методи за комуникация. В обхвата на разпоредбата попада комуникация от личен, но и от професионален характер²²⁸; разменена между членове на семейството²²⁹ или други лица²³⁰; телефонни разговори от частни или бизнес помещения²³¹, от затвор²³²; както и „прихващане“ на информация, свързана с такива разговори (дата, продължителност, набрани номера).²³³

Според НПК изземването на кореспонденцията предполага узнаване на съдържанието ѝ и приобщаване на същата по делото. Затова

словарь, Издание пятое, стереотипное, Издательство „Русский язык”, Москва, 1975, с. 309)

²²⁷ **Harris, J., O’Boyle, M., Warbrick, C.**, Law of the European Convention on Human Rights, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1995, p. 320.

²²⁸ *Niemietz v. Germany*, 13710/88, 10 December 1992, § 32

²²⁹ *Margareta and Roger Andersson v. Sweden*, № 12963/87, 25 February 1992, § 72

²³⁰ *Lüdi v. Switzerland*, № 12433/86, 15 юни 1992, §§ 38-39; *Klass and Others v. Germany*, № 5029/71, 6 September 1978, §§ 21 и 41; *Malone v. the United Kingdom*, № 8691/79, 26 April 1985, § 64

²³¹ *Amann v. Switzerland*, № 27798/95, 16 February 2000, § 44; *Halford v. the United Kingdom*, цитирано по-горе, §§ 44-46; *Copland v. the United Kingdom*, № 62617/00, 3 април 2007 г., § 41; *Kopp v. Switzerland*, § 50

²³² *Petrov v. Bulgaria*, № 15197/02, 22 май 2008 г., § 51

²³³ *P. G. and J. H. v. The United Kingdom*, № 44787/98, 25 September 2001, § 42

сходството с други способности е само привидно. Законът задължава предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, да предоставят данни за трафика на електронно съобщително устройство, но без да се установява съдържанието на разменените съобщения (чл.159а, ал.1, т.1-6 НПК). Разликата е очевидна: при изземване на кореспонденция се установява самата информация, обменена между адресанта и адресата. Оперативният способ проверка на кореспонденцията (чл.10 ЗСРС) също не постига целите на коментираното тук действие, защото той не може да приобщи по делото обекта на проверка.

Интересни са въпросите за комуникационния канал на размяна на съобщения. Освен писмените или устни конвенционални способности за комуникация (напр. пощенските пратки, телефонни разговори), разменените чрез съвременните технологии съобщения също попадат в обхвата на член 8 от Конвенцията: електронни платформи и приложения за изпращане и получаване на съобщения (чатове), електронните писма (имейли)²³⁴, използването на интернет²³⁵ и данни, запазени на компютърни сървъри²³⁶, включително твърди дискове²³⁷ и дискети²³⁸. Бързоразвиващата се технологична действителност „разшири“ допълнително понятието „кореспонденция“, като наложи освен текстово

---

²³⁴ *Posevini v. Bulgaria*, цитирано по-горе, § 75, *M.N. and Others v. San Marino*, №28005/12, 7 July 2015, § 52, *Copland v. the United Kingdom*, цитирано по-горе, § 41; *Bărbulescu v. Romania*, № 61496/08, 5 September 2017, § 72

²³⁵ *Copland v. the United Kingdom*, цитирано по-горе, §§ 41-42

²³⁶ *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria*, № 74336/01, 16 October 2007, § 45

²³⁷ *Petri Sallinen and Others v. Finland*, № 50882/99, 27 September 2005, § 71

²³⁸ *Iliya Stefanov v. Bulgaria*, цитирано по-горе, § 42

в него да се включва графично, звуково и всякакво друго информационно съдържание.

Що се касае до пощенската кореспонденция, спорен въпрос е само писмовни пратки ли попадат в обекта на способа по чл. 165 НПК или и предметни? По мое мнение тълкуването трябва да е широко, поради което считам, че и двата вида пратки попадат в обхвата на понятието „кореспонденция”. Аргументите за това са следните:

„Пощенската пратка“ е родово понятие, нормативно уредено в Закона за пощенските услуги (ЗПУ)²³⁹ - тази пратка съдържа „предмети с такива физически качества и технически параметри, които позволяват пренасянето им чрез пощенска мрежа“ (чл. 6, ал.1 ЗПУ). Изброени са и видовете пощенските пратки: това са кореспондентски пратки, печатни произведения, пряка пощенска реклама, малки пакети, пратки за незрящи и слабовиждащи лица, както и пощенски колети, които съдържат стоки със или без търговска стойност (чл.6, ал.2 ЗПУ). Видно от легалните определения на понятията единствено кореспондентската пратка (писмо и/или пощенска карта) е пратка, ограничаваща се строго до писмено съобщение (§ 1 от ДР към ЗПУ)²⁴⁰. Всички други пощенски

---

²³⁹ Обн., ДВ, бр. 64 от 4.08.2000 г., в сила от 1.08.2000 г., изм. ДВ. бр.100 от 20 Декември 2019г.

²⁴⁰ Видно от § 1 от Допълнителните разпоредби към ЗПУ:

"Кореспондентска пратка (писмо и/или пощенска карта)" е пощенска пратка, която съдържа *писмено съобщение* върху какъвто и да е физически носител, което трябва да бъде пренесено и доставено на адреса, посочен от подателя върху пратката. Печатните произведения не са кореспондентски пратки (т.5).

"Печатно произведение" е пощенска пратка, съдържаща вестници, периодични издания, книги, каталози, репродукции върху хартия, използвани в печатарството, с адрес на подател и на получател, написан върху пратката (т.6).

"Малък пакет" е пощенска пратка, която съдържа предмети със или без търговска стойност с максимално тегло до 2 кг (т.7).

пратки могат да съдържат предмети. Следователно не съдържанието на писмени съобщения в пратките е критерия за определянето им като пощенски, респ. като кореспонденция.

Въпросът е от изключителна важност, защото чрез него се разрешава друг проблем, а именно има ли пощенски пратки, които не попадат под понятието „кореспонденция“ и съответно се изземват не по реда на чл. 165 НПК, а по общия ред? Горепосаните съображения налагат отрицателен отговор. Считам, че всяка пратка между получател и изпращач, приемана, пренасяна и доставяна от пощенски оператор представлява кореспонденция, като е без значение какво е нейното съдържание: писмени съобщения или предмети.²⁴¹

Кога писмото става кореспонденция? Написаното и неизпратено съобщение (чрез конвенционална или електронна поща или друг тип електронно средство за комуникация) представлява ли кореспонденция или е доказателство, изземването на което е допустимо без да се следва особеният ред на чл. 165 НПК? Същият въпрос може да бъде зададен и по отношение на подготвена, но неизпратена предметна пратка. Считам, че съобщението, респ. пратката, става кореспонденция едва след изпращането им. Обсъдените етимологически и семантични особености

"Пощенски колет" е пощенска пратка с определени размери и тегло, обикновено съдържаща стоки със или без търговска стойност (т.8).

"Пряка пощенска реклама" е пощенска пратка, състояща се само от рекламни или маркетингови материали и съдържаща идентични съобщения, с изключение на името, адреса и идентификационния номер на получателя (т.33).

"Пратки за незрящи и слабовиждащи лица" са пратки, съдържащи кореспонденция и литература под каквато и да е форма, включително като звукозапис, както и каквото и да е оборудване или материали, изработени или приспособени да подпомагат незрящи или слабовиждащи лица (т.35).

²⁴¹ Принципната възможност за изземване по този особен ред на колетни праки не се отрича от ЕСПЧ. Казус с изземване на пакети от митническите служители е разгледан в делото *X v. the United Kingdom*, № 7215/75.

на понятието „кореспонденция“ предполагат общуване (в смисъл на комуникация, връзка, взаимоотношение) между две и повече лица. Кореспонденцията е съобщение (без оглед на формата), респ. пратка (без оглед на съдържанието), насочено към друго или други лица. Не е необходимо това съобщение да бъде узнато от адресата, респ. пратката да бъде получена, но е необходимо да бъдат отправени.

Затова в допълнение следва да се посочи, че под особения ред за изземване по чл. 165 НПК не попадат, както насочени към друго лице, но неизпратени съобщения, така и предназначени по принцип за собствения си автор информационни носители – дневници, бележници, записи (включително видео- и звукозаписи).

Кореспонденцията предполага *общуване* между конкретни лица, поради което изявление, отправено чрез средства и по начин, достъпен за неограничен кръг неперсонифицирани лица, не представлява обект на особения ред на изземване по чл. 165 НПК, защото тук отсъства изискуемият елемент на правото обект на защита с него, а именно тайната, конфиденциалността на размяната на информация²⁴².

„Доставена“ кореспонденцията става, когато се получи от адресата. Не е необходимо той да е узнал нейното съдържание, а само тя да е на негово разположение – в неговата фактическа власт, ако става дума за кореспонденция, обективизирана на материален носител (писмо, колет) или да се е проявила в ползването от него електронно съобщително средство.

Например, доставянето на обективизирана на материален носител кореспонденция се извършва чрез личното предаване на получателя; или във физическата пощенска кутия, намираща се на адреса на получаване; или в пощенска станция или в други звена от пощенската мрежа; или в

---

²⁴² Баламезов, Б, Киров, В., Танчев, Е., Карагъзова-Финкова, М., Ферева, Н. Конституция на Република България. Коментар. София, Сиела, 1999, с. 118

места или съоръжения, договорени между пощенските оператори и потребителите (чл. 6, ал.3 ЗПУ; чл. 3 от Общите правила за условията за доставяне на пощенските пратки и пощенските колети²⁴³). Личното предаване не поражда въпроси: извършва се при явяване на пощенския служител на адреса на получателя и връчване на пратката персонално. При другите форми на връчване обаче (чрез физическа пощенска кутия, чрез пощенска станция или друго звено от пощенската мрежа или друго договорено място) възниква въпросът кога е доставена пратката: с постъпването ѝ на мястото на връчване, с уведомяване на получателя, че е постъпила за него пратка или с явяването му да я получи? Считам, че пратката е доставена с постъпването ѝ на съответното място на получаване. Уведомяването на получателя, евентуалното му явяване и получаването на пратката са все действия, които следват доставянето и могат да се извършат само ако то е вече факт, т.е. те са именно по негов повод.

Ако става дума за електронно съобщение, трябва то да се е появило в ползваното от адресата средство за комуникация. Например имейлът да е получен в папка „Входяща поща“; съобщението да е със статус „доставено“ в приложението Viber.

И в двата варианта (физически налично или електронно съобщение) не е необходимо адресатът да е отворил кореспонденцията, да е се е запознал с нейното съдържание. Необходимо е да има възможност за това.

Интерес представлява и въпросът до кой момент разменените съобщения имат характер на кореспонденция? Отново изводимо от

---

²⁴³ Приети с Решение № 581 от 27.V.2010 г. на Комисията за регулиране на съобщенията), Издадени от Комисията за регулиране на съобщенията, Обн. ДВ, бр.45 от 15 Юни 2010г., изп. и доп. ДВ, бр. 19 от 02.03.2018 г.), достъпни на <https://www.crc.bg/bg/rubriki/128/podzakonovi-aktove-po-zakona-za-poshtenskite-uslugi> (30.07.2024г.)

съдържание на понятието „кореспонденция” е, че не само отправените, но и получените и запазени съобщения имат характер на кореспонденция. Следователно особеният ред за изземване на кореспонденция е приложим не само в периода след нейното изпращане до получаването ѝ, а и след това, докато тя се съхранява.²⁴⁴

Актуалната редакция на закона изоставя ограниченията на чл. 68 НПК (1952г. отм.) и не оставя съмнение, че на изземване по особения ред подлежи, както частната, така и служебната кореспонденция. Това положение намирам за по-правилно, тъй като много често значение за делото има именно служебната кореспонденция. Не може да се възразява срещу приобщаването ѝ с аргументи, че има опасност от разгласяването ѝ, защото в НПК действат забрани, които лимитират кръга от лица, до знанието на които се свежда събраната по делото информация (чл. 198 НПК, чл. 263 НПК).

Все пак налице е определен кръг служебна кореспонденция, приобщаването на която е недопустимо чрез изземване включително и по този ред. Видно от разпоредбата на чл. 165, ал. 5 НПК от обекта на изземването на кореспонденция е изключена служебната кореспонденция на международни представителства. Всички дипломатически и консулски конвенции постановяват, че служебната кореспонденция и архиви са неприкосновени и не подлежат на задържане и изземване при никакви условия (чл. 27, т.2 и 3 от Виенската конвенция за дипломатическите отношения²⁴⁵; чл. 4, раздел 11 и 12 от Конвенцията за привилегиите и имунитетите на специализираните организации Конвенцията за привилегии и имунитети н ООН)²⁴⁶ и т.н.)

---

²⁴⁴ Решение № 530 от 04.01.2012г. по н.д. 2005/2012г. на I НО на ВКС

²⁴⁵ Обн. ДВ. бр.28 от 9 Април 1968г.

²⁴⁶ Одобрена от Общото събрание на ООН на 21.11.1947г., издадена от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 13 от 15.02.2000 г., в сила от 13.06.1968 г.

По процесуалната си природа изземването на доставена кореспонденция е *принудително*²⁴⁷ *действие по разследването*. Осъществяването му по отношение на недоставена кореспонденция, т.е. нейното задържане и последващо изземване, определя характера на действието (единствено в тази хипотеза) на *таен* способ за доказване. Втората хипотеза е предмет на обсъждане на съответното място в изложението по-долу (Глава Трета, параграф втори, пункт първи).

В обобщение дотук може да се каже, че изземването на кореспонденция е подвид на действието изземване по чл. 160-163 НПК. В НПК законодателят урежда два вида кореспонденция: изрично посочената недоставена и имплицитно изводимата от първия вид – доставена кореспонденция. Задържането е несамостоятелна дейност, обслужваща изземването на кореспонденция, което може да се осъществи само по отношение на недоставената. И двата вида кореспонденция могат да бъдат иззети при предварителен съдебен контрол. За недоставената кореспонденция е предвиден особен случай на неотложност: допустим при предварителен съдебен контрол (за разлика от всички други неотложни действия по разследването); допустим само за разследване на престъпления по чл. 108а НК и чл. 354а НК; допустим само за кореспонденция с веществен, а не и електронен характер.

2.Основания за разрешаване на действието

Освен по силата на изричното препращане на чл. 165, ал.5 НПК регламентацията на изземването (чл. 160-чл. 163 НПК) е приложима на общо основание поради производния характер на разглежданото действие като особен вид изземване. Приложима е обаче *съответно* – доколкото не противоречи на особените правила, именно поради

---

²⁴⁷В този смисъл: **Чинова**,М. Наказателнопроцесуална принуда ... с.99-101

особеността на обекта на изземването – доказателства с характер на кореспонденция.

Юридическите предпоставки, които трябва да са налице се отличават от тези при класическото изземване. Изземването на кореспонденция е допустимо, когато това се налага за *разкриване и предотвратяване на тежки престъпления* (чл.34, ал.2 КРБ; чл. 165, ал.1 НПК). Следователно правната квалификация на престъплението, за което се води наказателното производство или за което е привлечен обвиняемият трябва да е наказуемо с лишаване от свобода повече от пет години, с доживотен затвор или доживотен затвор без замяна (чл. 93, т.7 НК).

Без значение за допустимостта на действието е дали субектите на кореспонденцията са конституирани или не в някакво процесуално качество по делото. Така кореспонденцията, която е обект на изземване, може да бъде разменена между обвиняеми, свидетели или между лица, които нямат никакво процесуално качество.

Изземването на кореспонденция се извършва по реда на чл.162, ал.1-4 НПК, съставя се съответен протокол, като в досъдебното производство следва да присъстват поемни лица (арг. чл.165, ал.5 вр. чл.162, ал.1 НПК и чл.137, ал.1, предл. 3 НПК).

При изземване на доставена кореспонденция изискването да присъства „лицето, което ползва помещението” (чл. 165, ал. 5 вр. чл. 162, ал.1 НПК) следва да се разбира в смисъл да се осигури *присъствие на участващо в кореспонденцията лице или съответния доставчик*.²⁴⁸

---

²⁴⁸ При традиционни средства за комуникация това е лицензирания пощенски оператор (при пощенски услуги по смисъла на чл.3 от Закона за пощите). Актуални данни от публичния регистър на оператори, лицензирани за извършване на услугите по чл.38, т.1-3 и чл. 39 от ЗПУ са достъпни на <https://crc.bg/ords/f?p=723:HOME> (30.07.2024)

Спазването на изискването зависи от това от кого ще се иземе кореспонденцията. А това зависи от правилното определяне кога кореспонденцията е доставена.

При традиционните способи за общуване – пощенските пратки например – изпращачът се „разделя“ с пратката в момента на предаването ѝ на съответния пощенски оператор²⁴⁹. От този момент пратката е „изпратена“, но „неполучена“, т.е. „недоставена“. До момента на доставяне тя е на разположение на оператора. По-горе беше обсъдено в кой момент пратката се доставя. При личното предаване, иземване на доставена кореспонденция може да се извърши само при получателя: от момента на предаване и след това, докато пратката физически съществува и е в негово владение. Считам, че същото би било и при доставяне във физическа пощенска кутия. Без значение е дали получателят е отворил кутията или не. При иземване следва да се осигури неговото присъствие. В другите случаи (чрез пощенска станция, друго звено от пощенската мрежа или друго договорено място) пратката е доставена при постъпването ѝ на съответното място. В тези случаи пратката може да се иземе в присъствие на представител на пощенския оператор или получателя.

При електронна комуникация това е предприятието, което предоставя обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги.

²⁴⁹ Считам, че разпоредбата на чл. 6, ал.5 ЗПУ, гласяща, че „[п]равото върху пощенската пратка принадлежи на подателя до доставянето и на получателя“ визира право на собственост по смисъла на вещното право, но и правата, които уреждат ЗПУ, действащите подзаконовни актове и/или общи и индивидуални условия между оператора и изпращача, като правото на разпореждане (включително възможна промяна на получателя, адреса и условията за доставка и т.н.), правото да се претендира рекламация, застрахователно обезщетение и др.

Обобщено при традиционните способи за комуникация доставената кореспонденция може да се иземе от получателя или доставчика.

Друго е при съвременните електронни средства за комуникация. В тези случаи самото изпратено съобщение се запазва и в информационното средство на изпращача. Затова е възможно изземване да се извърши у всяко едно от участващите в кореспонденцията лица, след като съобщението бъде доставено. При електронната кореспонденция е възможно изземването да се реализира и при доставчика на интернет услуги, ако той държи информация за нея на сървърите си. Това позволява да се иземва и кореспонденция, която е изтрита от адресата, респ. от адресанта, ако е запазена от доставчика.

Когато кореспонденцията е в електронна форма и представлява „компютърни данни” по смисъла на чл.93, т.22 НК, тя се приобщава към материалите по делото на хартиен и друг носител (електронен, магнитен, оптичен), т.е. задължителен е печатният вариант, предвиден в чл.163, ал.7 НПК (арг. от 135 НПК)²⁵⁰. Условие за ползване на кореспонденцията от решаващия орган е начинът, по който тя се иземва, респ. носителят, на който се съхранява и механизмът за нейното обективизиране на хартиен носител да изключва външна манипулационна намеса.

Съответното тълкуване на чл. 160, ал.1 НПК в контекста на особения обект на изземването по чл. 165 НПК позволява да се приеме, че по делото трябва да е налице *информация за наличието на кореспонденция с релевантно за разследването значение*, обменена

---

²⁵⁰ Такава кореспонденция следва да се приеме за не вещественно доказателствено средство. Като такова то не може да бъде представено директно, а трябва да се възпроизведе. Повече по въпроса за електронните доказателства и особеностите на реда за приобщаване и съхранение – **Маринова**, Г. Електронните доказателства. - Правна мисъл, 2002, № 3, с. 67

между определени лица. Доколкото претърсване с цел откриване на кореспонденция не е допустимо, за да се пристъпи към изземване на кореспонденция трябва отнапред да са налице *данни за съществуването на такава и за местосъхранението ѝ*. По горе беше обосновано, че информацията може да е с извънпроцесуален характер. Може да е добита и от всеки вече предприет способ за доказване. Затова на общо основание не може да се отрече възможността информацията да е резултат на претърсване. Но това действие трябва да е предприето за откриване на други предмети, книжа или компютърни информационни системи, съдържащи информационни данни, които нямат характер на кореспонденция. Само като допълнителен резултат такова претърсване може да е довело до установяване на данни за кореспонденция и за нейното местосъхранение.

От материалите по делото трябва да може да се направи извод, че изземването на кореспонденцията е *необходимо* не просто за *разследването на тежко престъпление*, а за *разкриването и предотвратяването му* (чл. 165, ал.1 НПК). При другите действия по разследването, включително и при общия случай на изземване, НПК не поставя такова изискване. Действията по разследването по чл. 136 НПК се извършват, за да се обезпечи непосредствената задача на процеса, формулирана в чл.1, ал.1 НПК. Насоката на всяко от тях е разследването на престъплението, за което се води конкретното производство. Изземването на кореспонденция обаче има по-широко предназначение. Под „разкриване” се разбира наличие на фактически данни за извършване на престъпление. „Предотвратяване” е резултатно противодействие при наличието на оперативни и други данни за подготовка на престъпление.

3.Особености на съдебния контрол

Заради принудителния си характер изземването на доставена кореспонденция подлежи на съдебен контрол. За разлика от други принудителни способности на доказване, които се извършват при предварителен и последващ съдебен контрол²⁵¹, изземването на доставена кореспонденция е допустимо единствено по разрешение (само при предварителен съдебен контрол). Предвидената в чл. 165, ал.3 НПК хипотеза на неотложен случай касае само недоставената кореспонденция и – както ще бъде изтъкнато по-долу – всъщност сама по себе си не урежда последващ съдебен контрол, а особен случай на предварителния.

Със задържането и изземването на кореспонденция се приобщават доказателства с характер на кореспонденция. Затова е важно да се подчертаят различията между този и други способности, обект на които също е кореспонденцията. Необходимо е, тъй като – дори да са изпълнени другите предпоставки – за да предостави разрешение съдът следва да може да установи, че доказателствата, чието приобщаване се иска, действително могат да се осигурят чрез изземване на кореспонденция.

Необходима е съпоставка с *оперативният способ проверка на кореспонденцията* (чл.10 ЗСРС) като елемент на специално разузнавателно средство (СРС). Двете действия са съвършено различни.

Първо, СРС са допустими само за разкриване на конкретно посочени тежки умишлени престъпления (чл.172, ал.2 НПК; чл. 3, ал.1 ЗСРС), докато задържането и изземването на кореспонденция е допустимо за всички тежки престъпления.

Второ, използването на СРС се разрешава като правило от председателя или заместник председателя на окръжния съд по искане на

---

²⁵¹ Освидетелстването (чл.158 НПК), претърсването и изземването (чл.161 НПК) и обискът (чл.164 НПК) могат да бъдат извършени, както при предварително дадено разрешение, така и в условията на неотложност с последващо одобрение на протокола за извършеното действие.

наблюдаващия прокурор (а в някои случаи и от по-високи нива). При задържане и изземване на кореспонденция компетентен може да бъде само съдия от първоинстанционен съд (т.е. и районен).

Трето, СРС са винаги тайни способности, докато при кореспонденцията тайно може да бъде само задържането на недоставена кореспонденция.

Четвърто, поради опасност от разсекретяване на оперативния способ е невъзможно чрез него да се приобщават доказателства *ex natura*, докато това е възможно и на практика именно затова се осъществява изземването на кореспонденция. Както е посочено в правната литература „по действащия закон проверката на кореспонденция в този смисъл не може да замести явните способности, дори когато се окаже, че тя е пряко свързана с подготвено или извършено престъпление”²⁵².

Може да се направи извод, че изискванията за разрешаване на СРС са завишени в сравнение с изземването на кореспонденция. Това предполага възможност за заобикаляне на закона и отправяне на искане за извършване на второто действия, когато всъщност процесуалната цел не е изземване, а проверка. Затова съдът следва да държи сметка за посоченото в искането, респ. за установимото от делото и дали действително с исканият способ могат да се постигнат заложените доказателствени нужди.

6. Вземане на образци за сравнително изследване

1.Обща характеристика на способа

Вземането на образци за сравнително изследване е уредено в Раздел III „Експертиза” на Глава четиринадесета „Способи за доказване”

---

²⁵² Рашков, Бойко. цит. съч., с. 105;

на НПК. Систематическото място и конкретната правна регламентация обосновават извода, че по своята *процесуална същност* вземането на сравнителни образци има помощен, подчинен характер по отношение на експертизата. Чрез това действие се осигуряват обекти, необходими за експертното изследване, като друго самостоятелно значение за наказателното производство то не изпълнява.²⁵³

Образците за сравнително изследване са легално дефинирани като еднородни материални обекти с обекта на изследване, които се използват в хода на идентификационните експертизи за „обосноваване наличието или липсата на тъждество на един обект със самия него“ (пар. 1, т.5 от ДП на Наредба № 2 от 29.06.2015 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица²⁵⁴). Идеята на законодателя вероятно е била да се посочи, че тъждество се търси не на обекта със самия него, което е логически nonsense, а на обекта със сравнителните образци.

Видно от определението *цел* на действието е набавянето на образци, необходими за идентификационна експертиза, а *обекта* са именно тези образци.

2.Основания за разрешаване на действието

Задължение на органа, възложил експертизата, е да предостави материалите, необходими за извършването ѝ, включително и образци за сравнително изследване, ако за изготвяне на експертното заключение такива са потребни. Осигуряването на тези образци е следствие на процес, протичащ в стриктен порядък. Неговите *етапи*, както и самата *последователност*, са сред юридическите основания за разрешаване на

---

²⁵³ Видолов, И. Процесуална същност на освидетелстването // Теза, 2002, № 2, с.97

²⁵⁴ Обн. - ДВ, бр. 50 от 03.07.2015 г.; изм., бр. 28 от 08.04.2016 г., издадена от министъра на правосъдието

действието. Обвиняемият е задължен да предостави образци за сравнително изследване, когато не е възможно те да се набавят по друг начин (чл.146, ал.1 НПК). Задължен при същите условия е и свидетелят, но при наличие на още една предпоставка – когато е необходимо да се провери дали той е оставил следи на местопрестъплението или върху веществените доказателства (чл.146, ал.2 НПК). Законът вменява на посочените лица процесуално задължение за предоставяне на исканите обекти.²⁵⁵ Ако те откажат – налице са условия за реализиране на производство пред съда.

Следователно първата предпоставка, която трябва да може да се установи от делото е настъпил ли е етапът, в който намесата на съда е допустима. Касае се не за времеви период, а за поредност на действия. В сходство с освидетелстването законодателят и тук е посочил, че първо трябва да се потърси доброволността за осъществяване на способа (сравн. чл.158, ал.2 НПК). Но тук е достигнато дори по-далеч: при вземането на образци за сравнително изследване, правилото е, на първо място, да се потърси друг начин за набавянето на образци за сравнително изследване и едва ако този друг начин е невъзможен или неуспешен – да се потърси съдействието на лицето (обвиняем или свидетел). Съдебната санкция е едва трети елемент в процедурата по добиване на образците. Следователно, няма вариантност на подхода на органа, възложил експертизата, а строго определен от НПК алгоритъм. Всяко едно от посочените процесуални действия има за предпоставка, обуславяща законосъобразността му, изпълнението на предходно действие. Затова ако искането е отправено без органът на досъдебното производство да е изчерпил процесуалните възможности за снабдяване с образци по друг начин, а след това и чрез доброволното им предоставяне

---

²⁵⁵ Решение № 170 от 19.07.2013 г. по н. д. № 395/2013 г. на III НО на ВКС, Решение № 14 от 15.05.2020 г. по н. д. № 1123/2019 г. на I НО на ВКС

от свидетеля или обвиняемия, съдът може да откаже принудително изземване именно на това основание.

В литературата е застъпено и друго становище. Поддържа се, че предвиждането на „условието по ал.1 (на чл. 146 НПК – б.м. – Е.А.) да няма друг начин за набавяне на образците е излишно – ако лицето не предостави изискваните образци, като навежда доводи за възможност те да бъдат набавени по друг начин, за съда това ще бъде равнозначно на отказ.”²⁵⁶ Застъпването на тази теза почива на непоследователен прочит на закона. Вярно е именно обратното. Както се изтъкна и по-горе, органът на досъдебното производство следва да спази разгледаната поредност – да потърси друг източник на сравнителни образци и едва ако не установи такъв, да изиска предоставянето на образци доброволно, а при отказ същите да се изземат принудително. С други думи, отказът е предпоставка за упражняване на процесуалната принуда.

Наред с това, не е невъзможно обвиняемият или свидетелят да откажат да предоставят сравнителните образци по причина като изтъкнатата – че не са изчерпани начините за набавянето им без тяхно участие. В случай, че съдът констатира основателност на тези възражения, то той ще отхвърли искането на органа на досъдебното производство именно, защото не е спазена поредността на действията, защото се търси съдействието на лицата при неизчерпване на процесуалните възможности за снабдяване с образци без тяхно участие.

В мотивите на искането следва да се посочи спазването на описаната процедура.

Тъй като изискването на образци е допустимо само от лица, които са контитуирани в *съответно процесуално качество* – обвиняем или свидетел, то от материалите по делото трябва да може да се

---

²⁵⁶ Манев, Н. Развитие на реформата на наказателния процес. София, Сиела, с. 47.

установи възникването на съответните процесуални фигури. Само от обвиняем или свидетел могат да се изискват сравнителни образци по принудителен ред. При неизпълнение на тяхното процесуално задължение се прибегва до принудителното изземване на образците с разрешение на съответния първоинстанционен съд.²⁵⁷ Затова трябва да е обективно установимо и че лицата са поканени да предоставят образци именно в заеманото от тях качество и те са отказали. Фактът на *отказа* е процесуална предпоставка за намесата на съда. Това изявление може да бъде направено по всеки възможен обективно установим начин – в протокол за разпит, в протокола, подготвен за вземане на образците, в нарочен протокол или декларация.

За основателността на искането трябва да може да се направи извод, че *не е възможно образците да се набавят по друг начин*. Това е фактическото основание за разрешаване на действието. До изискване на образци от обвиняемия може да се стигне, едва ако усилията на органа на досъдебното производство за снабдяване с такива се окажат безрезултатни, било защото сравнителни образци няма или самият характер на експертизата изключва друг начин за набавянето им, освен чрез изискването им от обвиняемия или свидетеля.²⁵⁸ Стриктното съблюдаване на това правило е важно, тъй като неспазването му води до съществено нарушаване на правилата за изготвяне на експертизата, което като следствие води до невъзможност за използване на резултатите от това действие по разследването. „Нарушаването на реда за вземане на образци за експертно изследване води до невъзможност да

---

²⁵⁷ Решение № 46 от 28.03.2016 г. по н. д. № 75/2016 г. на I НО на ВКС

²⁵⁸ Напр. фоноскопска експертиза

се ползват резултатите от експертизата, тъй като заключението на вещото лице губи доказателственото си значение²⁵⁹”.

Кой е легитимния „друг“ начин за приобщаване към материалите по делото на образци за сравнително изследване преди да се прибегне до съдействието на обвиняемия или свидетеля или до принудителното им придобиване? Лаконичния израз на закона „когато не е възможно да се набавят по друг начин“ създава повече въпроси, отколкото дава указания за правилния отговор. Следва ли този друг начин да е способ за доказване? Допустимо ли е използването на образци, създадени в рамките на други производства или предоставени за други, ненаказателноправни цели? По отношение на първата хипотеза налице са съдебни решения, в които се приема негодност на експертизата, тъй като за изготвянето ѝ са използвани образци, взети от бази данни, създадени за целите на МВР (национална база данни ДНК²⁶⁰ или пръстови отпечатъци при снемане на криминална регистрация²⁶¹).

Считам за правилно противоположното становище. Основан на закона и на практическата необходимост е по-широкият поглед върху въпроса, допускащ възможност за сравнителни образци да се ползват и материали, създадени не за нуждите на наказателния процес. Именно те в най-непринуден вид биха допринесли за установяване на обективната истина²⁶². Възприемането на обратната теза означава за валидността на

---

²⁵⁹ **Топалов, П., Георгиев. Г.**, Наказателен процес на Народна република България (Обща част и предварително производство). София, ВИ Георги Димитров – МВР, 1989, с. 268

²⁶⁰ Решение № 27 от 15.02.2016 г. по н. д. № 1659/2015г. на II НО на ВКС, Решение № 197 от 17.08.2017 г. по н. д. № 520/2017 г. на II НО на ВКС,

²⁶¹ Решение № 81 от 22.02.2012 г. по н. д. № 21/2012 г. на НО на ВКС

²⁶² Становището е обосновано от гледна точка на почерковите експертизи: **Георгиев, Л.** Сравнителните образци при почерковите експертизи // Научни трудове на Русенския университет, 2011, т.50, серия.7

способ за доказване (експертизата) да се изисква той да се основава на вече събрани и проверени доказателства (сравнителните образци, набавени чрез друг способ за доказване). Това води до своеобразна задължителност на провеждането на „първичното“ действие по разследването (това, което ще набави образците). Очевидно е противоречието на това становище с принципа за непредустановеност на доказателствата и средствата за тяхното установяване. И още: това води до недопустимо разширяване процесуалната цел на действието по разследване, чрез което ще се събират сравнителните образци. Всяко действие по разследването има ясно дефинирана от НПК цел, в която не се включва събирането на доказателства за целите на провеждане на последващи действия по разследването. Например, процесуалната цел на разпита на свидетел е да изложи устно всичко, което знае по делото, а не да се направи звукозапис, с цел той да бъде ползван като сравнителен образец по фоноскопна експертиза; процесуалната цел на претърсването е да се открият и изземат материали от значение за делото, а не да се използват за сравнително изследване и т.н.

От значение е изясняването *кой е моментът да се изиска от обвиняемия или свидетеля предоставянето на образци – преди или след назначаването на експертизата*. Поради изтъкнатата вече несамостоятелна природа на това действие, логично е образците да се изискват при вече назначена експертиза, като изпълнение на задължението на ръководния субект да осигури на вещото лице необходимите за изследването материали.

Масово в практиката обаче провеждането на тези две действия е в обратна последователност – подход, в който също има резон. Съгласно чл.145 НПК в акта, с който се назначава експертиза, задължителен реквизит е посочването на материалите, представени на вещото лице. В случаите, в които експертизата се назначава преди евентуалното сдобиване с образци за сравнително изследване, то невъзможно е да се

задоволи това изискване. А и ако не се предоставят образци и експертизата няма друга задача освен изследване на идентичност, тя няма да може да бъде изготвена и назначаването ѝ се обезсмисля.

И в двата варианта обаче органът на досъдебното производство следва да мотивира искането си като посочи *доказателствената нужда* от снабдяване със сравнителните образци, т.е. какви обстоятелства следва да изясни вещото лице, защо са необходими именно образци от конкретното лице, какви точно образци са необходими, за изготвянето на каква експертиза. От доказателствата по делото или от самото естество на исканите образци трябва да може да се заключи, че съдействието на лицето е единствения начин за снабдяване с исканите образци. Ако по делото са събрани данни, които могат да са от значение за изпълнение на изискванията по чл. 146, ал.4 НПК досежно особености в здравословното състояние на засегнатото лице, то в искането трябва да бъде аргументирано как ще бъдат спазени тези особени правила. Изясняването на тези обстоятелства ще позволи на съда убедено да изгради преценка в необходимостта от експертизата, а оттам – и в нуждата да се накърни неприкосновеността на засегнатото лице чрез изземването на съответните сравнителни образци.

3.Особености на съдебния контрол

3.1.Посочената поредност на действията, при която, за да е законосъобразен, съдебният контрол трябва да е предхождан от изчерпване на всички други способности за снабдяване с образците, определя дейността на съда като последна мярка, използвана едва, когато всяка друга, включително и доброволността, е изчерпана (measure of last resort; ultima ratio).

3.2.Въпрос с голямо практическо значение е този за изпълнението на съдебния акт, с който се разрешава принудително изземване на образци. Обезпечено ли е то с предвидени неблагоприятни последици

(материалноправни и процесуалноправни) за обвиняемия или свидетеля в случай на отказ да се подчинят на волята на съда?

Анализът на нормативната рамка показва, че неизпълнението на съдебния акт не влече неблагоприятни последици за лицето, което е задължено с него да предостави образци. В НПК няма процесуална санкция, тъй като липсва предвидена възможност за налагане на глоба например. Следователно определението, с което съдът разрешава принудително изземване на образци за сравнително изследване, може да остане неизпълнен акт, в резултат на което да се достигне до доказателствен дефицит. Следователно може да се заключи, че неподчинението на волята на съда е бездействие без негативни процесуални последици за задълженото да го изпълни лице.

Има ли бездействието материалноправни последици? Възможно ли е да се обоснове, че отказът може да доведе до ангажиране на наказателната отговорност по чл. 296, ал.1 НК? Отрицателният отговор се извежда на първо място при материалноправен анализ на състава на престъплението. Преди да се изложат конкретни аргументи, „пред скоби“ следва да се изтъкнат няколко положения от тълкувателната практика на ВС²⁶³, която макар и постановена във връзка с обективен признак на престъплението по чл. 182, ал.2 НК, съдържа принципни постановки.

Първо, относно обхвата на понятието „съдебно решение“ ВС изтъква, че то е родово и обхваща, както постановените от съда определения, така и решенията. Следователно макар в нормата да е посочено „съдебно решение“, попречването или осуетяването на изпълнението на определение *принципно* също е съставомерно.

Второ, изследването на съдържанието на чл.182, ал.2 НК и на други престъпни състави, в обективните признаци на които се включва

---

²⁶³ Тълкувателно решение № 22 от 20.IV.1983 г. по н. д. № 23/83, ОСНК

съдебен акт, показва, че законодателят прави точно разграничение между актовете от гледна точка на техния стабилитет. При инкриминиране на деянията по чл. 182, ал.2 НК, чл. 296, ал.1 и ал. 2 НК е използвано понятието „съдебно решение“, а при деянията по чл. 172, ал. 2 НК и чл. 293а НК – съответно „влязло в сила съдебно решение“ и „влязъл в сила съдебен акт“. Последният термин е употребен и в разпоредбата на чл. 81, ал.1 НК относно давността. Очевидно при криминализирането на даден вид деяния и очертаването на наказателноправни институти НК отчита правната сила, с която се ползва актът като признак от обективната страна на състава на престъплението или като юридически факт, с който се свързват определени последици.

В посочената по-горе практика на ВС е изведено, че в родовото понятие „съдебно решение“ се включват и тези актове, които не са влезли в сила. Посочено е, че в обхвата на чл. 182 НК относно привременните мерки във връзка с упражняване на родителските права и личните отношения между деца и родители се включват определения, които „нямат сила на присъдено нещо, имат действие до постановяване на окончателно решение, могат да бъдат изменявани или отменявани от съда, който ги е постановил. Но те се ползват с изпълнителна сила и ... също би могло да се осъществи изпълнителното деяние по чл. 182, ал. 2 НК.“ Следователно по чл. 296, ал.1 НК попречването или осуетяването на изпълнението на *невлязло* в сила определение би било съставомерно.

Въпреки посочените две ключови положения отказът да се изпълни определението по чл. 146, ал.3 НПК не може да се подсумира под състава на чл. 296, ал.1 НК. Това е така, защото на постановеното в това производство определение му липсва изискуемата правна сила на съдебен акт като визирания в текста на НК. В цитираното по-горе тълкувателно решение ВС заключава, че „съдебни решения“ по смисъла на чл. 182, ал.2 НК „са съдебни актове, с които се разрешава

съществуващ *правен спор* временно, *до приключване на брачния процес*, който може да продължи и по-дълъг период от време. Затова те са съдебни решения по смисъла на чл. 182, ал. 2 НК. (курсивът мой – Е.А.)“
Определението по чл. 146, ал.3 НПК *не решава правен спор*. То се постановява в *отделно производство* (частно наказателно дело), от съдия, който може да участва в състава на съда по същество, доколкото не съществува забрана за това, но това участие не е задължително. Разрешението, което се дава, не е временно. То не може да бъде преразгледано: не може да бъде отменено по реда на редовен или извънреден способ, включително и по почин на постановилия го съд.

Посочените аргументи обаче са само формални. Считам, че липсата на материалноправна санкция (невъзможността за ангажиране на наказателната отговорност по чл. 296 НК) е обоснована от причини с много по-дълбок характер.

Неизпълнението на съдебния акт по чл. 146, ал.3 НПК води до непопълване на доказателствената съвкупност. В случая, в който съдът задължава обвиняемия да предостави образци, неизпълнението на актът на съда може да е израз на неговото право да не се самоуличава. Що се отнася до свидетеля, неизпълнението може да е основано на същите съображения: както да не се самоуличава самият свидетел, така да не уличава и своя съпруг, възходящи, низходящи, братя, сестри и лица, с които се намира във фактическо съжителство.

Тези аспекти са намерили отражение в нормите на НПК що се отнася до свидетелските показания. Свидетелят не е длъжен да дава показания по въпроси, отговорите на които биха го уличили в престъпление (пл. 121, ал.1, предл.1-во НПК), с което е дадена защита на правото да не се самоуличава. Същевременно обаче законът отчита колизията между гражданското задължение да се дадат показания и моралният аспект на съществуваща роднинска, брачна или фактическа връзка между лицата (чл. 119 НПК и чл. 121, ал.1, предл. 2-7 НПК) или

професионална тайна (чл. 121, ал.2 НПК). Отказът да се свидетелства по принцип (чл. 119 НПК) или само за определени обстоятелства (чл. 121 НПК) води до доказателствен дефицит, но – основан на съображения от морално-етичен характер – законодателният подход да не санкционира този отказ е добре обоснован. Държавата обладава огромен ресурс, който би могъл да бъде впрегнат и доказателствата да бъдат събрани и по друг начин.

Считам, че тези съображения стоят в основата и на липсата на материалноправна санкция за неизпълнението на определението за изземване на образци за сравнително изследване. Процесуалното положение на фигурата на обвиняемия създава някои привилегии в негова полза. Обвиняемият не може да бъде задължен да сътрудничи за доказване на собствената си престъпна дейност. Обвиняемият не може да бъде санкциониран за това, че отказва да предостави доказателства. Тези положения са израз на правото му да не се самоуличава.

Наред с това – отказвайки да изпълни определението на съда – обвиняемият косвено упражнява правото си на защита.

Поради всичко изложено обвиняемият не може да носи отговорност за неизпълнение на съдебният акт, както процесуална, така и материална.

Не така обаче стои въпросът със свидетеля. Считам, че спрямо него следва да се възприеме различен от досегашния подход на НПК. Същевременно този подход трябва да е диференциран съобразно причината, стоящата в основата на отказа.

Правото на лицата да не се самоуличават е общо, а не само за лица, конституирани вече като обвиняеми. Следователно за свидетелите трябва да е налице възможност без процесуална санкция да откажат да свидетелстват на това основание – опасност от самоуличаване. Морално-етичните съображения и обвързаността от професионалната тайна, на които се основава правото на отказ от свидетелстване за

обстоятелствата, посочени в чл. 121, ал.1 НПК, също трябва да се вземат предвид и отказът на тези основания следва да остане без последици. Но отказът на свидетеля, когато той е немотивиран от посочените съображения трябва да бъде санкциониран. НПК следва да се измени, като например в чл. 120, ал. 4 се предвиди, че „[с]видетел, който извън случаите по чл. 119 и чл. 121 откаже да свидетелства *или да предостави образци за сравнително изследване след разрешаване на принудителното им изземване по реда на чл. 146, ал. 3 НПК*, се наказва с глоба до хиляда лева.“

Неуспешен би се оказал опитът против предвиждането на такава процесуална санкция за свидетеля да бъдат изправени аргументи, свързани с правото на лицата да не се самоуличават. Преди да се обсъди защо това е така е необходимо да се разгледат няколко принципни положения относно това право.

Понастоящем правото на лицата да не се самоуличават се ползва с изрична уредба в член 7 от Директива 2016/343 на ЕС, който задължава държавите членки на ЕС да осигурят правото на лицата да запазят мълчание (*right to remain silent*) и да не се самоуличават (*right not to incriminate oneself*). В чл. 24 и чл. 25 от преамбюла на Директивата се сочи, че тези две права са важни аспекти на презумпцията за невиновност. Посочва се още, че правото да се запази мълчание служи като защита от самоуличаване.

До приемането на тази Директива обаче правото срещу самоуличаване не е било обект на изрична уредба в правото на ЕС. Липсата не е възприемана като празнота, тъй като господстващо е разбирането, че правото срещу самоуличаване е част от общото понятие за правото на справедлив процес по чл. 6 ЕКЗПЧОС²⁶⁴. Точно в този

---

²⁶⁴ Trechsel, S. *Human Rights in Criminal Proceedings* // Oxford University Press, 2005, p. 340; Choo, A. *Give Us What You Have – Information, Compulsion and the Privilege Against Self-Incrimination as a Human Right* // *Criminal Evidence and Human*

аспект правото на лицата да не се самоуличават се признава в практиката на ЕСПЧ и СЕС.

Понастоящем тази трактовка не само не е разколебана, но тя е закрепена на нормативно равнище. В чл. 27 от Директива 2016/343 е посочено, че „[з]а да се определи дали правото да се запази мълчание или правото на лицата да не се самоуличават е било нарушено, следва да се вземе предвид тълкуването на ЕСПЧ на правото на справедлив съдебен процес съгласно ЕКЗПЧОС.“

От ранната²⁶⁵ до новата си практика²⁶⁶ ЕСПЧ обогатява, но не променя становището си, че правото представлява международен стандарт, поставен в основата на понятието за справедлив процес. В унисон с тази позиция е и практиката на СЕС²⁶⁷. Според този съд правото на лицата да не се самоуличават имплицитно е закрепено в чл. 47 и чл. 48 от ХОПЕС, които – като признават правото на справедлив

Rights: Reimagining Common Law Procedural Traditions. Bloomsbury Collections, London, Hart Publishing, 2012, p. 239; **Redmayne**, M. *Rethinking the Privilege against Self-Incrimination* // Oxford Journal of Legal Studies 2007, p. 209; **Goss**, R. Criminal Fair Trial Rights: Article 6 of the European Convention on Human Rights, London: Hart Publishing, 2014, p.90.

²⁶⁵ *Funke v. France*, № 10828/84, 25 February 1993, § 44-45, *John Murray v. United Kingdom*, № 18731/91, 8 February 1996, § 45

²⁶⁶ *Bajić v. North Macedonia*, № 2833/13, 10 June 2021, § 64; *Chambaz v. Switzerland*, № 11663/04, 5 April 2012, § 52; *Gäfgen v. Germany*, № 22978/05, 1 June 2010, § 168; *Brusco v. France*, № 1466/07, 14 October 2010, § 44; *Bykov v. Russia*, № 4378/02, 10 March 2009, § 92; *Weh v. Austria*, № 38544/97, 8 April 2004, § 39; *Allan v. United Kingdom*, 5 November 2002, № 48539/99, § 50; *Heaney and McGuinness v. Ireland*, № 34720/97, § 40.

²⁶⁷ Решение от 18 октомври 1989, *Orkem v. Commission*, дело 374/87, Сборник съдебна практика 1989 03283. Същността на правото, СЕС изяснява в Решение от 2 февруари 2021, *DB v. Commissione Nazionale per le Società*, дело C-481/19, ECLI:EU:C:2021:84

съдебен процес и други процесуални гаранции – всъщност са еквивалентни на член 6 ЕКЗПЧОС.

Признаването на правото срещу самоуличаване като елемент на правото на справедлив процес има солидна аргументация. Производство, в което властта принуждава подсъдимия да се самоуличава, не би могло да се счита за справедливо от гледна точка на човешките права. По същия начин Върховният съд на Съединените щати е заявил, че правото срещу самоуличаване представлява важен напредък в развитието на свободата – “едно от големите достижения в борбата на човека да стане цивилизован”²⁶⁸. То брани невинния²⁶⁹. Но същевременно с него се обезпечава приобщаването на достоверни доказателства за установяването на обективната истина²⁷⁰.

Какво обаче е съдържанието на правото на лицата да не се самоуличават? Казано с други думи какви действия лицата могат законосъобразно да откажат да предприемат по искане на държавните органи в рамките на наказателното производство.

Правото да не се самоуличават защитава лицата от принудата да *направят признания, с които се уличават*. В приложното поле на правото попадат *устните изявления* или – ако си послужим с думите на българския НПК – гласните доказателствени средства, съдържащи

---

²⁶⁸ Цитирано по Veas, J., *A Comparative Analysis of the Case Law of the European Court of Human Rights on the Right against Self-Incrimination* // Revista Brasileira de Direito Processual Penal, Chile, 2022, p. 870 и цитираната в бел.под линия от същия източник литература и съдебна практика на Върховния съд на САЩ.

²⁶⁹ “The privilege, while sometimes “a shelter to the guilty,” is often “a protection to the innocent”” („Привилегията, макар понякога да е „убежище за виновните“, често е „защита за невинните“ – преводът мой – Е.А.) – делото *Murphy v Waterfront Commission*, 378 US 52, 55 (1964), цитирано по **Choo**, A. Ibid, 256

²⁷⁰ Делото *Miranda v. Arizona*, 384 US 436 (1966), цитирано по **Seidmann, D., Stein, A.** The Right to Silence Helps the Innocent: A Game-Theoretic Analysis of the Fifth Amendment Privilege // *Harvard Law Review*, 2000, vol. 114, p. 431

признание на неправомерни лични действия. Смисъла на чл. 7 от Директивата може да се разкрие при тълкуването му във връзка с чл. 26 и чл. 27 от Преамбюла на акта: правото се прилага по отношение на въпроси, свързани с престъплението, в чието извършване лицето е заподозряно или обвинено, а не по отношение на въпроси, свързани например с установяването на самоличността на заподозрения или обвиняемия (чл. 26); правото предполага компетентните органи да не принуждават заподозрения или обвиняемия да предоставя информация, ако същият не желае да направи това (чл. 27).

Казано беше, че правото на мълчание и правото да не се самоуличава са свързани с презумпцията за невиновност. Но това са две самостоятелни и различни едно от друго права. Затова правото на лицата да не се самоуличават не може да се свързва единствено с устни изявления. В обекта на защита са и документи – писмени изявления на самото лице и на други лица. Отказът да се предадат за нуждите на разследването документи, уличаващи в престъпна дейност лицето, от което се иска предаването, представлява упражняване на правото на защита от самоуличаване. Санкционирането на този отказ би противоречало на ЕКЗПЧОС.

В решението по делото *Funke v. France*, § 44 (1993) ЕСПЧ приема, че не е законосъобразно налагането на санкция за отказ на лице да предостави документи, издадени от банка, които го уличават в престъпление. ЕСПЧ така разширява обхвата на правото, като не го ограничава единствено до устни изявления, а и до писмени. В *Saunders* срещу Обединеното кралство²⁷¹ ЕСПЧ признава, че правото се разпростира не само до изявления, а и до веществени доказателства (*real evidence*). Изтъква се, че правото да не се самоуличава се отнася преди всичко до зачитане на *волята* на лицето да запази мълчание (курсивът

---

²⁷¹ *Saunders v. United Kingdom*, no. 19187/91, § 69 (1996);

мой – Е.А.). Анализът на решението сочи, че вложеният в думата “воля” смисъл не следва да се разбира като “*желание*” на лицето тези доказателства да се придобият от държавните органи. Идеята е, че наличността на тези доказателства в процеса, получаването им от държавните органи, зависи от действията на лицето, проявено в два аспекта.

Първо, **създаването** на тези материали да е предпоставено от неговата воля. Касае се за *документи или предмети*²⁷², които лицето трябва да “създаде” за първи път в обективната действителност, за да се ползват те като доказателства в процеса. Считам, че от гледна точка на българското право такъв пример е именно обсъжданото в настоящият раздел *изискване на образци за сравнително изследване*. Пример е изискването на образци от почерк или подпис.

Съдът не разсъждава по този въпрос изрично, но струва ми се, че тук могат да се отнесат и случаите, при които от лицето се изисква *определно поведение*, документирането на което ще доведе до създаване на образци. Например предоставянето на образец от образ или глас, фотографирането, аудио- или видеозаписът, от които ще представлява за първи път създаден за нуждите на разследването материал – сравнителен образец. И в двата случая от лицата се изисква изпълнението на определени изисквания: изказване на точно определени думи, с точно определена височина на гласа, бързина на говора; заставане в определена поза за изготвяне на снимка и т.н. Тук може да се причисли и участието в следствен експеримент, където от лицето се изисква да изпълни определени действия. Това са все действия, предприемането на които води до създаване в обективната действителност за първи път на материали, които да бъдат използвани в процеса по разследване.

---

²⁷² Доколкото в решението съдът използва общото понятие „material“ - *Saunders v. United Kingdom*, no. 19187/91, § 69 (1996)

Второ, **предоставянето** за целите на процеса на вече създадени от това или от друго лице инкриминиращи документи или предмети. Тези материали се намират на разположение на лицето и е в неговата воля да ги предостави за нуждите на производството. Това са документи или предмети, които лицето притежава, но те са недостъпни за държавните органи, било защото местоположението им е неясно, било защото естеството им е неясно. За приобщаването им не може да се извършат принудителни действия именно по изброените причини: не е възможно да се извърши претърсване, защото не се знае на кое точно място се намират или какво точно се търси. Единственият начин документите и другите предмети да се приобщят в процеса е чрез предаването им за нуждите на производството от лицето, у което те се съхраняват.

В тези два случая ЕСПЧ счита, че отказът тези материали да се предоставят е упражняване на правото на лицето да не се самоуличава, а налагането на санкция за това представлява нарушаване правото на справедлив процес.

Според чл. 29 от преамбюла и чл. 5, ал.3 от Директивата упражняването на правото на лицата да не се самоуличават не възпрепятства компетентните органи при събирането на всички уличаващи доказателства, (1) които могат да бъдат законно получени чрез използване на процесуална принуда и (2) които се намират във владение на лицата и (3) съществуват независимо от тяхната воля. Такива материали са включително, но не само: документи, придобити по силата на заповед, проби от дъх, кръв и урина и телесни тъкани за целите на ДНК тестове. Следователно според ЕСПЧ правото не се отнася до доказателства, които могат да бъдат събрани принудително и самата им наличност в обективната действителност (създаването им) или в процеса (предоставянето им) не зависи от волята, от действията на лицето.

Изискването да са във владение на лицето не е изрично посочено, то то се извежда имплицитно от думите материалите “да бъдат получени ...от” лицето (чл. 29 от Прембюла и чл. 6, ал. 3 от Директивата). Считам, че използваният съюз “от” означава, че те се намират във фактическата власт на лицата, на тяхно разположение, на местонахождение, което им е известно и достъпно.

Тези доказателства могат да бъдат събрани чрез принудителни действия, защото биха били налице основанията в закона за реализиране на принудителните способности за доказване. На държавните органи е ясно местонахождението на тези материали, ясно е в чия фактическа власт са, ясно е естеството им. Последством тази налична информация може да се обоснове например искане за извършване на принудително действие до съда.

Тези материали съществуват в обективната действителност (напр. документи или вещи) или могат да бъдат добити чрез определени действия (напр. вземане на проби от кръв, слюнка, урина и т.н.) Общото е, че те не се създават за целите на процеса. Те съществуват във и независимо от него и се намират във властта на лицето, което обаче не може да се ползва от правото да не се самоуличава при отказ да ги предостави, защото “съществуването” на тези материали не зависи от неговата воля.

Затова например в уредбата на претърсването в чл. 163, ал. 2 НПК се предвижда, че съответният орган предлага на лицата, намиращи се в помещението, да му се посочат търсените материали. Ако те не го сторят, това не спира действието – от каквото естество би било това бездействие, ако можеше да се приеме за отказ, изразяващ правото на лицата да не се самоуличават.

Казано с други думи правото не е абсолютно и лицата имат задължение да предоставят определени доказателства, ако те са в тяхна фактическа власт, дори и да са уличаващи. Това са три групи

доказателства: материали, получени въз основа на заповед; материали, по отношение на които има законово задължение да бъдат задържани и предадени при поискване; проби от дъха, кръвта и урината, както и телесни тъкани с цел извършване на ДНК-тестове. Визират се писмени и веществени доказателства.

Ключово е общото между тях: да съществуват независимо от волята на заподозрения или обвиняемия и да могат да бъдат получени от тях по законосъобразен начин. Директивата ясно указва и кой е този законосъобразен начин, а именно чрез използване на законови правомощия за процесуална принуда.

Следователно държавата няма право да принуждава лицето да се уличава като говори за собствената си престъпна дейност или като предостави намиращи се в негово владение материали, за които не са изпълнени горните изисквания.

Правото срещу самоуличаване се разпростира само върху „съдействие от заподозрения, което не може да бъде заменено с използване на пряка сила“²⁷³. Казано с други думи ако създаването или предоставянето на материали за целите на процеса, зависи от волята на лицето, то може да се позове на правото да не се самоуличава и да откаже тяхното предоставяне. В другите случаи обаче лицето е задължено да ги предостави.

От тази гледна точка, тъй като телесни проби могат да бъдат получени без активното съдействие на лицето (например чрез използване на сила за вземането им), това не би нарушило правото срещу самоуличаване²⁷⁴. Същото важи и например при претърсване, когато се изземват доказателства от дома на обвиняемия, от когото не се

---

²⁷³ Trechsel, S. Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford University Press, 2005, p. 341.

²⁷⁴ Veas, Ibid, p. 888 и цитираната в същия източник в бел.под линия № 75 литература

изисква активно съдействие. Но когато държавните органи изискват лице да предаде материали, намиращи се в негово владение, като са го застрашили с налагане на санкции при отказ да се изпълни искането, тогава ЕСПЧ приема, че от лицето се изисква активно съдействие на разследването, което е в противоречие с правото да не се самоуличава. Тук не се визират само имуществени санкции (напр. глоби), а упражняване на каквато и да е репресия или неблагоприятни процесуални последици. Всички санкции, които – съгласно националния закон – могат да последват *правомерния* отказ на лицата да сътрудничат в рамките на висящ или бъдещ процес за разглеждане на обвинение срещу самите тях, противоречат на правото на справедлив процес.

Както се установява от всичко изложено докуч, правото на лицата да не се самоуличават защитава от неправомерна принуда ²⁷⁵, упражнявана от държавните органи. Но принудата не е неправомерна, когато отказът на свидетелите да представят образци, касае материали, за които са налице обсъдените по-горе предпоставки: да съществуват независимо от волята на лицето, в чиято фактическа власт се намират, да не са създадени за целите на процеса и да могат да бъдат събрани принудително. Образците се изискват по силата на съдебно разрешение – каквото е това по чл. 146, ал.4 НПК. Следователно свидетелите нито могат да се позоват на правото си да не се самоуличават, нито следва да могат без санкция да се въздържат от изпълнение на съдебният акт, с който са задължени да представят образците.

Какво е съотношението между претърсването и изземването по чл. 160 и сл. НПК и изземването на образци по чл. 146, ал. 3 НПК?

Претърсването и изземването служат за присъединяване към доказателствената съвкупност на доказателства. Сравнителните образци

---

²⁷⁵ *John Murray v. the United Kingdom*, цитирано по-горе, § 45; *Bykov v. Russia*, цитирано по-горе, § 92

не са доказателства. Те не са „създадени от престъплението“, а са „продукт“ на процесуалната дейност. Ако от свидетел или обвиняем за целите на идентификационна експертиза например няколко дни след деянието се изземат проби от слюнка или пръстови отпечатьци, те са създадени за целите именно на това изследване, а не от развилото се в обективната действителност престъпно деяние, от „сцената на престъплението“. Затова и законът не назовава тези материални носители „доказателства“, а „образци“.

§ 3.Предварителен съдебен контрол върху тайните действия по разследването

1.Задържане и изземване на недоставена кореспонденция

1.Обща характеристика на способа

Процесуалната същност на действието като подвид на изземването и *целта* за приобщаване на доказателства с характер на кореспонденция бяха изяснени и тук не се налага повторното им обсъждане. Когато *обект* на действието е недоставена кореспонденция, това предполага особености не в същността и целта, а в реда за извършването му и неговата процесуална характеристика.

Обстоятелство, отличаващо реда за извършване на действието, е възможността само при недоставена кореспонденция да се проведе задържане. По своята процесуална характеристика изземването, а и свързаното с него задържане, на недоставена кореспонденция представлява *таен* способ за доказване, защото действието става процесуален факт без знанието на комуникиращите.

Макар да използва термина „недоставена кореспонденция”, законодателят не го дефинира. Какво се включва в съдържанието му обаче е въпрос от изключителна важност, защото хипотезата на чл. 165, ал.3 НПК допуска намеса в правната сфера на гражданите от много висок порядък.

Първо, във времеви план недоставена е тази кореспонденция, която е изпратена, но не е достигнала до адресата. Логично, само недоставена кореспонденция може да се задържи. Задържането и изземването се осъществява преди адресата да е уведомен, че е получател на писмо, пратка и т.н.

Второ, в пространствено отношение недоставената кореспонденцията се задържа у доставчика, т.е. предприятието,

предоставящо съответните съобщителни услуги, а при електронната форма на комуникация – задържането е възможно и у изпращача. Посочи се, че при традиционните способи за общуване с предаването на пратката изпращачът губи фактическа власт върху нея. Затова в тези случаи и задържане, и изземване може да се извърши само при доставчика. Макар електронните средства за комуникация да предлагат почти симултанна размяна на съобщенията, принципно е възможно да има момент, в който електронно разменяна кореспонденция да е недоставена. Това е времето след изпращането, необходимо тя да се обективира в електронното съобщително устройство, ползвано от получателя. При тази форма на комуникация самото изпратено съобщение се запазва и в информационното средство на изпращача. Затова е възможно недоставената кореспонденция да се задържи (т.е. да се възпрепятства появата ѝ в устройството на получателя) и изземване да се извърши, както у доставчика (съответния електронен оператор), така и у изпращача.

Трето, недоставената кореспонденция може да бъде веществена и електронна. Предвиденият в чл. 165, ал. 3 НПК неотложен случай обаче не се прилага към последната. В обхвата на нормата се включва единствено кореспонденция, която не се разменя по електронен път.

Аргументите в подкрепа на последния извод са няколко. Действително законът изключва приложимостта на чл. 165, ал.3 НПК само по отношение на електронната поща. Видно от обсъжданията към законопроекта, с който се въвеждат коментираните изменения в НПК, идеята на законодателя, вложена в промените, е била в хипотезата на чл. 165, ал.3 НПК за разследване на престъпленията по чл. 108а НК и чл. 354а НК да може да се приобщава не каква да е кореспонденция, а

пратка.²⁷⁶ Поддържа се, че недоставената кореспонденция в този случай ще се задържа у съответния пощенски оператор, куриер, спедитор.²⁷⁷ Следователно целта на измененията е била да се задържа кореспонденция с веществен характер. Такова определяване, материализиране, при електронната комуникация няма.

Макар чл.165, ал.6 НПК изрично да изключва само електронната поща, направеният генерален извод по-горе почива на аналогия на закона. Щом волята на законодателя е била да изключи електронните съобщения, разменени чрез електронна поща, то логично е в обхвата на забраната по чл. 165, ал.6 НПК да се включат всички други електронни средства за комуникация (приложения и платформи за размяна на съобщения).

Следователно по смисъла на закона задържане е допустимо за всяка недоставена кореспонденция – традиционна или електронна, но хипотезата на неотложност по чл. 165, ал.3 НПК е приложима само за първия вид. Електронната кореспонденция може да се задържа и изземва само в общата хипотеза, докато материализираната кореспонденция (писмо или колет например) може да бъде задържана и изземвана, както в общата хипотеза, така и в неотложност.

Считам, че това изключително тясно приложно поле на обхвата на чл. 165, ал.3 НПК е необосновано. Съвременната комуникация между лицата все по малко се осъществява по традиционен начин. Нещо повече: създават се условия за преосмисляне на това кой е

---

²⁷⁶ Предложението за изменение на ал.6 на чл. 165 НПК е направено между първо и второ четене на законопроекта № 553-03-46/02.04.2015 г. за изменение и допълнение на НПК, видно от доклада на комисията по правни въпроси с Вх. № 553-03-64/21.05.2015 г. За разкриване на смисълът на предлаганата норма служи стенограмата от заседанията на комисията от 19.05.2015г. и 20.05.2015г.

²⁷⁷ Стенограма от заседанията на Комисията по правни въпроси от 19.05.2015г.

конвенционалният, общоприетият начин за размяна на съобщения между гражданите. В ново време това е именно електронният. С възприемането на идеите за електронно управление този начин на комуникация се утвърждава и в отношенията между държавните органи и между тях и гражданите. Невъзможността за неотложно задържане и изземване на съобщения, разменени чрез електронна поща или по друг сходен начин, всъщност възпрепятства разкриването и предотвратяването на престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК, а не допринася за борбата с тях. Не случайно и практиката по прилагане на чл. 165, ал.3 НПК е незначителна. Затова считам, че в бъдеще НПК следва да се измени като се предвиди неотложната хипотеза да бъде приложима и за електронна кореспонденция.

2.Основания за разрешаване на действието

Възможността за задържане на недоставена кореспонденция не разкрива никакви съществени различия в сравнение с изземването на доставена кореспонденция, което не се предхожда от задържане.

От гледна точка на юридическите основания, в унисон с уредбата на действието по отношение на доставената кореспонденция, и тук не се изисква кореспондентите да имат някакво процесуално качество: това могат да бъдат лица, които вече имат някакво отношение към разследването, но и такива, които до момента на изземването са абсолютно несвързани.

Изискването на чл. 162, ал.1 НПК да се обезпечи „присъствието на лицето, което ползва помещението” в случаите на недоставена кореспонденция следва да се разбира като *доставчикът на съобщението или пратката или изпращача* (при електронна кореспонденция).

Съществени особености има само по отношение на предвидената в закона хипотеза на неотложност и именно тя ще бъде обект на детайлно обсъждане тук.

Общото изискване на чл. 165, ал.1 НПК за допустимост на действието задържане и изземване на кореспонденция само в случаите на тежки престъпления е повишено – в случаите на неотложност задържане и изземване на недоставена кореспонденция е възможно само при *престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК*. Следователно приложното поле на действието в неотложност е стеснено до престъпните състави, предвидени в посочените текстове на НК.

Посочи се, че задържането и изземването на кореспонденция е допустимо за *разкриване* и за *предотвратяване* на престъпления (чл. 165, ал.1 НПК). В уредбата на неотложността се сочи, че тази хипотеза е приложима за *разследване* на престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК. Изяснено беше, че на изземването на кореспонденция е присъщо предназначението на всяко друго действие по разследването: разследването на престъпления, доказването им (чл. 106 НПК). Наред с него действието има и по-широко предназначение: *разкриване* и *предотвратяване* на тежки престъпления.

Съпоставката между ал. 1 и ал. 3 на чл.165 НПК може да доведе до въпроса приложимо ли е задържането на недоставена кореспонденция освен за разследване и за разкриване и предотвратяване на престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК? Макар и неточна в редакционно отношение, считам, че разпоредбата на ал.3 не изключва ал.1 НПК. Целта на неотложното задържане на недоставена кореспонденцията не е само разследване, но и разкриване и предотвратяване на престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК. Именно тази широка цел се постига, когато се възпрепятства възможността съобщението или пратката да се добият от получателя.

Що се отнася до фактическите основания, за да се допусне задържане в общата хипотеза от материалите по делото трябва да може да се изведе заключение, че кореспонденцията е изпратена, но е *недоставена*. В противен случай разрешаването му е безпредметно, а и реализацията му невъзможна, защото получената вече кореспонденция няма как да бъде задържана.

Отново съществени особености са налице при неотложността. От доказателствената съвкупност и въобще от събраните данни по делото трябва да може да се изведе, че е налице неотложен случай, при който *задържането на недоставена кореспонденция е единствена възможност за събиране и запазване на доказателствата* при разследване на споменатите престъпления. Обстоятелствата, които биха мотивирали този извод вероятно биха били свързани с естеството на информация, която се съдържа в кореспонденция. Като пример може да се посочи наличието на данни за това, че в пратка, изпращана от чужбина или от страната, е налице наркотично вещество и необходимостта да се възпрепятства получаването му от адресата обосновава задържането на кореспонденцията. Последното представлява именно отнемане на възможността за узнаване информация в съобщение или установяване фактическа власт върху съдържание на пратка, с цел да се предотврати или разкрие престъпление по чл. 108а или чл. 354а НПК.

3.Особености на съдебния контрол

Съдебният контрол при задържането и изземването на недоставена кореспонденция се отличава с редица особености.

За разлика от други способи за доказване, които едновременно са и ограничителни мерки, и се извършват при предварителен и последващ

съдебен контрол²⁷⁸, задържането и изземването на кореспонденция е поставено *единствено под разрешителен режим* (само при *предварителен съдебен контрол*). Измененията на чл. 165, ал. 3 НПК от 2015г.²⁷⁹ позволиха да се поддържа, че НПК е предвидил последващ съдебен контрол и при задържането и изземването на недоставена кореспонденция. Внимателният прочит на закона обаче сочи, че това не е така.

В актуалната редакция на чл. 165, ал.3 НПК се предвижда, че при единствена възможност за събиране и запазване на доказателствата при разследване на престъпления по чл. 108а и чл. 354а НК, органите на досъдебното производство могат да *задържат* недоставена кореспонденция *без разрешение на съда*. Наблюдаващият прокурор незабавно, но не по-късно от 24 часа, представя на съдия от съответния съд протокола за извършеното действие заедно с мотивирано писмено искане за изземване на задържаната кореспонденция. *Изземването* е допустимо само *след писмено мотивирано разрешение* на съдията, който също се произнася незабавно, но не по-късно от 24 часа.

Обоснована беше тезата, че задържането не се схваща като самостоятелен способ за доказване, а като процесуално действие, подчинено на изземването на кореспонденция. Съгласно цитираните текстове без разрешение се предприема задържането, но изземването на вече задържаната кореспонденция е допустимо само след санкция на съда. Очевидно неотложността не отменя необходимостта от предварителен съдебен контрол. Следователно чл. 165, ал.2 НПК

---

²⁷⁸ Освидетелстването (чл.158 НПК), претърсването и изземването (чл.161 НПК) и обискът (чл.164 НПК) могат да бъдат извършени, както при предварително дадено разрешение, така и в условията на неотложност с последващо одобрение на протокола за извършеното действие.

²⁷⁹ ЗИДНПК, приет от XLIII Народно събрание на 27 май 2015 г., обн. ДВ, бр. 42 от 9 юни 2015г.

предвижда отклонение от класическия неотложен случай, който във всички други хипотези предвижда възможност действието по разследването да се проведе с последваща съдебна санкция. Тук е налице друг тип неотложност – допускаща без разрешение да се проведе само обслужващото действие (задържането на недоставената кореспонденция), а същинското ограничително действие (изземването) на общо основание се контролира от съда преди да се извърши. В този случай без разрешение е допустимо да се проведе само една подготовка за извършване на действието.

Същевременно внесена е и съществена особеност, която отличава тази процедура от другите случаи на предварителен съдебен контрол. При последните нито за прокурора, нито за съда действия изискване за спазване на срок, в който да се упражнят съответните правомощия: прокурорът да внесе искане, респ. съдът да се произнесе. Тук обаче за държавните процесуални органи действия изискването да упражнят правомощията си в 24-часов срок, който за прокурора започва от момента, в който е приключило действието по задържане съобразно отразеното в протокола, а за съда – от момента на депозиране на искането на прокурора в деловодството на съда.

Горното налага два съществени извода.

Първо, кореспонденцията е особен обект на изземване, който предполага специален ред за извършване на действието – този по чл. 165 НПК, а не общия по чл. 160-163 НПК. Когато става дума за недоставена кореспонденция обаче, изменя се и процесуалната характеристика на способа: ако в общата си хипотеза (изземване на предмети, вещи, книжа или компютърни информационни системи, съдържащи информационни данни от значение за делото, когато изброеното няма характер на кореспонденция) действието е допустимо при предварителен и последващ съдебен контрол, то в особената (когато

споменатите материали представляват кореспонденция) действието е допустимо само при предварителен съдебен контрол.

Второ, този предварителен съдебен контрол е различен от общия.²⁸⁰ Тук са разширени правомощията на прокурора и разследващите органи по тяхна инициатива без предварително съдебно разрешение да задържат недоставена кореспонденция. Следователно на досъдебните органи е предоставена възможност да извършват предварително ограничително действие, каквото правомощие в общия случай на предварителен съдебен контрол те нямат.

Считам, че този подход не е в разрез с националните и международни нормативни актове, тъй като съдебният контрол е гарантиран: спазен е императивът на основният закон и на НПК (чл.34, ал.2 КРБ; чл. 165, ал.2 НПК). Това е така, защото действието, което накърнява свободата на кореспонденцията и другите съобщения – изземването – е обект на контрол. Нещо повече, дори и с бъдещи законодателни промени да се предвиди възможност за последващ съдебен контрол, реализиран след факта на извършване на действието чрез предоставяне за одобряване на протокола от него, то сам по себе си този подход не би бил в разрез с чл. 34, ал.2 КРБ.²⁸¹

Трето, задържане на недоставена кореспонденция без предварителна съдебна санкция се допуска само за две тежки престъпления, които са с изключително висока степен на обществена опасност (чл. 108а и чл.354а НК).

Четвърто, както се посочи, прокурорът следва да внесе пред съответния първоинстанционен съд протоколът за извършеното задържане на недоставена кореспонденция заедно с искане за

---

²⁸⁰ Осъществявания при освидетелстване (чл.158, ал.3 НПК), претърсване, общата хипотеза на изземване (чл.161, ал.1 НПК), обиск (чл.164, ал.1 НПК), когато не са неотложни; вземане на образци за сравнително изследване (чл.146, ал.3 НПК).

²⁸¹ Решение № 1 от 10.02.1998 г. по к. д. № 17/97г. на КС на РБ.

изземването ѝ. В това производство съдът *не одобрява протокола за извършеното действие*, а решава какво да се предприеме със задържаната недоставена кореспонденция – да се иземе или да се достави (чл.165, ал.3 НПК). При незаконосъобразно задържане на недоставена кореспонденция процесуалните последици за доказването са по-негативни в сравнение с другите случаи на неодобряване на съставения вече протокол. Доказателствата, събрани чрез други действия, протоколите за които не са одобрени от съда, могат да се приобщят чрез други способи (оглед на веществени доказателства, разпит на поемните лица и т.н.) Фактът на задържането на кореспонденцията в нарушение на закона не приобщава доказателства по делото, именно защото нейното изземване не е разрешено от съда, който е единствено компетентен да се произнесе какво да се случи със задържаната кореспонденция.

2. Специални разузнавателни средства

1. Обща характеристика на способа

СРС са способ за доказване, уреден в чл.172-чл.177 НПК и в специален закон – Закон за специалните разузнавателни средства (ЗСРС). Разкриването на *процесуалната същност* на СРС изисква двата нормативни акта да се тълкуват във взаимна връзка. СРС са дефинирани в чл. 172, ал.1 НПК и в чл. 2, ал.1 ЗСРС, посредством сходни легални определения²⁸², очертаващи двуелементната им структура от технически средства и оперативни способи за тяхното прилагане. Дефиницията на понятието „технически средства” съдържа абстрактно описание – „електронни и механични съоръжения и вещества“ (чл.172, ал.1 НПК,

---

²⁸² Критика към несъответствията и възможните проблеми, до които липсата на унифициране на двата нормативни акта, може да доведе – вж. **Рашков**, пак там, с.70-73

чл. 2, ал. 3СРС). Не се изброява техния вид, което е обосновано от практическата невъзможност за това, поради непрекъснатото променящата се технологична среда, и от изначално тайният характер на способа, за успешното реализиране на който е от значение контролираното лице да не разбере, че той се прилага по отношение на него. Чрез употребата им обаче не трябва да се застрашава живота и здравето, както на длъжностните лица, които непосредствено ги прилагат, така и на лицето, по отношение на което се прилагат.

Понятието „оперативни способности“ не е легално определено. В отлика от техническите средства оперативните способности се подчиняват на принципа на законоустановеност – могат да се използват само тези, които са изброени изрично лимитативно в закона (чл. 172, ал.1 НПК, чл. 2, ал. 3 НПК, чл. 5-10в ЗСРС).²⁸³НПК само изброява, а ЗСРС детайлно регламентира съдържанието и характеристиката на всеки един от оперативните способности, както и резултата, който се цели чрез използването на всеки един от тях.

В теорията са анализирани критично законовите дефиниции на всеки един от оперативните способности.²⁸⁴ За нуждите на настоящото изследване е необходимо да бъдат посочени само няколко обстоятелства: (1) Оперативните способности по подобие на действията по разследването са лимитативно изброени в закона. Използването на друг способ, води до негодност на СРС, респ. до невъзможност да се ползват получените с него резултати, тъй като те няма да са събрани по реда и правилата на НПК (арг. 104 НПК). (2) Оперативните способности са понятие различно от способите за доказване. Те са част от двueleментната структура на СРС, без те самите да са способ за доказване. За действията по разследването действа ясен регламент, относно времето, начина,

---

²⁸³ **Рашков**, Б. Служителят под прикритие в наказателния процес // Общество и право, 2006, № 3-4, с.5

²⁸⁴ **Рашков**, цит.съч., с. 76-127

мястото на извършването им, участващите лица и изискванията към тях (напр. пол – чл. 158, ал.2 НПК, специално качество – 157, ал.1 НПК, непредубеденост – чл.29 НПК), докато за оперативните способности такива изисквания в закона няма.

СРС са способ за доказване изначално различен от другите, предвидени в чл. 136, ал.1 НПК, включително и от тези от тях, които са ограничителни. Изключителността му се проявява чрез няколко белега.

С използването им конституционно гарантираната неприкосновеност на личността и на жилището и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения се засягат в степен значително превишаваща характерното за други действия по разследването ограничаване. Причина за това е същностният белег на СРС – експлоатирането им без знанието и съгласието на лицето, по отношение на което се осъществяват. Фактът на прилагането им е тайна за контролираното лице, защото обект на интерес представлява неговото естествено непринудено поведение, което той има в обичайна ситуация. Съпоставката с другите способности на доказване ясно разкрива до каква степен СРС засягат личната правна сфера на индивида. Всяко друго действие по разследването е предхождано от разясняване на правата, както на лицето по отношение на което се извършва, така и на другите участващи лица. Самата природа на СРС изключва възможността за такова уведомяване.

От това следват важни изводи. Независимо от степента, до която се засягат правата и свободите на гражданите, за да е легитимно използването на СРС се изисква детайлна уредба в закона, ограниченост на действието във времето и изключителност на случаите, при които се прилагат, особена компетентност на органите, които са оправомощени да искат и разрешат използването им и да ги приложат.

Очевидно законът е предвидил висок стандарт за допустимост на това действие по разследването, какъвто не поставя за никое друго.

Големия интензитет на намеса в правата и свободите, изброени в чл. 1, ал.2 ЗСРС, и добиването на доказателства от естествената непринудена дейност на контролираното лице предопределят необходимостта от допълнителни мерки за внасяне на баланс в отношенията държава – гражданин. Законът подлага събраните чрез СРС доказателства на особен режим на третиране: те са с изначално лимитирана доказателствена сила, тъй като обвинението и присъдата не могат да почиват само на тяхна основа (чл. 177, ал.1 НПК²⁸⁵). Ограничението е приложимо и тогава, когато има съвкупност от доказателства, то те всички са събрани само чрез СРС, т.е. когато доказателствата и доказателствените средства, събрани чрез едно СРС, се подкрепят единствено от други доказателства и доказателствени средства, събрани чрез друго СРС²⁸⁶. Казаното важи за всички допустими категории доказателства и доказателствени средства, които могат да бъдат събрани при експлоатиране на СРС: веществените доказателствени средства (чл. 172 НПК), веществените доказателства (чл.172, ал.4 НПК) и гласните доказателствени средства (чл.172, ал.4 НПК). За да се докаже обвинението освен едно доказателство, получено при експлоатация на СРС или съчетание от такива, по делото следва да са налице и други, които не са събрани чрез този способ. Тези рестрикции, аргументирани

---

²⁸⁵ Идентичен статус е даден на самопризнанието и оговора (чл. 116, ал.1 НПК), показания на свидетел с тайна самоличност и показания на служител под прикритие (чл. 124 НПК) и документите, посочени в чл. 127, ал.1 НПК, които не са изготвени в рамките на наказателния процес (чл. 127, ал.2 НПК).

²⁸⁶ Изводимо от Решение №10 от 28.09.2010 г. по к.д. № 10/2010 г. на КС на РБ, в което се сочи, че „Затова посоченото ограничение (чл. 177, ал.1 НПК – б.м. Е.А.) би било приложимо и тогава, когато данните от разпита на служителя се подкрепят единствено от други специални разузнавателни средства.” В същия смисъл е и практиката на ВКС: Решение № 279 от 06.12.2017 г. по н. д. № 975/2017 г. на II НО на ВКС, Решение № 255 от 14.12.2016 г. по н. д. № 1065/2016 г. на I НО на ВКС

от особено съществено засягане на конституционно защитените права, би следвало да създадат необходимото равенство между субектите на процеса, които са носители на насрещните функции по обвинение и защита.

За допустимостта на използването на СРС е задължително съответните обстоятелства да не могат да бъдат установени по друг начин или установяването им е свързано с изключителни трудности (чл. 172, ал.2 НПК). Това изискване на закона определя СРС като субсидиарен способ за доказване²⁸⁷.

На следващо място СРС са единствения способ за доказване, който не би могъл да се ползва след приключване на фазата на досъдебното производство. Аргумент за това се черпи от разпоредбата на чл. 172, ал.1 НПК, в която недвусмислено се сочи „органите на досъдебното производство могат да използват специални разузнавателни средства...“ Такова правомощие не е предвидено за съда в съдебна фаза, противно на уредбата на другите способности за доказване, които винаги са осъществими на всеки етап на процеса, в който се събират доказателства.

Уникалността на СРС се допълва от обстоятелството, че те са единствения способ за доказване, резултатите от който могат да се ползват по едно наказателно производство, независимо от обстоятелството, че способа е приложен по друго производство или дори извън наказателния процес. За доказване на тежко умишлено престъпление от предвидените в чл. 172, ал.1 НПК могат да се ползват и данните, получени при прилагане на специални разузнавателни средства по друго наказателно производство или по искане от орган по чл. 13, ал.

---

²⁸⁷ Решение № 10 от 28.09.2010 г. по к. д. № 10/2010 г. на КС на РБ

1 от ЗСРС (чл. 177, ал.2 и ал. 3 НПК).²⁸⁸ Това е така при условие, че те съдържат данни за друго тежко умишлено престъпление сред изброените в чл. 172, ал. 2 НПК.

В обобщение, по процесуалната си същност СРС представляват способ за доказване, приложим единствено на досъдебната фаза за разследване на ограничен кръг изчерпателно посочени престъпления, който е самостоятелен, но субсидиарен – допустим е само ако установяването на значимите за делото обстоятелства е невъзможно по друг начин е свързано с изключителни трудности.

Процесуалната *цел* на СРС е набавянето на доказателства за разследване на престъпленията, посочени в чл. 172, ал.2 НПК. *Обект* на способа са конкретните лица или обекти, спрямо които ще се прилагат СРС.

2.Основания за разрешаване на действието

Същественото посегателство върху правната сфера на личността при използването на СРС предполага въвеждане на задължителни гаранции срещу превръщането му в произвол. Затова, регламентирайки юридическите основания за разрешаване на действието, законът предвижда, че използването на СРС е допустимо единствено при наличие на няколко кумулативни предпоставки, първата от които е производството да се води за *разследване на престъпление от посочените в чл. 172, ал.2 НПК*. За очертаване на кръга им законодателят използва два подхода:

(1) чрез препращане към нормите на НК, като НПК съдържа само общи изисквания, а именно: тежки умишлени престъпления (по смисъла

---

²⁸⁸ Решение № 511 от 26.01.2012 г. по н. д. № 2311/2011 г. на III НО на ВКС, Решение № 322 от 25.09.2023 г. по н. д. № 860/2022 г. на II НО на ВКС, Решение № 15 от 24.02.2020 г. по к. н. д. № 1027 / 2019 г. на II НО на ВКС

на чл. 93, т.7 НК) по конкретни глави и раздели на НК²⁸⁹. Необходими са две уточнения. Първо, не спрямо всички тежки умишлени престъпления са приложими СРС, а само спрямо тези, които са предвидени в посочените в чл. 172, ал.2 НПК глави и раздели. Второ, при промяна в санкцията на престъпление от посочените и превръщането му от тежко в нетежко и обратно, то автоматично се включва, респ. отпада, от кръга на тези, за които е възможно да бъдат разследвани чрез СРС.

(2) чрез посочване на конкретни престъпни състави от Особената част на НК²⁹⁰, т.е. чрез изрично лимитативно изброяване.

Има ли връзка между двете хипотези, т.е. за конкретно посочените престъпления трябва ли да са налице и изискванията на първата хипотеза? Последователният прочит на ал.1 на чл. 172 НПК сочи, че двете хипотези са самостоятелни.²⁹¹ Това е така, на първо място, от лексикална гледна точка, тъй като в изречението е налице обикновено изброяване на хипотезите, при които СРС са приложими. Те са свързани със сложния съюз „както и”, образуван от подчинителен и съчинителен съюз, и посочващ нов вид отношение, което се различава от обозначаващото от всеки един от простите съюзи отношение. За липсата на връзка между двете части на изречението говори още обстоятелството, че изрично посочените престъпни състави от втората хипотеза не са разположени в съответните глави и раздели на Особената

---

²⁸⁹ По глава първа, глава втора, раздели I, II, IV, V, VIII и IX, глава трета, раздел III, глава пета, раздели I - VII, глава шеста, раздели II - IV, глава осма, глава осма "а", глава девета "а", глава единадесета, раздели I - IV, глава дванадесета, глава тринадесета и глава четиринадесета (чл. 172, ал.1 НПК)

²⁹⁰ Това са престъпленията по чл. 219, ал. 4, предложение второ, чл. 220, ал. 2, чл. 253, чл. 308, ал. 2, 3 и 5, изречение второ, чл. 321, чл. 321а, чл. 356к и 393 от особената част на Наказателния кодекс (чл. 172, ал.1 НПК)

²⁹¹ Като такива са разглеждани в литературата: **Рашков**, Б. Специални разузнавателни ... с.133 и с. 135

част на НК, визирани в първата хипотеза. Изрично изброените престъпления обаче също трябва да са тежки. То е изводимо от чл. 34, ал.2 КРБ. Възприема се в теорията²⁹² и в практиката, включително и задължителната²⁹³.

СРС засягат правото на личен живот, неприкосновеността на жилището и на тайната на кореспонденцията и на другите съобщения (конституционно защитени съответно в разпоредбите на чл. 32, чл. 33 и чл. 34 КРБ). Единствено що се отнася до последно изброеното право важи изискването ограниченията да се предприемат единствено ако се касае до „тежки престъпления“. Считам обаче, че това изискване е приложимо за всички случаи на употреба на СРС, поради две причини. Първо, всяко СРС съдържа потенциална възможност за засягане на това право. Второ, щом това изискване важи за едно от засяганите права, то следва да важи за способа като цяло. Само така допустимите (от Конституцията) ограничения в закон ще отговарят на изискванията на принципа на правовата държава (чл. 4, ал. 1 КРБ).

Недопустимо е използването на СРС по отношение на престъпления, които не са предвидени в чл. 172, ал.2 НПК.

Дейността по разследване е динамична, доказателствената съвкупност нерядко се изменя и е възможно престъпното деяние да получи нова правна квалификация. Ако производството е образувано за престъпление от изброените в чл. 172, ал.1 НПК и в рамките на същото е поискано и е разрешено използването на СРС, но впоследствие са установени доказателства, налагащи преквалификация на деянието, за което се води разследването, как следва да се постъпи? Допустимо ли за

---

²⁹² **Рашков**, Специални разузнавателни ... с. 133, **Манев**, Наказателнопроцесуално право... с. 270, **Манев**, Развитие на реформата ... с. 51

²⁹³ Решение № 10 от 28.09.2010 г. по к. д. № 10 от 2010 г. на КС на РБ , Решение № 255 от 14.12.2016 г. по к. н. д. № 1065 / 2016 г. на ВКС

доказване на новото престъпление да се използват доказателствата, събрани чрез СРС?

Могат да се развият няколко постановки.

Първо, ако новата квалификация също е за престъпление сред изрично посочените в чл. 172, ал.2 НПК, считам, че доказателствата могат да се ползват. Щом за доказване на тежко умишлено престъпление по чл. 172, ал. 2 НПК могат да се ползват и данните, получени при прилагане на СРС по *друго* наказателно производство или *по искане на орган по чл. 13, ал. 1 от ЗСРС*, *per argumentum a fortiori* резултатите от прилагането на СРС по *същото* производство, та макар и за друго от посочените в чл. 172, ал.2 НПК престъпление, могат да се използват. Става дума за *едно и също наказателно производство*, за резултати, които са *процесуално оформени* (доказателства, възпроизведени с надлежни средства, събрани и проверени чрез способите на НПК), *за едно и също фактическо деяние*, което – макар и с променена – има квалификация на престъпление, посочено в чл. 172, ал.2 НПК.

Второ, ако новата квалификация е за престъпен състав, който е извън посочените в горната разпоредба. Може да се поддържа, че по време на прилагане на СРС изискуемите в закона предпоставки са били налице и поради това събраните доказателства не следва да се лишават от процесуалната им валидност. На тази теза противостои гледището, че дори това да е така, новото престъпление излиза извън кръга на посочените в чл. 172, ал.1 НК, поради което тези доказателства не следва да се ползват за доказването му.

Считам, че именно втората трактовка заслужава подкрепа, защото тя държи сметка за буквата и духа на закона. В противен случай биха се създали условия за незаконосъобразна практика по образуване на производство за разследване на визирано в чл. 172, ал.1 НПК престъпление дори и без данни за такова, единствено с цел създаване на възможност за използване на СРС.

От данните по делото трябва да може да се направи извод, че *съответните обстоятелства не могат да бъдат установени по друг начин или установяването им е свързано с изключителни трудности* (чл. 172, ал.2 НПК). Следователно СРС са алтернатива на традиционните способности за доказване. Тази фактическа предпоставка всъщност означава невъзможност интересуващите процеса факти да се доказват по класически ред, с основния, типичния начин на доказване ²⁹⁴ . Постижимостта на установяване на интересуващите разследването обстоятелства чрез кое да е друго действие по разследването по чл. 136, ал.1 НПК изобщо или без изключителни затруднения, изключва използването на СРС.

Обстоятелства, които биха били от такова естество са характера и конспиративния механизъм на осъществяване на престъпната дейност; сложната и затворена организация на съучастниците (затворена общност, при което е трудно, ако не и невъзможно да се получат доказателства за срещите на нейните членове и за случващото се на тях); специфичните методи на общуване (например невербално; или макар и да е вербално се използва рядък или кодиран език); особени технически средства (телефони, предназначени единствено за комуникация между съучастниците; предаватели, радиостанции, настроени на определена честота) и т.н.

Извод за тези обстоятелства следва да се направи въз основа на цялостния анализ на събраната до отправянето на искането за разрешаване на СРС доказателствена съвкупност. Обсъждането им трябва да е налице, както в искането, така и в разрешението.

---

²⁹⁴ **Раймундов, П.** Доказателствена сила на специалните разузнавателни средства // Общество и право, 2008, № 10, с. 13

3.Особености на съдебния контрол

Изтъкнатото по-горе относно искането за използване на СРС като сезиращ акт важи с пълна сила. В настоящият раздел се акцентира единствено на това, което представлява особеност на акта. НПК изрично предвижда реквизитите на искането за използване на СРС (чл. 173, ал.2 НПК). Липсата на някои от тях може да доведе до неуважаване на искането. Нееднократно беше изяснена обвързаността на разрешението от искането. Затова прокурорът следва да обмисли контролирането на кои лица и/или обекти ще допринесе за разкриване на обективната истина.

Актът на съда за разрешаване използването на СРС е съществен елемент от фактическия състав по прилагането им. В хипотезата на предварителен съдебен контрол, разрешението, дадено от съда е необходимо условие за използването на СРС към момента на започването на експлоатирането. Наличието на съдебният акт към този момент е абсолютно основание за валидност на доказателствените средства в процеса, събрани чрез този способ.

В практиката на СЕС²⁹⁵ се придава особено значение на връзката между акта на прокурора и акта на съда. Приема се, че правото на неприкосновеност на личния живот и електронни комуникации²⁹⁶ не би се накърнило, ако съдебното разрешение съдържа проста констатация за спазването на изискванията в закона за допускане на способа като мотивите се черпят от искането на прокурора. Заключение за спазването на законовите изисквания трябва „да могат лесно и недвусмислено да

---

²⁹⁵ Решение от 16 февруари 2023 г., *Motivation des autorisations des écoutes téléphoniques*, C-349/00, ECLI:EU:C:2023:102

²⁹⁶ В частност в горесцитираното решение обект на обсъждане е чл. 15, пар. 1 от Директива 2002/58/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 12 юли 2002 г. относно обработката на лични данни и защита на правото на неприкосновеност на личния живот в сектора на електронните комуникации

бъдат изведени при съвместен прочит на акта и на искането за разрешение, като след издаването на разрешението искането трябва да е достъпно за лицето, спрямо което е било разрешено използването на специални разузнавателни средства.“

Така формулирани, изискванията на закона очертават СРС като способ за доказване, приложим за разследване на ограничен кръг престъпления, който е самостоятелен, но субсидиарен – допустим е само ако установяването на значимите за делото обстоятелства е невъзможно по друг начин е свързано с изключителни трудности. Установяване наличието на посочените предпоставки е абсолютно условие за допускане събирането и проверката на доказателства чрез този способ, а оттам и за процесуална годност на приобщените с тях доказателства и използването им за повдигане на обвинение и постановяване на присъда. Затова стриктното им съблюдаване следва да бъде проследено на всеки етап от фазите на процеса.

Глава четвърта: Последващ съдебен контрол

§ 1. Общи положения

Последващ е съдебният контрол, осъществяван след неотложно извършване на принудителни и тайни действия по разследването. За разлика от вече разгледаните хипотези, при които съдът се произнася преди предприемане на действието, тук санкцията се получава след като то е процесуален факт. Тази процедура е изключение от правилото на предхождащата съдебна санкция. Тя дава широки правомощия на досъдебните органи: не просто да преценят доказателствената необходимост от провеждане на определено действие, но и да решат дали обстоятелствата са неотложни, т.е. дали да дерогират предварителния съдебен контрол.

Допускането на последващ съдебен контрол е законодателно положение, създадено в отговор на необходимостта да се задоволят два интереса: да не се допусне необоснована намеса в правата и свободите на гражданите, но и да не се затрудни или възпрепятства разследването на престъпленията, когато реализирането на стандартната процедура на предварителния съдебен контрол би довела до манипулиране или загуба на доказателства.

Последващият съдебен контрол сам по себе си не опорочава действието по разследването. Ако за законосъобразността на едно действие е предвиден съдебен контрол, то е валидно, ако такъв е упражнен, независимо дали предварително или след провеждане на действието.²⁹⁷

Когато се произнася в хипотеза на последващо одобрение, съдът извършва проверка на законността на вече реализираната намеса в правата, резултатът от която е обективиран в протокола, чието одобряване се иска. Съдът ще констатира легитимност на намесата, само ако тя е била обоснована от събраното по делото към момента на предприемане на действието.

На първо място, съдът проверява дали искането за одобряване на съставения протокол, е подкрепено с обективни данни, изводими от материалите по делото, че към момента на провеждане на действието са били налице достатъчно основания да се счете, че чрез конкретния способ биха могли да бъдат събрани доказателства, относими към предмета на конкретното наказателно производство. Става дума именно за изследване основателността на предположението, съществуващо преди извършване на ограничителното действие, а не за това дали то (предположението) се е оказало вярно, т.е. дали действието по

---

²⁹⁷ Решение № 399 от 29.10.2014г. по н.д. 681/2014г. на III НО на ВКС, Решение № 422 от 05.11.2009 г. по н. д. № 469/2009 г. на I НО на ВКС

разследването е резултатно или не. Така например от значение е дали към момента на вземане на решение от досъдебните органи за извършване на претърсване е било налице обосновано предположение, че в дадено помещение се намират предмети от значение за делото, а не дали в хода на действието такива действително са намерени.

На второ място, за да не се допусне заобикаляне на закона и изключението да се превърне незаконосъобразно в правило, трябва да се изследва дали конкретните фактически данни по делото могат да бъдат подведени под хипотезата на неотложността, която овластява органите на досъдебното производство без предварителна съдебна санкция да предприемат действията по разследването, които едновременно с това са и ограничителни мерки. При тази проверка, за да одобри протокола, съдът трябва да стигне до извода, че този ред е бил единствената възможност за събиране и запазване на доказателствата.

При упражняването на посочените правомощия съдът не бива да подхожда формално и винаги следва да изхожда от предназначението на съдебния контрол – да защитава правата на гражданите от произвол като създава реални и ефективни гаранции, че заобикалянето на закона ще доведе до неблагоприятни последици за органите на досъдебното производство, защото събраните по такъв начин доказателства ще бъдат считани за недопустими от съда по същество. Само такава съдебна процедура може да отговори на изискванията на Съда в Страсбург.²⁹⁸ „Затова на практика е от особено значение последващият контрол на съдията да не бъде формален, а да бъде контрол по същество“²⁹⁹, разбран в смисъл на обхватна и детайлна дейност по анализ на всички относими обстоятелства.

---

²⁹⁸ *Camenzind c. Suisse*, №136/1996/755/954, 16 декември 1997 г., § 45, *Govedarski v. Bulgaria*, 34957/12, 16 май 2016, § 81

²⁹⁹ **Трендафилова, Е.**, Промените в НПК от 1999г.: Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. Сиела, София, 2000, сл. 216

При последващия контрол съдът трябва да провери и дали са спазени изискванията за законосъобразно провеждане на действието.³⁰⁰ Посоченото трябва да се разбира в два аспекта.

Първо, не се проверява дали съдържащата се в протокола информация отразява вярно действително извършеното. Несъмнено на съда не може да се отнеме възможността да подложи на обсъждане изложеното в протокола относно наличието на неотложност. Съществено е как съдът може да направи тази проверка. Доказателствената сила на протокола по смисъла на чл. 131 НПК и за обстоятелствата, посочени в разпоредбата, следва да се разбира в смисъл, че за преценката съответства или не на реално извършеното съдът не събира доказателства, а изхожда от наличната по делото информация. Т.е. съдът ще обсъди събраната до момента на действието информация и ще основе извода си на нея.

Второ, преценката за законосъобразността на действието се свежда до извод дали то е извършено при предписаните в НПК предпоставки (обсъдените по-долу юридически и фактически основания) и дали при извършването му са спазени правилата на закона (т.е. реда за извършване на действието). Изводът си съдът основава на изложеното в протокола и вече наличната по делото информация, без да събира нова и да проверява наличната. В случай, че съдът констатира отсъствие на предпоставка за провеждане на действието или нарушаване на реда за провеждането му, той не следва да одобри протокола.

Конституционният съд е формулирал критериите, след преценка изпълнението на които, може да се направи извод законосъобразно ли е извършено неотложното действие. „[А]ко претърсване и изземване е било осъществено в досъдебното производство в хипотезата на чл. 161,

---

³⁰⁰ **Чинова**, М. Досъдебното ...с.23, **Трендафилова**, Е. Промените в НПК от 1999г.: Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. Сиела, София, 2000, с. 216

ал. 2 НПК при неотложни случаи, за съда, предвид правилото на чл. 105, ал. 2 НПК, ако установи *нарушение на изискванията във връзка със събирането или изготвянето на доказателствените средства*, възниква задължение за прилагането на това правило...³⁰¹

Изложеното е в унисон с практиката на СЕС³⁰² по въпроса за последващия съдебен контрол. Проверката на съда в досъдебното производство се определя като „лимитирана“ само до „формалните изисквания“ от които зависи законосъобразността на действията по разследването. За да одобри протокола за проведеното действие законът *не позволява* на компетентната юрисдикция да проверява спазването на правата на обвиняемия по време на това действие. По-горе беше обсъдено защо считам, че изводът се отнася до правата на всяко засегнато с действието лице, а не само обвиняемия.

НПК залага общи критерии кога е налице *неотложност*: когато извършването на действието е единствена възможност за събиране и запазване на доказателствата. В случай, че това действие не бъде извършено, налице би бил риск от заличаване на доказателствата.³⁰³ Не е налице неотложност, когато от данните по делото се установява, че в продължение на дни и седмици служителите на МВР са планирали и подготвяли провеждане на определено действие и без обстоятелствата да се променят, то е извършено без съдебно разрешение³⁰⁴; или когато са предприети в неотложност претърсване и изземване по отношение на домът на лице, спрямо което в продължителен период от време са прилагани извънпроцесуално СРС по реда на ЗСРС³⁰⁵ и т.н.

---

³⁰¹ Определение № 7 от 27.06.2024г. по к.д. № 20/2024г. по описа на КС

³⁰² Решение от 7 септември 2023г. по дело C-209/22, ECLI:EU:C:2023:634, §61

³⁰³ Решение № 48 от 25.05.2018 г. по н. д. № 18/2018 г. на I НО на ВКС

³⁰⁴ *Prezhdarovi v. Bulgaria*, № 8429/05, 30 септември 2014, § 45

³⁰⁵ Решение № 494 от 16.01.2015 г. по н. д. № 1575/2014 г. на II НО на ВКС

Ограничителното действие, предприето при такива обстоятелства, би било незаконосъобразно.

За пълнота следва да се посочи, че дори протоколът да не бъде одобрен, проява на необоснован формализъм и непочиващо на закона решение би било да се допусне установените при действието обстоятелства да бъдат окончателно загубени за процеса. Съгласно принципа за непредустановеност на доказателствата и средствата за тяхното установяване (чл.14, ал. 2 НПК) обстоятелствата, обективирани в протокола, могат да бъдат доказани чрез другите способности, предвидени в НПК. Това е така, защото прокурорът представя за одобряване от съдия „*протоколът*” за извършеното действие, а не самото действие. Конкретното действие по разследването е извършено. Неодобряването на протокола води до невъзможност *той* (протоколът) да бъде ползван в процеса, но резултатите от действието могат да се установят отново. Ако действието е повторимо, то следва да се проведе отново. При неповторимо действие, необходимо е фактите, които то е установило, да се съберат чрез други способности.

Изложеното гледище е трайно залегнало и в теорията³⁰⁶, и в съдебната практика.³⁰⁷ Фактическите данни не просто могат, а същите трябва да се включат към доказателствената съвкупност. Липсата на процесуална активност в тази насока на ръководно-решаващия орган, констатирал незаконосъобразността на действието, протокола за което отпада от доказателствената съвкупност, е нарушение на принципа за разкриване на обективната истина (чл. 13 НПК). Наред с това опорочава се и вътрешното убеждение, тъй като непопълнената доказателствена съвкупност означава да се допусне формирането му в нарушение на изискванията на закона (чл. 14, ал.1 НПК).

---

³⁰⁶ **Чинова**, М. Досъдебното...с. 634

³⁰⁷ Решение № 378 от 29.06.2010 г. по н. д. № 188/2010 г. на III НО на ВКС; Решение № 345 от 14.08.2013 г. по н. д. № 1112/2013 г. на III НО на ВКС

Още повече, че в това отношение предварителният и последващият съдебен контрол се различават в значителна степен. В хипотезата на първия отказът на съда да разреши извършването на действието поради неизпълнение на формално изискуемите от закона предпоставки не преклудира възможността за отправяне на ново искане след отстраняване на наличните процесуални пречки. При последващия съдебен контрол това е изключено: един път неодобрен протоколът губи доказателственото си значение. Резултатите от него могат да бъдат приобщени единствено чрез възпроизвеждането им чрез други способи за доказване.

От теоретико-практически интерес е въпросът при предприето в неотложност действие, следва ли изготвеният протокол да се предоставя за одобрение и когато съответните му процесуални цели не са постигнати, т.е. когато действието не е било успешно. Обосновават се два подхода. Според първия, щом с конкретното действие не са приобщени доказателства, не се налага одобряване на протокола от същото. Второто становище, което се поддържа и тук, застъпва, че и в този случай санкция следва да бъде получена. Съдебния контрол се осъществява, не за да закрепим определени доказателства, а за да извършим оценка на законосъобразността на процесуални действия, с които се засягат правата и законните интереси на лицата, и необходимостта от тяхното извършване.

Не по-малко значим е и друг проблем. При неодобряване на протокол за извършено в неотложност действие по разследването влече ли това абсолютна процесуална негодност на протокола в случаите, когато това действие се явява и първо действие по разследването, с което започва досъдебното производство (чл.212, ал.2 НПК) или първо действие по разследването срещу лицето, с което то се привлича в процесуалното качество на обвиняем (чл.219, ал.2 НПК)? Може ли да се

приеме, че досъдебно производство не е образувано или че не е привлечен обвиняем?

По мое мнение отговорът е отрицателен. В конкретния случай става дума за две отделни действия, обективирани в един и същ писмен акт. Всяко от тях има различни характеристики и различно значение за процеса. Обстоятелството, че са материализирани, написани, в един документ не може да служи за основание да се поддържа противното. Актът, който обективира тяхното осъществяване, не може да ги унифицира. И образуването на досъдебното производство, и съответното действие по разследването са все наказателнопроцесуални действия³⁰⁸, но съдебен контрол е предвиден само по отношение на вторите, и то само за изрично определени. Затова съдебният контрол няма как да се разпростре върху образуването на досъдебното производство, каквото положение именно би се постигнало с отпадане на протокола за извършеното действие.

Отделно от това в случаите на извършване на действия по разследването в условията на неотложност, досъдебното производство се образува *ex lege*. „В тези случаи законът си служи с необорима презумпция, че досъдебното производство се счита образувано със съставянето на протокола за първото действие по разследването, когато то е оглед, включително освидетелстване, претърсване, изземване и разпит на свидетели, както и когато се извършва обиск при условията и по реда на чл.164 НПК (чл.212, ал.2 НПК).”³⁰⁹ Този подход е използван

---

³⁰⁸ Подробно разделение на наказателнопроцесуалните действия по критерии е предложено от **Павлов, С.** „Наказателен процес на Република България. Обща част.”, София, 1996, с.45, а също и от

Манев, Н. Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. София, 2016

³⁰⁹ **Чинова, М.** Досъдебното производство..., с.305, **Вучков, В.** Образуване на досъдебното производство, Актуални проблеми. София, Сиби, 2015, с.85

не само при делата, които се разследват по правилата на общата наказателна процедура, а и при тези по правилата на диференцираната такава – Глава двадесет и четвърта „Бързо производство”. Досъдебното производство и по този ред се счита образувано със съставяне на протокола за първото действие по разследването, като единствената разлика е, че законът не изброява с какви действия по разследването може да стане това.

На още по-силно основание казаното важи за хипотезата, при която действието по разследването, протоколът от което подлежи на одобрение, представлява още и действието, с което се привлича в качеството на обвиняем определено лице (чл. 219, ал.2 НПК при общата наказателна процедура, респ. 356, ал.4 НПК при диференцираната такава). Повдигането на обвинение и привличането към наказателна отговорност не са правомощия на съда³¹⁰. Затова той не може да одобри или неodobри протокола в тази част. Одобряването и неodobряването пък не могат да засегнат повдигнатото със съставяне на протокола обвинение.

На следващо място, в тази хипотеза щом протоколът за извършеното действие се представи за одобряване от съда, той не може да преценява формулираното обвинение. „Неodobреният от съдията протокол не може да се използва като доказателствено средство за извършеното действие по разследването и за събраните доказателства. Но неodobряването на протокола не може да засегне привличането на обвиняем, защото това е действие, пряко свързано с привличането към наказателна отговорност, което пък е от изключителната при това конституционна компетентност само на прокурорските органи.”³¹¹

---

³¹⁰ Разликата между „повдигане на обвинение” и „привличане към наказателна отговорност” е изяснена с Решение № 14 от 30.09.1999г. по к.д. № 1 от 1999г. на КС на РБ, а също и в Чинова, М. Досъдебното производство ..., с.316-319.

³¹¹ Чинова, М. Досъдебното производство ..., с.330

Тук съдът е ограничен не само от повелята на чл.27, ал.2 НПК, а и от конституционно разписаното разделение на правомощията на съда и прокурорските органи. Съгласно чл. 127 КРБ привличането на обвиняем и поддържането на обвинението пред съда е в изключителните правомощия на прокурора. Функция на това е суверенитетът му да извърши преценка дали да образува досъдебно производство и за какво престъпление или да откаже да образува. Възможността съдът при неодобряване на протокол за действие по разследването да може да отмени и обективизираното в този протокол образуване на досъдебно производство или привличане от гледна точка на КРБ би представлявало недопустимо изземване на правомощия.

Обобщено, негативният процесуален ефект на незаконосъобразните действия, се разпростира единствено върху доказателствената съвкупност. Със съдебния контрол не може да се дерогира образуването на наказателното производство или привличането на обвиняем.

По отношение на неотложно извършените принудителни и тайни действия е предвидено протоколът да се представи за одобряване от съдия незабавно, но не по-късно от 24 часа. Неспазването на срока влече процесуална негодност на протокола. Предвид краткостта на срока и значението му е необходимо да се изясни обстоятелството от кога започва неговото броене и чий действия обвързва.

Изчисляването на срока започва от приключване на действието по разследването. Този момент се отбелязва в съставения протокол. Двадесет и четиричасовия срок е времето, в което наблюдаващият прокурор следва да внесе искане за одобряване на протокола в съда. Последният може, а и най-често се произнася след този срок.

Следователно фатално е изтичането на 24 часа не за съда, а за прокурора.³¹²

В случай, че съдът е сезиран след изтичане на този период, той няма да одобри протокола, дори без да са налице други нарушения. „Просрочието” за законодателя е достатъчно основание, за да се приеме, че действието е опорочено. Това е така, тъй като действията по разследването, върху които се осъществява съдебен контрол, представляват сложен фактически състав, който не завършва със съставяне на протокола за тях. Ако те се осъществяват в хипотеза като разглежданата – при последващ съдебен контрол – внасянето на искане за одобряване на протокола представлява елемент на този фактически състав, крайт на който се слага именно с произнасянето на съда. Дори съдът в досъдебното производство да не отчете неспазването на срока и да одобри протокола, съдът по същество не може да го ползва като годен доказателствен източник.

В литературата е изказано и друго становище, според което за съда важи също 24-часов срок, в който съдът следва да се произнесе³¹³. Макар аргументирано с убедителни доводи за това, че бързината в дейността и на съда е от значение за срочността на разследване, не такава е актуалната законодателна уредба. НПК не задължава съда да се произнесе в какъвто и да било срок.

Същевременно поради правилността им доводите следва да се възприемат и да се обоснове необходимост *de lege ferenda* да се предвиди процесуално задължение на съда да предостави исканата съдебна санкция в срок от 24 часа. Не считам обаче, че в случай на неспазване на срока, последиците следва да са равнозначни на тези на непоискването ѝ от страна на прокурора.

---

³¹²Решение № 99 от 10.02.2012 г. по нак. д. № 167/2012 г. на I НО на ВКС, Решение № 172 от 01.04.2013 г. по н. д. № 314/2013 г. на I НО на ВКС

³¹³ Манев, Развитие на ... с. 49

Това е така поради различното естеството на двете действия. Нееднократно беше изтъкнато, че съдебния контрол по време на досъдебното производство, представлява обезпечаване на правото на достъп до съд на лицата, чийто права и законни интереси са засегнати от извършвани принудителни или тайни действия по разследването. То се осъществява именно чрез сезирането на последния с искането на прокурора. Изтичането на 24-часовия срок за изпълнение на задълженията на прокурора, изразяващо се в невъзможност да се ползва резултата от проведеното действие, е процесуална санкция за органите на досъдебното производство.³¹⁴

Един път сезиран, реализацията на правото на достъп до съд на лицата е осигурена. Необходимостта от произнасяне в кратък срок е, на първо място, с оглед бързина и оперативност на разследването. Внасянето на делото в съда физически лишава органите на досъдебното производство от материалите, с което биха се създали условия за забавяне на разследването. Конкретиката на случая може да доведе до възпрепятстване на продължаването на разследването по „горещи следи”.

На следващо място бързината при произнасянето на съда осигурява на органите на досъдебното производство яснота за това с колко и какви доказателства разполагат във всеки конкретен процесуален момент. Често пъти извършването на неотложни следствени действия съпътства или е последвано от привличане на обвиняем. В случай на внасяне на искане за вземане на мярка за неотклонение „задържане под стража” или „домашен арест”, необходимо е на произнасящия се съд да бъде осигурена информация за цялата доказателствена съвкупност. Нещо повече, обвиняемият и

---

³¹⁴ Макар неразглеждаща конкретно тази хипотеза, а нормите на чл. 234, ал.7, за критика към т.нар. „дисциплиниращи” норми в НПК: вж. **Имова, В. Цонков**, И Промените в НПК – необходими или недопустими // Общество и право, 2010, № 1,

неговият защитник следва да имат възможност да се запознаят с *всички* събрани до този момент доказателства. Ако в кориците на делото не е приложен съдебен акт за одобряване на извършените в условията на неотложност действия, протоколите за тях може да не бъдат кредитирани от страна на съда в производството по чл. 64 НПК. Същото е и при произнасяне по жалба срещу постановлението на прокурора за задържане до 72 часа на основание чл. 64, ал.2 НПК.³¹⁵ В тези производства обвиняемият може да има интерес да се ползва от отразеното в протокола, когато действието е било безрезултатно (например не са намерени търсените вещи).

Несъмнено ефективният съдебен контрол върху основателността на искането за вземане на мерките за неотклонение по чл. 62 НПК и чл. 63 НПК и върху законността на задържането по чл. 64, ал. 2 НПК, предвид предмета на разглеждане, е допустимо да бъде осъществен само въз основа на всички материали по конкретното наказателно производство като форма на съдебен контрол върху досъдебното производство от съответния компетентен съд. Непроизнасянето на съда

---

³¹⁵ В научната литература отдавна е застъпване тезата за правото на обвиняемия да обжалва тази мярка за процесуална принуда пред съда: вж. **Чинова, М., Попова, Е.** Задържането на обвиняеми от прокурора и административно задържане на граждани при извършено престъпление // Теза, 2012, № 2; **Тодорова, М., Шекерджиев, К.** Актуални проблеми по прилагането на НПК и търсенето на съответствие с изискванията на чл. 5 и чл. 6 от Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи // Правата на човека, 2007, № 1.

Колеблива доскоро обаче се оказваше практиката, като се приемаше, че обвиняемият има право да обжалва мярката, но единствено пред по-горестоящия прокурор. С постановено наскоро решение на ЕСПЧ се застъпи първото разбиране: вж. делото *Marin Vosifov c. Bulgarie*, № 5113/11, 13 октомври 2020г. Обемът от материали, които трябва да се осигури на съда, на обвиняемия и на защитата в двете производства е един и същ: цялата доказателствена съвкупност, събрана до момента на разглеждане на основателността на мярката.

по искане за одобряване на протокол за извършено действие е от естеството да осуети, както действията на органите на досъдебното производство, така и упражняването на правото на защита на обвиняемия.

На трето място, срочността във всеки елемент от дейността на държавните органи обезпечава действителното изпълнение на принципа на чл. 22 НПК за разследване в разумен срок.

Изхождайки от изказаното по-горе становище, че в наказателният процес фактите от кръга по чл. 102 НПК могат да бъдат изяснявани посредством всички предвидени в процесуалния закон доказателствени средства и тук следва да се защити позицията, че при пропускане на срока за внасяне на искане за одобряване на протокола, то извършените действия и резултатите от тях могат да се докажат посредством други способи (разпит на поемните лица и служителите, посочени в чл.118, ал.1, т.3 НПК, разпит на лицата, които са участвали при провеждане на действието).³¹⁶.

Последващият съдебен контрол се осъществява в **две хипотези**:

- Принудителни действия, извършени в условията на неотложност: освидетелстване (чл.158, ал.4 НПК), претърсване, изземване (чл.161, ал.2 НПК) и обиск (чл.164 ал.3 НПК).
- Действия, извършени в условията на неотложност без знанието на засегнатото лице: разследване чрез служител под прикритие в условията на неотложност по разпореждане на наблюдаващия прокурор с последващо разрешение (чл.173, ал.4 НПК).

---

³¹⁶ Решение № 341 от 19.06.2013 г. по н. д. № 1092/2013 г. на I НО на ВКС

§ 2. Последващ съдебен контрол върху принудителните действия по разследването

1. Освидетелстване

1. Основания за одобряване на протокола

В искането, отправено до съда, за одобряване на протокола от извършеното в неотложност освидетелстване трябва да се аргументира *кое е обосновавало предположението* на органите на досъдебното производство, че по тялото или дрехите на определено лице има следи или че могат да бъдат събрани други данни, установяването на които е било от значение за изясняване на обстоятелствата по делото. Необходимо е да се обоснове *връзката между търсените при огледа следи/данни и разследваното престъпление*.

Както при класическата хипотеза и в неотложните случаи преди да предприеме извършването на освидетелстване органът на досъдебното производство следва да поиска от лицето съгласие за това и едва след отказ – да проведе нетърпящото отлагане освидетелстване принудително. Съдебната санкция се явява актът, годен да преодолее несъгласието на лицето.³¹⁷ Затова сред материалите по делото трябва да е налице *писмено обективиран отказ* на засегнатото лице за провеждане на огледа. Всичко посочено по горе, относно удостоверяването на изявлението важи и тук – то трябва да е изрично и писмено.

При преценката дали да одобри протокола или не, съдът следва да провери *кога е проведен огледът*. Ако, в отклонение от правилата, това е станало нощем, необходимо е да се изследва какво е налагало извършването на действието точно по това време. Често пъти именно обстоятелствата, които обосновават неотложността на случая, са и причина за извършване на огледа в тъмната част на денонощието.

---

³¹⁷ Решение № 390 от 02.10.2009 г. по н.д. № 393/2009 г. на II НО на ВКС

Освидетелстването се провежда по специфични правила, затова, за да одобри протокола за извършеното в неотложност действие, съдът следва да констатира тяхното наличие. Необходимо е да се изследва извършени ли са *действия, които унижават достойнството* или са *опасни за здравето на освидетелствания*. Друго обстоятелство, за което се следи, е при провеждането на освидетелстването присъствали ли са *поемни лица*. Това изискване следва от общата уредба на огледа като действие по разследването. По отношение на поемните лица обаче е предвидено изискването да бъдат еднополови с освидетелствания, ако огледа е свързан със събличане. От същия пол, както освидетелствания, следва да е и органът, който извършва действието. В противен случай – освидетелстването се извършва от лекар. Качеството на лицето, което извършва действието, не променя вида на последното или казано с други думи това, че освидетелстването се извършва от лекар не превръща освидетелстването в съдебномедицинска експертиза. Извършването на освидетелстването от лекар пък не придава на последния качеството вещо лице.³¹⁸

Посочените предпоставки са **юридическите основания** за одобряване на протокола. Що се отнася до **фактическите основания**, задължително е съдът да установи налице ли е била *неотложност на случая* и от какво е породена тя. В искането за одобряване на протокола трябва да се сочи и от материалите по делото трябва да може да се установи била ли е налице вероятност следите или другите данни по тялото и дрехите на лицето да се загубят или изменят.

2.Прегърсване

---

³¹⁸ Видолов, И. Процесуална същност на освидетелстването // Теза, 2002, №

1.Основания за одобряване на протокола

За да одобри протокола от извършено в неотложност претърсване, съдът следва да констатира всички необходими предпоставки – действието преследвало ли е законната цел, спазени ли са правата на присъстващите и поемните лица, как е определено времето, в което се е реализирало действието, осигурени ли са били необходимите технически средства. Това са юридическите основания за законосъобразно извършено действие.

В искането за одобряване на протокола, респ. в материалите по делото, трябва да могат да се установят достатъчно данни, обосноваващи извода, че в помещенията, които са претърсени, е *можело да бъдат открити* предмети, книжа или компютърни информационни системи, съдържащи информационни данни от значение за делото (чл.160, ал.1 НПК) или издирваното лице или труп (чл. 160, ал.2 НПК).

Претърсването се извършва в присъствието на поемни лица (чл. 137, ал.1 вр. чл. 162, ал.1 НПК). Претърсването в помещение предполага осигуряване на присъствието и на лицето, което го ползва или на пълнолетен член на семейството му. При невъзможност да се осигурят посочените лица, действието се извършва в присъствието на домоуправителя или на представител на общината или кметството. Когато помещението се ползва от държавни или общински служби, осигурява се присъствието на техен представител, а ако се ползва от юридическо лице – това на негов представител, а при невъзможност да присъства такъв, действието се извършва в присъствието на представител на общината или кметството. Претърсване в помещения на чуждестранни представителства на международни организации и в жилища на техни служители, които се ползват с имунитет по отношение на наказателната юрисдикция на Република България (РБ), се извършва със съгласието на ръководителя на представителството и в присъствието

на прокурор и представител на Министерството на външните работи (МВР) (чл.162, ал.1-5 НПК).

Спазването на тези изисквания е особено важно. Разпоредбите очертават кръг от лица, присъствието на което е задължително. Тези лица се привличат, за да упражняват обществен контрол за правилното и законосъобразно извършване на действието и при необходимост да удостоверят факта на провеждането му, конкретните обстоятелства, при които е реализирано (кога, къде, от кого, в присъствие на кого и т.н.) и резултатите (какво е открито и иззето, къде, в какво състояние).

В правната теория се поддържа, че присъствието на поемните лица е предвидено още, за да се осигури разкриването на обективната истина и да се охранят правата на обвиняемия. Това е така, защото функцията на поемните лица – разкрита чрез правата, които законът им предоставя, и задълженията, които им вменява – е гарантирането, че конкретните действия по разследването са извършени законосъобразно.³¹⁹

Следователно поставя се въпросът присъствието на лицата, визирани в чл. 162, ал.1-5 НПК изпълнението на същите изисквания ли обезпечава или други? Прецизният отговор изисква анализ на

---

³¹⁹ Анализирайки статута на поемните лица, съобразно регламентацията в отменения НПК (Обн. ДВ. бр.89 от 15.11.1974г., отм. ДВ. бр.86 от 28.10.2005г.), която в основната си част се припокрива с предвидената в сегашния кодекс, акад. С.Павлов изтъква, че именно с тази фигура се създават необходимите условия „за осъществяване на обществен контрол върху работата на следствените и съдебните органи и за укрепване на законността и наказателния процес.” (Павлов, С. Развитие на наказателнопроцесуалната система на Народна република България на съвременния етап, София, БАН, с.211). Участието им е гаранция за законност,удостоверяват действителността,обезпечават обективността (Салкова, Е., Ройчев, Я. Институтът на поемните лица в българския наказателния процес. – Правна мисъл, 2018, № 4, с. 110-111).

процесуалната фигура на поемните лица в съпоставка с визираните в чл. 162, ал. 1-5 НПК лица.

Поемните лица до момента на избора им за такива трябва да са несвързани с процеса – да нямат друго процесуално качество (чл. 137, ал.2 НПК). Струва ми се, че макар и неизказана по този начин, идеята на закона би могла да се доразвие като се посочи, че ако не беше качеството им на поемни лица, те никога не биха били конституирани в процеса в друго процесуално качество.

Макар да е допустимо да бъдат разпитвани като свидетели (чл. 118, ал.1, т.3 НПК), поемните лица могат³²⁰ да свидетелстват, но само за това какво за възприели по време на процесуалното действие, в което са участвали като поемни лица. Те – по дефиниция – не са възприели обстоятелства, относно съставомерни факти.

Поемните лица са трети за материалното правоотношение лица. Те не защитават в процеса свои или представлявани права и законни интереси. Не следва и да са заинтересовани от изхода на делото по каквато и да е причина.

Тези обстоятелства не във всеки случай може да са валидни за визираните в чл.162, ал.1-5 НПК лица. Претърсването обичайно се извършва в ранния етап на разследването, когато качеството на лицата не е докрай изяснено. Затова, ако се установи, че те са узнали обстоятелства от предмета на доказване, присъстващите могат да бъдат разпитвани като свидетели за тези именно обстоятелства.

---

³²⁰ „Могат” в случая се използва не, за да посочи, че за поемните лица действия своего рода забрана да свидетелстват за други обстоятелства. Процесуалният закон не регламентира такъв запрет. „Могат” се употребява в смисъл, че – ако са спазени разгледаните в текста изисквания на закона (да нямат друго качество и да са незаинтересовани от изхода на делото) – тези лица *не биха имали възможност* да свидетелстват за обстоятелства, касаещи съставомерни факти, тъй като няма да са възприели такива.

Не може да се поддържа и че във всеки случай тези лица са странични за материалното правоотношение. Възможно е например присъстващото лице да е пострадало от престъплението, което е извършено в претърсваното помещение. Допустима е и хипотезата, при която срещу присъстващото лице в хипотезите на чл. 162, ал.1-5 НПК се съберат достатъчно доказателства впоследствие и това лице бъде привлечено като обвиняем например.

Сравнението между правата на поемните лица по чл. 137, ал. 4 НПК и правата по чл. 236, ал. 2 НПК на присъстващите на основание чл. 162, ал.1-5 НПК лица показва съществени различия и сочи на извода за многопластовата роля на поемните лица, каквато вторите нямат и не могат да имат. Спектърът от процесуалните права на поемните лица изгражда фигурата им на блюстител на законността. Пряко свързани с тази им роля са възможностите да правят бележки и възражения по допуснатите непълноти и закононарушения, да искат поправки, изменения и допълнения на протокола, да подписват същия при особено мнение, да искат отмяна на актовете, накърняващи техни права и законни интереси. Право на присъстващите на претърсването лица е само искането за поправки, изменения и допълнения на протокола за извършеното действия.

Не може да се отрече, че участието на тези лица – също, както това на поемните лица – осигурява законността и установяването на обективната истина. В този аспект ролята им се припокрива. Но тази функция лицата по чл. 162, ал.105 НПК осъществяват акцесорно: наред и по повод на пряката им функция по охрана на личните им права (когато става дума за физическо лице ползвател на помещението) или правата на представляваното от тях лице, спрямо което се извършва претърсването (в случаите на претърсване в помещение, ползвано от учреждение, юридическо лице или чуждестранно представителство). Това е така тъй като присъствието на тези лица наред със законността и

установяването на обективната истина, цели да охрани и правата на лицето, спрямо което се извършва претърсването и изземването.³²¹

Преди да пристъпи към претърсване, съответният орган трябва да запознае присъстващите лица с това какво престъпление се разследва, каква е целта на претърсването, какви материали са обект на издирване. Той трябва да разясни правата на лицата и да осигури реална възможност те да ги упражнят. Съответният орган трябва да предложи на присъстващите лица да му посочат търсените предмети, книжа и компютърни информационни системи, в които се съдържат компютърни информационни данни (чл. 163, ал.2 НПК). Това предложение трябва да бъде обективирано в протокола.

В система от норми НПК предвижда важни процесуални гаранции за ненакърняване правата на засегнатите лица и за възпрепятстване на следствения произвол. Тяхното реално изпълнение и надлежното им отразяването в протокола е от съществено значение.

При претърсването не бива да се извършва *нищо, което не се налага от целта* на действието. Помещения и хранилища се отварят принудително само при отказ да бъдат отворени, като се избягват ненужни повреди.

Когато при претърсването се разкрият *обстоятелства от интимния живот на гражданите*, вземат се необходимите мерки *те да не се разгласяват*. Това е израз на въздигнатата от законодателя идея за

---

³²¹ Повече за правата на тези лица и за особените случаи на приобщаване на информация с характер на търговска тайна в контекста на претърсване и изземване в помещение, ползвано от юридическо лице: вж. **Андреева, Е.** Наказателноправна защита на търговската тайна (материалноправни и процесуалноправни аспекти) // Сборник с доклади от 3-та Национална научна конференция, 13 ноември 2020 г. Правото и бизнесът в съвременното общество, Наука и Икономика, Икономически университет – Варна, 2020, с. 303-310

баланс между държавния и личния интерес, който налага претърсването да се проведе при спазване на изискванията на етиката и морала, с грижа към запазване личния живот на гражданите и с уважение към личността.

Претърсването се извършва *през деня*, освен ако не търпи отлагане. В случай, че в конкретната хипотеза действието е извършено в тъмната част на денонощието, за да одобри протокола, съдът трябва да установи кое е обосновало изключението. Изискването за провеждане на действието през деня гарантира повече спокойствие на гражданите при извършване на това действие, което така или иначе съществено засяга правата им. От друга страна то е обосновано и от тактически съображения, свързани с по-добрите условия за наблюдение, като основен познавателен метод при това действие. С това се обезпечават ефективността на способа. Ако е проведен през нощта от данните по делото трябва да може да се установи каква е причината за това. В много случаи тя е непосредствено свързана с неотложността на случая.

За да се предприеме неотложно претърсване по делото трябва да е била налице информация, която да се разтълкува като „*достатъчно основание да се предполага*”, че е могло да бъдат намерени интересувашите делото обекти. Същината на това фактическо основание и критериите, по които се оценява достатъчността, не се различават от изложеното по отношение на претърсването при предварителен контрол.

В коментиранията тук хипотеза – претърсване с последващо одобряване – съществено е друго обстоятелство от фактическите основания. Кога претърсването се явява *неотложно* е въпрос, който не се поддава на изчерпателен отговор. Той се решава конкретно в зависимост от особеностите на всяко дело. Причините, които са обосновали тази хипотеза, трябва да се посочат в искането на прокурора. Те трябва да са изводими и от материалите по делото.

„Най-често претърсването се явява неотложно, когато всяко забавяне на провеждането му може да доведе до унищожаване,

повреждане или укриване на предмети и книжа, които могат да имат важно значение за изясняване на обстоятелствата по делото, при необходимост от задържане на укриващ се престъпник, за предотваряване или пресичане на подготвяно или провеждано престъпление и пр.³²²

3.Обиск

1.Основания за одобряване на протокола

Обискът е действие по разследването, което винаги засяга личната неприкосновеност на индивида и поради тази причина режимът на извършването му по правило е разрешителен. Целта е да се гарантира, че тази крута намеса ще се допусне само когато е действително необходима и че при извършването ѝ ще бъде спазен балансът между защитените лични права и обществения интерес.

Юридическите основания за одобряване на протокола са няколко. По изключение без предварително разрешение на съда, обискът е допустим, но предполага задържане или наличие на достатъчно основание да се счита, че лице, което присъства при претърсване е укрило предмети или книжа от значение за делото (чл.164, ал.1 НПК). Втората предпоставка попада във фактическите основания и ще бъде обсъдена по-долу. Първата изисква от материалите по делото да може да се констатира, че спрямо обискирания е издаден *акт за задържане*.

Формулировката на закона е обща поради което считам, че под „задържане“ се има предвид всяко задържане, предвидено в закон, а не само задържането под стража като мярка за неотклонение (чл. 63 НПК) и задържането за явяване пред съда като мярка за процесуална принуда

---

³²² Георгиев, Г. Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с.б., с. 37

(чл. 64, ал.2 НПК). Според действащата уредба задържане на лице е в правомощията на полицейските органи по ЗМВР (чл. 72), на горските служители по Закона за горите (ЗГ, чл. 200, ал.1, б. б) и на митническите органи по Закона за митниците (ЗМ, чл. 16а, ал.1).

Извършван при задържане обискът може да се определи като необходимо действие. Щом съответният орган е преценил необходимостта да бъде отнето правото на свободно придвижване на едно лице, то за този орган възниква задължението да установи какви вещи и предмети държи това лице в себе си. Това се налага, както от гледна точка на доказване на престъплението, за което лицето се задържа, така и от гледна точка на безопасност – възможно е лицето да носи в себе си вещи и предмети, включително забранени, с използването на които да постави в опасност живота и здравето както на задържаното, така и на задържащото лице.

Трябва да се направи важно уточнение във връзка с възможността обиск да се извърши и по правилата на други закони. Според чл. 80, т.1-4 ЗМВР полицейските органи извършват обиск на лице задържано при условията на чл. 72, ал. 1 от същия закон или за което съществуват данни, че носи опасни или забранени за притежаване предмети, или което е заварено на място, където е извършено престъпление или нарушение на обществения ред, когато има достатъчно данни, че у него се намират вещи, които са свързани с престъплението или нарушението, или за което има сигнал в ШИС за извършване на специфичен контрол. Задържано по реда на ЗМ лице също може да бъде обискирано (чл. 16а, ал.9).

Това са два различни вида обиск – този по ЗМВР и ЗМ е извършван при задържане от административни органи, а този по НПК е действие по разследването. Разликите между двата вида обиск са

изяснени подробно в литературата.³²³ В наказателнопроцесуален аспект най-съществената особеност е, че макар и за двете действия да се съставя протокол, когато обискът е проведен по реда и правилата не на НПК, а на ЗМВР, той няма официална удостоверителна сила по смисъла на чл. 131 НПК, а в качеството си на обикновен документ се третира като писмено доказателствено средство съобразно чл. 127 НПК. Затова възпроизведените с него факти могат да станат доказателства, но само ако се „легализират“³²⁴, ако се съберат и проверят чрез способите, предвидени в НПК.

Очевидно обаче една от хипотезите на обиск по ЗМВР и по ЗМ е идентична с предвидената в НПК – задържането (чл. 164, ал.1, т.1 НПК и чл. 80, ал.1, т.1 ЗМВР, чл. 16а, ал.9 ЗМ). Това налага изясняване на въпроса кой ред трябва да се предпочете: този на НПК или този на специалния закон?

Дейността по разследване се осъществява от изрично определени органи при условията и реда на НПК. Тя е иманентно свързана с доказването и е насочена към разкриване на обективната истина и реализиране на отговорността на гражданите за евентуално извършени от тях престъпления.

Дейността на полицейските и митническите органи е различна. Да вземем за пример първите. Полицейските правомощия се осъществяват в изпълнение на преследваните от ЗМВР цели за пресичане, преустановяване и разкриване на престъпления. Те не се дублират с действията по разследване, регламентирани в НПК, и не са основание полицейските органи да изземват правомощия, присъщи на досъдебните органи. Дейността по ЗМВР, макар и свързана с наказателното производство, не е част от него и се осъществява от

---

³²³ Чинова, М. Досъдебното производство... с.641

³²⁴ Решение № 164 от 22.12.2016г. по н.д. № 590/2016г. на П НО на ВКС

служители на МВР, които – освен в изрично посочени случаи – нямат качеството на разследващ орган по смисъла на чл. 52 НПК, не са ангажирани с разследването по наказателното производство и не извършват процесуални действия по НПК.

Съществуват обаче хипотези, при които полицейските органи в МВР могат да извършват обиск не само като възложено действие, а и като първоначално с което се започва наказателното производство (чл. 194, ал.4 НПК). Затова когато трябва да се определи по кой ред да се извърши обискът, ръководещо е каква е целта, която се преследва с него: дали визираното в чл. 160, ал.1 НПК откриване и изземване на интересуващи разследването материали или реализиране на основните дейности по чл.6 ЗМВР. Всякога, когато е започнало досъдебно производство по реда на чл. 212, ал.1 или ал.2 НПК, за извършване на разследване трябва да се извърши обиск по НПК. Но не образуването на досъдебно производство е критерият, а именно целта, с която се извършва обискът. Това е така, първо, защото именно с обиск може да се започне производството (чл.212, ал.2 НПК), и, второ, защото обиск по ЗМВР може да се проведе и при образувано досъдебно производство, когато той не цели доказване на престъплението, а защитата на полицейските служители и охрана на тяхната безопасност при задържане.

Същите разсъждения могат да бъдат изложени и що се касае до митническите органи. С дейността си те реализират функциите и задачите, възложени на Агенция „Митници“, като най-общо може да се посочи, че те пресичат, преустановяват и разкриват на митнически и валутни нарушения и престъпления в случаите, предвидени в чл. 194, ал.3 НПК (чл. 15 ЗМ). Дейността по ЗМ се различава от тази по НПК и митническите органи – освен в изрично посочени случаи – нямат качеството на разследващи, не са ангажирани с такава дейност и не извършват процесуални действия по НПК.

От всичко казано по-горе следва, че за вида дейност се съди от насоката, с която се предприема.

Обискът не е елемент от задържането. Задържането без оглед на законовия ред, по който се осъществява, представлява принудителна мярка: административна, ако се основава на ЗМВР, ЗГ или ЗМ или наказателнопроцесуална, ако се основава на НПК. Претърсването на лице е способ за доказване по НПК и трябва да се разглежда различно и отделно от принудителната мярка, която е предпоставка за неговото извършване.

Независимо от основанието за обиска по НПК (задържане или съмнение за укриване на значими за делото материали), от юридическа страна редът за извършване на действието е идентичен.

Спецификата на претърсвания обект, а именно живо лице, предпоставя и особено изискване – действието да се *извършва от лице от същия пол* в присъствието на *еднополови с претърсвания поемни лица*. В съдебната практика обаче неспазването на това изискване не винаги се окачествява като съществено процесуално нарушение. Критерият, за който следва да се държи сметка, е начинът на извършване на действието: съществен порок ще е налице всякога, когато обискът е съпроводен с разсъбличане и претърсване на тялото на лицето. Във всички други случаи следва да се приеме, че нарушение е налице, но то не е от естеството да опорочи в толкова голяма степен извършеното действие, че да направи протокола негоден, а приобщените с него доказателства неизползваеми.

Неприсъствието на поемни лица изобщо обаче е съществено процесуално нарушение, обосноваващо негодност на протокола за извършеното действие като писмено доказателствено средство, респ.

липса на доказателствена стойност по отношение на обстоятелствата, отразени в него, касаещи проведеното действие и приобщените вещи.³²⁵

По отношение на уредената в чл. 164, ал.1, т.2 НПК хипотеза има няколко съществени особености от юридическа страна, свързани с процесуалния момент, в който това действие се предприема и качеството на засегнатото лице. На първо място, формулировката на законовия текст подсказва, че обискът е задължително предхождан от началото на претърсване на помещение. Не е необходимо това претърсване да е приключило, съответно за него да е съставен протокол, за да се премине към обиск. Възможно е основателността на заключението, че присъстващо лице укрива в себе си материали да възникне в хода на незавършилото претърсване. На второ място, обиск в тази хипотеза може да бъде извършен само по отношение на лице, което присъства на претърсването, т.е. обект на обиск може да е само лице от кръга на посочените в чл. 162 НПК.

От това следват два извода. Първо, няма изискване за друго процесуално качество на това лице – обвиняем, пострадад, свидетел и т.н. Второ, засегнатото лице не може да бъде никое друго, освен посочените в чл. 162 НПК. То трябва да има отношение към претърсването (изразено чрез присъствието) и основанието за обиска да е възникнало по време на претърсването (изразено чрез възникването на основателно съмнение, че укрива материали от значение за делото). Не може например само защото при претърсването не са намерени вещи, да се твърди, че се предприема обиск на осн. чл. 164, ал.1, т.2 НПК на лице, което не е присъствало, но има приятелски отношения с обвиняемия или пък на лице, което живее в претърсвания имот, но в момента на претърсването не е било там.

---

³²⁵ Решение № 378 от 29.06.2010 г. по н. д. № 188/2010 г. на III НО на ВКС

Внимание трябва да се обърне на още едно обстоятелство. Връзката между претърсването и обиска в хипотезата на чл. 164, ал.1, т.2 НПК се простира само що се отнася до това, че присъствието на определено лице създава за него процесуално качество, което го прави обект на обиска. За двете действия се съставят два отделни протокола. Изрично следва да се настоя и че съдебният контрол върху претърсването на помещението е отделен от този върху обиска. Така например възможно е претърсването на помещение да се осъществява при предварителен съдебен контрол. Това не означава, че разрешението се разпростира и върху обиск на присъстващите лица.

Що се касае до фактическите основания за законосъобразно извършване на действието, респ. за одобряване на протокола, при всяко претърсване на лице без разрешение трябва да може да се установи, че при извършването му са били налице *достатъчно основания да се предполага, че то е укрило материали от значение за делото.* Съпоставката на текстовете на чл. 164, ал.1, т.1 и 2 НПК създава условия да се поддържа, че това изискване е валидно само за втората хипотеза, а при първата самото задържане легитимира необходимостта от обиск. Считам, че такъв извод би бил неверен. Както се посочи по-горе обискът е подчинен на процесуалната цел на всяко претърсване – откриването на материали от значение за делото. Затова, макар и изрично да не е предвидено в чл. 164, ал.1, т.1 НПК, това основание трябва да може да се изведе от делото във всеки конкретен случай на обиск без разрешение. Самото задържане не може да обоснове обиск като действие по разследването. Това е така по следните съображения:

Първо, както се посочи и по-горе, задържането може да е административна или наказателна мярка. Всяка една се обосновава от собствени предпоставки и е последвана от определени действия. След административно задържане се извършва обиск на задържания, но той е основан на предпоставките и обслужва целите, предвидени в съответния

закон. Така, ако отново се вземе за пример задържането по ЗМВР то е последвано от обиск на задържания с цел установяване притежанието на опасни или забранени вещи или на такива, които са свързани с деянието, за което се задържа лицето (члпр. 80 вр. чл. 72 ЗМВР). Задържането по НПК нито като мярка за неотклонение, нито като друга мярка за процесуална принуда не се следва задължително от обиск (арг. съотв. чл. 63 НПК и чл. 64, ал.2 НПК). То не обслужва никакви други цели, освен тези по чл. 160, ал.1 НПК.

Второ, обискът е ограничителна мярка. Съобразно стандарта, заложен в ЕКЗПЧОС, като такава извършването му трябва да се основава на точно определени основания, посочени в закона. Ако се приеме, че задържането по чл. 164, ал.1, т.1 НПК не е свързано с основанието по чл. 160, ал.1 НПК, означава да се приеме, че в НПК съществува ограничителна мярка в противоречие с общностното право. Ако самото задържане може да обоснове обиск, това означава да обосноваваме и легитимираме принудата единствено със самото й съществуване в закона. Българският законодател не може да бъде упрекнат в допускане на подобно положение.

Всичко казано дотук идва да покаже, че и в искането на прокурора, и в акта на съда трябва да намерят отражение обстоятелствата, установени по делото, водещи до извод, че обискът всякога е подчинен на доказателствена нужда, удовлетворяването на която именно чрез прилагане на този способ по отношение на конкретно лице се обосновава от заключение за наличие на предпоставките по чл. 160, ал.1 НПК.

2.Особености на съдебния контрол

Установени са случаи в практиката на заобикаляне изискването за получаване на съдебно одобрение на извършения при условията на чл.164, ал.1 НПК обиск. В случаи, когато при извършване на действието

действително са намерени обекти, изготвят се два отделни протокола – един за проведения обиск, и втори за изземване на намерените предмети. Това изкуствено разделяне на двете процесуални действия – претърсването на лице и изземването на откритите при същото вещи, се прави с цел да бъде представен за съдебно одобрение единствено протокола за изземване, а не и този за обиск, тъй като към него съда би бил по-взискателен. Ако в такива хипотези съда не разгледа и двата протокола във връзка един с друг би се достигнало до незаконосъобразно нарушаване, както на изискванията на НПК, така и на ЕКЗПЧОС.³²⁶

Разгледаната хипотеза е допълнително съображение в подкрепа на предложението в НПК изрично да се посочи, че искането на прокурора следва да бъде задължително придружено с материалите по делото. Само така съдът ще може да проследи всички действия на органите на досъдебното производство, което е от съществено значение, особено в хипотеза като посочената по-горе. Дори всички други изискуеми от закона юридически и фактически основания да са налице, съдът може да не одобри протокола

4.Изземване

1.Основания за одобряване на протокола

Изземването се извършва като неотложно следствено действие, когато съществува опасност от увреждане, унищожаване, укриване и въобще от загубване или видоизменяне на интересуващите разследването материали. Хипотезите са аналогични на тези при претърсването.

---

³²⁶ **Панова, П.** Чл. 8 ЕКЗПЧОС– наказателен аспект на зачитането на личния живот, дома и кореспонденцията. // Сборник материали по правата на човека, НИП, 2007, също и **Кръстева, З.** Разследването... с.151

Изяснена беше двуликата природа на изземването като самостоятелно действие и като свързано с предварително проведено претърсване или оглед (включително обиск и освидетелстване). Считаю, че неотложно изземване може да се проведе във всяка една от хипотезите.

Важно е да се отбележи само едно обстоятелство по отношение на ситуацията, в която изземването е предхождано от друго действие. Процесуалната цел на претърсването е именно „откриване“ на материали от значение за делото, които да бъдат иззети. Поради това ако изземването се предхожда от претърсване, двете не може да се извършват в различни условия: единствената логична хипотеза е или и двете да са в условия на предварителен съдебен контрол, или и двете да са при последващ. Огледът обаче няма за пряка цел откриване и изземване на материали от значение за делото. Установяването на такива има случаен характер. Затова възникването на необходимост от провеждане на изземване в хода на оглед е винаги в условията на неотложност.

Доколкото *процесуалният ред* на изземването е уреден в съходство с претърсването, тук ще се обърне внимание единствено на особеностите.

Преди да пристъпи към претърсване и изземване, съответният орган трябва да предложи на присъстващите лица да му посочат търсените предмети, книжа и компютърни информационни системи, в които се съдържат компютърни информационни данни (чл. 163, ал.2 НПК). Анализът на разпоредбата води до три съществени извода.

На първо място, в Глава трета бяха изложени аргументи срещу становището, че това е нормативната основа на т.нар. доброволно предаване на материали за нуждите на разследването. Съображение за това е самата лексика: употребеният израз е „посочи“, а не „предаде“. По-силен аргумент обаче се извежда от самото естество на

доброволното предаване. То предполага инициатива на предаващия да предостави на досъдебните органи материали от значение за делото. Изяснено беше, че нормативната уредба на този акт е дадена в чл. 159 НПК. Началото на претърсването – което безспорно е настъпило към процесуалния момент, в който на засегнатото лице се отправя предложение за посочване – изключва възможността за доброволно предаване на вещите. Следователно правната регулация в чл. 163, ал.2 НПК и тази по чл. 159 НПК не се намират в съотношение на алтернативност, а визират две съвсем различни процедури.

На второ място, спазването на буквата на закона при отправяне на поканата е от изключително значение. Материалите трябва да бъдат именно посочени, тъй като предаването им крие риск от съзнателното или неволното им повреждане или унищожаване, от заличаване на следи върху тях. Посочването позволява да се фиксира мястото, където материалите се намират, което също може да има доказателствено значение.

Предложението поражда процесуално задължение у присъстващите лица за оказване на съдействие. Неизпълнението му обаче не влече негативни последици за тях, тъй като не е скрепено със санкционни разпоредби. Отказът да се посочат дава основание за придвижване на процесуалния ред напред – предприемат се фактически действия по претърсване и – в случай, че то е резултатно – по изземване.

Внимание трябва да се обърне на хипотезата, в която това предложение е отправено към обвиняемия, който присъства, защото съвместява качеството на някое от изброените в чл. 162 НПК лица. В литературата е изказано мнението, че за разлика от положението при всички други лица по чл. 162 НПК за обвиняемия не се поражда процесуално задължение, а ако той откликне на предложението и посочи

търсените материали, това е израз на упражняване на право.³²⁷ Тезата е аргументирана с правото на защита и свързаната с него презумпция за невиновност.

Намирам становището за неправилно, тъй като няма основание да се приеме, че една и съща норма поставя обвиняемия и другите присъстващи лица при различен процесуален режим. За всички присъстващи, пък били те конституирани и в друго процесуално качество, включително и на обвиняем, разпоредбата винаги създава процесуално задължение, неизпълнението на което, както се каза по-горе, не води до санкциониране. Посочването на материалите от страна на обвиняемия обаче може да се тълкува в смисъл на допринасяне за разследването и да бъде преценявано като смекчаващо отговорността обстоятелство. Така, поради съществените процесуалноправни последици, свързани с резултатността на претърсването и изземването, оказаното от обвиняемия съдействие на разследването би имало и съответни благоприятни за него материалноправни последици. Проекцията им би се проявила при евентуално ангажиране на наказателната му отговорност чрез тълкуването на сътрудничеството като смекчаващо отговорността обстоятелство или прилагане на привилегирован състав, свързан с възстановяване на вредите от престъплението например.³²⁸ Поведението на обвиняемия – да посочи

---

³²⁷ **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с.125

³²⁸ Изказвано е и становище за невъзможност да се приложи привилегирован състав при посочване на вещите от обвиняемия, ако впоследствие те не са предадени на пострадалия, респ. ощетеното юридическо лице, а са приобщени като веществени доказателства: вж. **Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН, с.127-133. Казано с други думи в цитирания източник се застъпва, че приложимостта на състава зависи от

или не – се диктува от неговата линия на защита и свободата на избор е охранена именно от липсата на неблагоприятни последици при пасивно поведение.

Нещо повече, тук няма разлика в процесуалния режим на лицата. Автономността на избор на поведение е валидна не само по отношение на обвиняемия, а принципно за всички присъстващи лица. Действително те може да не притежават друго процесуално качество, но законът отчита възможността въпреки това те да имат отношение към престъплението, което да се разкрие впоследствие (дори именно с извършването действие), поради което да бъдат привлечени като обвиняеми или пък възможността да се намират в особени отношения с лице, което има касателство към престъплението. Тяхното право да не уличават сами себе си или близни от кръга, очертан в чл. 119 НПК, е охранено чрез липсата на санкционни последици от пасивността им. В

процесуалната „съдба“ на вещите: дали те остават за нуждите на разследването или се връщат на правоимащото да ги получи лице. Струва ми се, че тезата следва да бъде отхвърлена, тъй като е неиздържана от формалнологическа гледна точка. Дали да се върнат на пострадалия или да останат приобщени към делото е въпрос, който се решава не от обвиняемия, а от съответния процесуален орган – прокурорът по време на досъдебната фаза и съдът в съдебната (съответно чл. 111, ал.2 НПК и чл. 301, ал.1, т.11 НПК). Привилегированият състав се прилага заради последващо инкриминираното деяние добросъвестно поведение на обвиняемия, което е „посочването“ на вещите, а връщането им в процесуалноправен смисъл (т.е. при упражняване на правомощията на държавните органи по чл. 111, ал.2 и чл. 301, ал.1, т.11 НПК) не лежи в неговата власт. Фактът на „посочването“ се възприема като основание за приложимостта на предвиден в НПК привилегирован състав, както в задължителни за прилагане съдебни актове (Постановление № 8 от 31.12.1956 г. на Пленума на ВС; Постановление № 3 от 25-27.VI.1970 г. по н. д. № 3/1970 г., Пленум на ВС, изм. и доп. с Постановление № 9 от 10.XII.1975 г. (в т.3 на което изрично се обсъжда този въпрос – б.м. Е.А.) и Постановление № 7 от 26.VII.1987 г. по н. д. № 7/87 г.), така и въобще в трайната практика на върховната инстанция (Решение № 39 от 22.VII.1981 г. по н. д. № 25/81 г., ОСНК).

този смисъл считам, че коментираната уредба на претърсването и изземването в НПК заслужава одобрение.

На трето място, посочването на материалите не изключва принудителния характер на действието, поради което протоколът, съставен при провеждането му, следва да се предостави за одобряване.

На изследване се поставя въпросът за неуредената законово, но практически наложила се хипотеза на изземване на веществени доказателства при извършване на оглед. Изобилна е съдебната практика по отношение на разглеждания въпрос. „Правното естество на всеки протокол се определя не от буквалното му наименование и титул, а от неговото действително съдържание и същност.”³²⁹ Следователно какъв способ за доказване е проведен следва да се преценява с оглед на това какви действия обективира. Извършването на оглед, на претърсване и на изземване по правило се инкорпорира в отделни протоколи, но няма пречка това да стане и в един. В този случай протоколът, независимо как е озаглавен, трябва да отговаря едновременно на изискванията към различните действия по разследване – и на огледа, и на претърсването, и на изземването³³⁰. В частта, в която отразява действия по претърсване и изземване е необходимо да бъде представен за одобрение.³³¹ В противен случай за тези действия протоколът би бил негоден доказателствен източник. По отношение на извършения оглед протоколът е годно доказателствено средство, без одобрение.

Изземването в хода на оглед не следва пряко от нормата на чл.155, ал.1 от НПК, но такава възможност „се извежда по силата на смисловото и логическо тълкуване на задължението непосредствено да се изследват и запазят следи от престъплението, като това включва и

---

³²⁹ Решение № 19 от 28.03.2018 г. по н. д. № 1230/2017 г. на III НО на ВКС

³³⁰ Решение № 101 от 13.07.2016 г. по н. д. № 296/2016 г. на III НО на ВКС

³³¹ Решение № 345 от 01.12.2015 г. по н. д. № 1069/2015 г. на III НО на ВКС

предмета на престъплението по необходимост.“³³² В този случай не е необходимо съставяне на протокол за претърсване или изземване, тъй като предметът на престъплението вече е поставен във фактическата власт на разследващия орган.

Тази трактовка е възприета от теорията.³³³

Налице е и обратното становище, съобразно което не се налага получаване на съдебна санкция при изземване на предмети при извършване на оглед.³³⁴ Аргументът, който се изтъква е, че на досъдебното производство законоустановен е съдебният контрол само при освидетелстване при несъгласие на подлежащото на оглед лице. Друго съображение се открива в това, че всъщност целта на огледа и изземването е една и съща: изземване на откритото³³⁵.

В практиката на първоинстационарните съдилища няма формирано единно становище по въпроса. Налице са определения, с които искане за одобряване на протокол за оглед в частта за изземването се оставя без разглеждане. Съдът изхожда от заглавието на документа (протокол за оглед) и приема, че липсва процесуално основание за упражняване на съдебен контрол върху него, защото НПК сочи изрично и изчерпателно кои действия подлежат на съдебен контрол и огледът не е едно от тях. В други определения искането се оставя без уважение с аргумент, че не е допустимо да се извършва изземване при оглед. Застъпва се и трето разбиране, според което искането трябва да се разгледа по същество и действието да бъде обект на съдебен контрол,

---

³³² Решение № 101 от 16.05.2016 г. по н. д. № 294/2016 г. на III НО на ВКС

³³³ **Чинова**, М. Досъдебното... с.628-630 и цитираната там съдебна практика.

³³⁴ **Манев**, Н. Развитие на реформата на наказателния процес, София, Сиела, с.48,

³³⁵ **Маринова**, Г. За съдебния контрол върху някои способности на доказване. - Правна мисъл, 2019, № 4, с. 65

идентичен с този при осъществяване на изземването. Четвъртото виждане сочи, че произнасянето зависи от мястото на извършване на следственото действие и в частност засегнати ли са с него нечийи гарантирани лични и имуществени права. Ако действието е извършено на общодостъпно място (например парк, улица, други обществени места), този протокол не следва да бъде одобряван, защото не е налице засягане на чужда правна сфера. Когато обаче огледът е извършен в имот на определено лице (например домът, автомобилът или друга частна собственост на някого), следва да се приеме, че, за да бъде валиден, протоколът има нужда да бъде одобрен. По мое мнение в най-голяма степен на ролята на съдебния контрол като гарант за правата на лицата съответства последната трактовка.

Протоколът, предоставен за одобряване, трябва да съдържа посочване на всички относими обстоятелства: точно и максимално подробно описание на предметите и книгата, които са иззети; посочени ли са доброволно или мястото, където са съхранявани, е претърсено, за да бъдат открити; къде и при какви обстоятелства са били намерени; правен ли е опит да се укрият или унищожат.

На изземване подлежат само предмети и книга, които се отнасят до делото. Порочна е практиката да се изземват всякакви материали, връзката с делото на които не е очевидна.

§ 3. Последващ съдебен контрол върху тайните способности за доказване

Обект на анализ е особеният случай на разследване чрез служител под прикритие в условията на неотложност по разпореждане на наблюдаващия прокурор с последващо разрешение (чл.173, ал.4 НПК). Това е единственият случай, в който НПК предвижда изключение от правилото СРС да се прилагат само след предварително предоставено разрешение. Дейността на служителя под прикритие се прекратява, ако в срок до 24 часа не бъде дадено разрешение от съответния съд, който се произнася и по съхраняването или унищожаването на събраната информация (чл. 173, ал.4 НПК). Изискването за предоставяне на съдебното разрешение в този срок е гаранция за законосъобразността на способа.

На първо място, следва да се изясни правната характеристика на служителя под прикритие. Фигурата е била обект на детайлен анализ.³³⁶ Използване на служител под прикритие може да бъде обосновано от две цели: служителят да сключи привидна продажба или друг вид сделка с цел да спечели доверието на насрещната страна (доверителна сделка по чл. 10б ЗСРС) или да установи и поддържа създадения контакт с контролираното лице, за да получи и разкрие информация за извършването на тежко умишлено престъпление и за организацията на престъпната дейност (чл. 10в ЗСРС). По този начин съдържанието на задачата на служителя под прикритие е предопределена от закона.

---

³³⁶ В наказателнопроцесуален аспект фигурата е разгледана в **Рашков, Б.** Служителят...; Анализ на правното положение и организацията на дейността на МВР със служителите под прикритие е предложен у **Савов, И.** Някои размишления спрямо правния статут и функционален режим на служителя от МВР на прикритие, Европа през 21 век : Регионалната сигурност и необходимите реформи в Европейския съюз, Нов български университет, 2017, достъпен на

file:///C:/Users/USER/AppData/Local/Temp/72(1).pdf

Нейното успешно изпълнение би имало значителен ефект върху разследването.

На практика служителят, под прикритието на легендираната си самоличност, прониква в престъпно формирование и изгражда и поддържа контакти с членовете му, за да събере информация при наблюдение или участие в доставки на забранени вещи, предмет на престъпление, сключване на доверителни сделки и т.н. За реализирането на тази дейност се налага служителят да извършва деяния, които формално осъществяват състав на престъпление, но трябва да бъдат разграничени от действително престъпната дейност. Тематичният обхват на настоящата разработка не предполага пространно обсъждане на този проблем в наказателноматериалноправен аспект.³³⁷ Важно е да се посочи единствено, че деянието на служителя не е общественоопасно, доколкото то е осъществено „в рамките на определените му правомощия по закон“ (чл. 126 НК). В НПК и ЗСРС отсъства всякаква регламентация относно това какви действия има право да извърши служителят под прикритие. Затова трябва да се изтъкне необходимостта от прецизно дефиниране на поведението на служителя, защото от материалноправна гледна точка в неговите граници се заключва непрестъпната деятелност, а от процесуалноправна – само то може да приобщи годни доказателства за процеса. Всяко отклонение от разрешеното поведение би имало съответно проявление, както по отношение на наказателната отговорност на служителя, ако нарушението представлява съставомерно поведение, така и по отношение на валидността на доказателствата.

При разследването чрез служител под прикритие чрез прилагане на един способ за доказване се създават условия за събиране на различен по вид доказателствен материал. Доверителната сделка служи за

---

³³⁷ Детайлно по темата вж. **Германов, Г.** Деянието на служител под прикритие. Член 126 от Наказателния кодекс, София, Сиела, 2020

събиране на вещественни доказателства, а служителят под прикритие може да бъде разпитван като свидетел (чл. 172, ал.4 НПК). Разпитът на служителя под прикритие се провежда като разпит на свидетел със запазена в тайна самоличност. Служителят под прикритие има и принципно сходство с тази фигура, но с две съществени разлики: той не е „обикновен“ таен свидетел, а служител на държавна структура (чл. 173, ал.3 НПК; чл. 10в ЗСРС) и неговата легендирана самоличност никога не е необратима³³⁸.

1.Основания за одобряване на протокола

За да се допусне разследване чрез служител под прикритие трябва да са налице всички посочени и обсъдени по-горе общи изисквания. В допълнение към искането се представя и *писмена декларация от служителя, че е запознат със задълженията си и задачите по конкретното разследване*. Декларацията се представя от ръководителя на структурата, която го осигурява и прилага и в нея вместо данни за самоличността на служителя се посочва личният му идентификационен номер, определен от посочената структура. Декларацията се съхранява от органа по чл. 174, ал. 1 - 3 НПК (чл. 173, ал. 3 НПК). „Този процесуален документ е част от фактическия състав, даващ възможност да бъдат използвани СРС, респективно наличието или липсата му е от значение за преценката дали могат да бъдат ползвани доказателствените им резултати.“³³⁹

Разследването чрез служител под прикритие се допуска, когато това е *„единствена възможност за осъществяване на разследването“* (чл. 173, ал.4 НПК). Такава хипотеза е налице ако всички други действия

---

³³⁸ **Рашков, Б.** Защита на лица, застрашени в наказателното производство // Общество и право, 2007, № 4, с. 35

³³⁹ Решение № 168 от 13.01.2017 г. по к. н. д. № 500/2016 г. на Ш НО на ВКС

по разследването са изчерпани, невъзможни или е изначално ясно, че била били безрезултатни.

Особености на съдебния контрол

Анализът на чл. 173, ал. 4 НПК сочи на една съществена особеност: служител под прикритие без разрешение на съда може да се използва в *неотложност*, но критериите, заложи в закона за това кога същата е налице, са различни от тези при досега разглежданите действия по разследването. Изисква се разследването чрез служител под прикритие да е „единствена възможност за осъществяване на разследването”. Считам, че това е по-обща по съдържание хипотеза от тази извършването на действието да е „единствена възможност за събиране и запазване на доказателствата”. „Разследването” предполага не само събирането и запазването на доказателствата, но и тяхното намиране, изследване, набавяне на необходимата информация за изграждане на следствени версии и тяхната проверка. Очевидно, в случая става дума за особено съществена дейност, която не търпи отлагане под страх от осуетяване не просто на събиране на доказателствата, а на цялостното разследване.

Считам, че хипотезата на чл. 173, ал.4 НПК е различна и от разглежданото вече задържане и изземване на недоставена кореспонденция по чл. 165, ал.3 НПК. И двете норми уреждат особен вид неотложност на случая. Изяснено беше, че недоставената кореспонденция може да се задържи без разрешение, но същинското действие по разследването – изземването, се осъществява единствено при предварителен контрол. При разследването чрез служител под прикритие способа за доказване се прилага предварително в същинския смисъл, защото с него се изпълнява дейност по разследване. Задържането на недоставена кореспонденция, както беше посочено, представлява само подготвителна дейност, с която разследване не се

осъществява. Задържането подготвя изземването и поради това, ако последното не се разреши, доказване не се осъществява.

Може да се възрази, че и използването на служител под прикритие не може да бъде средство за събиране на доказателства по смисъла на чл. 102 НПК, тъй като в чл. 173, ал.4 НПК за назоваване на резултата от неговата дейност до получаването на разрешение е използвана думата „информацията”. Считам, че причината за това е друга. Терминът визира събраните в хода на дейността на служителя данни, ако не бъде дадено разрешение. Словесният подбор не е случаен – целта е да се подчертае, че без разрешение на съдия те губят доказателствената си стойност и стават просто „информация”, която няма процесуален облик.

Разликата със задържането на недоставена кореспонденция е очевидна. Кореспонденцията става част от доказателствената съвкупност не със задържането, а с изземването. Задържането обезпечава изземването и възпрепятства адресата да получи кореспонденцията, но само по себе си задържането няма доказателствена стойност за процеса, с него нищо не се приобщава. „Информацията“, добита от служителя под прикритие е винаги с доказателствено значение, но тази характеристика може да отпадне, ако не бъде дадено разрешение от съда.

Налице е и съществена особеност що се отнася до акта на съда. В отлика от другите хипотези на последващ съдебен контрол той е именуван „разрешение“. Това е израз на двойката му роля – да *валидира* извършените действия от началото на дейността на служителят под прикритие (своего рода одобряване) и да *разреши* последващата дейност на служителя (класическо разрешение).

Глава Пета: Текущ съдебен контрол

§ 1. Общи положения

Текущият съдебен контрол се осъществява *по време на извършване на действието*. Правомощията на съда се отличават с някои специфики в сравнение с вече разгледаните случаи.

Провеждането на разпит пред съдия е форма на съдебен контрол, която има двойко значение: цели закрепване на събрани на досъдебната фаза гласни доказателствени средства, които да могат да се ползват от съда по същество, но е и проявление на принципа на справедлив съдебен процес, защото възпроизведените с него доказателства са събрани в условията на състезателност.

Така, първо, това действие по разследването е гаранция за самите органи на досъдебното производство при осъществяване на конституционните им функции, именно заради процесуалната стойност на този разпит в съдебната фаза на процеса. Резултатите от него могат да бъдат ползвани от съда по същество. Тази характеристика на способа обезпечава в по-пълна мяра доказването на обвинението.³⁴⁰

Второ, в теорията³⁴¹ е прието, че специфичните условия и задачи на досъдебното производство обуславят ограниченото проявление на състезателност. През тази фаза няма страни и следователно не може да се говори за разгръщане на принципа, а само за негови елементи. Един от тях считам, че е въведеният с изменения на НПК през 1999г. разпит пред съдия. Касае се за процедура (разпита пред съдия) в рамките на досъдебната фаза на процеса, която се провежда в условия на

---

³⁴⁰ Решение № 7 от 16 декември 2004 г. по к.д. № 6/2004 г. на КС на РБ. на КС на РБ

³⁴¹ **Павлов, С.** Наказателен процес на Република България. София, Наука и изкуство, 1979, с. 466

проявление на този принцип. Чрез този способ се дава възможност на обвиняемия, подпомаган от своя защитник, да участва при разпита на свидетелите и другите обвиняеми, с което се изпълнява в пълна мяра изискването на чл. 6, т.3, б. „д” ЕКЗПЧОС. Събраните показания и обяснения стават пълноценен източник на доказателства – те са противопоставими на защитата, защото обвиняемият е могъл активно да участва при събирането им; има сигурност, че са депозирани доброволно и са отразени в протокола вярно; в хода на самото провеждане на разпита е била дадена възможност обвиняемият да опровергае или да разколебае доказателствената стойност на показанията на свидетелите, респ. на обясненията на другите обвиняеми, чрез задаване на въпроси, от чиито отговори може да се извлекат заключения за тяхната ненадеждност или недостоверност.

Изказани са мнения, че разпитът пред съдия е опит за въвеждане на състезателното начало още на досъдебната фаза на наказателния процес³⁴². Според мен такава крайна теза за приложимостта на принципа на състезателността в досъдебната фаза съставлява генерализиране на едно изключение.

Състезателното начало не е и не може да бъде застъпено докрай в досъдебната фаза на наказателния процес, тъй като изпълняваните по време на протичането ѝ задачи и условията, при които това става, изключват състезателността. Съдът не е ръководно-решаващ орган в тази фаза на процеса и провеждането на действия по разследването със съдебна санкция не може да промени това положение. Функциите по обвинение и ръководство и решаване се носят от един и същи орган – прокурорът и разследващия орган, и по време на развитието на тази фаза няма страни.

---

³⁴² **Беленски, Р.** Разпит пред съдия в наказателното производство, с.12

В литературата³⁴³ е изтъквано, че след съдебната реформа през 1999г. състезателността на досъдебното производство не е изключена по абсолютен начин. Изработен е критерий за преценка кога принципът намира проявление: „когато конкретен въпрос се решава от съд в съдебно заседание с призоваване на страните.“³⁴⁴ Така се произнася съдът по почти всички мерки за принуда, които се вземат и контролират на досъдебното производство. По искането, направено от прокурор, съдът се произнася след като изслуша и вземе становището и на другата страна – обвиняемият и неговият защитник.

Изследването на процедурата по разпит пред съдия през призмата на предлагания стандарт показва, че макар да протича с участие на обвиняемия в това производство съдът не решава определен въпрос. Неговата функция, както ще се обсъди подробно по-долу, е удостоверителна, относно факта на извършване на разпита и начина на неговото осъществяване, и контролна, относно спазване законосъобразността на провеждане на това действие.

Всичко, изтъкнато по-горе, обосновава не тезата, че институтът на разпита пред съдия въвежда състезателност в досъдебното производство, а че като осигурява доказателства, върху които съдът по същество може да основе присъдата си, този способ охранява спазване на принципа по чл. 12, ал.1 НПК в централната съдебна фаза. Ключов елемент на състезателността е изискването съдът да се позовава на

---

³⁴³ **Чинова, М., Митов, Г.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021, с. 117, **Цонков, И.** Теория и практика на съдебното производство по наказателни дела (Състезателността в светлината на Европейската конвенция за правата на човека), София, Сиела, 2014, с. 185-186, с. 291 и сл., **Петрова, Д.** Съдебното следствие в наказателния процес. София, Сиела, 2016, с. 20-21

³⁴⁴ **Чинова, М., Митов, Г.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021, с. 117

доказателства, които са събрани в съдебно заседание при равнопоставени страни, които имат възможност активно да участват в следствието като задават въпроси, изразяват съмнения относно достоверността на доказателствата на противната страна, противопоставят свои доказателства и т.н.³⁴⁵ Затова, когато НПК допуска гласни доказателствени средства от досъдебната фаза, които могат да се ползват в съдебната, той гарантира и равенство на оръжията именно в тази фаза: доказателствените средства са събрани по време на състезание между равнопоставени страни. Участието на обвиняемия в разпит на свидетел или друг обвиняем пред съдия не превръща досъдебното производство в състезателно, а представлява предоставяне на възможност на една бъдеща страна в евентуално преминал в съдебната си фаза процес да участва в събирането на доказателства, които могат да се ползват непосредствено от съда.

По процесуалната си същност коментираният способ е самостоятелно действие по разследването – разпит, провеждан по време на досъдебната фаза на наказателния процес *от* орган на досъдебното производство *пред* съдия. Извеждането на тези обстоятелства пред скоби има съществено значение за разбиране спецификите на института. „Субект на разпита”³⁴⁶ е органът на досъдебното производство, а не съдията, пред когото се провежда. Систематичното място на нормативната уредба – Част III на НПК “Досъдебно производство” – дефинира действието като способ за събиране на гласни доказателства в първата фаза на процеса – фазата на прокурора. НПК ясно подчертава, че при разпита „делото не се предоставя на съдията” (чл. 222, ал. 1, изр.2-ро и чл. 223, ал.1, изр.2-ро НПК). Следователно заедно с искането

---

³⁴⁵ **Трендафилова**, Е. Промените в НПК от 1999г.: Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. София, Сиела, 2000, с. 70

³⁴⁶ **Беленски**, Р. Разпит пред съдия в наказателното производство. София, Софи-Р, 2001, с. 18

за провеждане на разпита, органът, който го отправя, не просто, че няма задължението да внесе делото, а дори нещо повече – нему е изрично забранено да го стори. Разпитът пред съдия цели да закрепят определени гласни доказателствени средства, но без съдът, пред когото се провежда това действие, да навлиза в съществуването на делото.

Разпитът се води от разследващия орган или прокурора, а не от съда. За да се подчертае, че този разпит е различен от класическата съдебна дейност при събиране на гласни доказателствени средства и за да се удовлетвори изискването на чл. 27, ал.2 НПК съдът да упражнява на досъдебната фаза само изрично предвидените в особената част на НПК правомощия, в разпоредбата на чл.222, ал.3 и на чл. 223, ал.3 НПК изрично е предвиден редът, по който действието се провежда. Доколкото няма особени правила то се провежда по правилата на съдебното следствие.

В практиката е бил спорен въпросът за това кога намират приложение правилата на съдебното следствие и кои – всички или част от тях. Според КС³⁴⁷ разпитът се осъществява по „изрично предвидените за това производство ред и условия. Те изключват правилата, които се отнасят за провеждане на разпита в съдебно заседание и се съдържат в чл. 275, 276, 278 НПК (*чл.277, 278, 279 от действащия НПК (обн. ДВ 86 от 2005г.), б.м. – Е.А.*). ... Не могат да се прилагат правила от съдебното следствие, които по естеството са неизпълними. Очевидно е, например, че не могат да бъдат четени обвинителен акт от прокурора или тѣжбата на частния тѣжител, гражданският иск от гражданския ищец (чл. 274 НПК), както да се поставят въпроси от частния тѣжител, частния обвинител, гражданския ищец, гражданския ответник и от другите членове от състава на съда – чл. 275 от НПК и др.” Това е логично, защото на процесуалния етап, на който се провежда действието,

---

³⁴⁷ Решение № 7 от 16 декември 2004 г. по к.д. № 6/2004 г. на КС на РБ

обвинителен акт и граждански иск не съществуват, а фигури като изброените все още не са възникнали.

По време на разпита съдията не задава въпроси, защото такава активност ще надхвърли обхвата на съдебния контрол. Не може да се отрече обаче, правомощието му да отправя уточняващи вече отправено запитване въпроси. Това може да се наложи при заявено от разпитвания обвиняем или свидетел неразбиране на въпроса или пък при неяснота на дадения отговор. Само така съдът може да изпълни задължението си да отрази точно и вярно отговорите на въпросите и в последна сметка да се постигне генералната цел на всяко действие по разследването и на наказателния процес като цяло – да допринесе за разкриване на обективната истина.

Води се протокол, който се подписва от съдията и съдебния секретар.³⁴⁸ Необходимо е да се подчертае, че това е именно протокол от съдебно заседание – изготвен от съдебен секретар и подписан от съдията, съдебния секретар, разпитваното лице и другите участници. За порочна и водеща до негодност на протокола, а оттам и до липса на възможност за ползването му като писмено доказателствено средство, следва да се възприема практиката да се съставя протокол за разпит на обвиняем от орган на досъдебното производство (т.е. да се използва стандартна типова бланка за разпит на досъдебното производство), в която като присъстващ или участващ да се посочи съдията и съдебният секретар.

Щом разпитът не се провежда *от*, а *пред* съдията, каква е процесуална роля на последния тогава? Анализът на разпоредбите на НПК сочи, че участието му има две функции – удостоверителна и контролна. Първата установява факта на извършване на разпита и

---

³⁴⁸ Решение № 166 от 27.07.2015 г. по н. д. № 130/2015 г. на III НО на ВКС

начина на неговото осъществяване, а втората е своеобразна гаранция за спазване законосъобразността при провеждането му.

Именно поради тази причина разпитът пред съдия има две изключителни значения за процеса. Първо, това действие в най-висша степен гарантира едно от съществените права на разпитвания обвиняем или свидетел – възможността им да представят свободно и спокойно своите възприятия без каквато и да било принуда. В случай, че забележи белези от насилие или поведение, което говори за чувство на застрашеност у обвиняемия или свидетеля, съдията следва да отрази това обстоятелство в протокола и да запита съответното лице за причините за същите и – ако разпитваното лице желае да отговори – да запише изявлението в протокола. Упражняването на каквото и да било вид принуда спрямо разпитвания обвиняем или свидетел може да даде психологическо отражение върху техните изявления, което опорочава свободната воля при формиране на отговорите им. Разпитът пред съдия гарантира, че в нито един момент по време на провеждането му разпитваният не е заставян да даде обяснения.

Това обстоятелство е от еднакво значение и за свидетеля, и за обвиняемия. Действително обвиняемият има право да откаже да дава обяснения, докато свидетелят има процесуално задължение да свидетелства. Неизпълнението на това задължение обаче не може да има последица използването на физическа или психическа принуда. Възможна неблагоприятна последица, санкционираща отказа, е налагането на глоба, и това е единствената принуда, която може да бъде приложена (чл. 120, ал.4 НПК).

Второ, разпитът пред съдия гарантира, че въпросите, които се задават са ясни и конкретни, че *сами по себе си* не са насочващи или объркващи. Съдът следи за изпълнението на изискванията на чл. 138, ал. 5 НПК, но в *принципен план*, защото той не е запознат с това, което е събрано по делото. В случай, че констатира нарушение, съдията следва

да не допуска въпроса. По този начин се възпрепятства тенденциозност при разследването и се обезпечават в най-пълна степен разкриване на обективната истина, тъй като свидетелят или обвиняемият имат възможност непосредствено да разкрият действително случилото се. Разсейва се всякакво съмнение, че присъдата би почивала на доказателства, събрани в несъстезателно тайно производство чрез употреба на принуда и/или чрез превратно отразяване действителното съдържание на изявленията на свидетеля или обвиняемия.

Съдията обаче няма практическа възможност да преценява относимостта на въпросите, тъй като той не е запознат с делото. Тук се има предвид възможността за служебна преценка на съдията. В случай на направено възражение от страна на участник в това своеобразно „съдебно заседание“ съдът следва да предостави възможност на задалия въпроса да уточни доказателствените цели на питането си, при което съдът би имал възможност да изгради извод за относимостта на въпроса.

Текущият съдебен контрол се осъществява в **две хипотези** в зависимост от процесуалното качество на лицето, чийто показания се снемат: разпит на *обвиняем* пред съдия (чл.222 НПК) и разпит на *свидетел* пред съдия (чл.223 НПК).

1. Обща характеристика на способа

Няма спор, че по процесуалната си природа разпитът е самостоятелно действие по разследването, предвидено в чл. 136, ал.1 НПК.

Разпитът е един от способите за събиране на гласни доказателствени средства (обяснения на обвиняем и свидетелски показания), защото чрез него се установяват значими за делото факти. Същевременно разпитът е и способ за проверка на вече установени факти, защото посредством реализирането му могат да бъдат обсъдени, подкрепени или отхвърлени всички останали, събрани в хода на

наказателното производство доказателства. Това е еднакво валидно за разпита на свидетел и на обвиняем. По отношение на последния обаче разпитът има едно допълнително и особено съществено значение: предоставя на обвиняемия възможност да упражни правото си на защита. Това обстоятелство е следствие от двояката същност на обясненията на обвиняемия като доказателствено средство и средство за защита. Свидетелските показания, напротив, имат само една роля – на доказателствено средство. Те не са способ за упражняване на правата на свидетеля.

Осъществяването на разпита се реализира посредством „своеобразен вид комуникация между разпитван и разпитващ, скрепена от изискуеми от НПК ред и форма, при която се снемат и фиксират устни изявления от лица, притежаващи възприятия за факти (обстоятелства, предмети, събития, лица и др.), свързани с разследваното престъпление, които могат да допринесат за разкриване на обективната истина. Разпитът на свидетел представлява процес на снемане на показания от лица, притежаващи сведения (данни), които имат значение за разследваното престъпление като отминало събитие или свързаните с него обстоятелства и лица.“³⁴⁹

При разпита на обвиняем обаче има съществени особености. Първо, разпит се провежда само доколкото обвиняемият реши да упражни правото си да даде обяснения, а не да се ползва от това да откаже да дава такива. Второ, в началото на разпита обвиняемият се запитва разбира ли обвинението (чл. 138, ал.3 НПК). Това е още една гаранция за правото на защита на обвиняемия. Преди да даде или откаже да дава обяснения, т.е. преди да реализира първото си средство за защита, трябва да е обезпечено неговото право да разбере в какво е

---

³⁴⁹ Русева, Н. Разпит на свидетел в досъдебното производство, София, Сиела, 2021, с.13

обвинен. Затова НПК регламентира изрично процесуално задължение на разпитващия обвиняемия орган да установи дали разбира обвинението. Отрицателният отговор предполага предоставяне на разяснения от страна на държавния орган, както във връзка с фактическите обстоятелства, включени в обвинението, така и от гледна точка на правните положения.

Процесуалната цел на разпита зависи от субекта, който е разпитван. Съпоставката на нормите на НПК показва, че разпитът на обвиняем цели да установи всичко, което той „знае по делото“ (чл. 138, ал. 3 НПК). Разпитът на свидетел преследва изясняване на всичко, което е „известно“ на свидетеля по делото (чл. 139, ал. 5 НПК). Изследването на нормите, регламентиращи обясненията и показанията като гласни доказателствени средства показва, че разликата не само терминологична.

При разпита на свидетел се интересуваме от установяване на всички факти, които той е възприел и които допринасят за разкриване на обективната истина (чл. 117 НПК). Очевидно е, че от интерес за процеса е изясняване на сетивните възприятия на свидетеля и на отражението на непосредствено действащите върху тях предмети и явления. С излагането им свидетелят допринася за разкриване на обективната истина. При обясненията на обвиняемия – като израз на правилото, че той никога не може да носи доказателствената тежест и на правото му да не се самоуличава – пред обясненията не може да се поставя изискване да спомагат за разкриване на обективната истина. Обвиняемият има право да даде такива обяснения, каквито намери за необходимо, включително и неверни³⁵⁰.

---

³⁵⁰ Подробно за разликата между обясненията на обвиняемия и показанията на свидетеля, включително и за това има ли обвиняемия процесуално право на лъжа, вж. **Чинова, М., Митов, Г.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021, с. 307.

Освен от анализа на процесуалните норми разликата произтича и от конкретните използвани от закона думи. Семантиката на думите сочи, че „известността“ на определени факти предполага добиването им именно чрез възприятията на свидетеля, докато „знанието“, „знаенето“ на определено обстоятелство е доста по-широко и включва не само осезателни възприятия, а въобще всякаква представа, без оглед на източника, който я формира – дали той е сетивен или не.

Освен да изпълнява основната си задача, предвидена в чл. 117 НПК, а именно установяване на всички факти, които свидетелят е възприел и които допринасят за разкриване на обективната истина, посредством реализиране на разпита, могат да бъдат проверени, обсъдени, подкрепени или отхвърлени всички останали, събрани в хода на наказателното производство, доказателства.

§ 2. Текущ съдебен контрол върху разпита в досъдебното производство

1. Разпит на обвиняем пред съдия

1. Основания за провеждане на разпита

Действието се извършва по преценка на органа на досъдебното производство пред съдия от съответния първоинстанционен съд или от първоинстанционния съд, в района на който се провежда. Искането се отправя от прокурора или от водещия разследването. Съдията не разполага с делото, а само с искането, затова именно от съдържанието на сезирация процесуален акт съдията проверява собствената си компетентност и процесуалната легитимация на автора на искането като условия за допустимост.

Действието може да се извърши само след възникване на фигурата на обвиняем. Затова първо условие за допустимост е искането

да е направено в процесуален момент след *повдигането на обвинение* по реда на чл. 219 НПК. В искането трябва да посочи кое е обвиняемото лице и за какво престъпление е обвинено, има ли защитник и от какъв юридически факт произтича защитата: упълномощаване или назначаване.

За да се проведе разпита обвиняемият трябва да се яви пред съда, заедно със своя защитник, ако има такъв. Съдът няма отношение към призоваването, а процесуално задължение да осигури явяването им има органът на досъдебното производство, който трябва да уведоми лицата за датата и часа на заседанието (чл. 222, ал.2 НПК).

Искането трябва да съдържа информация за името, ЕГН, дата и място на раждане, адресна регистрация по постоянен и настоящ адрес на обвиняемия. Тези установъчни данни са необходими, за да може съдията да извърши *проверка на самоличността* на явилото се или доведеното пред него лице (ако е задържано) и да сравни същата с тази на посочения като обвиняем в искането.

Неявяването на обвиняемия и на защитника има различни последици. Отсъствието на обвиняемия, логично, възпрепятства провеждане на действието. При редовно призоваване липсата на уважителна причина, може да доведе до предприемане на санкциониращи недобросъвестното му процесуално поведение мерки: принудително довеждане (чл. 71, ал.1 НПК) и дори до изменение на мярката за неотклонение (чл. 66 НПК). Това са действия, които могат да бъдат предприети от органите на досъдебното производство, а не от съда. Съдът единствено ще констатира отсъствието на обвиняемия, чийто разпит се иска, и действието няма да се проведе.

При явяване на обвиняем, който има защитник, съдът трябва да провери спазена ли процедурата по *надлежно призоваване на същия*. В искането трябва да се посочи и за какво престъпление е привлечен обвиняемия. Така съдът ще прецени обосновава ли квалификацията

задължителна защита (чл. 94, ал.1, т.3 НПК). Считам, че ако е налице почиващо на друго от визираните в чл. 94, ал.1, т.1, т.2, т.4-6, т.9 НПК основание за такава, то също трябва да се посочи. За разпита пред съдия участието на защитник – ако има такъв – е задължително (чл. 222, ал.1 НПК). Наличие на упълномощен непрофесионален защитник е ирелевантно – в това производство е задължително участието на адвокат (арг.чл.94, ал.3 НПК).

Последиците от отсъствието на защитника трябва да се определят при преценка на общите правила за задължителност или факултативност на защитата (чл. 94 НПК). Участието на защитник при извършване на действия по разследването или други процесуални действия с обвиняемия е основно процесуално право на последния, освен ако изрично се откаже от него (чл. 55, ал.1, изр. 2-ро НПК). Упражняването на това право безспорно трябва да бъде осигурено. В случай, че обвиняемият има упълномощен защитник, последният трябва да бъде надлежно призован. Ако обвиняемият не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, но желае да има защитник и интересите на правосъдието изискват това, органът на досъдебното производство трябва да му предостави правна помощ чрез назначаване на служебен защитник по реда на Закона за правната помощ (чл.94, ал.1, т.9 НПК). По дела за тежки престъпления, ако редовно уведоменият упълномощен защитник не се яви за провеждане на разпита и обстоятелствата по делото обосновават преценка, че спазване принципа на разумност на срока налага ангажиране на резервен, то прокурорът следва да назначи такъв (чл. 94, ал.4 НПК)

Ако обвиняем, който до този момент не е имал защитник, поиска разпитът му да бъде извършен с участието на такъв, делото следва да се отложи, за да се обезпечи процесуалното право на обвиняемия да ползва адвокатска защита при всяко процесуално действие с негово участие, съгласно чл. 55, ал. 1, изр.2 НПК.

В искането трябва да се посочи колко обвиняеми лица има и за какви престъпления, защото по дела с повече от един обвиняем съдията следва да извърши *проверка дали е осигурена възможност другите обвиняеми и техните защитници, ако има такива, да участват в това действие*. Това изискване не се сочи в НПК, но се извежда от чл. 6 ЕКЗПЧОС. Единствено събраните в условията на състезателност доказателства могат безусловно да се ползват от съда при постановяване на присъдата. Но непризоваването на другите обвиняеми и техните защитници за провеждане на разпит на обвиняем пред съдия не е основание да не се проведе действието. То води само до невъзможност да се ползват тези показания с процесуалната стойност, която чл. 279 НПК им придава.

Поставя се един интересен въпрос. По дела с двама и повече обвиняеми допустимо ли е разпит на един от тях да бъде проведен в отсъствие на другия или другите, ако те са редовно призовани, не сочат уважителни причини за неявяването си и по отношение на тях производството не се провежда по реда на чл. 206 вр. чл. 269, ал.3, т.1, 2 и 4 НПК?

Застъпвам положителния отговор, основан на два ключови довода.

На първо място, считам, че участието на обвиняемия в наказателния процес е нормативно уредено като право, а не като задължение (арг. чл. 55, ал.1 НПК). В НПК действат множество процесуални гаранции за осигуряване упражняването му. Призоваването на един обвиняем за разпита на друг и създаване на реални условия за участие по време на това действие, гарантират, че при желание от страна на обвиняемия, той може да упражни правото си. Личното участие в процеса във всеки негов аспект е право и обвиняемият може да се откаже от него. Правото няма абсолютен характер и може да бъде ограничавано, за да не се достигне до загубване на доказателства,

изтичане на давностни срокове и т.н. Важно е да се намери балансът между правото на обвиняемия да участва в производството срещу него и общественият интерес от разкриване на обективната истина и наказване на виновния.³⁵¹ Не може провеждането на разпита на единия обвиняем пред съдия да се „блокира“ от нежеланието на друг обвиняем да участва. Въпросът е от материалите по делото да може да се установи, че са създадени реални условия при желание – участието да се реализира, а при отказ – че този отказ е осъзнат.

Вярно е обаче и друго: обвиняемият има задължение да се яви, ако бъде призован (чл.66, ал.1 НПК). Това е единственото негово процесуално задължение. Изяснено в теорията е, че „[н]еизпълнението на ... задължения повлича след себе си санкции, които дават едни или други отражения върху правото на защита...“³⁵² Макар да не считам, че за неявяване за разпита на друг обвиняем могат да се реализират процедурите по чл. 71 и чл.66 НПК, то неучастието в това действие има пряк процесуален ефект – обвиняемият сам се лишава от възможността

---

³⁵¹ **Чинова**, М. Задочното производство по НПК. // Съвременно право, 2007, № 1, с.7-8. По подробно за правото на участие: вж. цитираната в т.1 и т.2 библиографската справка към статията практика на ЕСПЧ. Макар и постановена не по повод провеждане на едно действие в отсъствие на обвиняемия, а по повод *провеждане на производството по делото и осъждане на подсъдимия in absentia*, същата е приложима и що се касае до обсъждания тук въпрос, поради общите принципи, които изтъква. Вж. още: *Kourov v. Bulgaria*, № 24379/02, 23 May 2006, *Sejdovic v. Italy*, № 56581/00, 1 March 2006, *Krombach v. France*, № 29731/96, 13 February 2001, §§ 84, 89 и 90 *Van Geyselghem v. Belgium*, № 26103/95, 21 January 1999, § 34, *Iavarazzo v. Italy*, № 50489/99, 4 December 2001, *Somogyi v. Italy*, № 67972/01, 18 May 2004. В този смисъл е практиката и на ВКС: Решение № 166 от 17.07.2017 г. по н.д. № 398/2017 г. на II НО на ВКС, Решение № 102 от 27.05.2010 г. по н. д. № 742/2009 г. на II НО на ВКС

³⁵² **Павлов**, С. Осигуряване на гражданите право на защита в наказателния процес // Правна мисъл, 1993, № 3, с. 7 — 20

да участва при събиране на доказателства, които могат да се използват от съда при постановяване на присъдата.

Все в тази връзка, трябва да се държи сметка и за още едно обстоятелство. Възможно е обвиняемият да се откаже от правото си да участва като част от линията си на защита, тъй като не желае да има лична среща с другия, разпитвания обвиняем. Така например при оговор не е в интерес на обвиняемия, който не дал обяснения, разпитваният пред съдия обвиняем да го посочи (включително и с жест при срещата им в съдебното заседание по чл. 222 НПК) като негов съучастник и това да се отрази в съдебния протокол.

На второ място, считам, че на досъдебното производство не е уредена хипотеза на задължително присъствие на обвиняемия, идентична с тази на съдебната фаза на процеса. НПК предвижда задължително (*ex lege* – чл. 269, ал.1 НПК, и по разпореждане на съда – чл. 269, ал.2 НПК) и незадължително присъствие на обвиняемия единствено що се отнася до съдебното производство. Такова разграничение не е налице в първата процесуална фаза. Присъствието на обвиняемия на досъдебното производство е задължително само що се отнася до действия, които не могат да бъдат проведени без него (предявяване на постановление за привличане в качеството на обвиняем, разпит на обвиняем, предявяване на разследването). Разпитът на друг обвиняем пред съдия не е едно от тях.

На трето място, на участието на обвиняемия в разпита на свидетеля пред съдия трябва да се погледне и през призмата на процесуалната характеристика на този способ: като средство за закрепване на годни пред съда по същество доказателства. Правото на обвиняемия да участва в производството е от „особено значение в наказателноправната област, в която по принцип трябва да има първоинстанционен съд, отговарящ изцяло на изискванията по член 6 от ЕКПЧ, пред който обвиняемият има право да иска да бъде „изслушан“,

както и да му се предостави по-специално възможност да изложи устно своите защитни доводи, да изслуша показанията на свидетелите на обвинението и *да разпита свидетелите, включително тези на обвинението*³⁵³. Казаното следва да се приеме за важно не само за съдебната фаза на процеса, но и за това своеобразно „мини“ съдебно производство.

Тези две положения аргументират становището, че разпитът на един обвиняем пред съдия може да се проведе и без участие на другите обвиняеми, ако е било осигурено правото им на това. Следователно съдията, пред когото действието се провежда, трябва да следи редовно призовани ли са другите обвиняеми и техните защитници и ако са – сочат ли уважителни причини за неявяването си. Ако констатира липса на призоваване – съдът не може да допусне разпита и трябва да прекрати производството. Ако за отсъствието се сочи уважителна причина, заседанието следва да се отложи за дата след отпадането ѝ.

Ход на заседанието съдът може да даде само, след като се увери, че посочените процесуални предпоставки са налице.

Съдията е длъжен да разясни на обвиняемия правата му по чл. 55, ал.1 НПК и в частност правото му да дава или да откаже да дава обяснения. Освен простото разясняване, съдът – след като се увери, че обвиняемия разбира правата си – трябва да осигури реална възможност на същия да ги упражни. Единствено така може да се изпълни изискването на чл. 15 НПК.³⁵⁴

Доколкото няма подробен регламент за провеждане на разпита пред съдия, съгласно чл. 222, ал. 3 НПК, субсидиарно се прилагат съответните правила на съдебното следствие. Добра практика е тази, при

---

³⁵³ Решение от 13.02.2020г. на СЕС, по дело C-688/2018, ECLI:EU:C:2020:94, пар. 36

³⁵⁴ **Рашков**, Б. Предявяване на разследването по новия Наказателно-процесуален кодекс // Общество и право, 2008, № 7, с. 3

която в протокола освен отговорите се вписват и конкретните въпроси, за да може съдът в съдебна фаза, на свой ред, да извърши преценка на тяхната допустимост. След изчерпване на въпросите на органа на досъдебното производство съдията следва да даде възможност за задаване на въпроси на защитника на разпитвания обвиняем, а след това и на другите участващи защитници и обвиняеми (чл. 222, ал.3 вр. чл. 277, ал.3 НПК³⁵⁵). Извършеното действие се отразява в протокол за съдебното заседание при спазване на изискванията по чл. 311, ал. 1 вр. чл. 129, ал. 1 НПК. Съставеният протокол се подписва от съдията, съдебния секретар и другите участници – водещия разпита (разследващ орган или прокурор), обвиняемия и неговият защитник, другите обвиняеми и техните защитници.

Въпросът дали и кога да бъде проведен разпит на обвиняем пред съдия е от компетентността на органите на досъдебното производство, поради което необходимостта от извършването му е извън обхвата на компетентността на съда. За разлика от разпита на свидетел пред съдия, който може да се проведе при наличие на една или няколко от изброените в чл. 223, ал.1 НПК предпоставки, при разпита на обвиняем такива изисквания не се поставят. Органът на досъдебното производство трябва да мотивира искането си за провеждане на действието, но това задължение произтича от общото изискване за аргументиране на актовете (чл. 199 НПК). Какви причини обосновават процесуалната необходимост от провеждане на разпита пред съдия е въпрос на свободната преценка на органа на досъдебното производство. Законът не дефинира никакви конкретни причини, които трябва да бъдат изтъкнати и установими от материалите по делото.

---

³⁵⁵ За правната логика на въведената поредност при задаването на въпросите на съдебното следствие: вж. **Петрова, Д.** Съдебното следствие в наказателния процес, София, Сиела, 2016, с. 82

Най-често това биха могли да бъдат случаи, при които обвиняемият дава ценни за разследването обяснения, които предстои да бъдат проверени в процеса; когато уличава друг обвиняем (т.нар. оговор); когато признава авторството на престъплението. Съдът не може да преценява основанията за провеждането на разпит пред съдия като предпоставка за допустимост на съдебното производство. Съответно той не може да откаже да проведе действието поради констатирана от него липса на необходимост.

2.Разпит на свидетел пред съдия

1.Основания за провеждане на разпита

По отношение на разпита на свидетел пред съдия в процедурно отношение не са налице отклонения от гореописаната хипотеза. Затова всичко изтъкнато по-горе важи и тук. Проверява се *самоличността* на явилото се лице. Делото не се предоставя на съдията. За удостоверяване на обстоятелството, че явилото се лице е именно свидетелят, чийто разпит се иска, съдът се основава на информацията в искането.

Органът на досъдебното производство осигурява *явяването на свидетеля и възможност на обвиняемия и неговия защитник, ако има такъв, да участват при провеждането на разпита*. Спазването на това изискване е от особено значение. Процедурата ще бъде осъществена, ако лицата по чл. 223, ал. 2 НПК се явяват, а ако обвиняемият и защитникът му не присъстват, органът на досъдебното производство трябва да представи доказателства, че са били надлежно уведомени за времето и мястото на извършване на действието. Щом се констатира, че липсват уважителни причини за неявяването им, провеждането на разпита би било законосъобразно.

За установяване на обстоятелството дали в конкретното производство е възникнала фигурата на обвиняемия е от значение

отново информацията, която се предоставя на съдията с искането за провеждане на разпита, тъй като съдията не разполага с други материали.

Тук следва да се обсъдят няколко значими положения.

Първо, разпоредбата на чл. 223, ал. 2 НПК не предполага тълкуване в смисъл, че разпит на свидетел пред съдия е допустим само ако е привлечен и обвиняем. Нормата казва единствено, че ако такъв е налице, задължително следва да се осигури възможност да участва. Липсва нарушение, когато разпита е проведен без участие на обвиняем, тъй като изискването за уведомяване на обвиняемия и неговия защитник е налице само ако е възникнала фигурата на обвиняемия.³⁵⁶ Следователно наличието на обвиняем не е задължително условие за провеждане на разпит на свидетел пред съдия, но ако обвиняем е конституиран, неговото участие в това действие следва да е задължително осигурено.

Това е така, защото причините по чл. 223, ал.1 НПК, които налагат разпита – евентуалната невъзможност свидетеля да се яви пред съда или необходимостта да се закрепят изключително съществени за разкриване на обективната истина показания – възникват независимо от конституиране на обвиняем.

Освен логичността становището се основава и на стандартите в практиката на ЕСПЧ. Изтъква се, че правото на справедлив процес предполага събиране на доказателствата в открито заседание, в присъствието на обвиняемия с оглед представянето на защитен аргумент. Това, обаче не означава, че за да се използват като доказателство, свидетелските показания трябва винаги да се дават на открито съдебно заседание: да се вземат предвид такива показания,

---

³⁵⁶ Решение № 23 от 26.01.2012 г. по н. д. № 2887/2011 г. на I НО на ВКС, Решение № 122 от 09.05.2013 г. по н. д. № 77/2013 г. на III НО на ВКС, Решение № 76 от 08.06.2016 г. по н. д. № 219/2016 г. на I НО на ВКС

получени на етапа на предварителното следствие само по себе си не противоречи на чл. 6 §§ 1 и 3 (d), при условие, че правата на обвиняемия са спазени. Това предполага предоставяне на последваща адекватна и подходяща възможност на обвиняемия да оспори и разпита свидетелите, даващи показания срещу него, на по-късен етап от производството.³⁵⁷

Действително институтът на разпит пред съдия обезпечава интереса на обвиняемия с осигуряване равенството на оръжията, но той удовлетворява и интереса на пострадалия от престъплението и въобще обществения интерес от разкриване на обективната истина, като закрепва особено съществени за процеса доказателства, които в съдебна фаза могат да се окажат недостъпни. Затова становището, че до конституиране на обвиняем разпит пред съдия не може да бъде провеждан следва да се отхвърли като непочиващо на буквата и духа на закона.

Незаконосъобразно е обаче заобикалянето на императивното изискване на чл.223, ал.2 НПК чрез по-късно привличане на едно лице в качеството на обвиняем единствено с цел да му се отнеме правото да бъде призован и да участва при провеждания разпит. Правата, които процесуалният закон предоставя на обвиняемия, възникват по конкретното дело едва *след* конституиране на определено лице в това качество.³⁵⁸ Тези права могат да се упражняват само занапред. Привличането на обвиняемия не в най-ранния процесуален момент, когато са налице достатъчно доказателства за виновността му в извършване на разследваното престъпление, а в по-късен, единствено с цел отнемането на възможността му да участва в разпита на свидетел пред съдия, е незаконосъобразна процесуална практика. Но сама по себе

---

³⁵⁷ *Delta v. France*, № 11444/85, 19 декември 1990, § 36, *Mild and Virtanen v. Finland*, № 39481/98 и 40227/98, 26 July 2005, § 42

³⁵⁸ Подробно по въпросът в кой момент възникват правата на обвиняемия: вж. **Чинова**, М. Досъдебното производство ... с. 95 и с. 320.

си липсата на конституиран обвиняем към датата на провеждане на разпита не може да се окачестви като нарушение. Ето защо всеки конкретен случай трябва да се изследва внимателно.

Обстоятелството, че определено лице е задържано по ЗМВР (или по друг закон, регламентиращ административно задържане) към момента на провеждане на разпит на свидетел пред съдия не води автоматично до преценка за опорочаване на извършения разпит. През същата призма следва да се преценява и краткия времеви период между провеждането на разпита и привличането на обвиняемия. От значение за правилната преценка са конкретно установените по делото обстоятелства към момента на провеждане на разпита. Критерият е имало ли е достатъчно доказателства за привличане на определено лице в процесуалното качество на обвиняем към момента на провеждане на разпита на свидетеля пред съдия или не. Ако е имало доказателства, но същите не са били достатъчно, очевидно е, че преценката за привличане не би била обоснована. Следователно няма основание да се поддържа, че прокурорът или разследващият се „въздържат“ от привличане, само за да осуетят възможността на обвиняемия да участва в разпита на свидетел. Напълно възможно е именно показанията на свидетеля да са станали основание за повдигане на обвинение спрямо конкретно лице.

Нарушение всякога обаче ще има, ако е била налице достатъчно информация с процесуално значение, която да покрива изискванията на чл.219 НПК, но обвиняем да не е бил конституиран именно, за да се възпрепятства възможността му да участва при провеждане на разпита. Преценката отново следва да бъде направена с оглед конкретиката на всеки отделен случай.³⁵⁹ Анализ в тази насока съдът пред когото се провежда разпита не може да направи. Казаното е мерило за действията на органите на досъдебното производство. При неспазване на

---

³⁵⁹ Решение № 529 от 12.01.2010 г. по н. д. № 615/2009 г. на III НО на ВКС

изискванията те рискуват да загубят доказателствата, които са събрали в рамките на този разпит, тъй като съдът по същество ще оцени всички факти, разполагайки с делото.

Незаконосъобразен би бил подход, при който една и съща доказателствена маса се тълкува различно: преди разпита на свидетел пред съдия – като недостатъчна за повдигане на обвинение, а след провеждането му (ако този разпит не носи съществено различни резултати от вече проведения пред орган на досъдебното производство) като изпълваща изискванията на закона за „достатъчно доказателства“ за повдигане на обвинение. Такава практика с основание се тълкува като предприета с единствената цел да се неутрализира възможността за участие в разпита на обвиняемия.

Съдът на ЕС приема, че общностното право „не допуска прилагането на национална правна уредба, която позволява на национален съд, когато не е възможно да разпита свидетел на обвинението в съдебната фаза на наказателното производство, да основе решението си относно вината или невинността на обвиняемия на показанията на посочения свидетел, получени при разпит, проведен пред съдия в досъдебната фаза на това производство, но без участието на обвиняемия или на неговия адвокат, освен ако е налице уважителна причина за неявяването на свидетеля в съдебната фаза на наказателното производство, показанията на този свидетел не са единственото или определящото основание за осъждането на обвиняемия и съществуват достатъчно компенсиращи фактори, за да се неутрализират трудностите, причинени на обвиняемия и на неговия адвокат поради вземането предвид на посочените показания“³⁶⁰.

---

³⁶⁰ Решение от 8 декември 2022 г., NYA and Others (Impossibilité d'interroger les témoins à charge), C-348/21, ECLI:EU:C:2022:965

Считам, че уредбата на разпита на свидетел пред съдия според българския НПК не противоречи на правото на ЕС. Въпрос на преценка във всеки конкретен случай е дали са налице предпоставките за провеждане на това действие в досъдебната фаза на процеса и за ползване на резултатите от него пред съда по същество. Първата линия на защитата на правата е именно провеждането на разпита в условията на законосъобразна процедура³⁶¹.

Към момента на провеждане на разпита съдията не разполага с делото, а само с искането на органа на досъдебното производство. Съдът в досъдебното производство няма практическа възможност да констатира налице ли са или не предпоставките за конституиране на определено лице в качеството на обвиняем. Преценката за това законосъобразно ли е проведен разпита се прави от съда по същество.

---

³⁶¹ В цитирането в предходната бележка Решение СЕС дава насоките, през обектива на които националната юрисдикция, която се произнася по същество, следва да отчете спазени ли са правата на обвиняемия. Налице би била „уважителна причина“ за невявяването на свидетеля, ако отсъствието му се дължи на смърт, здравословно състояние, страх да се дадат показания или невъзможност той да бъде намерен, след като са положени всички разумни усилия за установяването му. Показанията могат да бъдат „единственото основание за осъждането“, ако са от такова значение, че да могат да обусловят решението по делото, „като се има предвид, че ако показанията на отсъстващия свидетел могат да бъдат потвърдени с други доказателства, преценката доколко тези показания са определящи зависи от доказателствената сила на посочените други доказателства...“ „Компенсиращите фактори“ трябва да дават възможност за правилна и справедлива преценка на достоверността на непроверени свидетелски показания, и се отнасят по-специално до начина, по който разглеждащият делото съд преценява непроверени показания на отсъстващия свидетел, до представянето на непротиворечиви доказателства в съдебната фаза на наказателното производство и до тяхната доказателствена сила, както и до взетите процесуални мерки за компенсиране на невъзможността свидетелят на обвинението да бъде пряко разпитан в съдебната фаза на наказателното производство.

Налице са достатъчно гаранции в съдебна фаза, че в случай на недобросъвестно водене на досъдебното производство и допуснати закононарушения при провеждане на разпита на свидетеля по този ред, протокола ще загуби специалното си процесуално значение. Същият може да бъде прочетен, но не би следвало да му се признае стойността на разпит пред съдия и съдът не може да основе присъдата си единствено въз основа на него. На този разпит може да бъде придадена стойност на разпит пред орган на досъдебното производство. Така делото не би било лишено от част от доказателствената съвкупност, но на тази част (протокола за разпит пред съдия) би бил отнет ключов признак.

С оглед изтъкнатото, че обвиняемият разполага с пълно право да упражнява процесуалните си права от привличането му в това качество, възниква важен въпрос. Как следва да постъпи органът на досъдебното производство в хипотеза на съставен акт за привличане на обвиняем, който не е предявен³⁶² - следва ли да уведоми обвиняемия за провеждане на разпита на свидетеля пред съдия или не?

За да се отговори трябва да се изтъкнат няколко ключови положения. Кога възниква фигурата на обвиняемия – след като бъде привлечен или след като му бъде предявено постановлението за привличане е въпрос, дискутиран многократно.³⁶³ Счита за обосновано

---

³⁶² В практиката се срещат единични случаи, при които постановлението за привличане на обвиняем се съставя, но не се предявява. Така обвиняемият узнава за процесуалното положение, което заема, в доста по-късен момент от развитието на производството. Причините за късното предявяване могат да лежат, както в липсата на процесуална активност на досъдебните органи, така и в действията на самия обвиняем (същият може да се укрива например).

³⁶³ Обобщаване на изразените в теорията две мнения по въпроса в кой момент обвиняемият придобива това качество – със съставянето на акта по чл. 219, ал.1 или ал. 2 НПК или с предявяването на този акт: вж. **Петрова, Д.** Съдебното следствие в наказателния процес. София, Сиела, 2016, с. 26 и цитираната там

становището, че обвиняемият става такъв от момента на съставяне на акта, с който се повдига обвинение (чл. 219, ал.1 или ал.2 НПК). Затова, не е необходимо лицето да е узнало за обвинението чрез предявяване на постановлението за привличане, за да се приеме, че то може да упражнява правата си.

Привличането и предявяването са два отделни процесуални момента. В действащия НПК за разлика от отменения не се съдържа изискване за предявяване на акта на привличането незабавно след съставянето на последния. С това се постига практическо улесняване – възможно е обвиняемият да не може да бъде установен веднага, например поради отсъствие от страната, поради болест или друга причина, която възпрепятства явяването му пред органите на досъдебното производство или защото се укрива от тях. Своевременното предявяване обаче е гарантирано от нормата на чл. 219, ал. 8 НПК регламентираща, че докато не изпълни задълженията си по чл. 219, ал.1-7 НПК, сред които е и предявяването на акта за привличането, органът на досъдебното производство няма право да извършва други действия с участие на обвиняемия.

Следователно, тук не може да става въпрос дали лицето трябва да се призовава за участие в разпит на свидетел пред съдия, тъй като провеждането на такова действие би било изначално незаконосъобразно. Разследващият орган трябва да изпълни предхождаща дейност, а именно да предяви акта за привличане. В противен случай, дори обвиняемия да

литература. В подкрепа на първото мнение (възприето и в настоящият труд) вж. още и: **Панова, П.** Чл. 6 – основни понятия – съдържание и обхват; пряка приложимост по наказателни дела. Материалът е подготвен и предоставен от Фондация Български адвокати за правата на човека, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.; **Салкова, Е.** Актуални проблеми, свързани с прекратяването на наказателното производство след последните изменения в Наказателно-процесуалния кодекс // Правна мисъл, 2004, № 1, с.110.

бъде призован за разпит на свидетел пред съдия, неговото участие в този разпит не може да изпълни реалните си функции. След като не е предявено постановлението за привличане, лицето не би било наясно какъв е предмета на доказване, следователно не би било в състояние да зададе въпроси на разпитвания свидетел.

В науката е изказано мнение, че липсата на изискване в НПК предявяването да се извърши незабавно след привличането е формален пропуск. Посочено е, че двете действия са „вложени в текста на една и съща норма и двата института са уредени в условията на неразделност”, с което се аргументира тезата, че предявяването трябва да бъде извършено възможно най-рано след привличането.³⁶⁴ Затова дори само отлагането на предявяването на съставеното привличане води до накърняване правото на защита на лицето.

Привличането поставя началото и на редица процесуални срокове, изтичането на които също следва да действа дисциплиниращо за досъдебните органи (чл. 234, ал.8 НПК, чл. 368, ал.1 НПК и т.н.)

В искането трябва да бъде отразено има или не обвиняем, за да може съдията да извърши преценка на обсъдените обстоятелства. Ако бъде констатирано, че за провеждането на разпита не е уведомен обвиняемият и неговият защитник, то би следвало да се откаже провеждането на това действие, тъй като то би се явило в противоречие със закона. То „не би се провело при гарантиране на равенството на страните – органът на досъдебното производство, от една страна, и обвиняемият и неговият защитник, от друга.”³⁶⁵

---

³⁶⁴ **Манев, Н.** Привличане на обвиняем и предявяване на обвинението в досъдебното разследване според новия НПК // Правна мисъл, 2006, № 3, с. 83

³⁶⁵ **Панова, П.** Чл. 6 – основни понятия – съдържание и обхват; пряка приложимост по наказателни дела” Материалът е подготвен и предоставен от

Явяването на всички лица се осигурява от органът на досъдебното производство. Неявяването на свидетеля естествено възпрепятства провеждането на действието. Свидетелят е задължен да се яви пред призоваващия го орган под страх от глоба и принудително довеждане (чл.120, ал.3 НПК). Неявяването на обвиняемия и/или неговият защитник има различни последици в зависимост от причината. Ако тя е от уважителен характер, разпита следва да се отложи до отпадането ѝ. Необоснованото отсъствие или наличието на неуважителна причина за неявяване не е пречка за провеждане на разпита. Властите трябва да положат разумно усилие, за да осигурят присъствието на обвиняемия, но ако неявяването представлява отказ от негова страна да упражни процесуалното си право, това не може да се приеме за нарушение на правото на справедлив процес.³⁶⁶

Свидетел, който е възприел факти, които допринасят за разкриване на обективната истина, е длъжен да ги изложи пред разпитващия го орган. Съдебната практика възприема становището, че неразясняването на правото на отказ за свидетелстване представлява съществено процесуално нарушение, тъй като същото „засяга не само правата на свидетеля, но и правото на защита на подсъдимия.“³⁶⁷ За да се

Фондация Български адвокати за правата на човека, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г., достъпен на

<http://humanrights.bg/Media/Default/Documents/Statii,%20analizi/%D0%A7%D0%BB.%206%20%D0%95%D0%9A%D0%9F%D0%A7%D0%9E%D0%A1-%D1%81%D1%8A%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%BE%D0%B1%D1%85%D0%B2%D0%B0%D1%82.pdf> (30.07.2024)

³⁶⁶ *Artner v. Austria*, №13161/87, 28 August 1992, § 21, Delta, цитирано по-горе, § 37, *Rachdad v. France*, №71846/01, 13 November 2003, § 25

³⁶⁷ Решение № 226 от 15.VI.1990 г. по н. д. № 227/1990 г на II НО на ВКС, публ. „Бюлетин на ВС на РБ“, Съдебна практика, кн. 8/1990 г., с. 5

приеме, че разясняването е сторено, следва същото да е обективизирано в протокола за разпит.

Доколкото няма особени правила, разпитът пред съдия се провежда по правилата на съдебното следствие. Показанията се записват в протокол от съдебното заседание. Всичко казано по-горе при разглеждането на въпроса за разпита на обвиняемия пред съдия, важи и тук с пълна сила.

Обвиняемият или неговият защитник могат да поискат от органа на досъдебното производство разпит на свидетел пред съдия. Отказът се отразява в протокол, подписан от съответния орган, обвиняемия и защитника (чл.223, ал.1-4 НПК). Измененията, с които се въвежда това правило се оценяват като допълнителна гаранция за равнопоставеност на страните.³⁶⁸

Поддържа се схващането, че за провеждане докрай на принципа на състезателността, следва на законодателно равнище да се предвиди възможност искане за провеждане на разпит пред съдия, направено от страна на лицата, упражняващи функция по защита, да *не* бъде поставяно под условие да се получи „санкция (одобрение) на прокурора или съда“³⁶⁹. С други думи застъпва се, че за обвиняемия и защитника НПК следва да урежда възможност да инициират разпит пред съдия. По мое мнение дори и без такава регламентация, разпоредбата на чл.281,

---

³⁶⁸ **Панова, П.** „Чл. 6 – основни понятия – съдържание и обхват; пряка приложимост по наказателни дела” Материалът е подготвен и предоставен от Фондация Български адвокати за правата на човека, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г., достъпен на

<http://humanrights.bg/Media/Default/Documents/Statii,%20analizi/%D0%A7%D0%BB.%206%20%D0%95%D0%9A%D0%9F%D0%A7%D0%9E%D0%A1-%D1%81%D1%8A%D0%B4%D1%8A%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%BE%D0%B1%D1%85%D0%B2%D0%B0%D1%82.pdf> (30.07.2024г.)

³⁶⁹ **Беленски, Р.** Разпит..., с.12

ал.6 НПК осигурява необходимия баланс в процесуалните права на страните в съдебна фаза. Предвиждането на възможност за безусловно извършване на такъв разпит – което би било своего рода безусловно уважаване на доказателствено искане само и единствено по факта на лицето, от което изхожда – би създадо повече негативни отколкото положителни резултати. На първо място, подобен подход би довел до положение на незаконосъобразна злоупотреба с права, в което може да се иска провеждане на разпит пред съдия на всеки един свидетел, което би довело до невъзможност за провеждане на разследването в предвидените в НПК срокове и до нарушаване изискванията за разумен срок. На следващо място, сегашната разпоредба предвижда достатъчно ефективен компенсаторен механизъм по отношение на неудовлетворено искане за разпит на свидетел пред съдия. В съдебната фаза – т.е. същинската фаза, в която се събират доказателствата, въз основа на които ще се основе съдебния акт, ако защитата все още държи на разпита на свидетеля, тя може да поиска прочитане на неговите показания, които ще имат същата процесуална стойност, както, ако бяха дадени пред съдия. Законът придава правни последици на отказът по искането на обвиняемия и неговия защитник да се проведе разпит пред съдия на посочен от тях свидетел.

Затова, съществуващото към настоящия момент разрешение в по-голяма степен отговаря на логиката на процеса. Разпоредбата на чл.281, ал.6 НПК елиминира отказа да се уважи искане за разпит на свидетел пред съдия като приравнява проведения пред органите на досъдебното производство разпит на този свидетел на такъв пред съдия. По този начин, не разпитът става безусловно задължителен, а се неутрализира отказа да се удовлетвори искане за провеждането му, когато преценката за нуждата му е останала непроменена и в съдебната фаза.

Провеждането на разпит на свидетел пред съдия в досъдебното производство се налага поради причини, водещи до *невъзможност*

свидетелят да се яви пред съда в следващата процесуална фаза поради тежка болест, продължително отсъствие от страната или по други причини (чл. 223, ал.1 НПК). Законодателят не може да предвиди всички причини, които биха обосנוвали такава невъзможност, затова изброяването е неизчерпателно. Другото основание е необходимостта да се закрепят показания на свидетел, които са от изключително значение за разкриване на обективната истина.

В искането на досъдебните органи до съда трябва да се посочи конкретната причина обосноваваща необходимостта от провеждане на разпита.

Решението дали и кога да бъде проведен разпит на свидетел пред съдия принадлежи на ръководно-решаващия орган на досъдебното производство – т.е. на органите на досъдебното производство. Необходимостта от извършването на това действие е извън компетентността на съда. Той, следователно, не може да преценява основателността на искането за провеждане на разпит, когато е сезиран с такова. Може единствено да прецени надлежно сезиран ли е (той ли е компетентния съд и компетентен ли е да го сезира съответният орган) и налице ли са процесуалните изисквания на закона за законосъобразното провеждане на разпита.

2.Особености на съдебния контрол при провеждане на разпит на обвиняем или свидетел пред съдия

Въвеждането на разпита пред съдия е гарант за спазване принципа за разкриване на обективната истина, тъй като провеждането на разпит в условията на осигурено участие на всички заинтересувани субекти, фигурите на които са възникнали към конкретния процесуален момент, осигурява в най-голяма степен възможността за обективно, всестранно и пълно изследване на всички обстоятелства по делото.

Законосъобразно проведения разпит пред съдия е от съществено значение, поради процесуалната стойност, която това действие има за съдебната фаза на процеса. Гласните доказателствени средства, получени извън съдебното следствие, могат да се ползват от съда по същество само ако са събрани при условия сходни с тези на производствата пред съда.

Затова считам, че съдебният контрол в този случай е от особено значение.

Всякога, когато съдът по същество приобщава събрани по този ред доказателства, той трябва да следи дали не е допуснато закононарушение на досъдебното производство. Такова ще е налице в случаите, когато по отношение на свидетеля е упражнена физическа или психическа принуда (1); когато на конституиран обвиняем не е осигурена възможност да участва в разпита (2); когато до провеждане разпита пред съдия не е конституиран обвиняем единствено с цел да се заобиколи закона и да се възпрепятства неговото участие при провеждане на действието (3).

В първият случай обясненията или показанията губят изобщо процесуалната си стойност, тъй като са събрани в нарушение на закона. Във втория и третия случай лишаването на обвиняем от правото да участва в разпита на свидетели или други обвиняеми по реда на чл.222 и чл. 223 НПК, рефлектира върху правото на справедлив процес, по смисъла на чл. 6, т. 3, б. „d“, вр. т. 1 от ЕКЗПЧОС. Практиката на ЕСПЧ е неотклонна, че за да е законосъобразна осъдителната присъда, тя не трябва да е основана само или по решаващ начин на такива показания.³⁷⁰

---

³⁷⁰ *Artner v. Austria*, цитирано по-горе, § 22; *Delta v. France*, цитирано по-горе, § 37, *Isgrò v. Italy*, №11339/85, 19 февруари 1991, § 35, *Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia*, № 47023/99, 31 October 2001, § 57, *Rachdad v. France*, цитирано по-горе, § 23, *Unterpertinger v. Austria*, № 9120/80, 24 November 1986, § 31, *Kostovski v. The Netherlands*, № 11454/85, 29 March 1990, §§ 41,42. Последното

Третата хипотеза трябва да се различава от случай, когато обвиняемия е привлечен в процесуален момент по-късен от разпита на свидетел или друг обвиняем пред съдия без това да се дължи на превратно приложение на закона. Тук нарушение няма, но ако, съдът приобщи обясненията или показанията съответно по реда на чл.279 или чл. 281 НПК, той следва да ги цени с особено внимание: съдът по същество трябва да държи сметка, че при депозирането им не е имало все още възможност да се разгърне в пълнота принципът на равенство на страните в събирането на това доказателство. Изказано е мнението, че в случая би следвало да се приложат по аналогия разпоредби на НПК: на тези свидетелски показания да се признае една занижена процесуална стойност – каквато биха имали, ако бяха показания на анонимен свидетел и следващите от това рестрикции на възможността за поставянето им в основата на присъдата³⁷¹.

За първите две хипотези преценката на съда на досъдебното производство е лимитирана, а за последната – изключена. Когато обаче някое от посочените основания може да се констатира, действието не следва да се провежда. Разпитът пред съдия придава на снетите показания процесуално предимство. Затова с особена осторожност съдът на досъдебното производство трябва да следи за недопускане на закононарушения – както в собствената си дейност, така и от страна на органите на досъдебното производство.

цитирано решение засяга множество въпроси: както неявяването на свидетел в съдебна фаза, така и института на анонимните свидетели. Изводите на Съда са общи и, поради това, валидни за процес, при който на подсъдимия не е дадена възможност да разпита свидетел без оглед на причината.

³⁷¹ **Панова, П.** „Чл. 6 – основни понятия – съдържание и обхват; пряка приложимост по наказателни дела” Материалът е подготвен и предоставен от Фондация Български адвокати за правата на човека, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

Заклучение

Без да отрича, а напротив, като утвърждава основния постулат на българския наказателен процес за централното място на съдебното производство, настоящият дисертационен труд защитава гледището, че подготвителния характер на досъдебната фаза не я превръща във второстепенна и по-малко значима, а показва, че тя именно е призвана първа да осигури правилното и законосъобразно провеждане и приключване на съдебната фаза. Изхождайки от обстоятелството, че явните принудителни и тайните способности за доказване са форми за ограничаване на конституционните права на гражданите, обосновано може да се заключи, че важен момент за обезпечаване тяхната легитимност е осъществяването на надлежен съдебен контрол в предвидените от закона случаи.

В правната литература за първи път съдебният контрол върху действията по разследването е погледнат цялостно и систематично. Необходимостта от такъв труд се предпоставя не само от обстоятелството, че съществуващите разработки само частично обсъждат въпроса, а и от важноста, която той има. Множеството изменения на действащия Наказателно-процесуален кодекс се отнасят именно до съдебния контрол и несъмнено обуславят нуждата от изясняване на ключовите положения в уредбата. В тази връзка значимостта на изследването се определя от няколко положения.

Изследването с убедителност потвърждава тезата, че правомощията на съда в досъдебната дейност в тези случаи са неправораздавателни, а контролни. Обсъждането на основанията (процесуалните предпоставки), реда и пределите на дейността на съда в досъдебното производство недвусмислено показват, че ролята на този контрол е като гарант за законността, спазването на правата на лицата и постигане целите на наказателния процес с легитимни средства.

Способите за доказване са погледнати през призмата на наказателно-процесуалната им уредба, но с един допълнителен акцент, придаващ уникалност на изследването: обсъдени са спецификите на дейността на досъдебните органи и съда във всяко действие по разследването, за осъществяването на което се изисква съдебен контрол.

Проведена е класификация на способите за доказване на базата на два критерия. От гледна осведомеността на носителите на правата, които се ограничават с провеждане на действията по разследването, последните се делят на явни и тайни. Признак, приложим единствено към явните способности за доказване, е възможността да бъдат извършени въпреки несъгласието на лицата, чиито права се засягат. Затова те са поделени на принудителни и непринудителни. Освен, че с това пределно е очертан тематичният обхват на труда (явните принудителни и тайните способности), така е формиран и нов поглед към обсъжданата тема.

По отношение на част от действията по разследването е предложена различна от досегашната представа за правомощията на държавните процесуални органи. Така, относно образците за сравнително изследване (чл. 146, ал.3 НПК) се застъпва становище, отличаващо се от възприетото в практиката, единствено прокурорът да сезира съда с искане за разрешение за принудително изземване. Защищава се тезата, че искане може да отправи и разследващият орган, ако той е назначил експертизата.

Същевременно образците за сравнително изследване са погледнати през качествено различен ъгъл. Лансирана е концепцията, че при определени условия отказът да се предоставят – дори след разрешение на съда за принудителното им изземване – представлява упражняване на правото на лицето, от което се изискват, да не се самоуличава.

Като приносен момент може да се изтъкне детайлният анализ на изземването на кореспонденция. Отграничени са законовите постановки

за доставената и недоставената кореспонденция. Изяснен е режимът на съдебният контрол и особеният случай на неотложност по чл. 165, ал.3 НПК. Обсъдено е действието „задържане на кореспонденция“, неговата природа, последици и отношение към изземването.

Защитена е тезата, че по дела с двама или повече обвиняеми разпит на един от тях следва да бъде проведен в присъствие на другия или другите, за да може протоколът да се ползва с процесуалната стойност, която чл. 279 НПК му придава. Същевременно се поддържа, че по такива дела е допустимо разпит на един обвиняем да бъде проведен в отсъствие на другия или другите, ако те са редовно призовани, не сочат уважителни причини за неявяването си и по отношение на тях производството не се провежда по реда на чл. 206 вр. чл. 269, ал.3, т.1, 2 и 4 НПК.

На базата на изложеното в труда се правят някои предложения. Въпреки активността на законодателя и приеманите изменения и допълнения на НПК, редица проблеми остават неразрешени. Нормативната уредба създава условия за различно тълкуване и правоприлагане, което е недопустимо състояние, застрашаващо правната сигурност и предсказуемост на преценката на държавните органи. В резултат се достига до спорна практика, която подробно е обсъдена на съответните места в изложението.

За преодоляване на тези недостатъци са отправени няколко конкретни предложения *de lege ferenda*.

1. В критичен аспект е обсъдена непоследователността на законодателя при употребата на различни термини за назоваване на едни и същи органи в рамките на производствата по съдебен контрол. Посочено е, че за означаване кой субект е компетентен да поиска разрешение или одобряване на действията по разследването за част от действията е определен „наблюдаващият прокурор“ (чл. 161, ал.2 НПК; чл. 165, ал. 3 НПК; чл. 173, ал.1 НПК), за друга „прокурорът“ (чл. 158,

ал.3 и ал.4 НПК; чл. 161, ал.1 НПК; чл. 165, ал.2 НПК), а за трета – не е посочен изрично конкретен субект (чл. 146, ал.3 НПК, чл.164 НПК, чл. 222 НПК и чл. 223 НПК). Необходимо е при последващи изменения на процесуалния закон текстовете да се уеднаквят, като когато единствено легитимиран да отправи искане до съда е прокурорът, а не и разследващия орган, в съответните разпоредби думата „прокурорът“ да се замени с изразът „наблюдаващият прокурор“ (чл. 158, ал.3 и ал.4 НПК; чл. 161, ал.1 НПК; чл. 165, ал.2 НПК), а там където посочване изобщо липсва и компетентен е само наблюдаващия прокурор, а не и разследващия орган – да се добави посоченият израз (чл. 164 НПК).

Поради изложените в Глава втора, параграф първи, пункт първи съображения, се счита, че регламентацията на вземането на образци за сравнително изследване следва да се допълни, като изрично се посочи кой орган е компетентен да сезира съда. Предлага се текстовете да добият следното съдържание:

Чл. 146. (3) Лицата по ал. 1 и 2 са длъжни да предоставят изискваните образци за сравнително изследване, а при отказ те се изземват принудително с разрешение на съответния първоинстанционен съд по искане на органа, който назначава експертизата.

2. Укор може да бъде отправен и по отношение на редакцията на текстовете на НПК, регламентиращи кой орган е компетентен да предостави съдебен контрол. Законодателят си служи с различни думи, за да означае кой съд е компетентен да го упражни в отделните хипотези. В някои случаи се използва „съответният първоинстанционен съд“ (чл. 146, ал. 3 НПК), в други – с понятието „съдия от съответния първоинстанционен съд“ (чл. 158, ал. 3 НПК, чл. 161, ал. 2 НПК, чл. 164, ал. 1 НПК, чл. 165, ал. 2 НПК, чл. 222 НПК, чл. 223 НПК), в трети – „съдия от съответният съд“ (чл. 165, ал. 3 НПК), а също така и „съдията“ (чл. 161, ал.2 НПК).

Защитена бе тезата, че това представлява употреба на различни изрази за означаване на един и същи субект. За избягване на различни тълкувания е предложено, че при бъдещо изменение на процесуалноправната уредба в лексикално отношение всички посочени текстове да се уеднаквят, като се употреби едно от понятията. Предпочитание се отдава на „съдия от съответния първоинстанционен съд“ с оглед избягване на колебание едноличен или колегиален орган се визира.

3. Във връзка с откритите особености на съдебната дейност в разглежданите производства и в частност с оглед обезпечаване на възможност за упражняване на действително ефективен контрол върху действията по разследването, може да се предложи НПК да бъде изменен като изрично в текстовете, уреждащи предварителния и последващия съдебен контрол, се посочи, че в съда задължително наред с искането трябва да се внесе и делото. Считам, че конструкции като „всички материали по разследването, които имат отношение към информацията, съдържаща се в искането“ могат да поставят съда в условия на незапознатост с материали, които са важни за формиране на неговата самостоятелна преценка, само защото са възприети от органа на досъдебното производство като неотнормирани.

Единствения случай, в който по силата на самия закон делото не внася в съда е хипотезата на текущия съдебен контрол, упражняван при разпит на обвиняем или свидетел (чл. 222 и чл. 223 НПК). В този случай „делото не се предоставя на съдията“. Разрешението е съответно на целта на съдебния контрол в тези случаи – единствено върху законосъобразността на начина на провеждане на разпита.

Във всички други случаи обаче преценката на основателността се прави не въз основа на съдържанието на искането, а на събраните до момента материали. Това е така, защото преценката е за законосъобразност именно на действието, а не на искането. Съдът не

може да не разгледа искането само по себе си, но той трябва да се убеди, че от материалите по делото може да се изгради извод за наличие на всички фактически основания за предприемане на действието по разследването. Съдът е правнозадължен да вземе решение по вътрешно убеждение, основано на обективен, всестранен и пълен анализ на обстоятелствата по делото като се ръководи от закона (чл.14, ал.1 НПК). Извод за обстоятелствата съдът може да изгради единствено върху собствен анализ на събраните до момента доказателства. Това е още един аргумент в подкрепа на предложението *de lege ferenda* за изменение на НПК относно текстовете за предварителния и последващия съдебен контрол и въвеждане на изискване искането задължително да се внася за разглеждане от съда заедно с делото.

4. Считам, че следва да се въведе законово задължение за произнасяне на съда по искане за упражняване на съдебен контрол в 24-часов срок от постъпване на искането в съда. Предложението се обосновава от обстоятелството, че бързината и в дейността и на съда, наред с тази на органите на досъдебното производство, е от значение за сročността на разследване. Единствено по този начин може да се постигне реално прилагане на принципа за разглеждане и решаване на делата в разумен срок (чл. 22 НПК).

Изложените дотук промени касаят цялостно уредбата на съдебния контрол или поне няколко действия по разследването. Законодателната уредба и на някои конкретни действия по разследването следва да се прецизира отделно.

5. По отношение на освидетелстването е необходимо да се посочи, че отказът действието да се проведе със съгласие на лицето, трябва да се обективира във формата необходима и за съгласието – писмено. Разпоредбата може да придобие следното съдържание:

Чл. 158. (3) Оглед на лице в досъдебното производство се извършва с писменото му съгласие, а без такова съгласие - с разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд или от първоинстанционния съд, в района на който се извършва действието, по искане на прокурора. Отказът освидетелстването да се извърши със съгласие се изразява писмено.

Намира се за необходимо НПК да се измени като се предвиди процесуална санкция – глоба, за отказа да се дадат образци за сравнително изследване от лица, непопадащи в хипотезата на чл. 119 НПК и за обстоятелства извън тези по чл. 121, ал.1 НПК. В тази връзка в чл. 120, ал. 4 НПК следва да се предвиди, че „[с]видетел, който извън случаите по чл. 119 и чл. 121 откаже да свидетелства *или да предостави образци за сравнително изследване след разрешаване на принудителното им изземване по реда на чл. 146, ал. 3 НПК*, се наказва с глоба до хиляда лева.“

7. Процесуалният закон трябва да се измени и в частта, регулираща задържането и изземването в неотложност на недоставена електронна кореспонденция. Според сегашната редакция на чл. 165, ал.3 НПК, тълкувано във връзка с чл. 165, ал.6 НПК електронната кореспонденция може да се задържа и изземва само в общата хипотеза, докато материализираната кореспонденция (писмо или колет например) може да бъде задържана и изземвана, както в общата хипотеза, така и в неотложност. Защитена в труда е идеята защо стесняването на приложното поле на обхвата на чл. 165, ал.3 НПК е необосновано. Затова се предлага в бъдеще НПК да се измени като се предвиди неотложната хипотеза да бъде приложима и за електронна кореспонденция.

С оглед на това разпоредбата на чл. 165, ал.6 НПК може да се измени, както следва:

„(6) Разпоредбите на ал. 1, 2, 4, 3 и 5 се прилагат и при задържането и изземването на електронна кореспонденция.“

8. За да се избегне неяснотата приложимо ли е задържането на недоставена кореспонденция освен за разследване и за разкриване и предотвратяване на престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК (сравн. чл. 165, ал. 1 и ал. 3 НПК) е необходимо НПК да се измени, както следва:

(3) В неотложни случаи, когато това е единствена възможност за събиране и запазване на доказателствата при за разкриване и предотвратяване на престъпления по чл. 108а и чл. 354а от Наказателния кодекс, органите на досъдебното производство могат да извършат задържане на недоставена кореспонденция без разрешението по ал. 2.

9. Макар и неточна в редакционно отношение, в изложението се застъпва, че разпоредбата на ал.3 не изключва ал.1 НПК. Целта на неотложното задържане на недоставена кореспонденцията не е само разследване, но и разкриване и предотвратяване на престъпленията по чл. 108а и чл. 354а НК. Именно тази широка цел се постига, когато се възпрепятства възможността съобщението или пратката да се добият от получателя.

В обобщение, актуалната нормативна уредба и съвременната наказателнопроцесуална политика на Република България сама по себе си и в контекста на общите европейски ценности, обосновават извода, че съдебният контрол е елементът, който внася в наказателния процес необходимия баланс между обществения и личния интерес. Разглежданият институт е ефективен механизъм за контрол над действията на досъдебните органи, когато те са насочени срещу основните права на гражданите. Упражняването му е възложено на орган, който не е субект на досъдебното производство, не е обвързан с обосноваване на обвинението и може безпристрастно да съблюдава

недопускането на произвол, свързан с нарушаване на основните човешки права. В този смисъл съдебният контрол преследва компенсирането на присъщата на досъдебното производство липса на публичност и състезателност, когато се налага да бъде извършено сериозно посегателство срещу основните права на личността. Въвеждането му обезпечава правото на достъп до съд на засегнатите от действията на органите на досъдебното производство лица. Същевременно обаче уредбата на този институт трябва да бъде доразвивана в съответствие с промяната в обществените отношения и като отговор на нуждата от рафиниране на интервенцията на държавата в правата сфера на гражданите.

Библиографска справка

- Ангелов, А.** Общ надзор на прокуратурата на НРБ, София, БАН, 1958
- Андреева, Е.** Наказателноправна защита на търговската тайна (материалноправни и процесуалноправни аспекти) // Правото и бизнесът в съвременното общество, Наука и Икономика, Икономически университет – Варна, 2020
- Баламезов, Б, Киров, В., Танчев, Е., Карагъзова-Финкова, М., Ферева, Н.** Конституция на Република България. Коментар. София, Сиела, 1999
- Беленски, Р.** Разпит пред съдия в наказателното производство. София, Софи-Р, 2001
- Бержел, Ж.Л.** Обща теория на правото, ЮЗУ „Неофит Рилски“, 1993
- Близнашки, Г.** Размишления върху съдбата на българския конституционализъм // Демократически преглед, есен 1998
- Боев, И.** Криминалистика. София, Албатрос, 2002
- Бойчев, Г.** Правова държава. София, Юриспрес, 2003
- Бойчев, Г.** Юридическа отговорност. София, Юриспрес, 2003
- Вакарелски, И.** Криминалистика. София, Наука и изкуство, 1959
- Видолов, И.** Процесуална същност на освидетелстването // Теза, 2002, № 2
- Видолов, И.** Тактика на освидетелстване, София, Фенея, 2011
- Владикин, Л.** История на Търновската конституция. София, Народна култура, 1994
- Вучков, В.** Образуване на досъдебното производство, Актуални проблеми. София, Сиби, 2015
- Вълканов, В.** Защита на правата на човека по вътрешното и международното право, Варна, ВСУ „Черноризец Храбър“, 2002
- Вълканов, В.** Основните права на гражданите в Народна Република Гългария и тяхната правна защита, БАН, София, 1990
- Вълчев, Д.** Правата на човека в съвременната държава. // Съвременно право, 1997, № 6
- Георгиев, Г.** Претърсването и изземването като способности за събиране и проверка на доказателства в наказателния процес на НР България, Дисертация. Защитена през 1980. София, БАН
- Георгиев, Л.** Сравнителните образци при почерковите експертизи // Научни трудове на Русенския университет, 2011, т.50, серия.7
- Германов, Г.** Деянието на служител под прикритие. Член 126 от Наказателния кодекс, София, Сиела, 2020
- Грошев, Ч.** Индивидуализация на наказанието. Теория и практика. София, Сиела, 2015
- Димитров, Д.** Административно право. Обща част. София, Сиби, Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 1999
- Димитров, Д.** Относно правомощията на съдията-докладчик по член 21 от Наказателно-процесуалния кодекс // Правна мисъл, 2003, № 4,
- Друмев, Е.** Още за основните права на гражданите // Правна мисъл, 1994, № 4
- Дърмонска, Д.** Общ преглед на въззивното наказателно производство съгласно закона за углавното съдопроизводство. // Норма, 2017, № 6
- Дърмонска, Д.** Произход и историческо развитие на въззивното наказателно производство до края на XIX век във Франция, Германия и Русия // Studia Iuris, 2017, № 1
- Имова, В. Цонков, И** Промените в НПК – необходими или недопустими // Общество и право, 2010, № 1
- Колев, О.** Още веднъж за основните права на човека и гражданина. // Международна политика, ЮЗУ, 2016, № 2
- Колев, В.** Правомощия на редовните съдебни инстанции в наказателния процес, Дисертация. Защитена през 2017. Пловдив, ПУ „Паисий Хилендарски“

- Константинова, П.** Неправораздавателен съдебен контрол върху мерките за наказателнопроцесуална принуда в досъдебното производство. // Правна мисъл, 2016, № 3
- Кръстева, З.** Разследване на престъпления съгласно Европейската конвенция за правата на човека. София, Сиби, 2015
- Кънев, К.** Защита от изтезания, жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание. София, Сиби, 2009
- Кънев, К.** Право на зачитане на личния и семейния живот, жилището и кореспонденцията. София, Сиби, 2020
- Лазаров, К.** Въпроси на административния процес. София, Издателство на БАН, 1978
- Лазаров, К.** Принудителни административни мерки. София, Наука и изкуство, 1981
- Лазаров, К., Тодоров, И.** Административен процес. Второ преработено и допълнено издание, София, Сиела, 2012
- Манев, Н.** Наказателнопроцесуално право. Ръководство за студенти. София, Сиела, 2016
- Манев, Н.** Развитие на реформата на наказателния процес, София, Сиела, 2018
- Манев, Н.** Привличане на обвиняем и предявяване на обвинението в досъдебното разследване според новия НПК. // Правна мисъл, 2006, № 3
- Манев, Н.** Теория на наказателното правораздаване. София, Сиела, 2015
- Манев, Н.** Промените в Наказателно-процесуалния кодекс от 2003г. по досъдебното производство. // Правна мисъл 2004, № 2
- Маринова, Г.** Същност и особености на мярката за неотклонение задържане под стража. // Правна мисъл, 2005, № 1
- Маринова, Г.** Особенности на специалните разузнавателни средства като способ на доказване в българския наказателен процес // De jure, 2021, том 12, № 2
- Маринова, Г.** Изключения от основните принципи на българския наказателен процес // Научни трудове на Института за държавата и правото, том XX, 2021
- Маринова, Г.** Специалните разузнавателни средства и правото на зачитане на личния и семейния живот според чл. 8 от Европейската конвенция за защита правата на човека и основните свободи. // Правна мисъл, 2014, № 3
- Маринова, Г.** Електронните доказателства. - Правна мисъл, 2002, № 3
- Маринова, Г.** За съдебния контрол върху някои способи на доказване. - Правна мисъл, 2019, № 4
- Методиев, В., Стоянов, Л.** Българските конституции и конституционни проекти, София, ИК „Петър Берон“, 2003
- Милкова, Д.** Юридическите актове в социалистическото право, София, Наука и изкуство, 1984
- Минков, Д.** Развитие и характер на законодателството в България // сб. 60 години българско правосъдие. 1878-1941, София, Министерство на правосъдието, 1941“ , достъпна на [http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2017/2/18/-](http://www.sadebnopravo.bg/biblioteka/2017/2/18/)
- Митов, Г.** За критериите за деление на съдебните актове. // De jure, 2015, № 1
- Михайлова, М.** Теория на правото. София, Свят и Наука, 1993
- Начева, С.** Конституционна защитеност и конституционна защитимост на правото на защита // Съвременен право, 1999, № 4,
- Начева, С.** Правозащитни институции. София, Сиби, 2000
- Неновски Н.** Правото на защита по чл.56 от Конституцията. // Правна мисъл, 1994, № 1,
- Неновски, Н.** Права на човека и права на гражданина (Към въпроса за съдържанието на понятията). // Правна мисъл, 1993, № 3
- Павлов, С.** Към въпроса за същността на доказателствата в народнодемократичния процес. София, БАН, 1951

- Павлов, С.** Наказателен процес на Република България. Обща част. София, Сиби, 1996
- Павлов, С.** Наказателен процес на Република България. София, Наука и изкуство, 1979
- Павлов, С.** Осигуряване на гражданите на право на защита в наказателния процес на НРБ. София, БАН, 1986
- Павлов, С.** Осигуряване на гражданите право на защита в наказателния процес. // Правна мисъл, 1993, № 3
- Павлов, С.** Сборник на анотирани закони. Том втори, Част Втора. Закон за наказателното съдопроизводство. Текст и синтез на юриспруденцията на В.К.С. София, Издание на Общия фонд за подпомагане на студентите в България, 1947
- Павлов, С.** Развитие на наказателнопроцесуалната система на Народна република България на съвременния етап, София, БАН, 1976
- Павлова, М.** Гражданско право. Обща част. София, Софи-Р, 2002
- Панова, П.** Чл. 8 ЕКЗПЧОС – наказателен аспект на зачитането на личния живот, дома и кореспонденцията. // Сборник материали по правата на човека, НИП, 2007
- Петрова, Д.** Съдебното следствие в наказателния процес. София, Сиела, 2016
- Радев, Д.** Обща теория на правото. София, Авангард-Прима, 2015
- Радев, Д.** Нормативната структура на правото. София, Лик, 2008
- Радев, Д.** Принципът за разделение на властите. София, Лик, 2002
- Раймундов, П.** Доказателствена сила на специалните разузнавателни средства. // Общество и право, 2008, № 10
- Рашков, Б.** Специални разузнавателни средства. София, Св.Климент Охридски, 2010
- Рашков, Б.** Защита на лица, застрашени в наказателното производство. // Общество и право, 2007, № 4
- Рашков, Б.** Служителят под прикритие в наказателния процес. // Общество и право, 2006, № 3-4
- Рашков, Б.** Предявяване на разследването по новия Наказателно-процесуален кодекс. // Общество и право, 2008, № 7
- Рашков, Б.** Субектите на процеса и достъпът им до информация, получена със СРС // Общество и право, 2018, № 2
- Рашков, Б., Чинова, М.** Сведенията, получени чрез подслушване по Закона за специалните разузнавателни средства, могат ли да се използват като доказателства в наказателния процес // Съвременно право, 1997, № 4
- Русева, Н.** Разпит на свидетел в досъдебното производство, София, Сиела, 2021
- Савов, И.** Някои размисления спрямо правния статут и функционален режим на служителя от МВР на прикритие, Европа през 21 век : Регионалната сигурност и необходимите реформи в Европейския съюз, Нов български университет, 2017, достъпен на [file:///C:/Users/USER/AppData/Local/Temp/72\(1\).pdf](file:///C:/Users/USER/AppData/Local/Temp/72(1).pdf)
- Салкова, Е.** Актуални проблеми, свързани с прекратяването на наказателното производство след последните изменения в Наказателно-процесуалния кодекс. // Правна мисъл, 2004, № 1
- Салкова, Е.** Правни последици от незаконосъобразно прекратяване на наказателното производство. // Правна мисъл, 2005, № 3
- Салкова, Е., Ройчев, Я.** Институтът на поемните лица в българския наказателния процес. – Правна мисъл, 2018, № 4
- Саранов, Н.** Специализацията на наказателния съдия. // Годишник на Юридическия факултет за 1939-1940, София, 1940
- Соловьев, А. Б.** Система следственных действий как средство уголовно-процесуального доказывания (проблемы уголовного процесса и криминалистики). Научно методическое пособие. М., Юрлитинформ, 2006,

- Семенов, В. А.** Следственые действия в досудебном производстве (общие положения теории и практики). Екатеринбург, 2006
- Сталев, Ж.** Правораздаването и неговите видове. // Годишник на Софийския университет, Юридически факултет, т. LXX (1970)
- Сталев, Ж.** Българско гражданско процесуално право. София, Сиела, 2006
- Сталев, Ж.** Правни норми и юридически факти. // Социалистическо право, 1984, № 11
- Стойчев, С.** Конституционно право на Република България. Част първа. София, Сиела, 2000
- Ташев, Р.** Обща теория на правото. Основни правни понятия. София, Сиби, 2007
- Тодорова, М., Шекерджиев, К.** Актуални проблеми по прилагането на НПК и търсенето на съответствие с изискванията на чл. 5 и чл. 6 от Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи. // Правата на човека, 2007, № 1
- Топалов, П., Георгиев, Г.,** Наказателен процес на Народна република България (Обща част и предварително производство). София, ВИ Георги Димитров – МВР, 1989
- Трайков, З.** Наказателно-изпълнително право. София, Албатрос, 2007
- Трендафилова, Е.** Промените в НПК от 1999г.: Теоретически положения. Законодателни решения. Тенденции. Сиела, София, 2000
- Трендафилова, Е.** Необходимостта от промени на наказателния процес. // Юридически свят, 1999, бр.2
- Трендафилова, Е.** Съдебният контрол върху предварителното производство на ФРГ, София, УИ Св. Климент Охридски, 1995
- Трендафилова, Е.** За прокуратурата и надзора за законност // Съвременно право, 1997, № 2
- Хаджийска, А.** Съдебни актове в наказателния процес, София, Сиела, 2019
- Харис, Д., О'Бойл, М., Уорбрик, К., Бейтс, Е., Бъркли, К.,** Право на Европейската конвенция за правата на човека, София, Сиела, 2015
- Цекон, Ц.** Криминалистика, София, УИ Св.Климент Охридски, 1996
- Цонков, И.** Теория и практика на съдебното производство по наказателни дела (Състезателността в светлината на Европейската конвенция за правата на човека), София, Сиела, 2014
- Чинова, М.** Актове на органите на предварителното производство. София, УИ Св. Климент Охридски, 1993
- Чинова, М.** Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. София, 2013
- Чинова, М.** Задочното производство по НПК. // Съвременно право, 2007, № 1
- Чинова, М.** Прокуратурата като орган на съдебната власт. // Съвременно право, 1996, № 6
- Чинова, М.** Процедурата по съдебно обжалване на мярката за неотклонение „задържане под стража // Съвременно право, 1998, № 3
- Чинова, М.** Обща характеристика на въззивното производство по наказателни дела. // Съвременно право, 1999, № 4
- Чинова, М.** Досъдебното производство по НПК. Теория и практика. София, Сиела, 2013
- Чинова, М.** Наказателнопроцесуална принуда и неприкосновеност на личността. София, Сиби, 1998
- Чинова, М., Железчев, Т.** Полицейско производство. // Съвременно право, 2002, № 3
- Чинова, М., Попова, Е.** Задържането на обвиняеми от прокурора и административно задържане на граждани при извършено престъпление. // Теза, 2012, № 2

- Чинова, М., Митов, Г.** Кратък лекционен курс по наказателнопроцесуално право, София, Сиела, 2021
- Harris, D. J., O'Boyle, M. and Warbrick, C.** Law of the European Convention on Human Rights, by Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1995
- Dolapchiev, N.**, Law and Human Rights in Bulgaria, International Affairs, Volume 29, Issue 1, January 1953
- Barak, A.** Proportionality and Principled Balancing // Law & Ethics of Human Rights, 2010, vol. 4
- Bjorge, E. Williams, J.** The Protean Principle of Proportionality: How Different is Proportionality in EU Contexts? // The Cambridge Law Journal, vol. 75, no. 2, 2016
- Choo, A.** Give Us What You Have – Information, Compulsion and the Privilege Against Self-Incrimination as a Human Right // Criminal Evidence and Human Rights: Reimagining Common Law Procedural Traditions. Bloomsbury Collections, London, Hart Publishing, 2012
- Goss, R.** Criminal Fair Trial Rights: Article 6 of the European Convention on Human Rights, London: Hart Publishing, 2014, p.90.
- Harris, J., O'Boyle, M., Warbrick, C.**, Law of the European Convention on Human Rights, Butterworths, London, Dublin, Edinburgh, 1995
- Redmayne, M.** Rethinking the Privilege against Self-Incrimination // Oxford Journal of Legal Studies, 2007
- Seidmann, D., Stein, A.** The Right to Silence Helps the Innocent: A Game-Theoretic Analysis of the Fifth Amendment Privilege // Harvard Law Review, 2000, vol. 114
- Trechsel, S.** Human Rights in Criminal Proceedings, Oxford University Press, 2005
- Veas, J.**, A Comparative Analysis of the Case Law of the European Court of Human Rights on the Right against Self-Incrimination // Revista Brasileira de Direito Processual Penal, Chile, 2022

Речници

- Костова, М.** Латински език, София, Св. Климент Охридски, 2004
- Баракуда, Х.**, Латинска юридическа фразеология, София, Сребърен лъв, 1993
- Чукалов, С.** Русско-болгарский словарь, Издание пятое, стереотипное, Издательство „Русский язык”, Москва, 1975

Сборници със съдебна практика

- Решения на Конституционния съд по въпроси на наказателния процес, съставит. **Чинова, М., Иванова, М.**, София, 2010

Електронни сайтове

- Online Etymology Dictionary,
достъпен на <https://www.etymonline.com/> ;
- Latin-English Dictionary,
достъпен на <https://www.online-latin-dictionary.com/>

Списък на използваната съдебна практика

Решения на Конституционния съд на Република България

Определение № 7 от 27.06.2024г. по к.д. № 20/2024г. по описа на КС.....	238
Решение № 10 от 15.11.2011 г. по к.д. № 6 от 2011г. на КС на РБ	83
Решение № 14 от 30.09.1999г. по к.д. № 1 от 1999г. на КС на РБ	242
Решение № 3 от 17.05.1994г. по к.д. № 1 от 1994г. на КС на РБ	13, 16
Решение № 5 от 18.04.2003 г. по к.д. № 5/2003 г. на КС на РБ.....	40
Решение № 6 от 11.11.2008 г. по к.д. № 5/2008 г. на КС на РБ.....	41, 48
Решение № 7 от 11.05.2021 г. по к.д. № 4 / 2021 г. на КС на РБ.....	78
Решение № 7 от 16.12.2004 г. по к.д. № 6/2004 г. на КС на РБ.....	278, 282
Решение № 7 от 30.06.2020 г. по к.д. № 11/2019 г. на КС на РБ.....	49, 64
Решение № 8 от 01.09.2005 г. по к.д. № 7/2005 г. на КС на РБ.....	48
Решение № 8 от 23.04.2018 г. по к.д. № 13/2017 г. на КС на РБ.....	48
Решение № 9 от 24.10.2002 г. по к.д. № 15/2002 г. на КС на РБ.....	64
Решение от 22.19.2002 г. по к.д. на КС на РБ	42

Решения на Върховния касационен съд на Република България

Определение 142 от 2015г. по ч.н.д. № 1582/2015г. на III НО на ВКС	88
Определение № 113 от 14.09.2018 г. по ч. н. д. № 758 / 2018 г. на I НО на ВКС	90
Определение № 116 от 07.07.2011 г. по ч.н. д. № 1712/2011 г. III НО на ВКС	87, 89
Определение № 134 от 08.12.2016 г. по ч. н. д. № 1220/2016 г. на II НО на ВКС.....	88, 89
Определение № 22 от 2017 г. по ч. н. д. № 126/017 г. на I НО на ВКС	87
Определение № 29 от 26.02.2016 г. по ч. н. д. № 154 / 2016 г. на I НО на ВКС.....	90, 222
Постановление № 3 от 25-27.VI.1970 г. по н. д. № 3/1970 г., Пленум на ВС	268
Постановление № 8 от 31.12.1956 г. на Пленума на ВС	268
Решение № 1 от 10.02.1998 г. по к. д. № 17/97г. на КС на РБ.....	222
Решение № 10 от 28.09.2010 г. по к. д. № 10/2010 г. на КС на РБ.....	227, 230
Решение № 101 от 13.07.2016 г. по н. д. № 296/2016 г. на III НО на ВКС.....	269
Решение № 101 от 16.05.2016 г. по н. д. № 294/2016 г. на I НО на ВКС ...	140, 141, 270
Решение № 102 от 27.05.2010 г. по н. д. № 742/2009 г. на II НО на ВКС	292
Решение № 104 от 28.05.2021 г. по н. д. № 337/2021 г. на I НО на ВКС	168
Решение № 122 от 09.05.2013 г. по нак. д. № 77/2013 г. на III НО на ВКС	297
Решение № 14 от 15.05.2020 г. по н. д. № 1123/2019 г. на I НО на ВКС	194
Решение № 145 от 08.07.2019 г. по н. д. № 534/2019 г. на II НО на ВКС	141
Решение № 15 от 24.02.2020 г. по к. н. д. № 1027 / 2019 г. на II НО на ВКС	228
Решение № 164 от 22.12.2016г. по н.д. № 590/2016г. на II НО на ВКС	258
Решение № 166 от 17.07.2017 г. по н.д. № 398/2017 г. на II НО на ВКС	292
Решение № 166 от 27.07.2015 г. по н. д. № 130/2015 г. на III НО на ВКС.....	283
Решение № 168 от 13.01.2017 г. по к. н. д. № 500/2016 г. на III НО на ВКС.....	274
Решение № 170 от 19.07.2013 г. по н. д. № 395/2013 г. на III НО на ВКС.....	194
Решение № 173/2018 г. по н. д. № 576/2018 г. на II НО на ВКС.....	87
Решение № 19 от 28.03.2018 г. по н. д. № 1230/2017 г. на III НО на ВКС.....	269
Решение № 197 от 17.08.2017 г. по н. д. № 520/2017 г. на II НО на ВКС	197

Решение № 2 от 12 март 2015 г. по к.д. № 8 от 2014 г. на КС на РБ	135
Решение № 207 от 23.07.2014 г. по н. д. № 622/2014 г. на II НО на ВКС	168
Решение № 216 от 21.05.2014 г. по н. д. № 545/2014 г. на II НО на ВКС	140, 152
Решение № 220 от 06.03.2018 г. по н. д. № 1025/2017 г. III НО на ВКС	125
Решение № 224 от 20.07.2015 г. по н. д. № 446/2015 г. на II НО на ВКС	168
Решение № 226 от 15.VI.1990 г. по н. д. № 227/1990 г на II НО на ВКС	305
Решение № 23 от 26.01.2012 г. по н. д. № 2887/2011 г. на I НО на ВКС.....	297
Решение № 232 от 03.09.2015 г. по н. д. № 728 / 2015 г. на III НО на ВКС	140
Решение № 255 от 14.12.2016 г. по к. н. д. № 1065 / 2016 г. на ВКС.....	226, 230
Решение № 27 от 15.02.2016 г. по н. д. № 1659/2015г. на II НО на ВКС	197
Решение № 278 от 26.06.2014 г. по н. д. № 735/2014 г. на III НО на ВКС	169
Решение № 279 от 06.12.2017 г. по н. д. № 975/2017 г. на II НО на ВКС	226
Решение № 3 от 01.03.2018 г. по к. д. № 1256/2017 г., на III НО на ВКС	152
Решение № 302 от 02.07.2014 г. по н. д. № 874/2014 г. на I НО на ВКС.....	168
Решение № 322 от 25.09.2023 г. по н. д. № 860/2022 г. на II НО на ВКС	228
Решение № 341 от 19.06.2013 г. по н. д. № 1092/2013 г. на I НО на ВКС.....	247
Решение № 345 от 01.12.2015 г. по н. д. № 1069 / 2015 г. на III НО на ВКС	168, 269
Решение № 345 от 14.08.2013 г. по н. д. № 1112/2013 г. на III НО на ВКС	239
Решение № 346 от 22.07.2010 по н. д. № 312/2010 г. на III НО на ВКС.....	149
Решение № 377 от 03.10.2013 г. по н. д. № 694/2013 г., н. к. на III НО на ВКС.....	148
Решение № 378 от 29.06.2010 г. по н. д. № 188/2010 г. на III НО на ВКС	239, 261
Решение № 39 от 22.VII.1981 г. по н. д. № 25/81 г., ОСНК.....	268
Решение № 390 от 02.10.2009 г. по н.д. № 393/2009 г. на II НО на ВКС	141, 248
Решение № 395 от 31.10.2023 г. по н. д. № 472 / 2023 г. на НО на ВКС.....	169
Решение № 399 от 29.10.2014г. по н.д. 681/2014г. на III НО на ВКС.....	235
Решение № 422 от 05.11.2009 г. по н. д. № 469/2009 г. на I НО на ВКС.....	235
Решение № 46 от 28.03.2016 г. по н. д. № 75/2016 г. на I НО на ВКС.....	196
Решение № 461 от 11.12.2014 г. по н. д. № 1438/2014 г. на I НО на ВКС.....	125
Решение № 48 от 25.05.2018 г. по н. д. № 18/2018 г. на I НО на ВКС.....	125, 238
Решение № 494 от 16.01.2015 г. по н. д. № 1575/2014 г. на II НО на ВКС	238
Решение № 511 от 26.01.2012 г. по н. д. № 2311/2011 г. на III НО на ВКС	228
Решение № 529 от 12.01.2010 г. по н. д. № 615/2009 г. на III НО на ВКС	58, 299
Решение № 530 от 04.01.2012г. по н.д. 2005/2012г. на I НО на ВКС	185
Решение № 6 от 14.02.2011 г. по н. д. № 692/2010 г. III НО на ВКС	65, 67
Решение № 633 от 24.01.2013 г. по н. д. № 2171/2012 г. на I НО на ВКС.....	168
Решение № 76 от 08.06.2016 г. по н. д. № 219/2016 г. на I НО на ВКС.....	125, 297
Решение № 84 от 15.08.2013 г. по н. д. № 2054/2012 г. III НО на ВКС	141
Решение № 86 от 17.03.2009 г. по н. д. № 14/2009 г. на II НО на ВКС	140
Решение № 91 от 28.03.2013 г. по н. д. № 119/2013 г. на III НО на ВКС	159
Решение № 92/2004 г. по н. д. 955/2003 г. III НО на ВКС	74
Решение № 95 от 10.03.2014 г. по н.д. № 91/2014 г. на III НО на ВКС	168
Решение № 99 от 10.02.2012 г. по нак. д. № 167/2012 г. на I НО на ВКС	244
Решение №10 от 28.09.2010 т. по к.д. № 10/2010 г. на КС на РБ.....	226
Тълкувателно решение № 1 от 25.07.2023 г. по т. д. № 1/2023 г., ОСНК на ВКС.....	60

Решения на Съда на Европейския съюз

Решение от 22 октомври 2002 г., Roquette Frères Directeur général de la concurrence, C-94/00, ECLI:EU:C:2002:603, § 23	42
Решение от 13 февруари 2020г. на СЕС, по дело C-688/2018, ECLI:EU:C:2020:94, §36	294
Решение от 15 декември 1995 г., Union royale belge des sociétés de football association ASBL, дело C-415/93, ECLI:EU:C:1995:463, § 79	42
Решение от 16 февруари 2023 г., Motivation des autorisations des écoutes téléphoniques, C-349/00, ECLI:EU:C:2023:102	233
Решение от 18 октомври 1989, Orkem v. Commission, дело 374/87, Сборник съдебна практика 1989 03283	205
Решение от 2 февруари 2021, DB v. Commissione Nazionale per le Società, дело C-481/19, ECLI:EU:C:2021:84	205
Решение от 21 септември 1989 г., Hoechst v Commission, C-46/87, ECLI:EU:C:1989:337, § 13	42
Решение от 22 октомври 2002 г., Roquette Frères Directeur général de la concurrence, C-94/00, ECLI:EU:C:2002:603, § 23	42
Решение от 6 март 2001 г., P Connolly v Commission, дело C-274/99, ECLI:EU:C:2001:127, § 37	42
Решение от 6 март 2001 г., P Connolly v Commission, дело C-274/99, ECLI:EU:C:2001:127, § 38	42
Решение от 7 септември 2023 г. по дело C-209/22 на СЕС, ECLI:EU:C:2023:634, § 61	52, 67, 126
Решение от 7 септември 2023 г. по дело C-209/22, ECLI:EU:C:2023:634, § 61	238
Решение от 8 декември 2022 г., NYA and Others (Impossibilité d'interroger les témoins à charge), C-348/21, ECLI:EU:C:2022:965.....	300

Решения на Европейския съд по правата на човека

Allan v. United Kingdom, 5 Noember 2002, № 48539/99, § 50.....	205
Amann v. Switzerland, № 27798/95, 16 February 2000, § 44	179
Artner v. Austria, №13161/87, 28 August 1992, § 21	305
Artner v. Austria, цитирано по-горе, § 22	309
Bagiyeva v. Ukraine, № 41085/05, 28 юли 2016г., § 52.....	137
Bajić v. North Macedonia, № 2833/13, 10 June 2021, § 64.....	205
Bărbulescu v. Romania, № 61496/08, 5 September 2017, § 72	180
Brusco v. France, № 1466/07, 14 Octobre 2010, § 44	205
Bykov v. Russia, № 4378/02, 10 March 2009, § 92.....	205
Bykov v. Russia, цитирано по-горе, § 92	212
Camenzind c. Suisse, №136/1996/755/954, 16 декември 1997 г., § 45	236
Chambaz v. Switzerland, № 11663/04, 5 April 2012, § 52.....	205

Chappell v. UK, № 10461/83, 30 March 1989 §§ 59-61	54
Copland v. the United Kingdom, № 62617/00, 3 април 2007 г., § 41.....	179
Copland v. the United Kingdom, цитирано по-горе, § 41	180
Delta v. France, № 11444/85, 19 декември 1990, § 36	298
Dimitrov-Kazakov v. Bulgaria, № 11379/2003, 10 февруари 2011г., §32.....	22
Ernst and Others v. Belgium, № 33400/96, 15 юли 2003г., § 116	137
Funke v. France, 10828/84, 25 February 1993, §25, § 57	54
Funke v. France, № 10828/84, 25 February 1993, § 44-45	205
Gäfgen v. Germany, № 22978/05, 1 June 2010, § 168.....	205
Georgi Yordanov v. Bulgaria, № 21480/03, 24 септември 2009 г., §31	22
Govedarski v. Bulgaria, 34957/12, 16 май 2016, § 81	236
Govedarski v. Bulgaria, № 34957/12, 16 май 2016; § 79	22
Govedarski v. Bulgaria, № 34957/12, 16 май 2016г., § 78	23
Halford v. the United Kingdom, № 20605/92, 25 юни 1997г., § 36, 49	22
Heaney and McGuinness v. Ireland, № 34720/97, § 40	205
Heino v. Finland, 56720/09, 11 февруари 2011, § 35	23
Hildebrand v. Germany, № 31513/96, 16 април 1998.....	155
Iavarazzo v. Italy, № 50489/99, 4 December 2001	292
Iliya Stefanov v. Bulgaria, № 65755/01, 22 май 2008, § 40	114
Iliya Stefanov v. Bulgaria, 65755/01, 22 май 2008г., §§ 38-42.....	137
Iliya Stefanov v. Bulgaria, 65755/01, 22 май 2008г., §§ 38-42;.....	137
Iliya Stefanov v. Bulgaria, № 65755/01, 22 май 2008, § 39	54
John Murray v. the United Kingdom, цитирано по-горе, § 45	212
John Murray v. United Kingdom, № 18731/91, 8 February 1996, § 45.....	205
Keegan v. the United Kingdom, № 28867/03, 18 октомври 2006, §§ 32-35	137
Kennedy v. the United Kingdom, № 26839/05, 18 май 2010г., § 151	22
Klass and Others v. Germany, № 5029/71, 6 September 1978, §§ 21 и 41	179
Kopp v. Switzerland, § 50.....	179
Kounov v. Bulgaria, № 24379/02, 23 May 2006.....	292
Liberty et autres c. Royaume-Uni, № 58243/00, 1 юли 2008г., § 59,.....	22
Lüdi v. Switzerland, № 12433/86, 15 юни 1992, §§ 38-39	179
M.N. and Others v. San Marino, №28005/12, 7 July 2015, § 52.....	180
Malone v. the United Kingdom, № 8691/79, 26 April 1985, § 64	179
Margareta and Roger Andersson v. Sweden, № 12963/87, 25 February 1992, § 72	179
Mild and Virtanen v. Finland, № 39481/98 и 40227/98.....	298
Niemietz v. Germany, 13710/88, 10 December 1992, § 32.....	179
Nortier v. the Netherlands, № 13924/88, 24 август 1993, § 33	132
P. G. and J. H. v. The United Kingdom, № 44787/98, 25 September 2001, § 42	179
Petri Sallinen and Others v. Finland, № 50882/99, 27 September 2005, § 71	180
Petrov v. Bulgaria, № 15197/02, 22 май 2008 г., § 51	179
Posevini v. Bulgaria, № 63638/14, 19 януари 2017г., § 70.....	136
Prezhdarovi v. Bulgaria, № 8429/05, 30 септември 2014, § 43	22
Prezhdarovi v. Bulgaria, № 8429/05, 30 септември 2014, § 45.....	238
Rachdad v. France, №71846/01, 13 November 2003, § 25	305
Ratushna v. Ukraine, № 17318/06, 2 декември 2010, § 70-72.....	156

Robathin v. Austria, № 30457/06, 3 октомври 2012г., §§ 45-47	137
Rotaru c. Roumanie, № 28341/95, 4 май 2000г., § 52	22
Rotaru c. Roumanie, № 28341/95, 4 май 2000г., § 52.....	22
Saunders v. United Kingdom, no. 19187/91, § 69 (1996).....	207
Sejdovic v. Italy, № 56581/00, 1 March 2006.....	292
Smirnov v. Russia, № 71362/01, 12 ноември 2007г., § 47-48.....	137
Société Colas Est and Others v. France, № 37971/97, § 43	21
Solakov v. the former Yugoslav Republic of Macedonia, № 47023/99.....	309
Somogyi v. Italy, № 67972/01, 18 May 2004	292
Tamosius v. UK, № 62002/00, 19 септември 2002, ...	54
Unterpertinger v. Austria, № 9120/80, 24 November 1986, § 31	309
Van Rossem v. Belgium, № 41872/98, 9 декември 2004 г., §§ 45-48	137
Van Rossem v. Belgium, № 41872/98, 9 декември 2004 г., §§ 45-48; Robathin v. Austria, № 30457/06, 3 октомври 2012г., §§ 45-47; Bagiyeva v. Ukraine, № 41085/05, 28 юли 2016г., § 52	137
Vinci Construction and GTM Génie Civil et Services, 63629/10 и 60567/10, 02 юли 2015г., § 79	136
Weh v. Austria, № 38544/97, 8 April 2004, § 39.....	205
Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH v. Austria, № 74336/01, 16 October 2007, § 45180	
Yordanov v. Bulgaria № 56856/00, 10 август 2006, § 114.....	22
Yordanov v. Bulgaria, № 56856/00, 10 август 2006, § 112.....	21
Yordanov v. Bulgaria, № 56856/00, 10 август 2006, §. 112.....	21
Alexov v. Bulgaria, № 54578/00, 22 май 2008, § 126.....	21
Alexov v. Bulgaria, № 54578/00, 22 май 2008, § 126; Société Colas Est and Others v. France, № 37971/97, § 43	21
Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria, № 62540/00, 28 юни 2007г., § 71	22
Kostovski v. The Netherlands, № 11454/85, 29 March 1990.....	309
Marin Yosifov c. Bulgarie, № 5113/11, 13 октомври 2020г	246